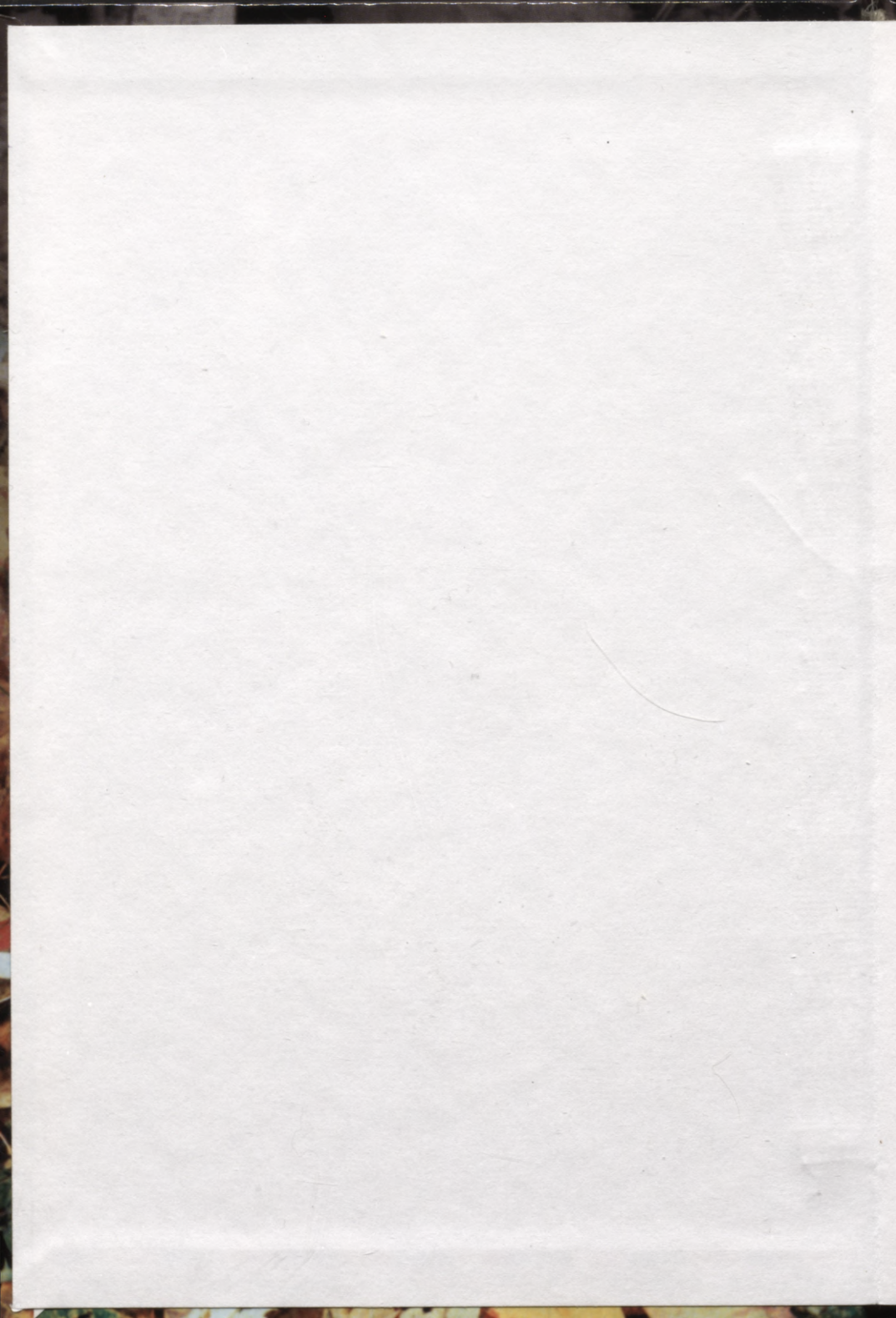
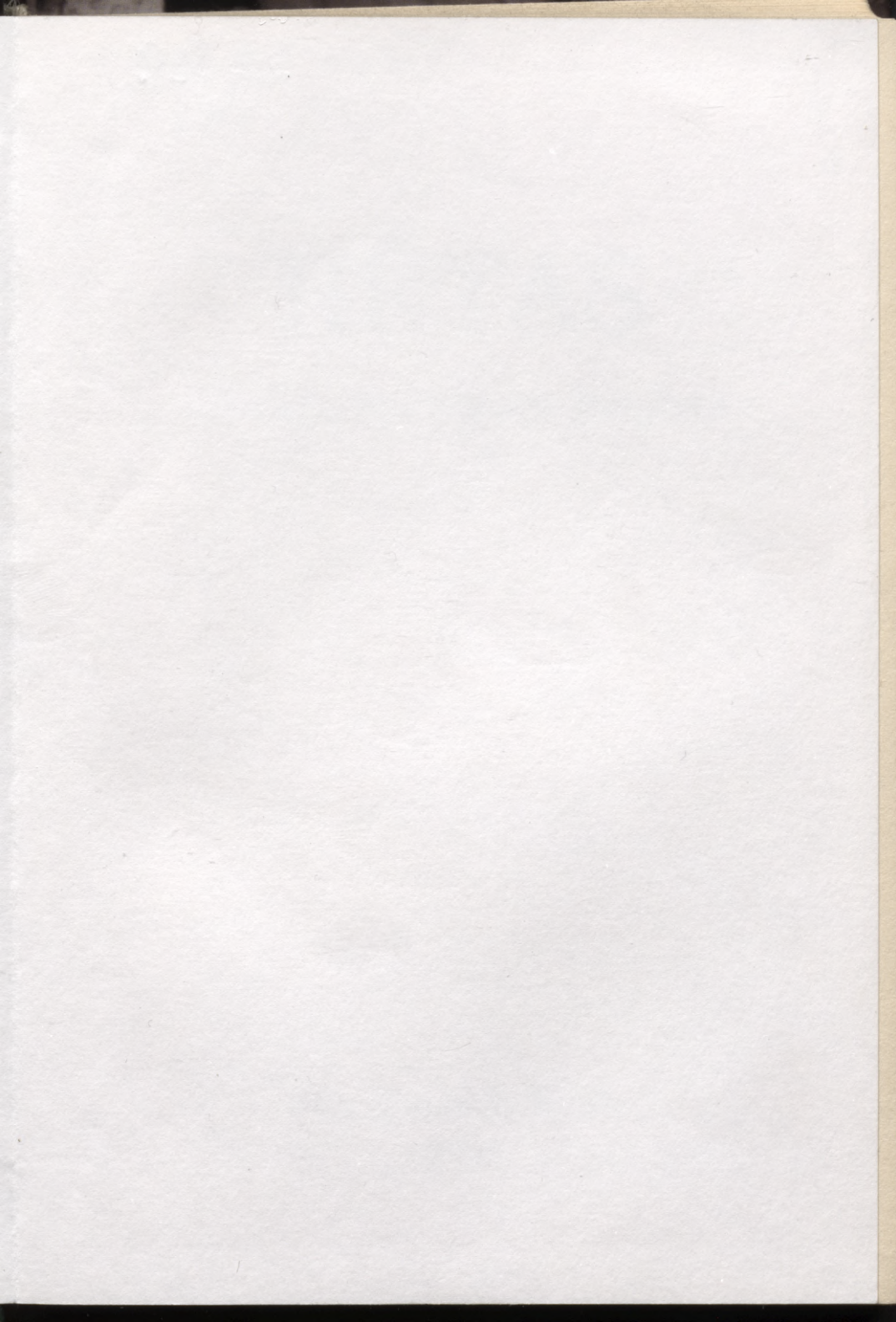

RĒTAS

217839

2002-3
270

L
9

RĒTAS

Stalīnisma upuru liecības

SIA «Bauskas Dzīve»

2001

0302028173

SATĒR

***Bauskas rajona politiski represēto klubs «Rēta»
pateicas par finansiālu atbalstu grāmatas
sagatavošanā un izdošanā:***

***Bauskas pilsētas Domei, SIA «Bauskas Dzīve»,
Bauskas rajona Padomei, Daugavas Vanagu
fonda Notingemas nodaļai Anglijā, apvienībai
«Tēvzemei un Brīvībai»/LNNK, Emeritai Buķelei,
Vecbišķenu ģimenei, Dzidrai Ansklāviņai
Kanādā, Ēvaldam Frišvaldam Anglijā.***

Redaktore ANITA ROZENTĀLE
Sakārtojusi DAINA ZIEMELE
Konsultants RAITIS ĀBELNIEKS
Datormaketētāja EVA RIGASTE
Fotoskenētājs EDGARS MEŽEZERS
Vāka foto – LAIMONIS ŠULCS
Iespiests a/s «Balodis Printing»

ISBN 9984-19-265-2

Brūces sadzīst, rētas paliek

Laiks ir nepielūdzams. Aizejošo minūti nomaina nākošā, un mūžs sadeg mirkļos. Otrā pasaules kara un pēckara jeb zudusī paaudze sarūk, aiznesdama līdzī pa lappusei vien no tautas un savas zemes vēstures.

No jaunās paaudzes mūs šķir ne vien gadu desmiti, bet arī vēsturiskās atmiņas avoti. Okupāciju laiks, Sibīrijas gadi – citi apstākļi, citi spēles noteikumi, kad ar cilvēku gribu vai spējām neviens nerēķinājās. Daudziem bija kopīgs apzīmējums: dzimtenes(?) nodevējs, sociāli bīstams elements, nolemts ieslodzījumam vai izsūtīšanai.

Mēs priecājamies, ka jaunā paaudze nāk ar savu vēju, atraišīta. Tas vairo nācīgas pašapziņu. Ir taču latvietim beidzot jāceļas kājās. Cik ilgi vēl viņš būs kādam pie rokas vedams vai ar pātagu skubināms!

Šī grāmata tapa grūti, kā pret kalnu smagu vezumu stumjot. Piecdesmit okupācijas gadu cirstās rētas ir pārvilkušās ar aizsargkārtu, tās laiku pa laikam smeldz un ielaužas zemapziņā, kad cilvēks vienatnē ar sevi pārcilā 20. gadsimta baisos notikumus. Politiski vajātie nonākuši it kā strupceļā. No vienas puses, ir jāatstāj liecības par savu laiku, tā izliekot brīdinājuma zīmes nākamajām paaudzēm. No otras puses, Latvijas neatkarība vēl ir tik vārga, ka daudzi gluži vienkārši nevēlas pilnībā atklāt bijušo.

Mūsu tautas vēsture ir sarežģīta un daudzslāņaina. Pie gadsimtu mijas saimes galda sēž gan vajātie un vajātāji, gan garā stiprie un nodevēji. Tāpēc viss vēl nav publicējams, – tā par nacionālās pretošanās kustības darbību 40. – 50. gados padomju okupācijas laikā saka ne viens vien šīs kustības dalībnieks. Pazemotie, vergu nometnēs un izsūtījumā mocītie nav pārliecināti, ka čekas pūķim ir nocirstas visas galvas. Par to liecina komunisma un nacisma simbolikas savijums nacionālboļševiku saietos.

«Esmu aizcirtusi kādas durvis un es negribu tās atslēgt. Tas bija kā murgs...» izjūtas, vēlreiz visu atceroties, raksturo Inta Puriņa, kas pārdzīvojusi aresta, pratināšanas un Karagandas no-

metņu šausmas. Viņu nav grūti saprast tiem, kuri paši atradušies zem vēstures giljotīnas – būt vai nebūt.

Par ģeogrāfiski lielām valstīm un miljonu nācijām jau ir un vēl tiks rakstītas apjomīgas vēstures grāmatas. Mums tas jā dara pašiem, visiem kopā, lai pagājība būtu skatāma ne tikai no viena, padomiskā redzesleņķa un lai latvieši turpmāko laiku griežos neizkustu globalizācijas katlā.

Mums nav pieņemams aicinājums aizmirst bijušo un nebojāt daudzu cilvēku labsajūtu ar saviem pārdzīvojumiem. Laiks paņems savu, bez mankurtu pūlēm. Taču kādu malku arī no rūgtā biķera mēs vēlējāties atstāt šajā grāmatā par liecību, kad tajā vēlēsies ielūkoties nākotnes vēsturnieki.

Lasītājam tā nebūs pastaiga pa ziedu pļavu, bet atskats uz to laiku, kad pār Baltijas tautām bija pacelts totalitārisma zobens, kas cirta pēc despotu un tirānu pavēlēm un iegribām. Stāstījumos saglabāts rakstītāju valodas stils un izteiksmes līdzekļi, neko neizskaistinot un arī nenogrudinot raupjumu. Grāmatā ir tikai ieskicēts tas sastinguma laiks, kad plānveidīgi tika paverdzināti un pakļauti cilvēki ne vien fiziski, bet arī garīgi, un ne viens vien, bet simti dzīvoja mūžīgās bailēs: kad un kas notiks ar mani? Publicētais ir piliens no ciešanu jūras, ko mūsu tautai sagādājis staļinisms un šī režīma pakalpiņi pašu mājās. Taču neviens nav alcis pēc atriebības, bet neviens nav arī solījis aizmirst...

Publicētais ir 47 autoru izjūsts un daudzus gadus sevi glabāts. Piecpadsmit atmiņu rakstītāju un stāstītāju vairs nav mūsu vidū. Grāmata ir skaudra piemiņas zīme viņiem, kā arī simtiem un tūkstošiem mūsu novada un visas Latvijas ļaužu, kuri palika Sibīrijā, citās izsūtījuma un nometinājuma vietās plašajā padomijā – bez kapa kopiņām, bez svecišu siltuma mirušo piemiņas dienās.

Sirds sāp par mūsu mīļajiem – vecākiem un vecvecākiem –, kuri no lēģeriem un izsūtījuma vietām gan atgriezās, bet ilgi loloto sapni – brīvu Latviju ar savu karogu un himnu – nesagaidīja.

Rajonā pašlaik reģistrēts aptuveni 800 politiski represēti. Visi, kuri vēlējušies un iesnieguši savas atmiņas, ir atraduši vietu šajā grāmatā. Tās nebūtu bez atsaucīgu un saprotošu cilvēku atbalsta, jo grāmatu nevar izdot bez garīga un materiāla ieguldījuma. No sirds pateicamies visiem, kuri saprata mūs pat no pusvārda, arī tiem, kuri gribēja, bet dažādu iemeslu dēļ nespēja mums palīdzēt.

Bauskas rajona politiski represēto klubs «Rēta»

Represijas pret mierīgajiem iedzīvotājiem Bauskas apriņķī

Jau pavisam drīz pēc Latvijas okupācijas, 1940. gada 17. jūnijā, sākās «tautas ienaidnieku» un «šķiriski svešu elementu» apzināšana, meklēšana un apcietināšana.

Pirmie arestanti bija galvenokārt Latvijas armijas virsnieki un aizsargu komandieri, tātad tie, kas spētu izrādīt bruņotu pretestību okupantiem. Vēlāk, 1941. gada sākumā, slepeni tika veidoti daudz plašāki represējamo personu saraksti. Ar tā paša gada februāri datēts Bauskas apriņķī sastādītais «kulaku» un «spekulantu» saraksts, kā arī «Bauskas apriņķa izpildu komitejā nodarbināto [bijušo] aizsargu un citu fašistiskās organizācijās sastāvējušo personu saraksts». Katram vārdam šajā sarakstā bija piebildes – «aizsargs», «jaunsargs», «Zemnieku savienības biedrs», «Sieviešu nacionālās līgas locekle» un tamlīdzīgi.

Arestējamo un izsūtāmo sarakstus pēc Maskavas pavēlēm sagatavoja komunistu partijas nodaļās un padomju varas represīvās iestādēs. Neilgi pirms 14. jūnija deportācijas Valsts drošības tautas komisariāta apriņķu struktūrvienībās tika izveidotas īpašas operatīvās grupas, kurās kopā ar čekistiem, miličiem un sarkanarmiešiem tika piesaistīti arī strādnieku gvardi, kompartijas un komjaunatnes biedri, kā arī citi «padomju aktivisti».

Naktī no 13. uz 14. jūniju tika deportēti 575 Bauskas apriņķa iedzīvotāji, no tiem 153 bija bērni vecumā līdz 16 gadiem, kā arī deviņi sirmgalvji, vecāki par 80 gadiem. Maskavā sastādītā slepenā instrukcijā operatīvajām grupām lasāms: «Operācija tiek uzsākta ritausmā. Ieejot izsūtāmā mājā, operatīvās grupas vecākais vienā istabā sapulcina visu izsūtāmā ģimeni, pie tam veicot visus nepieciešamos piesardzības pasākumus pret jebkādiem iespējamiem ekscesiem. (...) Visas ģimenes aizvešana līdz iekraušanas stacijai notiek vienā pajūgā, un tikai iekraušanas stacijā ģimenes galvu nošķir no

ģimenes speciāli ģimenes galvām paredzētajā vagonā.» Tas arī tika tieši un ciniski izpildīts.

Tolaik izsūtīto vārdi tagad mums ir zināmi, taču daudz neskaidrāks ir jautājums par represiju izpildītājiem. Vēstures avotos pieminēts Bauskas čekas priekšnieks Sorokins un viņa palīgs Pavlovičs. Kādā vācu laika «Bauskas Vēstneša» numurā minēti deportāciju veicēji Jaunsaules pagastā: kompartijas pārstāvis no Bauskas Novickis, vietējais komsorgs Strazdiņš, izpildkomitejas priekšsēdētājs Tomass, strādnieku gvardes vietējais komandieris Kozlovskis un citi gvardisti.

Ir zināms, ka no 1941. gada 14. jūnijā deportētajiem 575 Bauskas apriņķa iedzīvotājiem vēlāk trīs tika nošauti, bet 248 gāja bojā necilvēcīgos apstākļos izsūtījumā. No šiem izsūtītajiem 1946. gadā ar bērnu ešeloniem likumīgi atgriezušies 28 bērni. Paši uz savu roku atbēguši 40 bērnu un 60 pieaugušu, no tiem atpakaļ aizsūtīti 39 pieaugušie un astoņi bērni.

1941. gadā bija paredzētas vēl citas masveida deportācijas, bet tās izjauca karadarbība. Jāpiebilst, ka gan pirms 14. jūnija, gan pēc tā notika aresti un Latvijas patriotu slepkavības.

Vācu okupācijas laikā, atrokot masu kapus Baltēzē, Dreiliņos un citviet, tika atrastas vairāku Bauskas apriņķa iedzīvotāju mirstīgās atliekas. Daudzu deportēto un nogalināto tuvinieku sāpes pārauga atriebības dziņā, un tālab daži no tiem līdzdarbojās padomju varas laika aktivistu sodīšanā.

Arī vācu okupācijas laikā tika represēti un iznīcināti daudzi Bauskas apriņķa mierīgie iedzīvotāji, galvenokārt ebreji un čigāni.

Pēc otrreizējās padomju okupācijas 1944. gadā turpinājās Latvijas patriotu aresti, izsūtīšanas un slepkavības. Daudzi tika represēti par sadarbību ar vācu okupācijas laika varas iestādēm, citi – par līdzdalību dažādās pretestības organizācijās vai par nacionālo partizānu atbalstīšanu.

Pati lielākā Latvijas iedzīvotāju deportācija notika 1949. gada 25. martā, kad no Bauskas apriņķa izsūtīja 1539 cilvēkus. Pēc apsūdzības redzams, ka 442 ģimenes nosauktas par «kulakiem», bet 80 citas – par «nacionālistiem». No šiem izsūtītajiem noņemtajuma vietās dzīvību zaudēja 210 cilvēku.

Arī turpmākajos gados represijas nebeidzās, lai gan tās notika mazākā mērogā. Pēc Staļina nāves 1953. gadā padomju režīma groži tika palaisti vaļīgāk, tomēr daudzi izsūtītie vēl joprojām nedrīkstēja atgriezties Tēvzemē. Līdz pat padomju okupācijas beigām arī no Sibīrijas pārbraukušie Latvijas iedzīvotāji izjuta «maigas represijas», kad «citādi domājošiem» nācās izbaudīt dažādus aizliegumus, morālu teror un citu veidu speciāli sarūpētas neērtības.

Tagad neatkarīgā Latvijā mēs varam priecāties, ka tas laiks, runājot Gunāra Astras vārdiem, ir «izgaisis kā ļauni murgi».

RAITIS ĀBELNIEKS,
vēsturnieks

Mēs vēlamies šo savu un daudzu mūsu tautiešu upuru apmaksāto grūto un sāpīgo pieredzi nodot nākamajām paaudzēm. Tā nedrīkst aiziet kopā ar mums, jo tā ir kļuvusi par visas mūsu tautas gara mantu un īpašumu.

«Svētdienas Rīts», 2000. gada 25. marts

Agita Auziņa (dzim. Senka) Virsnieka liktenis

Mans tēvs Eduards Senka dzimis 1896. gada 18. martā Lubānā. Apcietināts 1941. gada martā, notiesāts uz astoņiem gadiem cietumā.

Tēvs bija beidzis Lubānas pagastskolu, vidusskolu, Pēterburgas Kara akadēmiju. Kā virsleitnants dienējis Latvijas armijā. Pirms okupācijas E. Senka bijis 13. Bauskas aizsargu pulka komandiera palīgs militārajos jautājumos. Paralēli strādājis arī Bauskas valsts ģimnāzijā par militārās mācības skolotāju.

Pēc padomju okupācijas 1940. gadā ieskaitīts sarkanajā armijā 227. strēlnieku pulkā par vada komandieri.

Mūsu ģimene dzīvoja Bauskā, Zaļā ielā. Mūsu vecā māja tajos laikos izskatījās skaista un sakopta. Arī dārzs bija gaumīgi iekārtots – grantēti celiņi, zālieni un puķu dobes. Atmiņā palikušas ziedošās peonijas, ceriņi, jasmīni un ķiršu ziedu kupenas. Tēvs ļoti mīlēja dabu – dārzu, mežu, upes, bija azartisks mednieks un makššernieks.

Ģimenē bija jaukas tradīcijas. Vienmēr skaisti tika svinēti Ziemassvētki un Lieldienas. Mājā bija liela pušķota egle, nāca Ziemassvētku vecītis (zinājām, ka tas bija tēvs) ar dāvanu maisu. Es un māsa jau iepriekš citīgi mācījāmies dzejolišus. Lieldienās skaistākā nodarbošanās mums, bērniem, bija perēklišu gatavošana dārzā, lai

Eduards Senka, Latvijas armijas virsnieks. 1932. g.

Lieldienu zaķim būtu, kur oliņas nolikt. Arī zaķis, protams, bija tēvs. Tomēr ar lielu prieku svētku rītā meklējām dārzā krāsainās olas. Šo tradīciju turpinājām, arī audzinot savus bērnus un mazbērnus.

Lielākā traģēdija mūsu ģimenē notika 1941. gada martā. Tēvs no savas dienesta vietas bija it kā atlaists atvaļinājumā.

Mamma gatavoja pusdienas, kad atnāca divi pelēkās drānās tērpti vīrieši un tēvu aizveda sev līdzī, it kā nokārtot darba lietas. Mamma bija ļoti uztraukusies un teica, lai tēvs uzvelk siltākas drēbes, bet viņš mierināja, lai neuztraucoties, jo pēc pāris stundām būšot mājās. Palicis atmiņā, kā viņš pa celiņu gar aku aizgāja un vairs nekad nepārnāca...

Pēc pāris stundām mūsu mājā ienāca bruņoti vīri un sāka kratīšanu. Izjauca skapjus, brutāli izmētāja grāmatas. Gultiņā gulēja mazais četrus mēnešus vecais brālītis Imants. Viņš sāka skaļi raudāt. Mamma mazulīti paņēma rokās. Tad viens bruņotais vīrs ar šautenes durkli sadūra brālīša gultiņas matraci...

Eduards Senka. Foto no Rīgas čekas pagraba.

Man toreiz bija septiņi, gadi, mānai – četri gadi. To skatu es un māsa nevaram aizmirst.

Tēvu aizsūtīja uz Sibīriju, uz Amūras apgabalu, kur viņš izcieta sodu no metnē, tikai nezinādams, par ko. Viņam laimējās palikt dzīvam. Kad pēc 24 gadiem mums bija iespēja tēvu apciemot, par dzīves apstākļiem no metnē viņš nestāstīja. Tas bija stingri noliegts.

1949. gadā pēc soda izciešanas tēvam neatļāva atgriezties Latvijā, bet norādīja dzīvesvietu tālā Sibīrijas ciemā Novosibirskas apgabala Mihailovkas rajona Mihailovkas ciemā ar tiesībām dzīvot tikai tur. Tas bija dziļi taigā, bez ceļiem, 40 kilometru no dzelzceļa līnijas.

Pārvarot neizsakāmas grūtības, trīs mēnešus tēvs mērojis ceļu no Amūras līdz Mihailovkas ciemam. Sākumā dzīves apstākļi bijuši ļoti smagi: aukstums, bads, apkārt noziedzība. Tēvam pajumti devusi kāda mordviešu ģimenīte, arī izsūtītie. Ar savu darbu pamazām tēvs ieguvis apkārtējo cilvēku uzticību un autoritāti. Kolhozs bijis ļoti nabadzīgs. Tēvam uzticēta kokmateriālu sagāde, sējas darbu organizēšana un citi atbildīgi uzdevumi.

1965. gadā es un māsa Sarmīte ar saviem dzīvesbiedriem tēvu apciemojām. Brauciens bija ļoti grūts. Braucām kā teļu vagonu pavadoni (toreiz sugas telītes sūtīja uz Kazahiju), pēc tam ar kuģi pa Irtišas upi līdz Novosibirskai, tālāk – ar vilcienu līdz Mihailovkas pilsētai. Tad ar mazu divplāksņu lidmašīnu līdz Mukačovas ciemam. Tālāk nācās mērot ceļu taigā 25 kilometrus pa tikko redzamu taku. Laimīgā kārtā brauca smagā mašīna ar ogotājiem, kas no pusceļa mūs aizveda līdz galam. Jau no Mukačovas piezvanījām uz Mihailovkas ciemu, lai tēvs pārāk nesatrauktos. Viņam tūlīt paziņoja par mūsu ierašanos.

Tikšanās bija ļoti aizkustinoša. Tēvs dzīvoja mazā mājiņā mordviešu ģimenē. Apkārtne bija ļoti nepievilcīga. Pa ielu (ja to varētu tā saukt) staigāja cūkas.

Mūs uzņēma ar lielu sirsniību, kas raksturīga sibiriešiem. Tūlīt tika kauta aita un gatavots cienasts. Visi

ēdām no vienas lielas bļodas, katrs ar savu karoti. Ciema iedzīvotāji nāca ar mums iepazīties – Martinovičam (kā tēvu sauca) atbraukušas meitas!

Tēvs ar savu likteni bija samierinājies, jo citas izejas jau nebija. Atgriezties Latvijā viņam bija liegts.

1971. gadā tēvs nomira. Mēs saņēmām telegrammu, lai braucam uz bērēm, bet tālā ceļa un finansiālo apstākļu dēļ tas nebija iespējams. Tēvs apglabāts dziļā Sibīrijas taigā Mihailovkas ciemā. Ļoti ceram, ka viņa kaps tiek apkopts.

Vaira Kugrēna un Eduards Senka kāzu dienā 1932. gada Ziemassvētkos.

Savas mājiņas priekšā 1965. gadā Rietumsibīrijā.

Vizma Soldatova (dzim. Stūris)

Bērnība un jaunība

Vecsauliešu Stūru ģimene izsūtīta 1941. gada 14. jūnijā.

Šodien 14. jūnijs. Kārtējā bēdīgā diena. Jau 57 gadu svešumā. Neko negribas un nevaru darīt. Atmiņas nāk virsū, grozās apkārt bērnībai un jaunībai. Manu vecāku un vienīgās māsiņas aiziešana no šīs saules. Dzimtenes, vecāku mājas, raitas latviešu valodas zaudēšana. Protams, es labi protu latviešu valodu, bet reizēm aizķeras kāds reti lietots vārds, un tad ir jārokas atmiņā, kamēr tas uzpeld. Te, Krasnojarskā, latviešu ir diezgan daudz, tikai valodu labi zina mana vecuma ļaudis. Viņu «otrā puse» ir krieviska, jo laikam speciāli bija tā darīts, lai nebūtu vienā dzīvesvietā latviešu jaunekļi un meitenes. Arī mani ar mammu un māsu novietoja meža barakā, kurā latviešu jaunekļu nebija, tikai pusaudži puikas, bet man jau deviņpadsmit gadu.

Vizma Stūris (no labās) un Vilma Purva 1938. g.

Kad pēc gada aizveda uz ziemeļiem – Evenku autonomo apvidu –, tur ekspedīcijā es apprecējos ar krievu no Ļeņingradas. Man ir trīs meitas, kuras latviski neprot. Es strādāju, manas meitas audzināja latviskā garā un latviešu valodā mana vecākā māsa, kura slimības dēļ nestrādāja. Viņa nomira, kad manai vecākajai meitiņai bija astoņi gadi. Es biju spiesta ņemt krievu aukles. Tā nu mēs esam krieviski runājošas ģimenes. Viss pārējais ir latvisks.

Savāda vasara

Atceros, cik man bija savāds 1940. gads un vasaras sākums 1941. gadā. Vairākas reizes kāpu mājas augšstāva istabiņā, skatījos pa logu uz mūsu lielo bērzu birzi, jaunalkšņu puduri sakņu dārza galā. Tāda nepazīstama sajūta, kādas līdz šim nebija. Sev teicu: «Skaties, skaties, atceries, kāds skats no mājas uz apkārtni!» Kad, strādājot kūdras fabrikā, gāju no darba uz mājām, skatījos it kā svešām acīm uz bērzu jaunaudzi pie ganību lauka un domās atkārtāju: «Ak vasara, vasara, zaļā, šalcošā!» Kas tas bija? Vai neapzinātais – šķiršanās, atvadišanās no visa mīlotā, ierastā?

Agrā pavasarī mans mīlais, gudrais draudziņš Džipiņš lida man klēpī, bāza purniņu padusē, smilkstēja, nu taisni kā raudāja. Laizīja man rokas. Kas ar viņu bija? Toreiz neviens no mājiniem nevarēja saprast. Tagad es zinu: «Džipiņš juta, zināja, ka mēs drīz šķirsimies uz mūžu, tikai pateikt to nevarēja, jo suņi diemžēl runāt neprot. Mēs iedomāties nevarējām, kādas briesmas mūs sagaida. Līdz mūža galam atcerēšos Džipiņa acis, kad viņš ienāca virtuvē un ieraudzīja savāktās paunas, raudošo kalponi Mariju Bartkēviču. Acis sunītim mēms jautājums: ko tas viss nozīmē? Taisni cilvēciska atvadu sāpe viņam acīs, suņa mūžīgā uzticība tiem, ko viņš mīl un apsargā. Pirms izgāju ārā, kur jau taurēja mašīna, es nometos ceļos pie Džipiņa guļasvietas, apskāvu, nobučoju melno,

uzticīgo purniņu. Džips nolaizīja man asarainos vaigus, iesmilkstējās, it kā ieraudājās.

Es un Anniņa daudz ko iemācījām Džipam darīt. Viņš ātri uztvēra, ko no viņa grib. Iemācījās visā mājā durvis attaisīt un aiz sevis aizvērt. Prata... smieties. Jā, jā! Pie galda viņš sēdēja man blakus uz plata sola. Es viņam iedevu pa gardam kumosīnam. Kad man apnika, es zināju, kas jādod, lai viņš iet projām uz savu vietu: piedāvāju gabaliņu maizes. Vajadzēja redzēt, kā Džipiņš uz mani paskatījās, nolēca no sola, aizgāja uz savu vietu un apgūlās. Necēlās, kamēr es negāju prasīt piedošanu. Tas vilkās diezgan ilgi. Beidzot roku man nolaizīja. Tas nozīmē – ir piedots. Džips saprata gandrīz visu, ko mēs savā starpā runājām par viņu, nenosaucot viņu vārdā. Viņš bija kā trīs gadus vecs bērns. Viņš nebija no dižcil-tīgajiem, bet vienkāršs mājas suns, tikai ļoti gudrs. Nevaru aizmirst brīnumu sāpīgās viņa acis.

Mana mīlā Vecsaule

Parks. Vecsaules parks. Cik bija skaists! Un atmiņu pilns... Dažādi reti koki: Kanādas skuju koks ar garām, maigām skujām, divi korķu ozoli. Tiem gan «nēaptēstie» puikas nolupināja korķu mizu, un viens ozols beidzot nokalta. Bija valriekstu koki, bet rieksti Latvijā nenogatavojās – ne tas klimats, maz siltuma. Pašas skaistākās bija milzīgās kastaņas, kas auga apkārt deju laukumam. To biežajā ēnā neauga zāle, klons kā asfalts. Dejojot bija ļoti labi – kājas pašas bez lielas piepūles slidēja ritmā. Kad svētdienas vakaros sāka spēlēt pūtēju orķestris, es mājās nevarēju mierīgi sagaidīt, kad būs gatavi iešanai vai braukšanai Anniņa ar Albertu vai arī mamma, ja at-lāva veselība. Nebija pieņemts jaunai meitenei iet vienai uz zaļumballi. Mūsmājās orķestri varēja ļoti labi dzirdēt, un es, ārā izgājusi, dejojot vienu. Beidzot sagaidīju savus goda pavadoņus, un ejam uz balli. Veco vārtu abās pusēs auga Sibīrijas lapegles. Tās savas maigās, gaišzaļās skuju

lapiņas nomet rudenī, kad kļūst dzeltenas, lai pavasari atkal uzplauktu. Tur es pirmo reizi redzēju tādus kokus. Es vēl nezināju, ka drīzumā manā jaunajā mītnes zemē būs veseli lapegļu meži. Parkā bija skaista liepu aleja ar milzīgi garām, slaidām liepām, kuras atgādināja cipreses. Bija vēl parastās kuplās liepas, ozoli, kļavas, paradīzes ābolu koki, daudzas egļu rindas. Auga veseli klajumi dzeltenu tulpīšu. Pavasaros, ziedoņa sākumā, es bieži ar velosipēdu braukāju pa parka celiņiem un priecājos, ka vācu barons atstājis mūsu Vecsaulei tādu skaistu parku. Mūsmaņu dārzā tādu agro tulpīšu nebija, mēs, es un Annīte, gribējām izrakt dažus sipoliņus, lai iestādītu mūsu dārzā. Bet... nepaspējām. Iebrauca sumpurņi un izjauca visu Latvijas dzīvi, tik labi iekārtotu, kur gandrīz visiem bija pārtikusi dzīvošana. Dzērāju mums bija ļoti maz, latvieši neķītri nelamājās, es nebaidījos tumšā laikā viena iet vai braukt, nebaidījos ar svešu puisi palikt divatā. Tagad man vēstulēs no dzimtenes raksta pavisam par citu dzīvi. Kur palikusi labā jaunatnes audzināšana? Kur latviešu augstā sadzīves kultūra? Darba tikums? Piecdesmit gadu laikā ir sākuši dzert «pa krieviski», lamāties krievu leksikonā, darba mīlestība ir daļēji pagaisusi. Zādības, izvarošanas, ko līdz 1940. gadam mēs nezinājām. Lopi piesieti naktīs palika laukā ganīties, mašīnas stāvēja pagalmā, un nekas nezuda. Mūsu mašīnmāja bija šķūnis ar trijām sienām no dēļiem. Nekas ne reizi nepazuda. Zāģēšanai atvestie balķi dažreiz ilgi gaidīja rindu laukumā aiz šķūņa. Tāpat mierīgi gaidīja aizvešanu sazāģētu dēļu kaudzes.

Ļoti gribētos vēl reizi braukt uz dzimteni ciemos, kaut radu nav, bet ir daudz draugu, labu kaimiņu. Bet tūlīt nāk atmiņā, kā mani lamāja Rīgā, kad palūdzu jauniešu grupu, kas bija aizņēmuši trotuāru, palaist mani garām. Zūd vēlēšanās rupjos lamu vārdus dzirdēt. Pietiek, ka es varu dzirdēt tos te, Sibīrijā. Latvija vairs nav 1941. gadā atstātā mana mīlotā kulturālā dzimtene. Cik ilgi jāgaida, kamēr atkal būs senā, lepnā Latvija, kad Rīgu

sauca par «mazo Parīzi»? Kad aizlaistie, usnēm aizaugušie lauki atkal priecēs acis ar sakoptību, labu ražu? Kad atkal ziedēs rudzi, kad paši viņšosies un viņšos sirdi ar skaistumu un debesu doto bagātību? Žēl, ka es to vairs neredzēšu, bet gulēšu svešā zemē ...

Cerības gaist

Kad es pēdējo reizi biju Bauskā, braucu ar autobusu no Rīgas uz dārgo Bausku. No kalna, braucot lejā uz tiltu, varēja redzēt pilsētas panorāmu – vecos, pazīstamos namus, tiltu, Pilskalnu, – nevarēju savaldīt asaras. To var izjust tikai tas, kuram atņemta dzimtene. Skaistā, burvīgā jaunība piecus gadus Bauskā! Gudrie, inteligēntie skolotāji ģimnāzijā. Diemžēl visi, ar maziem izņēmumiem, ir jau aizsaulē. Vēl šajā saulē ir latviešu valodas skolotāja Marga Ziemeļniece. Vienmēr labā omā, smaidoša, eleganti tērpta. Viņa dzīvo savā skaistā mājā (tā stāstīja tie, kas tur bijuši) Cēsīs. No viņas mēs varējām ņemt piemēru visai dzīvei. Nevaru nosaukt neviena nepatīkama skolotāja. Nevarēju turēt ļaunu prātu uz ģimnāzijas direktoru Andersona kungu, jo sapratu, ka viņš ir taisnīgs, bet es – vainīga: mani pāris reīžu aizsūtīja no skolas uz mājām apmainīt zeķes un kurpes, kā pienākas pie formas apģērba. Man nepatika melnas kokvilnas zeķes un melnas kurpes, man patika gaišas zīda zeķes un zilas zamša laiviņas ar pusaugstiem papēžiem.

Viss beidzās. Beidzās manas mācības Bauskā. Mūsu izlaiduma vakarā 1940. gada 17. jūnijā pār robežu pārlīda krievu tanki, un sākās pavisam cita dzīve. Uz Rīgu studēt mamma mani nelaida, jo gaisā krājās draudoši mākoņi, un mamma sāka grūti slimot. Nepalīdzēja sarežģīta operācija Rīgā, profesora Tērauda privātklinikā, slimība progresēja. Pagaisa manas teātra cerības. Ģimenes paziņa, kūdras fabrikas direktors Bērziņš, pierunāja mammu, lai laižot mani pastrādāt fabrikas kantorī. Pagaidām vasarā. Iepazīšoties ar lietvedību, grāmatvedību. Turpmākajā

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

0302028173

dzīvē noderēšot viss, ko pratišot. Un laba kabatas nauda jaunkundzei nebūšot lieka. Tiešām, iegūtais Sibīrijas dzīvē noderēja, par ko esmu pateicīga direktoram un tiem, kuri ar mani kopā strādāja kūdras kantorī.

Strādājot kūdras fabrikā, es piedalījos Vecsaules dramatiskajā pulciņā, jo ilgas pēc teātra spēlēšanas nebeidzās. Tikai «jaunajā» laikā ludziņu saturs pavisam cits: sliktie, mantkārīgie budži, kulaki, un labie, jaukie, kaut nabadzīgie, kas visi vienlīdzīgi kā viens. Es reiz tēloju fabrikas meiteni, kuru gribēja par savu mīļāko padarīt fabrikanta dēls. Meitene frantam iecirta plīķi, un viņu atlaida no darba. Dēlu spēlēja režisors Vilde, Bauskas rajona telefonu tehniķis.

Mans parastais deju partneris, pienotavas vadītāja palīgs Fokerots, bija brīnišķīgs dejojājs. Prata visas jaunās dejas. Mēs bieži dejojām solo – tādas dejas kā tango, bostonu, sloufoksu, kviklifoksu. Es tās iemācījos ģimnāzijā deju kuros. Tie bija katru gadu. Pēdējos kursos mans partneris bija Auseklis Runcis. Kur pēc kara palika Fokerots, man neizdevās uzzināt. Neko nezinu par saviem citiem partneriem: Voldi Treimani, Robertu Vilšķērstu, Leo Beinertu.

Pirmā mīlestība

Lai cik smieklīgi tas skan, bet es iemīlējos desmit gadu vecumā. Ar Ļonusu Pukinski mani iepazīstināja krustmāte kādas balles vakarā pilī. Ļonusam bija piecpadsmīt gadu, viņš studēja Rīgā būvniecības tehnikumā. Visu vakaru dejojām. Ļonuss brīnījās: «Meitēn, kur tu iemācījies tik labi, viegli dejojot?» Es atbildēju, ka dejoju no sešu gadu vecuma. Drīz bija krustmātes meitas Zentas kāzas ar Ļonusa brāli Romualdu. Ļonusa īstais vārds ir Leonards, bet brāļi viņu sauca Ļonuss jeb Ļonusia. Kāzās mēs atkal visu vakaru un nākamo dienu nodejojām. Toreiz es sapratu, ka esmu iemīlējusies. Lai gan nezināju, kas tas ir, bet mani bija pārņēmis kaut kas līdz šim nepa-

zīstams. Krustmāte manai mammai bija teikusi, ka te augot nākotnes pāris. Nekas neiznāca... Liktenis nevēlēja ... Man šī pasaka palika dziļi, dziļi sirdī uz visu mūžu. Ļonuss vienmēr bija korekts, labi audzināts, galants, uzmanīgs. Vasaras viņš pavadīja Podnieku ģimenes mājā un pie mums bieži atbrauca ar velosipēdu. Ļonuss ne reizi nemēģināja mani noskūpstīt, nerunājot par ko citu, kas pašreizējos laikos nav retums, diemžēl... Tādēļ atmiņas par manu pirmo, ļoti agro mīlestību ir tikai gaišas, tīras, saulainas – īsts ziedoņa laiks. Zentas kāzās mēs dejojām fokstrotu, skaņu platē vācu valodā dziedāja par mīlestību. Ļonuss maigi saspieda manu roku, jautājot: «Meitēn, Vizulīt, vai tas ir taisnība, kā tu domā?» Es nezināju. Bet dzīve parādīja, ka taisnība. Es tos vārdus vienmēr atceros. Tur bija vēl vārdi par zilajām acīm. «Tās ir tavas aciņas, Vizulīt!» Jā, acis man tiešām bērniībā un jaunībā bija lielas, gaišzilas. Kamēr būšu šajā pasaulē, neaizmirsīšu, kā mēs dejojām ielūgumu vakarā aizsargu namā. Tā bija pēdējā balle. Iekļauties dejas ritmā Ļonusa spēcīgajās rokās bija mana pēdējā gaišā pasaka pirms aizvešanas no dzimtenes.

Ļonuss beidza Rīgā universitātes celtniecības fakultāti, apprecējās un 1944. gadā aizbrauca uz Ameriku. Tur viņam drīz bija sava firma, būvēja skaistas mājas. Vairākas reizes viņš kopā ar sievu Mildu apmeklēja dzimteni. Bijis Rīgā, Bauskā, Vecsaulē. Arī es, strādājot aiz Polārā loka Dudinkā, atvaļinājumā vienmēr biju dzimtenē, Vecsaulē, Bauskā un, protams, Rīgā. Tikai mēs vairs neesam tikušies.

Ļonuss aizgāja mūžībā 1988. gada 22. februārī. Guļ Amerikā. Saldu dusu, dārgais bērniņas, jaunības draugs! Neaizmirsīšu nekad...

Teātri es milēju no agras bērniības. Mani vecāki, māsa Anna bija ļoti sabiedriski ļaudis, sastāvēja daudzās organizācijās: Zemnieku savienībā, Piensaimnieku biedrībā, Mājturības biedrībā, Latvijas aizsargos, Ugunsdzēsēju

biedrībā. Uz teātriem, deju vakariem mani no agras bērnības vazāja līdz. Diezgan bieži kopā ar vecākiem braucu uz Rīgu, pie radiem. Septiņu gadu vecumā skatījos baletu «Bahčisarajas strūklaka», opereti «Trejmeitiņas», operu «Jevgeņijs Ņegins». Kad jau biju vecāka, es kritu histērijā. Es raudāju pāri pusnaktij. Čo-Čo Sanu dziedāja japāniete, tērpusies dažādos pasakaini skaisti izšūtos kimono. Emmas tante teica, ka mani vairs neņemšot līdz uz operu, jo es pārāk visu ņemot pie sirds: ātri sabojāšot nervus, ņemot pasakas par īstenību. Visu redzēto es centos atdarināt, šo to es pati piedomāju. Kad skolā iemācījos labi rakstīt, rakstīju «lugas». Galvenā loma bija, protams, man: visbiežāk kāda princese, puķu vai meža karaliene. Mācīju spēlēt ganu meiteni no Rīgas. Izrādījās, ka, dzīvojot Rīgā, viņa ne reizi neesot bijusi operā, kas ir balets – nezināja. Es, cik varēju, centos viņu «apgaismot». Savas izrādes mēs gatavojām mājās. Visi mājinieki sēdēja «publikā», skatījās, pat aplaudēja – mēs ļoti centāmies.

Mandžūrijas valsis

Astoņu gadu vecumā es saslimu ar šarlaku. Slimoju ļoti grūti. Pusotra mēneša nogulēju gultā. Tētis no Bauskas ik dienu vadāja ārstus. Vizbiežāk brauca Bērziņa kundze. Vēlāk, kad es gāju ģimnāzijā, viņa bija skolas ārste. Sirsnīga, eleganta dāma. Es viņu cienīju, pat iemīļoju. Man likās, ka ar viņas atbraukšanu man kļūst labāk, vieglāk. Es mierīgi pacietu visas procedūras: injekcijas, mandeļu «pindzelēšanu», kāju masāžu. Vēl dziļāk es ārstes kundzi iemīlēju, kad viņa vēlēja man nogriezt garos, cirtainos matus, kuri man jau līdz slimībai bija apnikuši. Kad mamma man rītos sukāja matus, es blāvu nelabā balsī, jo garie mati, pa nakti grozoties, bija savēlušies un sāpēja pat tad, kad mamma tos tikai šķirstīja. Māsiņa Anna man grieza matus, mamma raudāja, es priedājos. Nekad vairāk dzīvē es neaudzēju garus matus – man pietika bērnības asaru.

Kad pēc pusotra mēneša gulēšanas bija skaidrs, ka komplikāciju nav, ārste vēlēja man celties un sākt staigāt – es nepratu. Mani turēja no abām pusēm, es tikai kustināju kājas.

Kad pēc matu nogriešanas es it kā kļuvu veselāka, visa māja priecājās. Bet tas bija īss laiciņš – pāris dienu. Es atkal pazaudēju ēstgribu. Negribēju rotaļāties ar saviem mīluļiem – kaķiem. Mazais runcītis Midzis šad un tad ielēca gultā pie manis, bet, nesagaidījis parastos glāstus, lasījās prom.

Kādā sestdienas vakarā, kad māja sakopta, vakariņas paēstas, izdzirdu no virtuves puses mūzikas skaņas. Tās nebija mūsu patafona plates, pazīstamas, apnikušas. Ilgi klausījos, nevarēju saprast, kas ar mani notiek. Mani smacēja kaklā, es rīstījos, riju asaras, raudāju elsodama. Skaņas mani caurauca, šūpoja un nesa kaut kur prom tālu, tālu no mājām. Tālu no mājām? Kāpēc? Beidzot es attapos, man kļuva viegli, es neraudāju. Man likās, ka pa kājām tekalē skudras, un ir jāceļas, jāiet, kurp sauc nepazīstamās melodijas. Uz kurienu sauc? Un kas sauc? Es piecēlos. Kājas īsti labi neklausīja, ļodzījās, pinās garajā naktskreklā. Pie sienām stutēdamās, aizvilkos līdz virtuvei. Atgrūdu durvis, parādījos uz sliekšņa. Visi satīngā, bet es redzēju tikai Sergeju Suhanovski – mūsu galveno mašīnistu ar mandolīnu rokās. «Sergej, nāc, lūdzu!» es saucu. Lielais vīrs vienā lēcienā bija man klāt, pacēla rokās, ienesa atpakaļ manā istabā, ielika gultā. Apsēdza un jautāja, vai es gribot vēl dzirdēt viņu spēlējām. Jā, jā, lūdzu! Sergejs atnesa mandolīnu, apsēdās gultas kājgalī. Brīdi domāja klusēdams, ko spēlēt. Tad istaba piepildījās ar nedzirdēta valša skaņām. Skaistā melodija mani sauca, vilināja, glāstīja un stāstīja. Par ko? Par tālām zemēm un ļaudīm, kurus man būs lemts redzēt un satikt? Nezinu... Man bija tik labi, patīkami. Nejutu, ka vēl esmu vārga, izdilusi. «Sergej, ko tu spēlēji?» – «Valsi «Mandžūrijas kalnos».» Vēl Sergejs spēlēja citu valsi un

pusbalsī dziedāja: «Uz kalna stāv vientulis ozols, pa pusei jau nokaltis. Viņš sapņo par burvīgām ainām, ko sendienās redzējis.» Šie valši man līdz šim laikam ir paši dārgākie. Es aplūkoju mandolīnu: lakota, spoža, gaiši brūna ar lielu taureni no dzeltenas vizlas. Skatījos, nevarēju saprast, kā Sergeja resnie pirksti ar mūžīgām eļļas, akmeņogļu melnumiem pilnām plaisām var tik veikli veikt kustību, nospiežot vajadzīgajā vietā smalko stīdziņu.

Sergejs, mūsu ilggadējais vecākais mašīnists, strādāja visus darbus – gan pie zāģu gatera, pie kuļmašīnas, dzirnavās, visu prata remontēt un mācīja palīgus – jaunos puisius. Ar sievu Martu, vēlāk arī ar mazo Gunāru, dzīvoja atsevišķi – mājas otrā galā. Sergeju, Martu un mazo Gunāriņu ļoti mīlēju, tāpat kā viņi mani. Es vairāk atrados pie viņiem nekā mūsu galā. Sergejs un Marta ir aizgājuši mūžībā. Viņu dēls ar ģimeni dzīvoja Bauskā. Sergeju es pēdējo reizi sastapu 1957. gadā, kad pirmo reizi no Sibīrijas apciemoju dārgās vietas dzimtenē. Neatceros, kur Sergejs strādāja, jo mūsu mašīnmāju ar visām mašīnām nacionalizēja, un tur valdīja sveši ļaudis. Daudz kas kara laikā bija nodedzis: zāģu gateris, labības šķūnis ar lielo kuļmašīnu. Kur palika traktors, stacionārā tvaika lokomotīve – neviens no pagasta valdes uz pēdējo vēstules jautājumu neatbildēja.

Kamēr vēl slimoju, Sergejs katru vakaru spēlēja, sēdēdams manas gultas kājgalī, līdz es nogurusi aizmīgu. Mani sapņi tagad bija gaiši, prieka pilni. Vai es jutu, ka mana dzīve būs raiba, raiba? Un kāda būs milestība?

Pēc slimības atkal sāku iet skolā. Mani iesēdināja trešajā klasē, jo es zināju visu, ko mācīja otrajā klasē, kuru es slimības dēļ nenobeidzu. Anniņa mani mācīja, un es izturēju kursa pārbaudi. Vācu valodu, otrās klases kursu, iemācīja mamma. Viņa bija beigusi sieviešu ģimnāziju vācu valodā. Kad es mācījos ceturtajā klasē, man asaras lija tādēļ, ka skolotāja Alvīne Kārkliņa, vēlākā

Hammera kundze, kura vienmēr gatavoja skolas izrādes Ziemassvētku eglītēm, princeses Aldas lomu atdeva Alinei Štahmanei no sestās klases. Skolā neraudāju, kaunējos, noturējos. Aizskrēju uz mājām, nosviedu somu un, neko ne ar vienu cilvēku nerunādama, aizskrēju uz kūti. Apskāvu savu mīlo aitiņu bez astes, sauktu Zaķe. Viņai es visu izstāstīju, «visu saņemto pārestību», noraudājos. Man likās, ka Zaķe mani saprot. Es tā vēlējos tēlot Aldu. Pieradusi pie visu uzmanības – mājās biju vienīgais bērns, visi mani lutināja, – es nezināju, kas ir «nevar», «esi par mazu». Man ļoti patika tēlot «dzīvās bildes» eglīšu vakaros – eņģeļus. Gara, gaišas krāsas kleita no plāna, viegla auduma, no balta spoža zīdapaģāra eņģeļa spārni, kurus ar māsiņu pašas izgatavojām.

Tā tas bija katru gadu Ziemassvētkos, kamēr es mācījos pagasta pamatskolā. Pēdējā izrāde esot bijusi 1939. gadā, jo nākamajā gadā iebrukušie «biedri kungi» neatzina nekādus eņģeļus, nekādus dievvārdus un baznīcas. Mūsu Vecsaules baznīcu pārvērta par noliktavu, ērģeļu iekārtu izjauca, izdemolēja. Mūsu draudzes mācītājs Ulmanis paspēja ar ģimeni aizbēgt, citādi nav zināms, vai būtu palicis pie dzīvības. Mācītājmuižu nodedzināja. Ļaudis stāstīja, ka skaņu caurules no ērģelēm mētājušās pie baznīcas. Mani paspēja iesvētīt 1940. gada jūlija sākumā pēc ģimnāzijas beigšanas, kamēr «kungi» vēl nebija attapušies no labumiem, kad visi mūsu bagātie veikali, noliktavas pārgāja pilnā viņu rīcībā. Latvijai piederošās bagātības veda vagoniem uz Krieviju un nekaunējās melot, ka Latvijā nav maizes(!), ka krievi vedot uz Latviju... maizi, sviestu. Es atceros, kā Feitelsonu veikalā Bauskā krievu zaldātiņi pirka klēpjiem krāsainos, ar rotājumiem, katūna galvas lakatiņus vai visai savai sādžai: tādi viņu pusē neesot redzēti... Nabaga Krievija! To es pati redzēju.

Manā dārgajā Vecsaulē katru gadu parkā rīkoja rudens izstādi. Kopīgi: lauksaimniecības, piensaimniecības, mājturības biedrības ar slaukšanas sacensībām. Piensaim-

nieku sabiedrība algoja piena pārraudzi 25 saimniecībām. Katrā saimniecībā pārraudze reizi mēnesī vienu dienu strādāja: katras govys grāmatā ierakstīja, cik dienā devusi piena, kāds tauku procents, kādu teliņu atnesusi, kāda veselība govij, teļam. Es iemācījos pareizi slaukt govi, pareizi masēt tesmeni. Deviņu gadu vecumā pirmo reizi piedalījās rudens sacensībās, kur ieguvu pirmo vietu. Balva – rokas pulkstenītis. Skolā skuķi mani apskauda, jo nevienai nebija pulkstenīša. Otrreiz piedalījās slaukšanas sacensībās pēc pāris gadiem. Atkal paņēmu pirmo vietu un dabūju skaistu piespraudi no dažādas krāsas dzintara.

Pirmais zaudējums

Man patika zīmēt, mācījos rokdarbus, ļoti mīlēju lopiņus, suņus un kaķus. Bet sākās «melnā josla» manā bezbēdīgajā dzīvē. Apprecējās māsa Anniņa, un pēc trim mēnešiem izšķīrās. Tad notika drausmīgākā nelaime manā dzīvē: nomira tik ļoti mīļotais tētis. Tā es trīspadsmit gadu vecumā paliku bez tēva – pusbārene. Mans aizbildnis bija Podnieka kungs, manas krustmātes vīrs. Kara laikā viņu nošāva mājas pagalmā no liela attāluma, laikam snaiperis.

Tēva nāve bija pirmais ļoti sāpīgs likteņa trieciens. Labi atceros, kā tētis vasaras sākumā mani uzcēla uz pleca un iegāja dārzā, pienesa mani pie jaunā ķirša, lai es rauju pirmās gatavās ogas. Ķiršu stādus tētis atveda no Vācijas, kur brauca pirtk mašīnas.

Kad rudenos mūsmājās kūla, es sēdēju pusguļus salmos aiz šķūņa un klausījos, kā «dzied» kuļmašīna, domāju par nākotni – vai es būšu aktrise, vai gleznotāja? Dzīvošu Rīgā, bet vasaras pavadišu nevis Jūrmalā, bet mājās. Gleznošu visu skaisto dārzā, parkā, mājās mani gaidīs mīļotie zirgi, gotiņas, aitiņas ar jēriņiem, gudrais sunītis, kaķi. Braukšu bieži ziedoņa sākumā, kad zied majpulkstenīši, narcises, ceriņi, baltās krūmu rozītes.

Un katrā ziņā gribēšu redzēt, kā zied rudzi. «Pietiks, ja tu dzīvē neaizmirsīsi, kā smaržo ziedošs rudzu lauks,» sacīja mamma, kad abas vērojām šo dabas brīnumu. Es neaizmirsu. Braucot no trimdas atvaļinājumā uz Latviju, centos būt krustmātes mājas, kad zied rudzi. Atcerēties savu bērniņu ar mammu rudzu lauka malā... Ak mamma! Viņa mani mācīja mīlēt un dievināt dzimtenes dabu, tās maigo skaistumu, mājas, lopiņus, laukus, dārzu. Viņa mācīja, ka daba ir jāsargā. Nekad agrāk par noteikto datumu mēs nebraucām uz silu lasīt brūklenes, purvos dzērvenes.

Izšķērdība

Kad mūs atveda uz Sibīriju, daba tur bija brīnišķīga, bagāta, bet tagad daudz kā trūkst. Nav pieņemts sargāt, domāt par nākotni. Šķiet, ka visa ir tik daudz – pietiks mūžībai, bērnu bērniem. Nav vairs retu, skaistu dabas puķu, ciedru meži izcirsti, skuju koku meži izdeguši. To paveikuši pīpmaņi, pavirši ugunsgrūdi, dažādi tūristi bez saprašanas, kā ir jāuzvedas mežā. Meža ugunsgrēkos iet bojā putni, zvēri, retas puķes, zāles, dažreiz cilvēki, mežsargu mājas, pat ciemati meža tuvumā. Apturēt degšanu ir gaužām grūti, sevišķi sausā laikā. Vienīgā laime – labs lietus. Platības, kur izdeg tautas bagātības, ir tūkstošiem hektāru lielas. Drīz nebūs garšīgo ciedru riekstu. Ar aukstu prātu, bez saprašanas cērt veselus lielus zarus, kuros ir daudz čiekuru, lai tikai sev iegūtu riekstus. Atceros, kā darīja mūsmāju lielo bērzu birzē. Pavasarī urba, lai iegūtu bērza sulu, kuru dzēra visu vasaru. Sulu iztecināja tik, cik drikstēja, lai bērzs nenokalstu. Caurumu aiztaisīja, kā pienākas, ar dārza vasku. Lai tie atpūstos, nākamajā pavasarī urba citos bērzos.

Burvīgie Bauskas gadi

Tad sākās mani jaukākie pieci gadi Bauskā. Dzīvoju pie Mellača kundzes, kura daudzus gadus strādāja Rīgas restorānā par galveno pavāri. Protams, gata-

voja debešķīgi. Pie viņas nāca pusdienās, vakariņās pastāvīgie klienti.

Mēs sākumā bijām četras meitenes: Irma Celma, Vera Ajutis, Vilma Purmale un es. Irma un Vera mācījās pēdējo gadu. Pēc viņu aiziešanas nāca jaunas iedzīvotājas: Vanaga Alma, Paškovska Vanda, vēlāk Ernsta-Zitāre Erna, pēdējā – Bethere Vizma no Vecsaules pagasta valdes nama. Viņas tēvs bija lietvedis – sekretārs. Viņu 1940. gadā okupanti nošāva. Mellača kundzes klients bija pamatskolas skolotājs Kārlis Dzeguze. Man par prieku – labs dejojājs. Kundze mums sestdienas un svētdienas vakaros atļāva padejot lielajā istabā. Viņai bija labs radioaparāts. Tajos gados Rīga deva reklāmas koncertus no firmas «Bellacord» skaņu platēm: bija visādu deju mūzika, bija neapolitāņu dziesmas, jaunākās Latvijas melodijas. Pagāja jauki brīži, mācoties, pastaigājoties pa Pilskalnu, pilsētu, atpūšoties ar ziedošiem ceriņiem apaugušās lapenēs, braukājot ar velosipēdu Bauskas apkārtnē, diezgan tālu un zēnu pavadībā.

Pavasaros rikoja ekskursijas pa Latviju. Apmeklējām Zilokalnu, Gaiziņkalnu, bijām Mežotnē, tur parkā dejojām, jo patafonu ar deju platēm zēni paņēma līdzi, fotografējāmie, bijām Rundāles pilī, kur tikko bija sākusies restaurācija. Laba pavasara laikā peldējāmie Mūsā, dažreiz pat septembra sākumā izdevās silts laiks. Tā, gandrīz nemanot, aizlidoja pieci gadi. Skolas laikā es piedalījos visādos sarīkojumos. Direktors mani un Gilbertu norīkoja gandrīz vienmēr izrīkojumos deklamēt dzejoļus, ko es labprāt darīju. Biju godkārīga, tādēļ centos visu izdarīt vislabāk. Skola reizi gadā rikoja balli ar teātra izrādi Aizsargu namā, kur ir liela skatuve un deju zāle ar parketu. Tikai žēl, ka parasti uzveda vai nu operetes, vai lugu ar dziedāšanu. Dziedātāja es nebiju. Mums ģimnāzijā bija savas prīmas: Nata Zemture, Irēne Zeidaka, Laima Vīndedze un citas. Es parasti suflēju. Man nevajadzēja sekot grāmatiņai, es zināju visas lomas no galvas.

Burvīgie pieci gadi pēc tik bēdīgiem pārdzīvojumiem. Pamazām mani nervi nomierinājās, jo es vēl nezināju, kas mani drīz sagaidīs.

«Sapņu» piepildījums

Esmu pateicīga Bauskas ģimnāzijai. Sibīrijā pēc gada nostrādāšanas meža darbos, kad mani ar māsu pēc mammas drausmīgās nāves aizveda uz Krasnojarskas apgabala ziemeļiem, novietoja ģeoloģiskajā ekspedīcijā. Es varēju strādāt kantorī. Pratu zīmēt, rasēt, noderēja pat latīņu valoda. Visi nosaukumi ģeoloģijā, kā ieži, akmeņi, kuriem atrodas iekšā senas pēdas, dažādu augu un faunas atliekas – visi nosaukumi latīņu valodā. Es no jaunajām vienīgā pratu pareizi uzrakstīt nosaukumus. Visus darba gadus gandrīz līdz pensijai nostrādāju ģeoloģiskās organizācijās. Strādāju Tuvas kalnos, piecus gadus Ukrainā, pēdējos vienpadsmit gadus ģeofiziskajā ekspedīcijā Dudinkā, aiz Polārā loka. Bez speciālas izglītības, es tomēr pakāpeniski saņēmu paaugstinājumus darbā – tehniķe, vecākā tehniķe, tad inspektore kartogrāfe. Beigās vadīju noformēšanas biroju, kur manā pārziņā bija 14 darbinieku.

Tā piepildījās mani sapņi par svešām zemēm un raibo dzīvi. Es iemīlēju Galējo Ziemeļu dabu un vietējos iedzīvotājus. Viņi kā bērni – naivi, godīgi, uzticami. Tikai tādas nelaimes kā pīpošana no bērna gadiem un ... dzeršana. Pīpo un dzer visi: sievietes, pusaudži, veci cilvēki, kuru gan nav daudz, – ātri mirst, jo tāda dzīve nedod ilgus gadus.

Tētis, mamma, māsa Anniņa prata visu, kas vajadzīgs lauku dzīvei. Anniņa pēc Kļaviņas privātģimnāzijas beigšanas vēl mācījās un beidza Kaucmindes mājturības skolu. Viņai bija diplomētas zinības mājturībā, zooloģijā, veterinārijā, laukkopībā, dārzkopībā, medicīnas pamatzinībās, higiēnā, rokdarbos, aušanā, arī ētikā un estētikā. Kaucmindē māsiņai ļoti noderēja stenogrāfija: visas

receptes un lekcijas stenografēja, vēlāk mājās visu pār-
vērtā latviešu valodā. Žēl, ka viņas kādas desmit ar recep-
tēm pilnās klades palika mājās. Mēs visas trīs, uz-
modinātas trijos naktī, bijām kā no laivas izmestas. Palika
skaistie rokdarbi, viss man sagatavotais pūrs, izšūts
mammas veiklajām rokām. Mamma teica, kamēr viņa ir
dzīva un var darīt rokdarbus, man pūrs ir jāsagatavo,
pat nezinot, kad būs vajadzīgs. Bet mans pūrs palika
skapja plauktos. Līdzī pamēģinājām ņemt tikai galveno
nepieciešamo, jo jutām, ka stacijā jaunas mantas no
vagona sviedis atpakaļ. Dažiem atsvieda maisus ar bērnu
drēbītēm... Kļiedza: «Par daudz, par daudz!»

Gadi ir aizlidojuši. Man drīz jau būs 77. Esmu patei-
cīga svētajai Trīsvienībai un Laimes mātei, ka svešumā
man ir klājies labi: man ir liels dzīvoklis un pieklājīga
pensija, labas, gādīgas meitas, mazdēli, un znoti nav
dzērāji, labi strādā un arī par mani rūpējas.

Taču sēras pēc dzimtenes mani nepamet. Es domās
bieži staigāju pa mūsmājas istabām, pa Vecsaules parku,
pa Bauskas ieliņām, Pilskalnu, šūpojos šūpuļtīklā mūsu
birzī...

Krasnojarskā

1999. gads

Jēkabs Graudiņš

Vjatlags – cilvēku kapenes

Jēkaba Graudiņa ģimene izsūtīta no Jelgavas rajona Elejas pagasta Sprandiņu mājām 1941. gada 14. jūnijā. Pēc vīriešu atšķiršanas no ģimenēm Jēkabs Graudiņš nokļuvis Vjatlagā, no kura atgriezās tikai daži...

Viltīgā laipnība

Vēl klusāk kā nāve latviešu tautai uzbruka lielākā nelaime – iznīcināšana, ko tā vēl nebija piedzīvojusi tūkstoš gadu ilgajā pastāvēšanā un vācu muižnieku 700 gadu verdzībā. Tā bija krievu okupācija, kuras sākumā čekas bruņoti zaldāti 1941. gada 14. jūnija naktī vienlaikus visā Latvijā gan zirgu pajūgos, gan ar automašīnām apbraukāja jau sen iepriekš izraudzītas mājas, protams, labākās, turīgākās. Ņēma visus ģimenes locekļus, lai māja paliktu tukša. Līdzī varēja ņemt tik, cik var panest.

Jelgavas preču stacijā ešelons stāvēja vairākas dienas. Ģimenes gan bija savāktas, bet lielākā daļa vīriešu bija izbēguši. Valdība izlaida viltus paziņojumu, ka tikai pagaidām pārsūta ģimenes. Sibīrijā došot govi un zemi, visi būšot kopā.

Par kara tuvošanos nebija ne jausmas, noslēgts taču neuzbrukšanas līgums. Un mēs, lēticīgi, pa vienam vien lasījāmies kopā, domādami, ka brauksim ar ģime-

Jēkabs Graudiņš, Latvijas armijas kaprālis jātnieku pulkā 1936. gadā.

nēm. To apstiprināja arī «poļitruks», kas apstaigāja saņemtos un viltīgi laipni to visu stāstīja.

Govs un zemes vietā lēģeri

Visapkārt mežs, daudz celmu, dažas mājas sargiem. Trīskārši drašu žogi. Četros stūros augstas «viškas», tur sēž sargi – augšā kabīne ar stikliem, kāpnes. Starp drašu žogiem zeme uzirdināta, lai pēdas var redzēt. Ārpusē nostiepta gara stieple. Vakarā tur izved vilku suņus, un tie skraida no viena gala uz otru. Vēlāk ievēroju, ka viens drašu žogs pieslēgts elektrībai. Naktis katrā stūrī uz abām pusēm prožektorī.

Kad izkāpjam, pārņem aukstums, lido sniega pārslas. Lēģera priekšā liels laukums ar celmiem. Sēžam un gaidām. Visus izģērbj – katru vīliti pārbauda. Visu atņem – naudu, vērtslietas, pulksteņus, gredzenus. Atstāj pārtiku, gaļu. Maizi griež pušu, skatās, kas iekšā. Salaiž lēģerī, un esam «brīvi». Neatminu, cik ilgi vilkās pierakstīšana, kārtošana pa brigādēm un barakām. Sāka pārvietot no viena lēģera uz otru. Kad pirms ielaišanas lēģerī pirmajiem visu atņēma, tad vēl ārpusē palikušie celmos slēpām pulksteņus, naudu, cerībā, ka, nākot ārā, paņemsim. Bet nekā. No lēģera redzam, kā ārpusē dzīvojošie celmus pārmeklē un visu atrod. Tiek atņemts pēdējais, paliek kailā dzīvība. Vēl Juhņovā gaišreģis Finks teica: «Jūs kritīsiet, kā rudenī kokiem lapas krīt.» No Juhņevas daļu aizsūtīja uz Soļikamskas lēģeri. Mūs – uz Vjatku.

Vēl vakaros visi kā viens dziedājām skaistas dziesmas, vēl visi ar cerībām. Iztālēm redzēju sava pulka komandieri ģenerāli Buku. Reti stalts un mierīgs. Viņš bija jātnieku pulka komandieris Daugavpilī, kur es dienēju 1935., 1936. gadā. Tā paša pulka virsleitnants Kuplis bija mūsu brigadieris celmu rāvēju, lauzēju brigādē, kas attīrīja lēģera apkārtni no celmiem. Tos izlauzām un uz uguns-kura sadedzinājām, pēc tam salasījām saknes un arī dedzinājām. Brigadieris man uzticēja celmu apmērīšanu. Es nosaucu viņam diametrus, viņš raksta un rēķina, cik vajag

visai brigādei, lai iznāktu «paika». Resnajam priedes celmam uzkur uguni virsū, pārējos sveiž tur iekšā. Es ātri sapratu, ka katrs celms jāmēri tik reižu, kamēr iznāk visiem norma. Tas bija darbs tikai par vēdera tiesu, un tad arī vēl visu laiku briesmīgā badā.

Darbs bija ļoti smags. Bet tie, kas pierada, tie arī turējās. Bieži pārnācām ļoti vēlu, un brigadierī virtuvē dabūja papildporcijas, kas bija palikušas pāri, un tas mūs uzturēja pie dzīvības.

Ievērojami labāk bija pēc kara, kad zupā manījām mazus kartupelišus ar mizu un katliņa apakšā smiltis nostājās. Bija spiesti rēķināties ar mūsu dzīvību, jo ļoti daudz vagonu vajadzēja piekraut.

Pagadījās mums vienreiz būt Ļesnajā, un tur redzējām, ka no visiem lēģeriem nāk ārā ešelons pēc ešelona. Tur pēc kara sadzina gūstekņus. Bija vācieši, itālieši, rumāņi savos formas tērpos, bez zīmotnēm. Lēģerī bija milzu rūpnīca, kur pa dzelzceļu pieveda balķus un laida agregātā iekšā, un tas visus sasmalcināja druskās. Mēs tur iekšā netikām. Caur teritoriju gāja mazais bānītis, un mēs dažreiz ar to dabūjām aizbraukt vai pārbraukt no darba.

Reiz ejam pa «špalām» uz darbu, bet vācu brigāde sastājusies ceļa malā, sagājuši visi kopā, laikam uguns-kuru taisīja, bet kulīte ar sauso «paiku» netālu no ceļa nolikta. No mūsu brigādes viens gruzīns, Ļuba, žigli pie-skrien, paķer to maišeli un ātri atpakaļ ierindā.

Toreiz es strādāju dzelzceļnieku brigādē, vajadzēja iet ļoti tālu. Bija ziema. Brigadieris par pavāru norīkoja čigānieti. Sniegs saputināts biezā kārtā, stipri salst. Pavārei tūlīt jāattīra vieta ugunskuram, jāiekurina, jānoloba kartupeļi, kas sasaluši, jāsaliek kārtis ap uguns-kuru, kur sēdēt brigādei pusdienlaikā. Čigānietei rokas salst, uguni nevar iekurt. Pāris dienu viņa nomocījās, bet pusdienas nebija laikā. Tad es sāku strādāt par pavāru.

Brigāde strādā netālu, un es vēroju, kā visas acis skatās, ko es daru, vai neiebāžu kādu kumosu mutē, sevišķi, kad zupa jau nāk gatava. Tiek nestas līdz bļodiņas,

un nu visi laimīgi, ka dabū siltumu vēderā. Nav kā 1941. gada ziemā, kad visu dienu bijām laukā no tumsas līdz tumšai un nekad nebija siltu pusdienu. Tāpēc jau visi izmira.

Karš bija beidzies, tagad atlika padomāt arī par cilvēkiem. Lēģera priekšnieki nu ir bijušie pulkveži. Pirmie visi bija čekisti.

Pēc pusdienām atkal jākausē sniegs, jānomazgā trauki un jāprot novilkt laiku gandrīz līdz darba beigām. Kādreiz iznāca vēl kādu stundu pastrādāt. Šai pavāra lietā vajadzēja būt ar lielu pieredzi, izdomas bagātu saprātu, viltību, ņemot vērā visus klimatiskos apstākļus.

Dzelzceļa sliedes vietām vienā pusē bija nosēdušas, apakšā vajadzēja palikt dažāda biezuma dēļišus, lai izlīdzinātu sliedi. Ziemā būvējām jaunu dzelzceļu. Mani norīko par vedēju. Iedod zirgu un ragavas, tas viss ir zirgu stallī turpat lēģera tuvumā. Bija lieli, vareni zirgi, kas saņēmti līdz ar vāciešiem. Bet man bija vājš kleperis. No fermas līdz dzelzceļam, kur bija meža birža, kādi astoņi

Pokaiņos 2000. gada rudenī. Jēkabs Graudiņš (no kreisās), dēls Alfrēds, mazmeitas Aiga un Elīna.

kilometri. Bieži mežā sniegā nogrimu, – stāvu, zirgs nevelk. Brigadieris bija tāds jauns, ļoti enerģisks puisis. Sauca – Čuma. Viņš gāja pa mežu un visus koriģēja. Viņš paņēma grožus un ar enerģiskām kustībām un balsi, bez sišanas arvien izbrauca līdz ceļam. Tiešām, apbrīnojams cilvēks! Viņu tiku redzējis kaut kur pirms vairākiem gadiem. Viņš arī mani atminēja. Bija labs brigadieris. Dzīvojam vienā barakas sekcijā visa vedēju brigāde atsevišķi. Tie labākie vedēji bija kāds moldāvs un krievs. Viņam un brigadierim bija lēģerī sievas, kuras arī dzīvoja mūsu barakā. Viņas kaut ko darīja biržā.

Atmiņu, ka strādājām divās maiņās, nakti un dienu. Biržā katru atvesto vezumu, katru baļķi uzmērīja apbrīnojams cilvēks ar labu atmiņu. Viņš mērīja tievgaļa diametru, galvā aprēķināja kubatūru, katru nākamo pieskaitot klāt, kamēr visu vezumu saskaitīja, pateica un pierakstīja kubatūru. Visu galvā!

Daba mani apveltījusi ar īpašību visu redzēt. Dienā nolaistajiem kokiem marķētājs uzsit zīmogu, jo vakarā paliek neizvesti baļķi. No rīta skatos – meža gāzējs nelaiž no celma, bet nozāgē plānu ripiņu no marķētā gala un ugunskurā iekšā.

Vakarā, kamēr izkrauj pēdējo vezumu, jau ātri uznāk tumsa, un, braucot mājās, visi kājnieku brigādes vīri sakrīt pilnajās ragavās. Auksta, zvaigžņota nakts. Es braucu, zirgu taupīdams, bet šie, visi nosaluši, izņem man grožus no rokām un ar rungu dod tik zirgam pa sāniem bez kādas žēlastības, un tas nu metas auļos. Kad protestēju, viņi atsaka: «Tu nežēlo zirgu, bet žēlo pats sevi!»

Cik gan daudzi jau agrāk, visu dienu dūšīgi zāģējuši, tā arī vakarā sakņupa un palika guļot uz visiem laikiem... Varbūt tiem jaunajiem puisiem arī bija taisnība. Man tik bija bail, ka tas zirdziņš nenosprāgst, tad man atkal beigas.

No rīta atpūtušies, abi atkal braucam uz biržu. Tie lielie vācu vaņģinieku zirgi gan ātri nobeidzās, jo viņi šo klimatu nevarēja izturēt, tāpat kā cilvēki. Pusdienās zir-

giem deva drusku auzas. Brigadieris ieber un skatās, bet dažreiz izdodas kādu sauju iebērt kabatās vai saslaucīt pa silēm. Tad vakarā uz plīts izžāvējam, ar pudeli samaļam un izvārām «putru».

Bads – piecu gadu pavadonis

Tagad daudzos aprakstos visbiežāk lasu – miris 1941. gadā Vjatkas lēģerī. Reiz atsūtīja vagonu kviešu. Nu tik tos vien vārīja, veselus graudus. Cilvēki badā, sarijās. Graudi veseli izgāja cauri. Es gan, to saprazdams, vakarā ilgi košļāju katru graudu, nevienu veselu nenorīdams. Vajadzēja būt lielai pacietībai un arī saprašānai. Daži no atejas atkal zvejoja ārā, mazgāja, pārvārīja un ēda...

Nedaudzie, kas izturēja un pārlaida 1941. gada ziemu, ar neizsakāmu prieku sagaidīja pavasari, kādu zaļumiņu. Visvairāk bija iecienītas skostu galviņas, pirms vēl bija no zemes izlīdušas. Taču drīz nāca cita nelaime: odi un «maškari» – melniem mākoņiem. Zinātnieki aprēķinājuši, ka Vjatkā uz kvadrātcentimetru miesas barojušies 125 odi.

Lūdzu Dievu, lai tie tautu spīdzinātāji un bendētāji kaut vienu gadu nodzīvotu Vjatlagā, ar vislabāko uzturu, pat darbā neejot, bet blakšu, odu, «maškaru», žurku «milā aprūpē».

Tikai nedaudzi no Vjatlagā nokļuvušajiem latviešiem sagaidījām kara beigas. Bija pārļauti neizsakāmi grūti pieci gadi. Mūsu zaudējumi kritušo ziņā bija desmitiem reižu lielāki nekā karā.

Izaugušas jau divas cilvēku paaudzes, pagājis 50 gadu, bet manā atmiņā palicis viss kā kinolentē, kas nevar izdzist nekad. Katra cilvēka aiziešanu dziļi sevi pārdzīvojām. Nebija svešas nāves. Visi bija savējie, izsūtītie. Mira katru dienu un pulka, un tik daudzos lēģeros – simtiem un tūkstošiem, bet kopā sanāca daudzi miljoni. Nav prātā nevienas dienas, kas būtu piepildīta ar smiekliem, – tikai bads, smags darbs, ciešanas, bēdas un mokas.

Man ir sajukuši tie gadi un tie lēģeri, kur būts, un tie dažādie darbi un brigādes, bet notikumi ir iespiedušies atmiņā uz visu mūžu.

«Ceļš būs tāls un grūts»

Strautnieku ģimene izsūtīta 1941. gada 14. jūnijā no Taurkalnes pagasta.

Eju pa grantētu lielceļu līdz pagriezienam. Tad likumotais celiņš ieved senas lauku mājas pagalmā. Pie mājas stāv vecu vecais uzraksts «Strautnieki». Tās ir Taurkalnes pagasta bijušā vecākā Arvīda Strautnieka mājas. Tā bija liela saimniecība ar 65 hektāriem zemes, 15 govīm, sešiem zirgiem un daudz siklopiem. Darba te bija gana visai ģimenei.

1940. gadā meitas vēl bija skolnieces – Ruta mācījās Pētermuižas pamatskolā, Valda – Bauskas valsts ģimnāzijā.

Pienāca 1941. gada 14. jūnijs. 13. jūnijā Valda sēžas uz divriteņa un brauc uz Bausku, lai pirmo reizi mūžā saņemtu pasi.

«Palikšu pa nakti internātā un rīt visu nokārtošu,» tā prāto Valda. Rīta gaisma uzausa, bet dzīves un domu prieks satumsa. Internāta audzinātāja modina meiteni, turpat jau viņu gaida divi bruņoti vīri.

«Braucam!» tā viņi. Valdai birst asaras, bet vīri stāta brīnumainas lietas: «Mēs aizvedīsim tevi pie vecākiem. Jūs varēsiet dzīvot kopā. Tu mācīsies tur vidusskolā, pēc tam studēsi augstskolā. Tēvam būs labs darbs...» Kad aizveda Vecumnieku stacijā, uz tualeti līdzī nāca vīri ar automātu. Valda nesaprata, kāpēc tā.

Vēlāk atveda arī tēvu Arvīdu Strautnieku, māti Olgu un māsu Rutu. Nu viss bija skaidrs! No katras ģimenes

Valda Barzdeviča. 1938. g.

tika atšķirti vīrieši. «Mēs arī pazaudējām savu tēti. Kādā citā stacijā vagoni ar vīriešiem bija novirzīti uz blakussliedēm. Tur bija arī tēvs, un mēs viņu redzējām pēdējo reizi mūžā,» stāsta Valda.

No mājām šķirties visiem bijis ļoti grūti. Tēvs apstaigājis pagalmu un atvadījies no akas, klēts un zirgiem. Pirms izešanas no savām mājām sēdies pie klavierēm un nospēlējis «Dievs, svētī Latviju!». Māte bijusi tā, kas centusies salikt saiņos visu nepieciešamo. Labi, ka viens no čekistiem teicis: «Nemiet visu, ko varat. Ceļš būs tāls un grūts. Es esmu tādas asaras daudz redzējis.» Kāds no izsūtītajiem sagumis sēdējis pie galda un teicis: «Valda ir mana skolas biedrene.»

Vilciens ripoja dienu un nakti arvien dziļāk Krievijā. Māte kādā stacijā bija dabūjusi avīzi, lai izlasītu par kara sākšanos, taču apsardzes karavīrs to tūlīt atņēma: «Nekas nav jāzina!» Pa ceļam sievas kļiedza pēc saviem vīriem un tēviem, bet čekistu atbilde bija vienkārša: «Viņi jūs sagaidīs galā. Viņi jau gādā par dzīvokļiem.» To «galu» un «dzīvokļus» sievietes un bērni drīz ieraudzīja Ačinskā: dzelonstieplu žogs, sargi ar automātiem. Sākās vergu tirgus. Atbrauca kolhozu priekšsēdētāji un meklēja stiprākos, jaunākos cilvēkus. Olga Strautniece ar abām meitām tika vestas vairākas dienas un naktis pa kalnu ceļiem un pļavām līdz kolhozam ar sagrauvušām un nātrēs ieaugušām būdām. Likās gan, ka zeme auglīga, bet ierādītā mitekļa saimnieks vaļsirdīgi atzīstas, ka viņa desmit gadu vecie bērni vēl baltmaizi savā mūžā nav redzējuši.

Par mājvietu Strautnieku ģimenei kļuva veca būda ar blaktīm un zirnekļiem. Sākās bads. Labi, ka no mājām bija līdz drēbes, kuras iemainīja pret kartupeļiem un miltiem. Tā aizgāja arī Rutas līdzīgs paņemtāis mazpulka formas tērps. Kolhoza priekšsēdētāja meita ar to lepojās un valkāja visās svētku reizēs.

Pēc gada atlasīja spēcīgākos un sūtīja uz ziemeļiem zvejas darbos. No ģimenēm atšķīra Emmu Murevsku, Leonīni Ivanovsku, Moniku Putnieks. Olgu Strautnieci paņēma

ar abām meitenēm. Pēc grūta ceļa Strautnieku ģimene nokļuva kolhozā «Kureika» ar dažām mājām. Vienā būdiņā bija muzejs ar zvejas darba rīkiem un Staļina attēliem. Te pieturēja pat Jēņisejas kuģi un izlaida braucējus apskatīt muzeju. Kad uzslēja Staļina skulptūru, tad izsūtītos pārvietoja tālāk uz Igarku, jo viņi varot apkaunot «tautu tēva» piemiņu.

Apbrīnojama bija zivju bagātība Kureikas kolhoza ezeros. Tad arī atļāva zivis lietot pārtikā un milzīgais bads vairs nemocīja. Tomēr dzīves un darba apstākļi zvejā bija bezgala grūti. Līdz ezeriem jāiet kājām vai jābrauc suņu pajūgos pat 20 kilometru tālu. Kājās brezenta zābaki, jāguļ teltīs, ziema vai vasara, pārtikā «ļepjoškas».

Paiet pieci gadi. Un atkal ceļš tālāk uz ziemeļiem – līdz Igarkai. Darbs kokzāģētavā. Valda izmācās par koku brāķeri, un tas jau skaitās kvalificēts darbs, alga arī mazliet labāka. Te viņa sastop savu dzīvesdraugu Barzdeviņu no Skaistkalnes puses.

Ar mātes neatlaidīgu prašņāšanu un vēstuļu sūtīšanu uz dažādām nometnēm Olga atrada Arvīdu. Viena tāda vēstule nonāk viņa rokās, un viņš atsūta sievai atbildi: «Esmu slimnīcā, priekš manis neko netaupiet, audzini meitas labākai dzīvei.» Olga Strautniece saņēma divas vēstules no Kirovskas nometnēm – pirmo un pēdējo. Kapa vieta nezināma.

Ruta Strautniece kā bērns uz Latviju atbrauca 1947. gadā, māmuļa – 1985. gadā. Barzdeviņu ģimenei radās nedienas ar vīra un tēva veselību. Ārstu komisija atzina, ka stāvoklis slikts un atļāva Valdas vīram braukt uz dienvidiem ārstēties. Līdzī varēja būt arī sieva un mazā meitiņa. Tā kā ģimene bija noslēgusi kokzāģētavā darba līgumu, tad uzņēmums sedza visiem ceļa izdevumus līdz Rīgai.

Tagad «Strautniekos» saimnieko divas dzīves sagrauztas sievietes – Valda un Ruta – ar sāpošām rokām, kājām un muguru. Spieķis atbalstam ir līdzī laukā, kūti, puķu dārzā, kapsētā. Tomēr mājas pagalmis sakopts un tuvējā audzē pogo lakstīgala. Tu jūti, ka te ir tava Tēvzeme.

**Valdas Strautnieces dzīvesstāstu uzrakstījusi
viņas klases biedre LĪVIJA LAPŠA**

Vilis Lejiņš

Manas dzīves baltās un MELNĀS dienas

Vilis Lejiņš arestēts Saukas pagastā 1941. gada 3. martā.

Esmu dzimis 1912. gada 9. aprīlī. Izglītību ieguvu Saukas lauksaimniecības skolā un valsts Višķu dārzkopības skolā. Pēc skolas beigšanas dienēju Latvijas armijā Daugavpils cietoksnī. Pēc demobilizācijas iestājos darbā Tukumā Kaktiņa dārzniecībā.

Skrīveru divgadīgajā valsts lauksaimniecības skolā mācīju audzēkņiem dārzkopību un botāniku. Iestājos aizsargu organizācijā, piedalījos riteņbraucēju komandā.

Vilis Lejiņš. 1937. gads.

Esmu strādājis Veckrievieņu dārzniecībā par augļu koku dārznieku, vēlāk – to pašu darbu strādāju Maltas pagasta Laizānu kurlmēmo skolā. Šeit arī pārtrūka manas baltās dzīves dienas.

Mani arestēja 1941. gada 3. martā Laizānu kurlmēmo skolā čekists ar diviem kareivjiem. Izkratīja dzīvokli, paņēma Dobeles kājnieku pulka nozīmi un aizsargu organizācijas nozīmi. Reizē ar mani arestēja grāmatveža palīgu Razguļājevu, saimniecības vadītāju Akmentiņu un saimnieces palīdzi V. Jošs.

Mani nometināja Rīgas Centrālcietumā 21. kamerā. Uzturā 600 gramu maizes un viens litrs zupas dienā. Kamerā varēja novietot 25 cietumniekus, mēs bijām 50 cil-

vēku. Nakti gulējām uz klona grīdas un salmu maisiem. Durvīs bija dzelzs restes – vēlāk ierīkoja koka durvis ar apaļu lodziņu, lai mūs varētu novērot. Dienas bija grūtas, nepierastas pie nebrīves. Te bija savākta visa Latvijas intelīģence – skolotāji, ārsti, policisti un citi. Sazinājāties caur radiatoriem ar Morzes ābece palīdzību. Kādu rītu mums paziņoja, ka ģenerāli Goperu izved no kameras uz nošaušanu. Viņš bija skautu organizācijas vadītājs.

No Rīgas Centrālcietuma mūs pārveda satiksmes vilcienā atsevišķā vagona kupejā. Nokļuvām Rēzeknes cietumā. Tur nebija ilga palikšana. No darbavietas saņēmām apakšveļas pienesumu. Tātad bija domāts tāls ceļš uz Sibīriju.

Lopu vagonā mūs ievietoja 1941. gada 22. jūnijā Rēzeknes stacijā. Vagona logi bija aizrestoti, pie katrām durvīm – pa apbruņotam karavīram. Sēdējām uz grīdas. Ardievu, Latvija – brīvība!

Iedeva ēst sālītas zivis, bet dzert nedeļa. Pie Smoļenskas jau gaisā parādījās vācu kaujas lidmašīnas. Iebraucām Ufā. Caur logu redzējām ozolus, kas likās zaļi, zaļi. Galamērķis bija Krasnojarska.

Pa ceļam uz lēģera zonu vecie kriminālisti atņēma labākās drēbes, apavus, man atņēma cepuri. Te ilgi nebijām. Mūs iesēdināja baržā. Braucām pa Jeņisejas upi uz augšu. Upe ļoti plata, otru malu nevarēja saredzēt. Ļoti strauja. Mūs novietoja vecā cara cietumā. Te sākās bads. Uz vienu ieslodzīto iznāca viens kvadrātmeters grīdas platības. Nāras bija divos stāvos. Kad gulējām, tad tikai uz sāniem, kā silķes mucā. Nekādu guļammaisu un segu mums nebija. Ar tām pašām drēbēm, kas bija mugurā, likāmies gulēt, ar tām arī sedzāmies.

Bijām nolemti bada nāvei. Uzturs: 400 gramu maizes un viens litrs zupas, kurā bija kāda kartupeļu miza vai zaļa kāpostu lapa, bez taukvielām. Novājējām. Palika tikai āda un kauli. Citas runas nebija, tikai par uzturu. Būtu laimīgi, ja mums dotu tādu pašu ēdienu, kā saimnieki deva savām cūkām. Bijām bez kustībām, gaisa trūkumā. Nebija pat cietumnieku tiesību.

Pirtī deva vienu spaini ūdens, bez ziepēm. Nekādas virsdrēbes, ne arī apakšveļu nedeļa. Bijām pielīdzināti mājdzīvniekiem. Kamerā brīva vieta bija tikai «parašai». Sākām slimot ar caureju. Kad no rīta saņēmām maizes niecīgo devu, to tūlit noēdām un gaidījām atkal 24 stundas. Mēs vairs nebijām cilvēki, bet dzīvi miroņi. Lai uzturētu možu garu, stāstīju par māju izdaiļošanas plānu. Vienam likteņbiedram uz kabatlakatiņa izplānoju mājas mazdārziņu.

Pēc diviem cietumā pavadītiem gadiem man paziņoja, ka esmu sodīts ar brīvības atņemšanu uz septiņiem gadiem – 58-10-12 pants. Tātad aizmugurisks spriedums, bez tiesas.

No cietuma izveda 1943. gada augustā. Nevarējām paiet. Sevišķi man kājas neklausīja. Konvojs vienmēr ar šauteni bakstīja, lai eju līdzās citiem, rindā.

Sākās darbs padomju saimniecībā «Sarkanais arājs». Lika vākt miežus – pļāvām ar izkaptīm. Mieži nebija gari, darbs tomēr grūts, jo nebija spēka. Graudus izberzām un žāvējām uz skārda pannīnām, un ēdām. Man izdevās noķert susliķu, kuru attiecīgi sagatavoju un izlietoju uzturā.

Salmus krāva kaudzēs. Pie katras barojās vērsi. Dažu stundu laikā viņi kaudzi noēda, tad pārvietojās pie nākamās.

Pa ziemu dzīvoju barakā, jo nebiju spējīgs iet darbā. Sargāju «slimnīcas» izmazgātās drēbes. Katru dienu cilvēki mira – desmit, divpadsmit ieslodzīto dienā. Saslimu ar dizentēriju. Ievietoja slimnīcā.

Vasarā kopu barakas zonu. Iestādīju arī puķes dobēs. Zonā auga balandai līdzīga puķe. To savācu, vārīju un ēdu.

Saslimu otrreiz ar plaušu karsoni, ārstēja feldšeris ebrejs. Telpā, kur atrados, bija tikai daži grādi silts.

Sāka veselība uzlaboties, jo saņēmu no maizes svērāja drupačas. Tās nopelnīju, gatavojot pulķīšus, kas bija vajadzīgi pie maizes svēršanas.

Darbs padomju saimniecībā «Solanci». Mūs, vārgos, velk uz lauku rakt kartupeļus ar lāpstu. Kartupeļi bija

lieli, melnzeme auglīga. Ārpus barakām vārījām un ēdām kartupeļus. Saslima un nomira Razguļajevs, kuru arestēja reizē ar mani.

Veselība uzlabojās. Gājām konvoja apsardzībā uz lokomotīvu fabriku, gatavojām dažādas caurules. Āmurs, ar kuru strādāju, bija piecus kilogramus smags. Aukstums liels – līdz -50 grādiem. Seju vajadzēja apsiet, tikai acis atstāju vaļā. Vēlāk gājām celtniecības darbos.

Beidzot pienāca 1948. gada 3. marts, kad mūs no lēģera atbrīvoja. Lēģera priekšnieks iedeva pagaidu pasi. Ceļā uz Latviju iedeva maizi – 16 «paiku». Divas noēdu pirmajā dienā un vēl jutu izsalkumu. Krasnojarskas dzelzceļa stacijā mūs vairākus ievietoja preču vagonā, kur bija nāras gulēšanai. Vagonu apsildījām ar akmeņoglēm. Tur noēdu pēdējo maizīti. Divas dienas dzīvoju neēdis.

Iebraucu Maskavā. Rīgas stacijā iekāpu vagonā, kur jutos kā cilvēks. Lieldienu rītā 1948. gadā iebraucu Latvijā caur Zilupi. Apraudājos.

Latvijā apmetos dzīvot pie māsas Saukā Jēkabpils apriņķī. Uzpampu. Gaļas ēdienus nevarēju ēst.

Tā beidzās manas mokas.

Pēc septiņu gadu nebrīves mana darbavieta bija arī Saulaines sovhoztehnikums. Strādāju par dārzkopības agronomu. Pirmais direktors Ārmanis – ļoti labs cilvēks. Tad nāca Brants, Berklava, Klopovs, Apsītis, Siliņš, Greiselis un citi, arī J. Bonāts. Bonāts un Siliņš bija slikti noskaņoti. Zinādami manu dzīves gaitu, visur darbā sējās klāt. Sevišķi to darīja J. Bonāts. Viņš man nelika mieru pat tad, kad biju aizgājis pensijā. Vienu gadu nostrādāju skolas apzaļumošanas darbā. Manā vadībā Kaucites upītes tiltam abās pusēs tika iestādīti bērzi, kas tagad, pēc 20 gadiem, ir jau lieli izauguši.

Vēl esmu strādājis par daiļdārznieku Bauskas komunālo uzņēmumu kombinātā, divus gadus – par dārzniecības vadītāju.

No arestantiem, ar kuriem biju kopā, dzīvi palika tikai apmēram desmit procentu.

Aizaug takas, atmiņas paliek

Baušķenieku Vilniņu ģimene izsūtīta 1941. gada 14. jūnijā.

Bauskas tirgū 1938. gada pavasarī satiekas divas skolas biedrenes – Zelma Vilniņa un Anna Soduma, mana māte. Tā kā Anna savu meitu Liviju skolo ģimnāzijā, tad Zelma piedāvā ģimnāzistei mājvietu. Atjaunojas abu ģimeņu draudzība, arī Skaidrīte un es kļūstam nešķiramas mūža garumā.

Mani Vilniņi uzņem kā savu meitu un par to esmu ļoti pateicīga. Mēs, meitenes, un Skaidrītes brālis Modris, piedzīvojam daudz prieka, bet mūs piemeklē arī traģiski notikumi.

Mans stāsts ir par 1941. gada 14. jūniju un Vilniņu ģimenes likteni.

Vidusskolā ir eksāmenu laiks. 13. jūnijā mana dzimšanas diena. Vilniņu mājā jauks noskaņojums. Par godu man ir izceptas pankūkas. Ārā smaržo pavasaris. Visi sirsnīgi un priecīgi šķiramies, lai dotos pie miera, jo rīt jauna darbdiens: Kārlis Vilniņš dosies darbā uz tabakas fabriku, sieva Zelma strādās dārzā, bet Skaidrīte un Modris ies uz skolu.

Ir pāri pusnaktij, mazliet svīst gaiss. Skaidrīte uztrūkstas no barga un ilga klauvējiena pie istabas loga. Tētis iet lūkot atnācējus. Istabā iebrūk četri bruņoti vīri. Uzbrēciens: «Ātri sakravājiet mantas! Jums jābrauc prom. Skaidroties nav laika!» Vilniņu māte met nastās

*Skaidrīte Zibene (Vilniņa).
Bauskā 1939. gadā.*

drēbes un ēdamo. Taisa četras nastiņas – katram nelaimīgajam savu. Pa to laiku tēvam jāliek galdā vērtslietas, dokumenti. Skaidrīte raudādama lūdzas: «Lūdzu, atdodiet man u zelta ķēdīti ar krustiņu, tā manas krustmātes dāvana!» – «Tā tev nebūs vajadzīga,» aizrāda čekas darbonis.

Svīst gaisma. Drebēdama no redzētā un dzirdētā, stāvu celiņa malā un skatos, kā četri cilvēki atstāj pašu celto māju uz visiem laikiem.

Iecavas stacijā sirdis lūza visiem – vīrus un tēvus atšķīra no ģimenēm atsevišķos aizrestotos vagonos.

«Memme, še tev nauda!» Kārlis sauc savai sievai. – «Tā nebūs vairs vajadzīga!» atkliedz čekists.

Lopu vagonos bērnus iekārto augšējās nārās, māte paliek apakšējā. Noklaudz durvju atslēga un visi nelaimīgie paliek tumsā, bez ūdens un jelkādām ērtībām. Lokomotīve sten, un vilciens ripo uz austrumiem. Vēl pēdējo reizi Daugavpilī redz pabraucam garām vīru vagonus, lai satiktos varbūt tikai nebūtībā.

Kārlis Vilniņš nokļūst Kirova apgabalā meža darbos un nāves nometnēs. Zelmu Vilniņu, Modri un Skaidrīti aizved uz Krasnojarskas apgabalu. Izsūtītos novieto Ačinskas tuvumā trijos šķūņos. Tur jau ir igauņi un Pievolgas vācieši. Jādzīvo zem klajas debess pie ugunsкура. Sākas vergu tirdzniecība. Sabrauc kolhozu un sovhozu priekšnieki, lai katrs izlasītu sev spēcīgākos un bezbērnus strādniekus. Zelmai Vilniņai un bērniem atrodas vieta Timoņina kolhozā. Tur jau dzīvo latvieši – agrāko gadu zemes meklētāji un revolūcijas laikā sodītie. Māte ir vienīgā strādniece un maizes pelnītāja, jo Skaidrīte smagi saslimst. Modris ir ūdens padevējs un māsas grozītājs gultā. 300 gramu maizes uz visiem ir pārāk maz, lai nerunātu par badu. Latvietes cenšas visādi, lai glābtu savu un bērnu dzīvību. Pēc ražas novākšanas viņas lasa zemē izbirušās vārpas. Ierauga priekšsēdētājs un lec zirgam mugurā, lai ar pātagu aizgaiņātu sievietes no lauka. Vārpas lasīt nedrīkst! Pirmais gads bija liela bada gads.

Vēlāk Skaidrīte strādāja cukurbiešu audzēšanas

darbos. Tad kaut kas tika arī izdzīvošanai. Modris sāka skolas gaitas. Pienāca ziņas par karu. Kolhozā priedējās, ka sarkanā armija iet uz priekšu, tikai Baltija vēl nav «atbrīvota». Izsūtīto domās un mutēs bija tikai Latvijas, Tēvzemes un brīvības vārds.

Labā ziņa sasniedz arī izmocītos izsūtītos – 1946. gadā vedīšot mājās bērnus. Skaidrīte ir kā spārnos un dodas uz Krasnojarsku pieteikties. Daudzi kilometri jāiet kājām cauri taigai, pa tumsu. Dzirdamas vilku balsis, taču jāsteidzas. Tad ar vilcienu līdz 200 kilometru tālajai Krasnojarskai. Tur viņa sameklē no Latvijas atbraukušo Lūša jaunkundzi, un Skaidrīte tiek ierakstīta mājup vedamo sarakstā. (Paldies audzinātājai Lūsei! Lai viņai vieglas smiltis Važītes kapos! – **L. L.**)

Tās pašas dienas vakarā atkal ceļš atpakaļ uz Ačinsku, jo nav ievērots atļaujas ilgums.

Tomēr iecerētais mājupceļš notiek 1946. gada vasarā. Pirmā apmešanās vieta Latvijā ir 2. bērnunams Pārdaugavā. Tie ir svētki, – ka atkal vari elpot Latvijas gaisu un staigāt pa savu zemi, un runāt mātes valodā. Ir tikai viena doma – ātrāk uz Bausku. Tur ir Vilniņu ģimenes māja, radi un draugi.

Bauskā atrodas neliels, bet patīkams darbs Daugules vadītajā bērnudārzā par muzikālo audzinātāju. Zināšanas Skaidrīte papildina mūzikas mācību kursus Rīgā.

Atnāk pirmā mīlestība, kāzas, ģimenes laime – piedzimst dēliņš Andris. Skaidrīte un vīrs Rihards strādā Rūpkombināta austuvē maiņās. Laikam jau laimes ir par daudz. Par jauno māmiņu sāk interesēties čekas darboņi un panāk, ka 1950. gada 11. janvārī Skaidrīti atkal izsūta uz Sibīriju, nu jau otro reizi. Grūtas un pazemojošas dienas tiek pavadītas Bauskas cietumā, Rīgā, Stabu ielas stūramājā, un Centrālcietumā. Visgrūtāk klājas mazajam Andrim. Garais ceļš līdz Sverdlovskai, citā vilcienā – līdz Ačinskai. Tur abus «ceļotājus» sagaida bruņots karavīrs ar lielu vilku suni. Apmešanās vieta ir cietums. Skaidrīte uzzina, ka šinī cietumā ir arī tēvs. Taču priekšnieks nedod atļauju tikties ar viņu. Tas notiek pēc vairākiem gadiem,

kad tēvs ir atbrīvots no Kirova apgabala nometnes, lai turpinātu dzīvi izsūtījumā Jeņisejas krastos meža darbos.

Šoreiz Skaidrīti aizved pie mātes, kura strādā sakņu sovhozā, trīs kilometrus no Ačinskas. Pēc Staļina nāves dzīvot kļūst brīvāk, un Skaidrīte brauc ciemos pie tēva.

Vēlēšanās atgriezties Latvijā nav atmesta. 1959. gadā tiek rakstīta vēstule uz Maskavu ar lūgumu ļaut atgriezties mājās. Un tiešām atļauja tiek dota, bet nedrīkst apmesties ne Rīgā, ne Bauskā. Tā kā tēvs ir saņēmis atļauju atgriezties dzimtenē ar tādiem pašiem noteikumiem, viņi apmetas uz dzīvi Pērnavā Igaunijā. Nav tālu Ainaži. Skaidrīte pārceļas uz turieni. Vēl solīti tuvāk – uz Valmieru. Tur viņa strādā stikla šķiedras rūpnīcā. Dēls Andris izlēmis palikt Sibīrijā pie vecāsmātes un mātesbrāļa Modra.

Valmierā Skaidrītei ir patīkama darbavieta, arī rosīga kultūras dzīve. Viņa piedalās deju grupā, dziesmu svētkos, pilsētas sarīkojumos. Tur otrreiz nodibina ģimeni un iegūst Zibenes uzvārdu. Tēva nevarība un gadu nasta liek Skaidrītei atgriezties Pērnavā, kur pienāk Baltijas tautu Atmodas laiks. Skaidrīte jau nosūtījusi iesniegumu Latvijas iestādēm ļaut atgriezties Bauskā. Šis laimes brīdis nav ilgi jāgaida. 1990. gadā sirmais un izmocītais Vilniņu tēvs, dēls Modris un meita Skaidrīte Zibene pārceļas uz dzīvi Bauskā. Tik grūts un sarežģīts ir atceļš uz Tēvzemi!

Ir 2001. gada 14. jūnijs. Mēs, Skaidrītes draugi, domās izdzīvojam visus traģiskos notikumus pirms 60 gadiem. Par to runājam un domājam, stāvot Vilniņu mājas pagalmā zem ozola, kuru stādījis tēvs un māte, liekot pamatakmeni savai mājai stāvajā Mūsas krastā. Noliekam ziedu virtenīti tajā celiņa pusē, pa kuru no savām mājām aizgāja Vilniņu ģimene. Atmiņā Skaidrītes teiktais: «Es nekur citur nevēlos būt, nekur citur negribu atdusēties kā tikai Latvijas zemē.»

Tā arī ir noticis. Skaidrīte nomira 1998. gada 23. janvārī, apglabāta blakus tēvam Kārlim Vilniņam Bauskas Plosta kapos. Brālis Modris dus Jaunciema kapos, māte Zelma Vilniņa – Ačinskas kapsētā Sibīrijā.

Vilniņu dzīvesstāstu pierakstījusi LĪVIJA LAPŠA

Piepildās Finka pareģojums

Bārbeliešu Sutru ģimene izsūtīta 1941. gada
14. jūnijā.

Bārbeles pagasta Sutrū mājās tēvu tēvi kopuši 87 hektārus lielu saimniecību. Tā bija piena ražotāja un maizes labības audzētāja. Ganībās ganījās 26 slaucamas govīs, pieci zirgi, nojumēs un šķūņos stāvēja to laiku labākā tehnika zemes darbu veikšanai – arkli, grābekļi, pļaujmašīnas un ecēšas, kultivatori. Visos darbos ģimenei palīdzēja ilggađēji strādnieki – puisis un meita. Saimnieki izmantoja agronoma un lopkopības pārrauga padomus.

*Voldemārs un Elza Sutras.
20. gadsimta 30. gadi.*

Pēc neatkarības pasludināšanas atgūta zeme un mājas, taču trūkst tā darba vērienīguma, kas bija senajās «Sutrās». Saimnieks Viesturs Sutra daļu zemes apstādījis ar eglītēm un bērziem. Lai aug jauns mežs! Tas būs mazmazbērniem.

1940. gads «Sutrās» ienesa lielas pārmaiņas. Jaunā, padomju vara redzēja «tīkamu kumosu» – tur būtu vieta zirgu iznomāšanas punkta ierīkošanai.

Kādu rītu jaunās varas pārstāvji ieradās ar īsu un skaidru pavēli: «Jūdziet zirgu, lieciet mantas vezumā, bērnus un vecomāti arī, un brauciet uz «Odiņiem». Un viss! Tur jums būs mājvieta!» Timuku ģimene «Odiņos» labprāt pieņēma tālākos kaimiņus: saimnieku Voldemāru Sutru, sievu Elzu, bērnus Miervaldi, Mirdzu, Viesturu, Ilgu, Modri un vecomāti Mildu Sutru. Cerēja vismaz uz

mierīgu dzīvi. Saimniekam ienāca prātā aiziet pie gaišreģa Finka. Un Finks: «Jums gaidāms kāds liels, tāls ceļojums.» Kas tas varētu būt? TAS pienāca 1941. gada 14. jūnija naktī.

Pār «Odiņiem» un tuvējām pļavām, un mežiem gulēja klusa, silta nakts. Divos rītā pavēloši klauvējieni, aiz durvīm bruņoti karavīri ar pavēli: «Taisieties, jums jābrauc prom!» Taisīšanās bija īsa, jo visa manta jau pirms dažiem mēnešiem palikusi «Sutrās». Mazajam Modrim ceļā būs vajadzīgs pieniņš, un māte Elza steidzas uz aku, kur ielaista piena kannu. Draudoši sauc kareivis: «Nedrīkst!»

Māte – krieviski: «..bet tikai pienu!» Atbildes vietā pār viņas galvu nospindz lode... Tā Modris devās ceļā bez piena, un viņa dzīvība arī izdzisa 1942. gadā, nometnē. Nelaikā.

Sutru ģimene Vecumnieku stacijā tika samesta vienā vagonā, visi kopā. Pēc desmit minūtēm vagonā ienāca kāds virsnieks un laipni aicināja: «Voldemāram Sutram jānāk parakstīties, ka labprātīgi izbrauc. Pēc pāris minūtēm viņš būs atkal atpakaļ vagonā.» Tā bija pēdējā reize, kad sieva redzēja vīru un bērni tēvu. Jau 1941. gada nogalē viņa vairs nebija starp dzīvajiem. Cik smalki izstrādāta melu tehnika!

Pēc vairākiem gadiem Viesturs meklēja ziņas par savu tēvu. Galvenajā milicijas pārvaldē Rīgā kāds darbinieks paskaidroja, ka nekādus dokumentus par tēvu dēls nedabūs, bet: «..ja nu jūs tā ļoti vēlaties, es jums varu iedot vienu lapu no tēva pasēs.»

Vēl šodien Viesturs glabā Voldemāra Sutras pasēs lapu ar foto un pirkstu nospiedumu.

Brauciens vagonā ir mokošs slāpju dēļ. Nav ūdens, nav trauku, bērni raud un prasa dzert... Laimes brīži ir tad, ja ceļā uznāk lietus. Kas var, bāž rokas pa lodziņu ārā, lai sauļā krājas ūdens lāses. Izbāž arī drēbes gabalus, tie piesūcas ar lietus ūdeni. Tas ir vēl lielāks gardums nekā dažreiz izsniegtā zupas bļodiņa.

Krasnojarska. Lēģeris ar sešiem torņiem. Katrā acīgi sargi ar nāvējošiem ieročiem. Visi melnīgsnēji. Tikai tagad Sutras atcerējās, ka Miervaldis (vecākais dēls) bija runājis pretī padomju varas darbonim, kurš aicināja parakstīties par labprātīgu izsūtījumu uz 20 gadiem: «Neparakstišu! Neparakstišu!». Nu spindza lodes gar vienu ausi, otru, trešā – pāri matiem, bet Miervaldis palika pie sava.

Izsūtīto vidū varēja sastapt dažādas tautības: lietuviēši, poļi, igauņi, kalmiki. Pēdējie bija visneizvēlīgākie. Viņi ēda pat cilvēka gaļu. Kalmikiem liels gardums sanāca, ja izdevās nozagt govī. To ieveda mežā, piesēja pie koka. Kad no slāpēm un bada govīs nobeidzās, tā bija dieva dāvana kalmīkam un ļoti gards kumoss.

Bērniem šajā nometnē vajadzēja uzmanīties. Aiz žoga bija dziļš grāvis ar ūdeni. Zēni lida caur režģi un peldējās. Ja sargs pamanīja, tad šāva virsū. Pāris tika nošauti, citi aizbēga. Tas pāraudzināšanai – par padomju cilvēkiem!

Rudens pusē kļuva aukstāks. Daļu izsūtīto nometināja tuvējā baznīcā. Tā arī auksta. Sevišķi grūtas bija

Viesturs Sutra ar dēlu Agri. 1964. gads.

naktis. Kā sasildities? Labi, ka baznīcā nebija grīdas, bet smiltis. Vakarā visi sagūla pēc meža cūku paraduma: pakasīja bedri un apgūlās – mugura, vēders, mugura, vēders... Vecaimātei bija pagadijies līdzī vīlnas lakats. To pārsedza pāri.

«Mēs citi izturējām, tikai vecāmāte nomira 1942. gadā tajā pašā baznīcā,» atceras Viesturs. «Viņu iznesa un kaut kur apraka. Kur, to mēs nezinām.

Pienāca laiks, kad apkārtējie kolhozi pieprasīja «speciālistus». Māte pieteicās, ka prot šūt. Tā izkluvām no nometnes, un mūs nometināja Tjuhķetā (pilsētiņa).»

Sutru bērni jau bija pie Sibīrijas pieraduši. Reizēm ganīja govīs, aitas, strādāja vai nu kolhozā, vai pilsētiņā. Ļoti gribējās, lai pašiem būtu sava māja. Un Sutras uztaisīja zemnīcu. Sibīrijā zeme un akmeņi bija, koki arī. No tā visa tad arī tapa jaunā māja. Virs sijām salika skujas, uzbēra zemi, pat viena rūts bija sienā. Bija iemūrēta plīts. Cik silti bargājās ziemās!

Pienāca klusa ziņa, ka bērni varēšot braukt mājās. Visi četri Sutru bērni (Modris jau bija nomiris) vieni paši devās ceļā uz Ačinsku, tad uz Karsnojarsku. Viņi atrada tos laimīgos vagonus, kuros uzņēma mājupbraucējus. Laime!

Sutru bērni 1946. gadā ieradās Rīgā, bērnumamā. Pēc tam sākās visparastākā darba cilvēku dzīve.

Māte Elza Sutra atgriezās Latvijā 1948. gadā un dzīvoja nelegāli pie radiem Bauskā. Viņai nebija pases un pieraksta. Elza nomira 1958. gadā ar kuņģa vēzi. Apglabāta Rīgā, Meža kapos.

No Sutru bērniem dzīvs palicis vienīgi Viesturs. Viņš tagad ir Sutru māju saimnieks. Zeme dod iztiku un prieku par apkārtējo dabu savā tēvu zemē.

Likteņa ironija

Viestura Sutras darba gaitas sākās 1946. gadā Limbažu rajona Sējas pagastā. Pūsis bija darbā apzinīgs, gādīgs, uzticams, stiprs, sabiedrībā ievērots. Ciema

vadība bija atsūtījusi uzaicinājumu piedalīties kvalifikācijas celšanas nodarbībās. Tas Viesturam patika (viņam taču jau bija divas klases pabeigtas skolā un iegūta Sibīrijas «augstākā»!). Daži kursanti ieradušies kluba zālē. Sēž, sēž, kursi nesākas. Nolemj iziet ārā. Kā ver durvis vaļā, tā pretī šauteņu un durkļu krustojums: «Nedrīkst!» Nu nāk «kvalifikācijas» organizētājs un pasaka, ka lekcijas šoreiz nebūs, bet visiem jāpiedalās izsūtāmo kulaku mantas pārņemšanā. Viesturs Sutra piedalās represijās! Katru «kursantu» norīko uz savām mājām. Viesturs šiem saimniekiem palīdz ar padomiem mantu kravāšanā. Viņš atzīstas: «Es jau pats nesen to piedzīvoju. Esmu atgriezies no Sibīrijas. Es visu zinu.»

Viesturam Sutram jāpieskata manta, jāslauc un jābaro govīs. Pa naktīm viņš iet uz savām mājām. Likteņa ironija.

Liktenis ar V. Sutra spēlējas tālāk. Viņu iesauc sarkanajā armijā un nosūta dienēt uz slepeno daļu Taškentas tuvumā. Viesturs ir labs speciālists. Saņem uzslavas un apbalvojumus. Pēc demobilizācijas viņš atgriežas Rīgā, 12 gadu nostrādā par taksometra šoferi. Rīgā viņš sastop un iemīl savu Maiju – uz mūžu. Izaudzināti divi dēli – Agris un Valdis, aug seši mazbērni.

**Pēc Viestura Sutras stāstījuma
uzrakstījusi LĪVIJA LAPŠA**

Ausma Kireile (dzim. Saule-Sleine)

To nevar piedot

**Ausma Kireile izsūtīta no Liepājas 1941. gada
14. jūnijā.**

Mūs aicina, māca, pat pagēr piedot. Kā var piedot, ja es nezinu, kur atrodas mana tēva kauli, bet mātes apbedījuma vietā Černoostrovskā, Jeņisejas krastā, tagad ierīkota slepena karaspēka daļa, kurai pat tuvumā netais. Atmosfērā sākumā vīrs tur bija aizbraucis, lai pēc mana lūguma atvestu dzimtenē saujiņu tās zemes, kur apglabāta mamma. Es nevienam nenovēlu tādu likteni, kāds bija jāiziet man un tūkstošiem citu cilvēku. Bet piedot nevaru.

Tas bija pazemojums. Taču man liekas, ka šis vārds nav pietiekami ietilpīgs, ar to nevar pateikt visu.

No labās – Ausma Kireile (Saule-Sleine) ar māsu Austru. 20. gadsimta 50. gadi.

Latvijā un Lietuvā jūnijs – sāpju mēnesis

Veselam saprātam nav skaidrojuma, ko padomju Krievijai un okupētajām republikām bija kaitējusi Liepājas skolotāja un medicīnas darbinieces ģimene, kurā auga māsa Astra un es, kad 1941. gada 14. jūnijā mūs iedzina lopu vagonos nāvei līdzīgajā ceļā uz nepiepildāmo Sibīriju.

Nav skaidrojuma, ko pirmskara Lietuvā ļaunu cilvēcei bija nodarījuši Biržu tiesas sekretārs un viņa sieva, audzinot trīs dēlus. Tovasar Mangirds (mans nākamais vīrs) ar vecāko brāli ciemojies laukos. Kad partijas Biržu rajona komitejas sekretārs ar vieglo automašīnu atbraucis pēc zēniem, viņi iebēguši mežā. Uz viņiem šāvuši, lodes svilpojušas pāri bēgļu galvām. Kad noķerti, sekretārs izsmējīgi jautājis, vai pie Hitlera bēguši. Viņiem (septiņu un četrpadsmit gadu veciem) šī kunga vārds vēl bijis svešs.

Vecāku liktenis

Par tēvu esmu saņēmusi divas pretrunīgas ziņas. 1955. gadā man tika skaidrots, ka viņš miris jau Rīgā. Pēdējā, tiesu iestāžu apzīmogota izziņa vēstī, ka viņš Vjatlaga ienācis 1941. gada 9. jūlijā kā otrās grupas invalīds (!?) un nomiris tā paša gada 29. decembrī. Trīs nedēļās veselu un spēcīgu cilvēku padarīt par invalīdu, protams, ir čekistu cienīgs darbs. Tēva rehabilitācijas dokumentā nāves cēlonis papildināts ar vēsti, ka «kladbiške ņe sohraņilos» (kapsēta nav saglabājusies).

Sava tēva likteņa beigas meklēt mans vīrs Mangirds Kireilis 1990. gadā brauca līdz Krasnojarskai. Turienes KGB ļaudis bijuši ļoti laipni, ko zinājuši, to izstāstījuši. Tas tomēr devis vielu pārdomām: Mangirda tēvs nomiris 1942. gada 10. septembrī, bet tiesāts divas dienas vēlāk – 12. septembrī...

Mana mamma noasiņoja rīta agrumā 1944. gada 10. jūnijā. Būdama mediķe, viņa palīdzēja ne vienam vien sibīrietim, bet pašai bija jānomirst bez jebkādas medicī-

niskas palīdzības. Tuvākais feldšeru punkts bija 50 kilometru. Turienes speciālisti nespēja noteikt mātes slimības diagnozi pat pēc viņas nāves...

Uz Latviju...

Nokļuvu Turhanskas bērnunamā. Tur bija nometināti izsūtīto daudzu tautību bērni. Mēs dzīvojām draudzīgi. Kopā vieglāk bija paciest badu, ilgas pēc dzimtenes un mājām.

Ir jau zināms par latviešu bērnu pārvešanu mājās 1946. gadā, kad uzņēmīgi cilvēki riskēja ar izsūtīto «tautas nodevēju» atvašu glābšanu no bada posta un pilnīgas pārkrievošanas. Laimīgo vidū biju arī es.

Pirmās divas dienas un naktis bērnunamā Rīgā, Kuldīgas ielā 45, man likās kā pasakā: tīras gultas, veļa, trauki un ilgi nebaudīts uzturs. Atklājās, ka pasaulē ir vieta, kur runā un mācās latviešu valodā.

Mani aizbildniecībā paņēma mātesmāsa un vecais-tēvs. Ar labām sekmēm pabeidzu septiņas klases Liepājas 5. vidusskolā un iesniedzu dokumentus pilsētas medicīnas māsu skolā. Gaidītā izsaukuma vietā saņēmu uzaicinājumu... ierasties pēc dokumentiem. Tādi kā es kādai sabiedrības daļai nebija vajadzīgi.

Aizbraucu pie vecātēva uz laukiem, slaucu kolhoza govīs. Piecdesmito gadu sākumā, kad vēl neviens nezināja, ka pēc gada vai diviem Staļins nomirs, mani šad un tad aicināja uz čeku. Vakaros. Ar mani runāja krieviski. Prašāja par pilnīgi svešiem cilvēkiem.

Sibīrija ir nepiepildāma

1952. gada pavasarī sākās daudziem izsūtīto bērniem pazīstamais ceļš atpakaļ uz Sibīriju. Pēc manis atbrauca pieci bruņoti vīri. Mani pārsūtīšanas cietumi – Grobiņā, Liepājā, Rīgā, Orlā, Maskavā, Krasnojarskā. Gribu atbrīvoties no atmiņām par pazemojumiem, ko nācās pārdzīvot man un citām jaunām meitenēm, kad pārvietošanas cietumos bija kailām jāstājas tā saucamo

aprakstītāju priekšā, lai dokumentos ierakstītu katru dzimumzīmīti, rētiņu vai citu pazīmi dzīvās preces miesā, kas palīdzētu, ja kādai izdotos izbēgt no bruņotu vīru un niknu suņu apsardzes.

Man atļāva braukt pie māsas, kura strādāja par zvejnieci Igarkā. Biļetei braucienam ar kuģi naudas nepietika, ēdamajam – ne kapeikas. Kāda latviete, tāda paša likteņa piemeklēta, iedeva desmit rubļu. Solīju atdot. Taču mums vairs nebija lemts satīkties. Nākas skumji atzīt, ka tas ir mans mūžīgais parāds.

Ne gribēti, ne gaidīti

Igarkā sastapu jau no pirmā izsūtījuma laika pazīstamo Mangirdu Kireili. Mīlestība nepagāja garām arī Sibīrijas jauniešiem. Apprecējamies. Diemžēl 2000. gada 21. jūlijā mūs šķīra nepielūdzamā...

Tāpat kā tagad, arī toreiz Sibīrijas latviešus neviens īpaši mājās negaidīja. Neņa nu tā – par neko – projām veda... Uzmanības lokā mūs turēja padomju ideologi un čeka, paziņas un pat radnieki nereti izturējās izvairīgi.

Es neēju tur, kur mani ne sevišķi gaida. Pie Mangirda radiem Lietuvā jā, tur mani gaida, viņa brāļabērni mums tikpat kā savējie. Par Latvijā notikušo esmu gandarīta. Bet tikai par to, ka atkal mums ir mūsu himna. Arvien, kad dzirdu to, manī vēl skan kāda melnholiska stīga. Esmu gandarīta, ka vairs nav jābaidās, kas notiks rīt, vai neatvērsies durvis un...

Atkarotā neatkarība – tas patiešām ir daudz. Cik, to īsti apzinās tikai tie, kuri ir izgājuši pazemojuma un iznīcības ceļu.

Aleksandrs Mukāns

Sods par dzimtenes mīlestību

Aleksandrs Mukāns
arestēts 1941. gada
februārī.

Esmu dzimis 1918. gada 17. novembrī trūcīgā jaunsaimeņa ģimenē bijušajā Ilūkstes apriņķī. Tēva veselība bija cietusi Pirmajā pasaules karā. Mājas celšana, jaunsaimeņības iekārtošana ņēma savu, un 60 gadu vecumā tēvs nomira.

Mācījos Vecbornes pamatskolā. Dodoties maksšķerņieka vai arī gleznotāja gaitās, skolā bieži iegriezās Jānis Jaunsudrabiņš. «Augšzemniekos» kā prototipu saskatu arī savu tēvu. Jānis Jaunsudrabiņš toreiz

(20. gadu beigās, 30. gadu sākumā) dzīvoja pie savas māsiņas Prauliņu Minnas, netālu no mana tēva mājām «Censoņiem». Kad Jaunsudrabiņš gleznoja, viņu nereti ielēnca bērni, ar kuriem viņš vienmēr atrada kopīgu valodu un prata labvēlīgi ietekmēt tos. Neatceros īsti kāpēc, taču vienreiz viņš man noglāstīja galvu. Bez aizkustinājuma to nevaru atcerēties vēl tagad.

Vasarā gāju ganos, ar nepacietību gaidot rudeni – skolas laiku, kas mani atpestīja no ganu gaitu «smagā sloga» – aukstās rāsas, agrās celšanās –, ko tagad atceros kā kaut ko saulainu un valdzinošu.

Skolotāji mums bija vislabākie. Varbūt tāpēc, ka prata atrast pareizu pieeju nelatviešiem. Apmēram puse

Aleksandrs Mukāns – aviācijas skolas kursants, pirms Otrā pasaules kara.

vietējo iedzīvotāju bija baltkrievi un poļi. Šādu sastāvu noteica netālā robeža ar Viļņas apgabalu, kas tajā laikā piederēja Polijai.

Skola – garagaismas nesēja

Pastāvīgi skolā strādāja pieci skolotāji, kuri dažreiz rudenos mainījās. Nekad neaizmirsīšu skolas pārziņus Mārtiņu Purenu un Pēteri Plūmi (mazsalacietis). Kaut gan viņi pasniedza tikai matemātiku, līdzī tika dotas vispusīgas gudrības visās dzīves nozarēs, kas noderēja turpmākajos gados un noder vēl tagad.

Literatūras, valodu, vēstures un citi skolotāji – Zenta Veidenberga, Elza Tore, Alvīne Ozola, Klāra Zoniņa, Timšāne, Dzirkalns – paralēli savai tiešai mācību vielai pēc programmas mācīja mums to, kā latvieši 700 gadu cīnījušies par savu izdzīvošanu, valodas saglabāšanu. No saviem skolotājiem uzzināju par pirmajiem latviešu apgaismības laikmeta celmlaužiem Juri Manceli, Kristapu Firikeru (tulkojis korāļus), Ernestu Gliku (tulkojis Bībeli), Garlību Merķeli un par vēlākā atmodas laika gaismas nesējiem – Ausekli, Kr. Valdemāru, Pumpuru. Mēs jūsmojām par šīm vēsturiskajām personībām. Un divaini, ka arī nelatviešu bērni jūsmoja mums līdzī. Viņu vecāki gan bija lojāli noskaņoti pret jauno Latvijas valsti, taču ģimenē sarunājās tikai mātes valodā.

Mēs visi jutāmies kā šo latviešu tautas izcilo dēlu pēcteči, centāmies ar godu nest tās gara vērtības, ko saņēmām no Jāņa Akuratera, Saulieša, R. Blaumaņa, Jāņa Poruka, Friča Bārdas un citiem. Mums visiem bija ļoti draudzīgas attiecības, nebija, kā tagad teiktu, ne nacionālisma, ne šovinisma. Priecājāmies visi kopā, kā attīstījās jaunā, neatkarīgā Latvijas valsts, pēc kuras latviešu gaišākie prāti bija ilgojušies daudzus gadu simteņus.

Ticības mācības pasniedzēja Klāra Zoniņa ik rītu vadīja kopīgu lūgšanu. Mēs visi, neatkarīgi no ticības un tautības, arī žīdi, poļi un baltkrievi, dziedājām skolotājas iemācītos korāļus – «Tuvāk pie Dieva kļūt», «Dievs Kungs

ir mūsu stiprā pils» un citus. Stāstīja, ka tos dziedājuši pasažieri, «Titānikam» grimstot. Mēs daudz ko uzzinājām par latviešu brīvības cīņām, par pulkvedi Kalpaku, Frici Briedi, pirmajiem neatkarīgās Latvijas valstsvīriem – Miķeli Valteru, Zigfrīdu Meierovicu, Kārli Ulmani, cik grūti viņiem bija pārliecināt pasaules tautas par patstāvīgas Latvijas dzīvotspēju, atzišanu un iekļūšanu Tautu Savienībā. Viņiem bijām pateicīgi, ka visi varējām iet skolā, nebaidoties no vajāšanām, kā tas bija vēl gadsimta sākumā, kad cara laika skolotāji liedza latviski runāt, bet, ja kādu noķēra runājam, lika kailiem ceļgaliem tupēt uz zemē nobērtiem zirņiem, sita ar lineālu pa pirkstiem un citādi pazemoja skolas bērnus.

Vēlāk skolās bija mazpulku un skautu organizācijas. Tajās tika ieaudzināta dzimtenes mīlestība, lepnums par to, ka esam mazās Latvijas topošie pilsoņi, kuriem, labi mācoties un uzvedoties, jābūt savu senču cienīgiem un jāpārņem stafete valsts tālākai attīstībai un aizsardzībai.

Pirmais protests

Šajā skolotāju radītās labestības gaisotnē ielauzās kāds nepatīkams pavērsiens. Daži nelatviešu un neluterāņu (katoļu) bērnu vecāki sāka protestēt, ka, lūk, katoļu bērni tiek audzināti luterāņu garā. Un tas neesot ciešams. Mūsu klasē bija trīs žīdi, bet viņu vecāki neprotestēja. Bija prasība: katoļu bērniem ticības mācības stundas esot jāpasniedz tikai katoļu garīdzniekam (ksen-dzam). Skolas pārzinis neiebilda pret to, un stundas pasniegt ieradās Jaunbornes draudzes prāvests Kulikovskis, polis.

Pirmajā stundā, iepazīstoties ar katru skolēnu, viņš man pārmeta, kāpēc es, būdams katolis, neprotu poļu valodu. Te jāpaskaidro, ka Polijas tuvums ietekmēja arī katoļticīgos baltkrievus un viņi uzdevās par poļiem, jo poļu valoda apkārtnē skaitījās prestiža. Dievkalpojumi Jaun-

bornes baznīcā notika tikai poļu valodā. Juzdamies stiprs savās latviskajās pozīcijās (augumā gan savos desmit gados biju gaužām mazs), atbildēju Kulikovskim: man, latvietim, savā dzimtenē poļu valoda nav obligāta, tikai vēlama, tāpat kā vācu vai angļu un krievu valoda, bet jums, mācītāja kungs, dzīvojot Latvijā, būtu latviski jāprot. No šādas atbildes mācītājs bija tik pārsteigts, ka, gandrīz vai norāvis man pusi auss, izmetās pa durvīm. Daži skolēni bija sašutuši, daži sajūsminājās. Notikums kļuva zināms pagastā. Kāds par to bija paziņojis arī uz apriņķa centru, kas tajā laikā atradās Grīvā (pilsēta Daugavas krastā), pretī Daugavpili (tagad apvienotas).

Mācītājs grasījās mūsu ģimeni izslēgt no draudzes un nolādēt. Ticīgie bija sašutuši par manu «izlēcienu». Nezinu, kāda notikuma dēļ Grīvā bija ieradusies daži Saeimas deputāti, kultūras darbinieki, žurnālisti, valstsvīri – Milbergs, Margērs Skujenieks, Skuju Frīdis. Pie manis mājās piebrauca ar savu motociklu vietējais robežsargu priekšnieks Kociņš un aizveda mani uz Grīvu. Tur apriņķa valdē mani visi apbrīvoja, cienāja ar saldumiem, fotografēja uz motocikla, un tuvākās dienās «Jaunākajās Ziņās» parādījās notikuma apraksts ar fotogrāfiju un parakstu zem tās: «Plūkstes apriņķa mazais latvju patriots».

Kādu lepnumu tas viss izraisīja desmit gadu vecā zēnā, nav grūti iedomāties. Avīzi un atsevišķi izgriezumu man atsūtīja pa pastu. Paši avīzi nedabūjām, jo tas laukos bija retums. Kad šī avīze nonāca manās rokās, mana nacionālā pašapziņa nesamērīgi auga. Jutu sevi rada gandrīz novadniekam Vecajam Stenderam, kurš uz kapakmeņa sev lika izkalt vārdu «Latvis». Šis atgadījums mūža garumā atbalsojās manī allaž. Jo sevišķi, kad man klājās ļoti grūti.

Mācoties Daugavpilī, iestājos skautos, kur tika veidots raksturs, tikums, tautu draudzības izpratne un dzimtenes mīlestība. Mēs ciemojāmies 34. poļu skautu vienībā poļu vidusskolā, žīdu «Trumpeldoru» nometnē pie Stropu ezera, un viņi savukārt ciemojās pie mums. Siltas attiecī-

bas bija ar krievu vingrošanas biedrību «Sokol», kuras vadītāju ārstu Zubarevu, padomju iekārtai nodibinoties, čekisti nošāva, jo tā esot bijusi buržuāziska organizācija ar centru Čehoslovākijā. Braucām uz skautu nometni Ģedelē, Ungārijā, Lielupē un Asaros. Nometnēs piedalījās skauti no visām pasaules valstīm – pat zulusi no Āfrikas (tikai ne no PSRS). Tie bija 1932. – 1936. gadi, kad Latvija zēla un plauka, par spīti Bruno Kalniņam un citiem to laiku «interfrontiešiem» un kangariem, kuri visiem spēkiem, saistoties ar pagrīdē esošo kompartiju, centās jaunajai Latvijai kaitēt, kur un kā varēja.

Latvijas uzplaukums

1934. gada 15. maijā Latvijas valdība bija spiesta kaut daļēji atbrīvoties, vismaz uz laiku, no šiem darboņiem, kuri pasaules mērogā sacēla brēku par «autoritārā režīma» ieviešanu Latvijā. Valsts pēc šī «apvērsuma» uzplauka vēl košāk. Eksportēja 0,8 milimetrus biezu trīskāršu bērza finieri aviācijas vajadzībām. To apbrīvoja visā pasaulē, jo tik plānu izgatavot citur nespēja neviena fabrika.

Man pašam klājās grūti. Tēvs, kā jau teicu, materiāli palīdzēt nespēja. Iestājos Aerokluba aviācijas skolā, kur divus gadus mācību maksa bija 300 latu gadā. Vasarā strādāju Mežu departamentā, firmā «Konstantīns Pēkšēns», Raiņa bulvārī blakus universitātei. Pelnīju 50 santīmu stundā. Ziemā un rudenī lādēju ogles no vagoniem. Taupīju uz uztura rēķina. Šī badošanās māka man vēlāk nodereja lāgerī – daļēji tāpēc, ka nebiju izlutināts, arī paliku dzīvs.

Pēc civilaviācijas skolas beigšanas Latvijas aeroklubā 1939. gada februārī tiku iesaukts armijā – kara aviācijas skolā. Šis laiks bija skaistākais manā mūžā. Pulka komandieris Rūdolfis Kandis un visi virsnieki bija ļoti braši vīri, morāli izturēti, inteligenti un kurš katrs no viņiem varēja būt par paraugu. Kara aviācijas skolas priekšnieks pulkvežleitnants Bulmanis vēl tagad dzīvojot Kanādā, gan stingri pāri 90 gadiem.

Līdz ar skolas beigšanu, 1940. gada 17. jūnijā, Latvija tika okupēta. Sākās valsts un mans Golgātas ceļš. Sākumā mazliet mierināja tas, ka Vilis Lācis, kurš bija jaunatnes elks, arī nostājās okupantu pusē. Drīz vien visi saprata, ka viņš gluži vienkārši ir kolaboracionists, latviski – kangars. Nejēdzības sekoja cita citai. Par tām daudz stāstīts, tāpēc sīkāk par to nerakstīšu. Uzkrītoša bija jaunā režīma laupīšana un asinskārība.

Karam sākoties un jūtot, ka Latvijai kādam jāpieslienas, daudzi bija pārliecināti – labāk pie krieva, nevis vācieša. Pēc gada ilgas boļševiku «saimniekošanas» – šaušanas, arestiem un izvešanām – uz vācieti skatījās kā uz atpestītāju no boļševiku briesmām. Kara un vācu okupācijas laikā situācija bija tikai nedaudz labāka. Kad boļševiki otrreiz nāca uz Latviju, no tiem visi, kas vien spēja, bēga kā no mēra. Vieni devās plašajā pasaulē, pāri jūrām. Otri glābiņu meklēja «Kurzemes katlā», vēl citi devās mežā. Ticot «Amerikas balsij», cerēja, ka rietumvalstis latviešu atliekas glābs. Neglāba. Izvešanas un tautas genocīds turpinājās, sākās uzbrukums ne vien atsevišķiem cilvēkiem, bet arī cilvēcībai. Neizvestos padarīja par mankurtiem, dzērājiem, sliņķiem utt.

1988. gadā, kad iestājās otrais atkusnis un bija jādomā par savas valdības un parlamenta veidošanu, atklājās, ka Latvijas valstij uzticīgu cilvēku palicis maz. Tos pašus ietekmēja negatīvie spēki, nedodot viņiem izvērsties. Īstu cīnītāju bija pavisam maz. Aizvestie uz Sibīrijas ziemeļaustrumu plašumiem – iznīdēti, atgriezušies – nicināti. Ko panākuši latvieši, kuri bija aizdevušies uz Rietumiem, redzam, tiekoties ar gudriem politiķiem, izciliem zinātniekiem.

Arests un Gulaga mocības

1941. gada februārī mani reizē ar citiem arestēja un spīdzināja mājas Amatu ielā 5 pagrabos Rīgā, kur Baltijas kara apgabala «sevišķā daļa» bija ierīkojusi armijas čeku. Rīgas Centrālcietumā mūs ievietoja tikai pēc

četrām stundām, kad visi nepieciešamie dokumenti tika parakstīti un termiņš nodrošināts. Bijušās Kara ministrijas ēkā kara tribunāls «tiesāja», piešķirot katram ne mazāk kā astoņus gadus labošanas darbu lēģeros un piecus gadus cilvēka tiesību zaudēšanu pēc tam. Galvenais spīdzinātāju jautājums: kādi jums bija uzdevumi pret starptautisko strādnieku kustību vispār un pret PSRS jo īpaši?

Kā klājās cietumos, etapos, ešelonos utt., ir daudzkārt aprakstīts, tāpēc tam detalizēti nepieskaršos. Atcerēšos tikai dažas zīmīgas epizodes.

Mēs nokļuvām Koževas – Intas – Vorkutas dzelzceļa būvdarbos. Tur grūti aprakstāmos, necilvēcīgos apstākļos, nepiemērota apģērba skrandās, polārās naktīs, salā, badā un smagā fiziskā darbā, bez atpūtas aizgāja bojā turp aizvestie – ešelons pēc ešelona, desmiti, simti tūkstošu dažādu valodu un tautību cilvēki, novesti līdz kanibālismam. Bez apbedīšanas, bez kapa vietas.

No tiem, kuri bijām kopā 1941. gada februārī, atgriezāmies trīs.

Visnežēlīgāk plāva bads. Viss bija velnišķīgi izdomāts: cilvēki mira paši, un bendēm rokas palika tīras. Sarkanajai armijai atkāpjoties, graudus steigā bēra, kur pagadījās. Mums tika tie, kas bija sabērti naftas cisternās. Tiem, kuri normu izpildīja par 125 procentiem un vairāk, piešķīra «3. katlu» un deva 230 gramu graudu. «2. un 1. katlam» – attiecīgi mazāk. Gados vecāki cilvēki, kuri bija palikuši bez zobiem, graudus ēst nevarēja. Daudziem piemētās caureja, dizentērija. Taigā sūnas bija noklātas ar izkārnījumiem: veseli graudi, gļotas un asinis. Kad uzlija lietus un visu noskaloja, vēl dzīvi palikušie kviešu graudus uzlasīja un atkal ēda...

No Latvijas pazīstamākajiem vīriem likteņa biedru vidū no tiem laikiem atceros Lauksaimniecības kameras priekšsēdētāju Rūdolfu Dzēvi, satiksmes ministru Kāpostu. Lēģeros pret nekrieviem, īpaši baltiešiem, attieksme bija klaji šovinistiska, naidīgi nicinoša. Mūs sauca

par fašistiem, lika pie visnepievilcīgākiem darbiem, nelaikā, nesaudzējot dzīvību, nerunājot par veselību (kesonu darbi – ūdens piesātinātā gruntī sagatavot telpu darbam pie tiltu balstu būves, spridzināšanas darbi bez drošības tehnikas noteikumu ievērošanas, pareizāk, tos ignorējot, ateju tīrīšana utt.). Tie, kuri bija apguvuši krievu valodu, centās slēpt savu tautību.

Jau dienesta laikā manī radās interese par medicīnu. Lēģerī arestantu vidū bija daudz augstas klases medicīnas speciālistu, arī profesors Tartakovskis, ebrejs. Viņš zināja vairākas valodas, bija mācījies Itālijā. Cik vien bija viņa spēkos, glāba glābjamo. Ne reizi vien arī mana dzīvība karājās mata galā. Taču es tiku izglābts. Nezinu kāpēc, varbūt manas zinātkāres dēļ, biju «iekritis acīs» profesoriem. No 1944. gada līdz 1947. gadam man bija dota iespēja praktizēties viņu nodaļās. Tā trijos gados beidzu «medicīnas akadēmiju». Zināšanas bija, nebija diploma. Atgriezies Latvijā, iestājos Rīgas 2. medicīnas skolas neklātienē. Mācības grūtības nesagādāja, liku tikai eksāmenus. Skolas diploms ļāva iestāties Medicīnas institūtā. Atturēja ģimenes rūpes un šaubas par to, ko man dos toreiz tik politizētā augstskola.

P. S. Aleksandrs Mukāns apglabāts Rundāles pagasta Važītes kapos.

Kādas dzīves meti

Ausma Zotova, dzim. Treiģe, kopā ar ģimeni – tēvu Teodoru un māti Annu – izsūtīta 1941. gada 14. jūnijā no Bauskas.

Materiālu grāmatai iesniegusi Ausmas Zotovas meita Aija Ušerovska.

Iesniegums Latvijas PSR Iekšlietu ministrijai

«Līdz 1941. gada 14. jūnijam mans tēvs Treiģis Teodors Jura d., dzim. 1892. g., māte Treiģis Anna Jāņa m., dzim. 1895. g., dzīvojam Bauskā, Strēlnieku ielā 4, savā personiskajā mājā. Tā uzcelta lielā apbūves gabalā, kuru tēvam kā latviešu strēlniekam pārdeva no Valsts fonda 1932. gada 2. janvārī. Tēvam līdz 1941. gada 17. maijam piederēja manu-faktūras un šūto preču veikals «Teodors Treiģis». Izsūtīšanas brīdī viņš strādāja Valsts apdrošināšanas inspekcijas Bauskas nodaļā par aģentu.

Mātei bija šūšanas un rokdarbu kursi. Viņa pieņēma arī pasūtījumus un šuva apģērbus veikalā. Es 1941. gadā beidzu 4 klases Bauskas vidusskolā.

1941. gada 14. jūnijā ap plkst. 4 no rīta pie mums mājās ieradās LPSR iekšlietu Tautas komisariāta VDK darbinieks Derkačs, kā arī Semjonovs un Bauskas aktīvists Alnis, kas izdarīja kratīšanu, lika mums sagērbties un stundas laikā būt gataviem izbraukt, līdz ņemot 100 kg drēbju, pārtiku. Jāatzīmē Derkača cilvēcība, kurš atļāva atstāt mājās manu neadoptēto audžumāsu, kā arī veco-

Ausma Zotova (Treigē). Ap 1950. gadu.

māti, kas to nakti turpat Pionieru ielā ciemojās pie meitas, kaut gan sarakstos bija abas. Atļāva arī auklītei Fuksei aiziet uz 14. septembra (pulkv. Kalpaka, tagad Zemgaļu) ielu un ataicināt manu māsu Irēnu Spuri, kura līdz nacionalizācijai strādāja tēva veikalā par pārdevēju, un iekļāva viņu komisijā, kas piedalījās aizturēšanā. Visa iedzīve – drēbes, mēbeles utt., kas palika, tika aprakstītas. Dārglietu mums nebija. Vēlāk, pēc Spures un Fukses teiktā, mantas izpārdotas vai izdalītas dažādām pilsētas organizācijām.

Mūs smagajā mašīnā aizveda uz Iecavas staciju, tēvu nošķīra atsevišķi, mani un māti restotā lopu vagonā nogādāja Ačinskā Krasnojarskas novadā.

Sākumā nokļuvām Timoninas ciemā Ačinskas rajonā, bet jau 1941. gada ziemā māte kā speciāliste sāka strādāt Ačinskas šūšanas fabrikas pasūtījumu cehā. Es strādāju par mājkalpotāju pie tās pašas šūšanas vadītājas, kura mūs pieņēma dzīvot sava dzīvokļa virtuvē. Pēc gada irējām atsevišķu istabiņu. Es sāku gatavoties skolai, jo krievu valodu biju apguvusi.

1943. gadā ar atbrīvota novadnieka starpniecību uzzinājām par tēva atrašanās vietu Kirovas Vjatlagā. Sākās sarakste. Tā paša gada augustā tēvs atbrauca pie mums. Viņš bija pilnīgi atbrīvots. Izziņā bija rakstīts, ka bijis notiesāts uz pieciem gadiem pēc panta – «sociāli bīstams elements». Lietas Vjatlagā caurskatījusi speciāla Maskavas komisija, un daži, vēl dzīvi palikušie, atbrīvoti. Tēvs bija palicis dzīvs tāpēc, ka slimo kāju dēļ sākumā lēģerī strādājis par pavāru, bet, kad slimības dēļ nokļuvis sanitārajā daļā, palicis tur strādāt par sanitāru līdz atbrīvošanai. Tēvam nebija nekādu ierobežojumu, bet es un māte drikstējām dzīvot tikai Ačinskas rajonā. Kad tēvs šajā jautājumā vērsās speckomandantūrā, arī viņam pasē ierakstīja šo ierobežojumu.

Pēc kara beigām nepārtraukti rakstīju uz Maskavu, lai mūs atbrīvo. 1947. gada sākumā tas notika, mums izdeva «tīras» pasēs. Kad beidzās mācību gads, biju beigusi 8. klasi, atbraucām mājās, Bauskā. Mūsu dzīvojamā

māja bija nodegusi. Saimniecības ēkā, kas bija ugunsdroša, viena telpa bija pārveidota par istabiņu, kur dzīvoja kāda ģimene. Rajona izpildkomitejas priekšsēdētājs K. Reiskarts, pēc mātes lūguma, mums atdeva zemi un saimniecības ēku.

Māte bija 2. grupas redzes invalīde, tēvs strādāja noliktavā par krāvēju. Es beidzu Bauskas 1. vidusskolu, iestājos Rīgas Pedagoģiskā institūta Matemātikas fakultātes neklātienē un 1949. gadā sāku strādāt par krievu valodas un matemātikas skolotāju Bārbeles septiņgadīgajā skolā.

1950. gada 11. decembrī mani no stundas izsauca skolas direktors Goba. Pēc manis bija atbraucis Šturme un vēl viens darbinieks no Bauskas VDK. Atkal pusstundas laikā bija jāsakravājas ceļam – tēvs un māte jau sēžot Bauskas milicijā. Kad jautāju, kādēļ, man atbildēja, ka mēs dokumentus esot nopirkuši vai vienkārši atbēguši. Kad tēvs mēģināja rādīt savu lēģera izziņu, arī viņam teica: «Aizbrauksiet atpakaļ uz Ačinsku, tur varēsiet skaidrot.»

Šoreiz mums nācās izbaudīt visus Stolipina restoto cietuma vagonu un pārsūtīšanas cietumu «jaukumus», kaut gan mums nepārtraukti atkārtoja, ka arestēti neesam.

Ačinskā nokļuvām tikai februārī, kad mūs no stacijas aizveda uz Ačinskas cietuma pagalmu, bet no turienes izdzina, lai ejam, kur gribam, bet tikai Ačinskas rajonā.

Tā kā paziņu vietējo vidū mums bija daudz, tad arī iekārtojāmies gan dzīvoklī, gan darbā. Es iestājos klātienē Ačinskas Skolotāju institūta Fizikas un matemātikas fakultātē. Māte piepelnījās ar šūšanu mājās, tēvs strādāja par garderobistu, vēlāk par administratoru Ačinskas restorānā «Čulims».

Kad 1953. gadā beidzu institūtu, mani norīkoja strādāt netālajā «Svinplemsovhoza» septiņgadīgajā skolā par matemātikas pasniedzēju, vēlāk – par mācību pārzini. Tad arī tēvam veselība kļuva sliktāka, es abus vecākus paņēmu pie sevis sovhozā savā apgādībā. Neklātienē mācības turpināju Krasnojarskas Pedagoģiskajā institūtā.

Sāku rakstīt uz Latvijas Iekšlietu ministriju V. Lācim. 1955. gada ziemā pienāca atbilde – un mums atdeva pases.

Atgriezāmieš Bauskā 1956. gada vasarā. (..) Māte mirusi 1967. gadā, tēvs 1975. gadā. Esmu pensionāre.»

Tikai dvēseles sāpes un ilgas

Vecomāti es atceros maz, jo viņa nomira, kad man bija trīs gadi. Vecamtēvam vienmēr priekš manis laika bija pietiekami, jo nedzīstošie jēlumi uz kājām neļāva viņam ātri un tālu pārvietoties. Es ieritinājos viņam blakus gultā, un sākās stāsti par Sibīrijas mūžamežiem, par sastapšanos ar vilkiem, lāčiem. Dažus stāstus lūdzu atkārtot vēl un vēl.

Esmu ielāgojusi vecātēva mācību: «Nepaļaujies uz mantu – te tā ir, te tās nav.» Viņam kā bijušajam strēlniekam piešķīra zemi pilsētā. Tikai 1939. gadā tika pabeigta mājas celšana, bet jau 1940. gadā to atsavināja. Kā strēlniekam vectēvam «paveicies» saelpoties gāzes Ziemassvētku kaujās. Tādēļ laikā, kad daudzi braši braukuši uz Maskavu sargāt Leņinu, vectēvs gulējis hospitālī un ārstējies plaušas. Šādā veidā Dievs pasargājis viņu no mulķīgās domas par Maskavu.

Vectēvs bija viens no tiem diviem 1941. gadā izsūtītajiem Bauskas vīriešiem, kuri pēc kara atgriezās dzīvi no Sibīrijas.

Mamma par pirmo izsūtījumu neko daudz nav stāstījusi. Tikai to, ka visos laikos izdzīvot ir palīdzējusi vecāsmamma šūšanas prasme – viņa bija Bauskā pazīstama modiste.

Sāpīgāks mammai bija otrs netaisnais izsūtījums 1949. gadā... Viņa tika šķirta no draugiem, kas jaunībā ir tik nozīmīgi. Daudzas vēstules un dienasgrāmatas, ko viņa bija saglabājusi no otrā izsūtījuma, mamma lūdza ielikt lidzi kapā. To es arī izdarīju. Tajās nebija runas par ārējām ciešanām, tikai par dvēseles sāpēm un ilgām.

AIJA UŠEROVSKA

2001. gada jūlijs

Divas trešdaļas mūža čekas gūstā

Juris Ziemelis dzimis 1941. gada 14. maijā Bauskas rajona Bārbeles pagasta «Kauķos». 1949. gadā Ziemeļu ģimeni – tēvu invalīdu, māti, astoņus gadus veco Juri un četrus gadus veco māsiņu – izsūta uz Sibīriju. Septiņpadsmit mūža gadu Juris pavada PSRS lēģeros.

Bērnība un mācību gadi

Ziemeļu ģimene tiek noņemta Omskas apgabala Pavlogradas rajonā. Mācības Juris turpina vietējā krievu skolā. Latvijā ģimene varēja atgriezties tikai pēc astoņiem gadiem. Zeme ir okupēta, zemnieki sadzīti kolhozos. Juris reālo brīvību bauda tikai dažus mēnešus. Viņš izglītojās Bauskas 2. vidusskolā ar krievu mācību valodu. 1958. gada 18. novembrī Juris kopā ar dažiem domubiedriem Bauskā izkar Latvijas valsts sarkanbalt-sarkano karogu. Pusi apvairo ar ieroču nelikumīgā glabāšanā. Par to viņu tiesā un piespriež divus gadus cietumsoda. Sākumā viņš atrodas nepilngadīgo kolonijā Cēsīs, pēc pilngadības sasniegšanas tiek nosūtīts uz cietumu Mordovijā.

Juris Ziemelis. 1960. gads.

Dzimtenes labā ziedots viss

Gan ieslodzījumā, gan īsajā laikā pēc tam nobriest Jura Ziemeļa raksturs. Jauneklis nonāk pie atziņas, ka dzimtenes labā jāziedo viss, arī dzīvība. Tādu ceļu izvē-

lējās nedaudzi. Vienkāršāk bija kļūt par konformistu, jo tāds solis pats par sevi vēl nebija nodevība. Upurēšanās ceļu viņš izvēlējās, ne tikai jaunības ideālistisku sapņu iespaidots. Juris jau bija izbaudījis, kas ir cietums, soda nometne, izsūtīšana.

Lai izvairītos no dienesta padomju armijā, Juris bēgulo, kādu laiku strādā Igaunijā uz dzelzceļa. 1960. gadā seko jauns arests un jauna tiesa, arī par nodomu aktīvi pretoties okupācijas varai. Izmeklēšanas laikā piemin Jura izaicinošo uzvedību, kas izpaužas viņa deklarācijā, ka sevi neuzskata par Padomju savienības pilsoni, jo ir Latvijas pilsonis. Prokurora pieprasītajiem desmit gadiem tiesa pieliek klāt vēl piecus stingra režīma nometnē. No cietuma Vladimirā Juris raksta tuviniekiem: «Nekad man nebūt šīs varas piekritējam, tas ir prāta slēdziens. Preti līdz galam! Lai kāds tas gals arī būtu!»

Visus piecpadsmit gadus Juris Ziemelis pavada cietumos un politieslodzīto nometnēs Mordovijā, Permā. Amnestija uz viņu neattiecas.

1965. gadā Juri Ziemeli atveda uz Rīgu, Bārbeli un Jūrmalu. Čekistu nodoms bija parādīt, ka tagad Latvijā cilvēki dzīvo labāk, un panākt, lai Juris pārtrauc ietiepīgo cīņu. Retu reizi mātei izdodas dēlu apciemot ieslodzījuma vietās.

Dzīve un cīņa turpinās

1975. gada rudenī Juris Ziemelis atgriežas Latvijā. Sākumā dzīvo pie mātes Bauskas rajonā.

Atceras J. Ziemeļa sieva Benita Ziemele: «Man vienmēr interesējuši tādi cilvēki, kuriem svarīga brīvības tēma. Tā kā dzīvojām okupētā zemē, tas mums bija vienmēr aktuāli. Un man laimējās. Es strādāju kopā ar Helēnu Celmiņu, viņa bija sarunu biedre šajā jautājumā. Helēna Celmiņa bija tā, kas iepazīstināja mani ar savu vīru Viktoru Kalniņu, pie viņa es savukārt iepazīnos ar Juri Ziemeli, savu nākamo vīru.

Visas politiskās aktivitātes bija aizliegtas, un par tām

draudēja cietumsods. Strādāt varēja tikai pagrīdē, bet no 1987. gada viss nedaudz mainījās un pie Jura Ziemeļa sāka pulcēties dažādi cilvēki. Ļoti interesanti bija vērot, kā šie cilvēki ienāca politikā. Protams, visas šīs norises ierosināja arī mani darboties vairāk un vairāk.»

Juris Ziemeļis ir viens no pirmajiem, kas paraksta «45 baltiešu memorandu».

Juris regulāri atradās Valsts drošības komitejas uzraudzībā. Svētku dienās bija jāpaziņo, kur uzturēsies, ar ko būs kopā. Dažreiz uz dažām dienām tika apcietināts.

Juris Ziemeļis darbojās «Helsinki – 86» grupā, it īpaši tās tapšanas laikā. Pēc viņa konflikta ar Juri Vidiņu, kurš «pārņēma» «Helsinki – 86» vadību un no kustības izslēdza Juri Ziemeļi, viņa tuvākie draugi nodibināja neatkarīgu «Helsinki – 86» Rīgas nodaļu. Juris Ziemeļis kļuva par vienu no kustības neformālajiem līderiem. Viņš aktīvi darbojās arī Latvijas Tautas frontes dibināšanas komitejā.

1987. gada 14. jūnijā Juris Ziemeļis aktīvi piedalās akcijā Bastejkalnā un pirmo reizi runā lielāka ļaužu pulka priekšā.

Bija klāt visos tā perioda politiskajos notikumos. Viņš bija lielisks orators ar analītisku prātu. Būdams smagi slim, turpināja aktīvi piedalīties Atmodas sākuma sarīkojumos. Uzrunāja sapulcējušos Mežaparka estrādē tā saucamajā «karoga manifestācijā». Jura pēdējā uzstāšanās bija 1988. gada 18. novembrī pie Brīvības pieminekļa. Tās bija viņa pēdējās dienas, bet to nevarēja pat nojaust. Līdz pat pēdējam dzīves brīdim Juris saglabāja skaidru sava mērķa apziņu. Par to Viktors Kalniņš plaši vēstījis laikrakstā «Latvija Amerikā» 1996. gada 13. janvāra numurā rakstā «Jāatceras aizgājušie varoņi».

Benita Ziemele: «Līdz pēdējam brīdim Juris cerēja un ticēja brīnumam, ka viņš varēs izārstēties, cerēja vairāk uz ārzemju palīdzību. Un līdz pēdējam brīdim viņš saglabāja sakarīgu prātu un loģisku domāšanu.»

Arī nāvē, uz paša 1989. gada sliekšņa, Juris palika tāds pats varonis kā visā dzīvē. Viktoram Kalniņam

licies, ka čekisti uzelpojuši vieglāk, uzzinādami par Jura nāvi, bet «bija jau par vēlu. Sēklas, brīvības sēklas, ko sēja Juris Ziemelis, dzina asnus».

Cik gan maz trūka, lai piedzīvotu Latvijas brīvību!

1989. gada janvārī mācītāji Rubenis un Brālis, kā arī vairāki tūkstoši pavadītāju gulda Juri Ziemeli Latvijas zemes klēpī 2. Meža kapos. Bērinieki kapu aizber ar rokām. Bērēs piedalās arī Einars Repše, Juris Dobelis, Dainis Īvāns.

«Juris Ziemelis visu savu dzīvi veltījis cīņai par Latvijas brīvību. Viņa vārds tiks saglabāts Latvijas vēsturē, it sevišķi ar grupas «Helsinki – 86» vārdu,» tā par novadnieku raksta Bārbeles pamatskolas jaunie novadpētnieki materiālu apkopojumā «Juris Ziemelis – aktīvs cīnītājs par Latvijas brīvību».

**Publikācijā izmantoti Bārbeles pamatskolas jauno
novadpētnieku savāktie materiāli**

Sirds pratusi tikai mīlēt

Bārbeliešu Blekes ģimene no Vīgrebu mājām izsūtīta 1941. gada 14. jūnijā.

Bija 1958. gada vasara. Kāds iekšējs spēks man lika uzrunāt trimdnieci Mildu Bleki Bārbeles pagasta centra veikalā. Sveicinādama apliecināju prieku par viņas atgriešanos no izsūtījuma Sibīrijā. Sarunā noskaidrojās, ka viņa apmetusies pie māsas «Leitenos», sacīja – esot atradusi darbu Skaistkalnes skolas ēdnīcā. Piebildu, ka arī Bārbeles skolai ir nepieciešama kopgalda saimniece. Par to vēlāk ieminējos skolas direktora sievai Līgai. Pēc pāris nedēļām Milda Bleke jau rosījās Bārbeles skolas ēdnīcā.

Milda Bleke.

Sarunās ar Tantīti (tā viņu saucam vēl šodien) uzzināju visu viņas dzīves ritējumu.

Milda Bleke dzimusi 1904. gada 27. decembrī Bārbeles pagasta «Jēkapiņos» Znotiņu ģimenē. Viņai jau bija divus gadus veca māsiņa Anna. Māte bijusi ļoti progresīva sieviete, daudz lasījusi par sociāliem jautājumiem, patikusi dzeja.

Jaunībā Milda bijusi prieka pilna, netrūcis viņai arī pielūdžēju. Taču brāļi, it sevišķi Jānis, Latvijas armijas virsnieks, palīdzējuši tos atvairīt un izvēlēties Mildai visam mūžam Jāni Bleki – «Vīgrabu» saimnieku. Kļuvusi par Jāņa sievu, viņa centās saimniecību vadīt, kā māte bija mācījusi. Palīdzēja kalpone Katiņa, kura Mildai nāca līdzī «pūrā». Viramātei vedekla gan īpaši nav patikusi, jo

nenēsājusi cepuri, bet baltu lakatiņu. Tādu Milda valkā arī tagad.

Saime ēda pie viena galda. Un tas nu vīramātei pavisam nav patīcis. Atminos, ka Tantīte, runādama par Šķēles valdību, teica: «Valdībai jāēd pie viena galda ar tautu. Tikai tad valsts var būt stipra un droša.» Lai arī gājēji justos kā cilvēki, «Vīgrabos» uzcēla kalpu mājiņu ar saimniecības ēkām. Uzbūvēja arī plašu dzīvojamo māju, kūti. Bija izveidota pamatīga zemnieku saimniecība, kuru vadīja ne tikai strādīgas, stipras rokas, bet arī gudras galvas. Daudz gadu tur dzīvoja Šlāģenu ģimene ar bērniem. Dažiem no tiem Blekes bija krusttēvs un krustmāte. Vēl šodien tās paaudzes bērnu bērni apciemo Tantīti «Langās», kur viņa dzīvo.

Saimniecību vadīt nebija viegli, jo Jānis Bleke bija aizņemts ar pienākumiem Zemnieku savienībā. Rītos saimiece cēlās pirms pieciem, bet pie miera devās ap pusnakti. 1940. gadā sarunā ar vīru prātojuši paturēt

Mildas un Jāņa Blekes kāzas. 20. gadsimta 20. gadi.

saimniecībai tik daudz zemes, cik paši spēs apstrādāt, un pārējo atdot gājējiem. Viss notika pavisam citādi.

Nāca 1941. gada 14. jūnija nakts ar visdrausmīgāko, neželīgāko varmācību, kas izpostīja, nogalināja tūkstošiem latviešu ģimeņu. Tantīte atceras: «Tikko bijām aizmiguši, kad atskanēja draudoši, pavēloši klauvējieni pie durvīm. Tās atvērusi, ieraudzīju bruņotus vīrus, kuri lika dažu minūšu laikā apgērbties. Neko nesapratām, tikai nojautām kaut ko baismīgu. Krievu virsnieks mudināja mūs kaut ko paņemt līdzi. Uztraukumā paķēru maizes kukuli un naudu.»

Smagā automašīna viņus aizveda uz Vecumniekiem, tur Mildu un vīru izšķīra. Atvadoties Milda iespieda vīram rokā naudu. Tā bija viņu pēdējā tikšanās.

Vēlāk Tantīte uzzinājusi, ka 1942. gadā vīrs no aukstuma un bada meža darbos nomiris. Līķi esot sakrauti grēdās kā malka; pavasarī, kad Vjatkas upe pārplūdusi, visus straume aiznesusi...

Karstums, slāpes, izmisums jau ceļā atņēma dzīvības. Padzerties varēja, ja vilciens kādā stacijā apstājās. Galapunkts bija Ačinska, kur darba spējīgās sievietes izvēlējās kolhozu un sovhozu vadība. Kur palika vīramāte, Tantīte nezina.

Milda nokļuva kolhozā. Tur strādāja tikai sievietes, vīri visi bija karā. Nācās darīt visvisādus darbus. Reiz zirgs, saprazdams, kas viņu vada, notriecis Tantīti zemē, zem pakavu dzelzs tapām. Tajā brīdī viņa redzējusi Katiņu, kura visu laiku lūgusi Dievu par viņu. Noticis brīnums. Zirgs pārstājis trakot, un Milda izglābusies.

Bieži nācies mainīt dzīvesvietas. Būdamā taigā, kur izsūtītajiem gatavoja ēdienu, viņa sastapusies ar lāci. Brūklenes lasīdama, izdzirdusi briesmīgu rēcienu – dažu metru atstatu stāvējis lācis uz divām kājām. Bailes briesmīgas. Viņa it kā pagājusi pretī, teikdama: «Lācīt, lācīt!» Šis nolaidies uz četrām kājām un, atpakaļ neskatīdamies, devies projām. Sievas, redzēdamas šādu iznākumu, pret Mildu izturējušās ar lielu bijību.

Bijušas visādas situācijas, bet Mildiņa vienmēr palikusi uzticīga savam Jānim. Vēl joprojām Tantītes pieticīgajā istabiņā pie gultas uz maza plauktiņa atrodas vīra fotogrāfija, ko vienmēr rotā ziedi.

Septiņpadsmit gadu trimdā bijuši moku pilni. Prieks bijis tajās reizēs, kad saņēmusi vēstules no māsas un viņas bērniem – Ulda, Maijas, Līgas.

Pienāca 1958. gads, kad drikstēja atgriezties Bārbelē, bet ne «Vīgrabos». Tos viņa apmeklēja tikai Atmodas sākumā. Arī tad viņas nokļūšana tur bija sarežģīta, jo kolhoza speciālisti arvien vēl baidījās...

Skolas ēdnīcā Tantīte nenogurusi strādāja līdz 70 gadu vecumam. Tur viņa satika jaunu meiteni Artiju Zvejnieci, vallieti, 1949. gada trimdinieci, kura viņai kļuva par mīļu un dārgu cilvēku.

Skolas ēdnīcā nebija ne silta ūdens, ne elektriskās plīts. Darbs sākās pirms sešiem, beidzās pēc astoņiem vakarā. Ar ēdienu pārpalikumiem Tantīte nobaroja sukus. Vasarā bagātīgi gatavoja ziemai spaiņu spaiņus ar ievārījumu, mucas ar kāpostiem, gurķiem. Vienmēr pusdienas pataupīja apkopējām, kas nāca kopt telpas.

Pie Langu mājiņas dārzā kuplo upeņu un cidoniju ceri. Agrāk auga vareni ķiploki, saldās zemenes, ziedēja puķes. Kad top šis stāstījums, 2001. gada jūlijā, Tantītei ir 96 gadi, reizēm pagaist atmiņa, taču visus apciemotājus viņa pazīst un gaida. Miļas un gaidītas ir abas māsas-meitas. Kaut arī prātu nomāc vientulības slogs, viņa ir laimīgs cilvēks, kurš nealkst atriebības par nodarījumiem. Mazajā «Langu» istabiņā dzīvodama, viņa nav tīkojusi pēc labākiem dzīves apstākļiem, mantas un varas kāre viņai ir sveša. Mildas Blekes galvenā vērtība mūža ceļos ir bijis krietns, godīgs darbs citu labā.

Pierakstījusi RASMA TENOVSKA
Bārbelē

Juris Reiznieks

Filtrācijas nometnē

Pirms mobilizācijas Latviešu leģionā Juris Reiznieks bija skolnieks, mācījās komercskolā.

Toreiz man bija astoņpadsmit gadu. Pēc Vācijas armijas kapitulācijas 1945. gadā nokļuva filtrācijas nometnē. Plašajā padomzemē bija daudz ieslodzījuma vietu, un apstākļi tajās nebija vienādi. Stāstīšu par to nometni, kurā man bija lemts vergot.

«Mana» nometne atradās Ļeņingradas apgabalā, Dubrovkā. Runāja, ka ieslodzīto tur bija vairāk nekā trīs tūkstoši. Daudz karagūstekņu, bet bija arī ieslodzītie civiliedzīvotāji. Atsevišķā sektorā atradās sievietes. Nometnē ieslodzīti bija dažādu tautību cilvēki, arī daudz latviešu. Nometni ieskāva trīskāršs dzeloņdrāšu žogs ar sargu torņiem stūros. Šo nometni mēs saucām par lielo.

1945. gada maija beigās vai jūnija sākumā vienu visai lielu grupu ieslodzīto, arī mani, pārsūtīja uz citu, mazāku nometni. Atlase mazajai nometnei notika pēc iepriekš sastādīta saraksta. Mazā nometne atradās mežā, kādus desmit kilometrus no lielās. Arī šai nometnei apkārt bija trīskāršs dzeloņdrāšu žogs ar sargu torņiem stūros. Mazajā nometnē sākumā bijām ap 250 «zeku». Bijušo karavīru bija nedaudz – desmit vai divdesmit procentu. Pārējie, tāpat lielākā daļa, bija apcietinātie civiliedzīvotāji. Vairākums latviešu: lauku iedzīvotāji,

Juris Reiznieks.

vecāki vīri, līdz gadiem piecdesmit. Viņus mājās gaidīja saimniecība un ģimene, pie kuras tie cerēja drīzumā atgriezties. Viņi bija pārliecināti, ka šeit atrodas aiz pārpratuma. Tas drīz noskaidrosies, un viņi brauks mājās. Visas sarunas raisījās tikai par saimniecības lietām un drīzu mājās braukšanu.

Uztura deva, ko mēs mazajā nometnē dienā saņēmām, bija nabadzīga. Brokastīs – viena šķēle maizes (tā bija visas dienas deva), dažas sīkas (sērkokoņa lieluma) sālītas zivtiņas un vārīts ūdens. Pusdienās – puslitrs šķidras zupas, bez jēlkādām piedevām. Vakariņās – vārīts ūdens, arī bez piedevām. Bijām nodarbināti mežā, gatavojām malku.

Darba organizācija vienkārša. Bijām sadalīti grupās, ko sauca par brigādēm. Katrā brigādē bija desmit cilvēku. Mežā katra brigāde strādāja atsevišķi, un tai līdzī gāja bruņots sargs.

Mežā visām brigādēm čekists, ko sauca par normētāju, noteica dienas izstrādes normu, kas parasti bija pieci kubikmetri. Desmit cilvēku brigādei tātad dienā bija jāsatava 50 kubikmetru malkas. To vajadzēja sazāgēt viena un divu metru garos klučos un sakraut grēdās. Pēc darba beigām normētājs rūpīgi uzmērija padarīto.

Sargi mums pastāvīgi atkārtoja, ka šeit esot atlasīti tādi, kuru pārkāpums mazs. Tāpēc, ja mēs labi strādāšot, drīz vien tikšot atlaisti mājās. Ilūzija par drīzu mājās braukšanu tika pastāvīgi uzturēta: «Varbūt jau parīt jūs visi brauksit mājās.» Godīgie un lēticīgie tam noticēja. Katru dienu viņi centās izpildīt normu un kārtīgi nokraut grēdas. Tā viņi mājās bija raduši strādāt un šeit centās darīt tāpat.

Es jau toreiz sapratu situāciju un mēģināju taupīt spēkus. Diemžēl tas izraisīja konfliktsituācijas. Vai katru dienu kolēģi pārmeta, ka «mums jāstrādā tavā vietā». Situāciju arī viņiem izskaidrot es neuzdrošinājos, jo par tādu «aģitāciju» draudēja ieslodzījums karcerī uz

vairākām dienām pilnīga bada režīmā. Daži «dumpīgie» tur jau sēdēja. Tas radīja papildus arī psiholoģisku slodzi.

Sagatavotā malka pa Ņevas upi tika transportēta uz Ļeņingradu. Līdz krastam malku pieveda ar automobiļiem. Ņevā piebrauca liellaivas. Daļa ieslodzīto bija nodarbināti pie malkas iekraušanas automobiļos, citi malku krāva liellaivās. Tās bija ātri jāpiepilda, darbi notika nepārtraukti gan dienu, gan nakti. Strādājām trijās maiņās. Naktīs darbi notika automobiļu prožektoru gaismā. Izbadējušies ieslodzītie ņēma uz pleca divus metrus garu balķi un rindā «zosu gājienā» nesa to uz liellaivu. Nespēkā kājas ļodzījās, daži arī saļima. Mūsu «varonīgie» laucinieki centās izturēt, lai «jau parīt brauktu mājās».

No mazās nometnes daudzi tika izsaukti uz lielo. Runāja, ka uz nopratināšanu. Atpakaļ gan viņi neatnāca. Mazajā nometnē daudzi nomira. Gandrīz katru nakti kādu atrada mirušu. Ne viens vien nomira arī dienā, darba laikā. Mirušos apraka ārpus nometnes žoga.

Septembra beigās, kā parasti sargu ielenkumā, soļojām atpakaļ uz lielo nometni. Mazā palika tukša. Atjaunojām kara laikā sagrautu elektrisko spēkstaciju. Uzturs bija nedaudz labāks, arī izstrādes normas tur nebija jāpilda. Bija pieejama mediķu palīdzība. Ar ārsta rekomendāciju mani norīkoja atvieglotos darbos.

1945. gada novembrī tiku atbrīvots no filtrācijas nometnes sakarā ar galīgu spēku izsīkumu. Toreiz biju tā novārdzis, ka tikai ar grūtībām spēju pavilkt kājas. Kad atgriezos mājās, man uz laiku piešķīra invaliditātes grupu.

Rūta Išmulkina (dzim. Krezevska)

Atmiņas sāj

Krezevsku ģimene izsūtīta 1941. gada 14. jūnijā no Mīsas stacijas.

Mana tēva, Krāslavas jurista Alfrēda Krezevska, ģimenē bijām trīs bērni: Skaidriete, Jānis un es, Rūta. Pēc padomju okupācijas 1940. gadā tēvu, izmeklēšanas tiesnesi, atlaida no darba. Atstājām Krāslavu un apmetāmies pie radiem Bauskas pagasta «Doniņos». Taču mūs sameklēja arī Bauskas rajonā, un 1941. gada 14. jūnijā sākās tik ļoti daudziem pazīstamais ceļš uz Sibīriju. Mūsu galamērķi bija paredzēts Krasnojarskas apgabals, Kozuļskas rajons.

Tēvu no mums nošķīra uzreiz stacijā. Mamma ar bērniem palika viena. Brālīm bija tikai deviņi gadi. Grū-

No labās – Rūta Išmulkina (Krezevska) ar klases biedri Dzidru Ansklāviņu Bauskā 20. gadsimta 90. gadu vidū.

to ceļu uz nekurienu nav iespējams izstāstīt nedrebot.

Tikai pēc daudziem gadiem, kad Latvija atkal kļuva neatkarīga, uzzinājām, ka arī tēvs, tāpat kā mamma, nomiris 1942. gadā. Par viņu ziņas pavisam skopas: nomiris Vjatlagā no saaukstēšanās, ar reimatismu. Kapa vieta, protams, nezināma.

Par mammas aiziešanu es nespēju runāt bez saviļņojuma. Viņu ievietoja slimnīcā Krasnojarskā. Atceros, kā braucu ciemos – bez naudas, tāpat arī bez biļetes, ar mammai taupītu maizes gabaliņu rokā stāvēdama vagonu sakabes vietā. «Man vairs nevajag neko...» māmiņa čukstēja. Kad aizbraucu otrreiz, māte jau bija apbedīta, kā nevienam nepiederīga. Tāpat kā tēvam – kapa vieta nezināma.

31. augustā, tēva dzimšanas dienā, ja esmu Latvijā, visi bērni pulcējamies Meža kapos pie baltajiem krustiem, kur noliekam ziedus, pieminot visus, kuru atdusas vietas nekad nekļūs zināmas.

Pēc māmiņas nāves māsu un brālīti ievietoja bērnu-namā. No turienes Skaidrīti nosūtīja uz profesionāli tehnisko skolu, kur viņa izmācījās par virpotāju. Jānis bija klejojis, līdz atcerējies, ka ir tāda vieta Latvija, viņa dzimtene. Viņš bija sameklējis tēvabrāli Misas pagastā, kurš palīdzēja puisim iekļauties jaunajos apstākļos. Arī Skaidrīte atgriezās Latvijā, beidza augstskolu un pasniedza matemātiku Franču licejā Rīgā.

Es paliku Krievijā, apprecējos ar inženieri mehāniķi Arkādiju Išmulkinu. Vīru 1951. gadā norīkoja darbā uz Magadanu. Audzinām mazmeitu Arinu, mūsu bojā gājušā dēla meitu. Esmu mediķe un vēl strādāju tuberkulozes sanatorijas laboratorijā.

Par Magadanu

Magadanā ir ļoti skaista daba. Daudz inteligentu cilvēku, vairākums – bijušo politiešlodzīto pēcteči vairākās paaudzēs. Turienes cilvēki ļoti labi zina Magadanas vēsturi, glabā dzīvības un nāves stāstus par Kolimu, ku-

Kolima. 1955. gads.

ras autoceļš guļ uz cilvēku kauliem. To visu var redzēt un no jauna izjust Vēstures muzejā. Savs stends ir arī latvietim Eduardam Bērziņam, kurš viens no pirmajiem apguvis Magadanu. Viņš it kā esot centies ieslodzīto nometnēs radīt cik cilvēcīgus apstākļus. 1937. gadā viņš pats kļuva par čekas upuri – nošauts.

Magadanā atrodas Krievijas dziļumos pagaidām vienīgais Latvijas kultūras centrs. Tā dibinātājs Andrejs Ozols, brīvs cilvēks, biznesmenis. Centra atklāšanā piedalījās arī gubernators Cvetkovs. Latviešu gan Magadanā pavisam maz. Centrā pulcējas arī krievi, ebreji un citu tautību cilvēki, kuriem bijusi vai pašlaik ir saistība ar Latviju. Sanākam, parunājam, padziedam. No dzimtenes saņemam dažas avīzes latviešu valodā, ir arī grāmatas.

Es visas domas domāju un skaitļus sevī skaitu latviski. Diemžēl, lai cik ļoti mani radi to nevēlas dzirdēt, mans liktenis ir līdz mūža galam nodzīvot Magadanā.

Latvijā 2001. gada vasarā

Mirdza Svītiņa

No dzimtenes izstumts

Jēkabu Berkevicu, dzimis 1892. gada 12. decembrī, apcietināja 1945. gada janvārī.

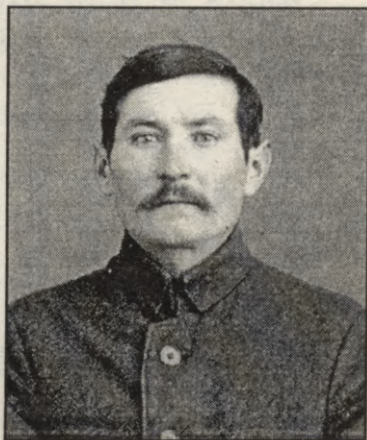
Kopš 1926. gada mans tēvs dzīvoja Bauskas pagasta «Rogās», kur iepirka zemi, uzcēla ēkas, iestādīja lielu augļu dārzu, audzēja sugas zirgus un prasmīgi saimniekoja.

1944. gada oktobrī tēvs mājā atļāva dzīvot Mildas Rozenfeldes ģimenei, kurai Jelgavā bija sagrauts dzīvoklis. Viņa māju gribēja iegūt sev un par tēvu uzrakstīja ziņojumu, ka viņš ir padomju varas ienaidnieks.

1945. gada janvārī tēvam vajadzēja izpildīt uzlikto meža darbu normu Iecavas mežā. Tur viņu arī apcietināja. Ar zirga pajūgu veda uz Bausku. Tēvam izdevās apcietinātajiem izlūgties pa ceļam iebraukt pie drauga Kārļa Bundžas, lai viņš par notikušo paziņotu meitai. Mācījos Bauskas valsts ģimnāzijas 11. klasē un ziemā dzīvoju pie tēvamāsas viņas dienesta dzīvoklī 11. ceļu daļā. Par notikušo uzzināju plkst. 9 vakarā, tūlīt devos uz mājām. Bija briesmīgs sniegputenis, nomaldījos. Otrā rītā māte ar siltām drēbēm, pārtiku un naudu devās uz Bausku. Viņai izdevās vīru satikt.

Tēvu vispirms aizsūtīja uz Rīgu, tad uz Arhangeliskas apgabala pilsētu Molotovsku. Izsūtīja bez tiesas sprieduma.

Tēvs dzīvojis barakā. Strādājis meža darbos pie kok-

*Jānis Berkevics pirms
Otrā pasaules kara.*

materiālu gatavošanas. Darba apstākļi ļoti smagi, nenormēta darbdiena, ēdiens trūcīgs. Pie zupām likti roņu tauki, kas oduši pēc trāna, sākmā zupu nemaz nav varējis ēst. Smagā darba un trūcīgās pārtikas dēļ daudzi nomiruši.

Barakā ieslodzītie uzturējušies līdz 100 cilvēku. Gulējuši divstāvu nārās. Vēlāk tēvs iepazinies ar kādu ārstu, arī izsūtīto. Viņš bija panācis, ka tēvs tiek pie vieglāka darba – par barakas dežurantu. Baraka bijusi katru dienu jāmazgā, jāuztur tajā tīrība un kārtība. Vēl katru dienu jāvāra rauga dzēriens pret cingu. Tēvs pie barakas bija ierīkojis mazu dārziņu, kur audzējis dažus dārzeņus un puķes.

Pirmo vēstuli saņēmām 1945. gada jūnijā. Sākmā atļāva sūtīt tikai bandroles, vēlāk arī paciņas. Tās glāba, un tēvs atgriezās savās mājās Ceraukstes pagasta «Rogās» 1955. gada oktobrī.

1956. gadā tēvs sāka strādāt 50. gadadienas paaugusaimniecībā lauku brigādē, vēlāk par zirgkopi – līdz 1963. gadam. Saņēma goda rakstus un pateicības par labi veiktu darbu. Bet pensiju nesaņēma, jo amatpersona, kas šīs lietas kārtoja, pateica, ka saimniecībā viņš sācis strādāt pēc pensijas vecuma sasniegšanas un viņam ir meita, kas var viņu apgādāt.

Tēvs nodzīvoja līdz 95 gadu vecumam. Nomira 1988. gada 10. februārī. Apglabāts Ķīķerkalna kapos.

Atskaņas

Mana tēva, Jēkaba Berkevica, izsūtīšana 1945. gada janvārī ļoti ietekmēja arī manu turpmāko dzīvi.

Jau karš bija nodarījis ārkārtīgi lielus zaudējumus. Visgrūtākais laiks iestājās pavasarī, kad vidusskolā bija jākārt 12 eksāmenu un arī jāaizstāj tēvs pie lauku darbiem. Skolā vienmēr biju mācījusies labi un teicami, tādēļ negribējās trijniekos iedzīvoties. Jau starpbrīžos pildīju mājas darbus nākamai dienai. Svešvalodās izrakstīju uz

lapiņas jaunos vārduņus, lai sešus kilometrus garajā ceļā uz mājām varētu tos apgūt. Arī dzejoļus šādi varēja labi iemācīties. Strādāju līdz tumsai. No rīta cēlos plkst. 4.30, lai pagātu izmācīties un jau 6.30 dotos uz skolu. Stundas sākās plkst. 8, bija divas maiņas telpu trūkuma dēļ.

Arī vasarā un rudenī bija jāveic visai smagi darbi: āboliņa gubošana, tad kraušana orē un atkal izkraušana, labības novākšana, mēslu vešana, malkas gatavošana. Šie smagie lauku darbi gūlās uz 18 gadu vecas meitenes pleciem. Esmu pateicīga labajiem kaimiņiem – Arvidam Ķīmenim un Jānim Gusevam, kuri mums palīdzēja. Darbs maniem spēkiem bija pārlietu grūts, un es pat biju priedcīga, ka zemi 1949. gadā atsavināja.

Arī brieduma gados jaunības smagie darbi liek sevi manīt – sāp mugura, rokas, kājas.

Kad 1946. gadā beidzu vidusskolu, gribēju studēt, bet māte viena nevarēja saimniecību aprūpēt. Tā nu man nebija nekādu cerību tikt uz Rīgu. Raudāju, staigāju noskumusi. Tad kādu dienu mūsu labais kaimiņš Arvids Ķīmenis atnāca pie mātes un teica: «Kaimiņien, laidiet meitu mācīties, ja viņa tik ļoti grib. Cik varēšu, palīdzēšu jums.»

Saliku koferī pārtiku un devos kārtot eksāmenus. Naudu gan māte varēja iedot tikai ceļam. Mūsu saimniecībai bija uzlikts ļoti liels nodoklis, tāpēc ka tēvs bija izsūtīts. Tikai ar mātes uzņēmību mēs spējām nodokļus samaksāt, kaut arī ar ļoti lielām grūtībām. Māte prata cept ļoti garšīgu rupjmaizi, to veda uz Rīgu pārdot.

Stājoties augstskolā, neuzrādīju, ka tēvs ir izsūtīts, jo zināju – tad mani neuzņems. Pirmajā un otrajā kursā viss bija mierīgi. Bet tad bija ievāktas ziņas no pagasta un uzzināts par tēva izsūtīšanu. Tiku vairākas reizes izsaukta uz pratināšanu, pat pirms valsts eksāmeniem. Un katru reizi man piedraudēja, ka mani izslēgs, jo esmu slēpusi svarīgas ziņas. Vēl tagad nespēju aptvert, kādi labie gariņi man toreiz stāvēja klāt.

Sadales komisija, kura jaunos speciālistus nosūtīja

darbā, strikti pateica: «Tādiem cilvēkiem mums darba nav. Jūs angļu valodu studējāt tikai tāpēc, lai bēgtu uz ārzemēm.» Tas bija tik ļoti pazemojoši, ka neizturēju un pateicu, ka mans tēvs nav vainīgs, viņš neko sliktu nav darījis, bet ir nepatiesi apmelots. Tad komisijas loceklī man uzkliedza, ka es apmelojot padomju varu, ka mani par tādu rīcību varot ielikt cietumā. Tas mani sagrāva morāli.

Darbu tomēr ar manu pasniedzēju palīdzību dabūju. Sākumā gan tikai kā aizvietotāja, turklāt – tikai oktobra beigās. Skolas vadības vienīgais kritērijs bija mans darbs. Vēlāk, kad gribēju braukt uz ārzemēm, mani iesniegumi vienmēr tika noraidīti.

Hermīne Herta Lopatina
(dzim. Dikmane)

Launuma un mīlestības svaros

Otrā pasaules kara beigām tuvojoties, 1944. gada jūlijā, pie Bauskas sākās kaujas. No pilsētas tika izraidīti visi civiliedzīvotāji. Tā kā Ārces ceļš uz vec-tētiņa Jāņa Birznieka mā-jām bija bloķēts, mēs de-vāmies uz Rīgu. Ģimene bija pajukusi uz visām pu-sēm: māmiņa, tēvs un es Rīgā, māsa – pie vectētiņa, brālis bija bez vēsts pazu-dis. Tikai pēc kara atradās: pie Bauskas, Pīrāgkalnā, nošauts.

Rīgā vāca kopā bēg-ļus un iedzīvotājus evakuāci-jai uz Vāciju. Tā kā negri-bējām braukt, devāmies uz Kurzemes cietoksni. Tēvam

ar savu aizstāvības rotu tomēr vajadzēja braukt uz Vāciju, jo viņš bija šīs rotas komandieris. Tēvs lūdās, lai brau-cam līdzī, bet es kā liela Latvijas patriote atbildēju ar Veronikas Strēlertes dzejas rindām: «Svēts ir Dieva li-kums, gudrs, kas to tur. Kas savā zemē paliks, tas nezudīs nekur.» Vācieši ne reizi vien atgādināja, ka līdz 1945. gada martam jābrauc prom, jo Kurzemē varot notikt smagas kaujas. Dzīvojām Valdemārpilī. Kauju troksnis bija dzirdams – vai nu no Džūkstes, vai Lestenes. Vēlāk mums

*Herta Lopatina (Dikmane)
1947. gadā Arhangeļskas
apgabalā.*

vairs neatgādināja par aizbraukšanu, it kā jūras ceļš esot nogriezts.

1945. gadā beidzās karš. Redzēju maršējot krievu karavīrus. Viņi diezgan atšķirās no tiem, kuri 1940. gadā soļoja pa Rūjienas ielām. Mans tēvs toreiz strādāja robežapsardzībā pie Igaunijas. Viņu demobilizēja, jo robežu likvidēja.

1945. gada septembrī arestēja mammu, Olgu Birznieci, mani un māsu Ausmu Dikmani, kura tikai trīs dienas bija pie mums. Izvirzītā apsūdzība: 58-12 pants par slēpšanu. Mājas saimniece, kuras krustdēls bija atgriezies no leģiona, slēpās kādā šķūnītī. Saimniece viņam nesa ēst. Saimnieces slēpto krustdēlu otro reizi redzēju, kad mūs, arestētos, no Talsiem veda uz Rīgu. Bija vēl kāds, kuru līdz tam ne reizi nebiju pat redzējis.

Termiņcietuma kamerā, kas bija paredzēta četriem apcietinātajiem, bijām 23 sievietes. Vienīgā vieta, kur apsēsties, bija uz grīdas. Māsai gadījās vieta pie naktspoda. Viņa nevarēja izturēt smaku, vēma. Mammu māsas vietā nelaidu. Es varēju paciest un pierast pie šīs smakas.

Mūs baroja ar zupu, kurā bija manāmi nelobīti kartupeļi, burkāni un kāposti. Varbūt vēl kaut kas. Ritā un vakarā maize un ūdens, ko sauca par tēju.

Izmeklētājs bija ukraiņis, kurš labi prata vācu valodu. Arī es to labi pārvaldīju. Tikai tagad saprotu, kādēļ viņš runāja vāciski. Paldies par pamācību – nestridēties ar prokuroru, no kura bieži nāca alkohola dvinga.

1946. gada 12. februārī mani un māmiņu notiesāja par neziņošanu – uz pieciem gadiem, māsu Ausmu – uz trim gadiem. 22. februārī tādas, kādas bijām, ielika lopu vagonā kopā ar citiem politiskajiem. Bija arī sešas ielasmeitas. Viņas apsūdzēja, ka nav noteiktas dzīves un darba vietas. Viņu uzvešanās mums bija nepieņemama. Turklāt «slava» bija nonākusi līdz Arhangeļskas apgabala Čužgas stacijai.

Mammīte Pirmā pasaules kara laikā bija mācījusies Bauskā Kļaviņas privātgimnāzijā un vēlāk dzīvoja Zilupē –

Terehovā. Viņa saprata valodu, un, paldies Dievam, «jautrās meitenes» priekšniecības attieksmi pret mums neie-spaidoja. Čužgas stacijā mūs sadalīja pa kategorijām: mā-sai un mammītei bija trešā, man – pirmā kategorija. Man lika meža darbos lādēt vagonetes. Strādāju kopā ar Gitu Mazjāni, kura tikko kā bija beigusi Alūksnes vidusskolu, es – 12. klases skolniece. Mammītei un mā-sai lika ceļus būvēt. No sliktā ēdiena un mūžīgā izsalkuma māsa vakaros raudāja. Viņai gribējās ēst. Dažu mēnešu laikā abas ar mammīti sasniedza «pelagras stāvokli», laikam kaut kas līdzīgs distrofijai. Mūs visas trīs ielika atpūtā veselības uzlabošanai, pēc tam vairs uz mežu nesūtīja. Es mazgāju veļu, mammīte slimnīcā gatavoja ēdienu, mūsu norīkoja par apkopēju.

1947. gadā man iedeva caurlaidi un sūtīja dzelzceļa būvdarbos. Tā kā pratu strādāt ar logaritmisko lineālu, inženieris norīkoja darbos, kas saistīti ar trases nosprau-šanu. Viņš manas zināšanas novērtēja kā 2. kursa stu-dentei. Salīdzinājumā ar tā laika 10 klasēm krievu vi-dusskolā mums izglītība bija daudz augstāka, vismaz matemātikā un fizikā, ko es vēlāk vēroju, mācoties sta-cijas dežurantu kursus.

Ziemai iestājoties, oktobra beigās, zemes darbi tika pārtraukti. Mani pārcēla uz pievedceļu par pārmiņnieci. Man vienmēr laimējies satīkties ar labiem, līdzjūtīgiem cilvēkiem, kuriem patiesībā pašiem nekā nebija, taču viņi dalījās kaut vai ar kartupeļiem un sāli. Es turienes sie-vietes mācīju adīt, tamborēt un šūt dažādās tehnikās. Dienā biju darbā, naktī līdz plkst. 22 jau bija jābūt zonā.

1948. gadā mūsu atbrīvoja no apcietinājuma un viņa atgriezās pie vecātēva Ceraukstes ciema «Lāčplēšos». Es turpināju strādāt un mācīties stacijas dežurantu kur-sos. Man un mammītei sods beidzās 1950. gada 9. sep-tembrī.

Mūsu piederīgie ieteica kādu laiku palikt uz vietas, ko arī izdarījām. Es strādāju par stacijas dežuranti, mammīte par dzelzceļa apgaitnieci. Stacijā dežurēju tad,

kad nomira Staļins. Bija jāaptur visādu veidu kustība. Visiem pārmijniekiem bija jāpulcējas stacijā un ar klusuma brīdi visas savienības dzelzceļos jāpiemin aizgājējs. Atceros, kā pārmijnieces raudāja. Es dzīvokļa kaimiņienei jautāju, vai tik ļoti žēl vadoņa. Viņa atcerējās visas jukas, kādas Krievija bija pieredzējusi, un raudāja neziņā, kas notiks tālāk.

No tiem, kuri bijām kopā Čužgā, 2000. gadā dzīvo vidū vēl bijām piecas, pēc gada – vairs tikai četras. Mēs vēl šodien esam kā vistuvākie radi: Velta Ozoliņa (Jurjāne), Gita Mazjāne (Arāja)...

Māsai no tā bada, ko pārcieta, redze vairs ir tikai 25 procenti. Sliktās redzes dēļ viņa savas atmiņas par piedzīvoto uzrakstīt nevar. Savukārt man no vienmēr slāpajām, sasalušajām drēbēm nervu iekaisums rodas pat pie niecīgākā caurvēja. Mammīte nomira 1973. gadā.

Vislielākais paldies, ka vispār vēl esam, arī tām likteņa biedrēm, kuras mums palīdzēja ar segu, lai mēs visas trīs nokļūtu līdz leģerim nesesalušas. Māsa bija tikai zīda zeķes un augstpapēžu kurpēs. Atgriezusies Bauskā 1959. gadā, līdz pensijai nostrādāju tekstilrūpniecībā.

Kārlis Hammers

Pārbaudījumu un dvēseles sājū laiks

Kārlis Hammers dzimis 1913. gada 11. janvārī. Arestēts 1945. gada 21. janvārī bez «nozieguma» uzrādīšanas. Atbrīvots 1946. gada 25. septembrī.

1999. gadā Kārlis Hammers apbalvots ar triju Zvaigžņu ordeņa piekto pakāpi. Mūžībā aizgājis 2000. gada 29. februārī, apglabāts Bauskas rajona Rundāles pagasta Sudmalu kapos.

Publicēti fragmenti no K. Hammera atmiņu pierakstiem «Manas dzīves piezīmes».

Negaidīts triecieni

Svitenes pamatskolā 1945. gada 21. janvārī pieminēja Ļeņina kārtējo nāves dienu. Likās, ka viss noritēja bez vainas. Tomēr diena man beidzās traģiski.

Vakarā ap plkst. 19 pie manis ierodas padomju armijas virsnieks un divi karavīri. Virsnieku dzīvoklī ievēd skolas bijušais pionieru vadītājs V. P. Gribot ar mani parunāties. Sākas kratīšana, virsnieks apskata plauktiņus, grāmatas, rūpīgi izčamda skapi. Krievu valodā tiek uzrakstīts protokols. Virsnieks liek parakstīties un acina mani sev līdz. Uztraukumā sieviņa Alvīnīte ar bērniem no manis atvadās. Arestētāji skaidro, ka pāris dienu es būšot prom. Tie ir riebiģi meli.

*Kārlis Hammers – dienestā
Latvijas armijā. 1931. gads.*

Aukstajā ziemas vakarā mani iesēdina ragavās, kur jau sēž virsmežsargs Miķelis Ābols. Mūs aizved uz izpildu komitejas māju, netālu no Bērsteles stacijas. Nometina mazā istabiņā. Aukstumā uz grīdas pavadām Golgātas ceļa pirmo nakti.

Nākamajā rītā karavīri ved uz staciju. Kopā ar viņiem ir arī V. P. Viņš, protams, ar mani nerunā ne vārda. Viņš taču svēti kalpo kādai sarkano bandītu idejai.

Ar mazo «bānīti» nokļūstam Bauskā, baltajā milicijas ēkā Plūdoņa ielā. Tur jau daudz šādu brāļu, kurus rūpīgi apsargā ar automātiem. Vienu grupu, kurā esmu arī es, izved uz ielas. Pavadītāji privātās drēbēs ievēlka pistolēs lodes, un tad turpinām ceļu līdz sarkanu ķieģeļu mājai tajā pašā ielā. Kaut ko prasa, pieraksta un ved atkal uz citu vietu, uz bijušo Bauskas bankas ēku, kuras sētā bija tā saucamais cietums.

Pratināšana notika baltajā mājā. Ilgi, uz grīdas sēžot, bija jāgaida, kad pienāks mana kārtā. Pratināšanas laikā neko nesacīja, kāpēc esmu arestēts.

Gadījās, ka vajadzēja ieelpot «svaigu gaisu». Mani un Stašinsku (codieti) nolika pagalmā pie malkas zāģēšanas. Vēlāk atklājās, ka Alvīnīte bijusi tad atbraukusi, lai mani satiktu, redzējusi, kur zāģēju malku, bet sargi klāt nav laiduši.

Kādā vakarā, kad mūsu cietums jau bija pilns, sargs man pienesa sievastēva Jetuciša, kā bērni viņu bija ie-saukuši, lielo kažoku. To sieviņa bija atvedusi, arī zāba-kus, ādas vesti un naudu. Pēdējos gan nesaņēmu. Tieši tovakar mūs salādēja smagā mašīnā un lielajā salā izveda no Bauskas. Bija jau krietna tumsa, taču īsi pirms Īslīces upes tilta pie Pilsrundāles pabraucām garām pajūgam. Pēc zirga un kamanām pazinu, ka tajās sēž mana Alvīnīte.

Cerība vienīgi uz Dievu

Mūs aizveda uz Jelgavu un sadzina vienā šķūnī. Atceros šo baigo nakti. Tur kāds vecāks vīrs no Cerauk-stes, Galviņš, man teica: «Nebēdāji, skolotāj, gan Dievs

mūs glābs!» Taču Galviņtēvs pats dzimteni vairs neredzēja.

Nākamajā dienā mūs pārveda uz plašām, iežogotām barakām Jelgavas cukurfabrikas tuvumā. Te jau bija mazliet ciešamāk, tikai vēl arvien bija neskaidrs, kur mūs liks. Šajās dienās atkal bija atbraukusi Alvīnīte. Dažus vārdus izdevās pārmīt pie dzeloņdrāšu vārtiem. Tēloju varoni un teicu, lai par mani nebēdā.

30. vai 31. janvārī mūs visus kolonnā, ar automātiem bruņotu vīru un vilku suņu pavadībā dzina uz dzelzceļa sliežu pusi. Tur jau gaidīja tukšu vagonu sastāvs. Ar asiem uzkliedzieniem mums lika kāpt vagonos. Tiem, kuri gaidīja savu kārtu, vajadzēja sniegā tupēt uz ceļiem.

Sākās briesmīgais, otram cilvēkam vārdos neizsakāmais, grūtais brauciens. Logi aizrestoti, nāras gulēšanai. Vagona vidū «truba», kur nelaimīgajiem kārtot dabiskās vajadzības. Sākumā bija kaut kas no līdzpaņemtā. Taču drīz vien bija jāpierod pie trūcīgā uztura, ko lēja skārda bundžiņās. V�drausmīgākās bija slāpes, bet dzert nedeļa. Dažs sargs stacijā ļāva kādam izkāpt, lai pagrābtu netīro, eļļaino sniegu. To izkausēja un dzēra. Kā no gaisa uzkrita utis, arvien vairāk un vairāk. Nebija iespējams atpūsties. Iebraucot Permā jeb Molotovā, mūs iedzina pirtī, karsēja drēbes. Pirts bija laba, no daudzām utīm tikām vaļā, tomēr ne no visām.

Pēc drausmīgā 18 dienu brauciena bijām nokļuvuši mērķī – Soļikamskā, Barovskas ciematā. Tur pirtī mums atņēma silto apakšveļu. Tās vietā iedeva vasariģas, īsas dzeltenas apakšbikses un kreklīņus bez piedurknēm. Kad tikām pie lēģera kokapstrādes fabrikas ūdenskrāniem, dzērām, dzērām, dzērām, kaut arī ūdens bija sāļš.

Nepatrīgs padoms – aizmirst Dzimteni

No dēļiem un dzeloņdrātīm speciāli mums izveidotajā lēģerī izvietoja tūkstoš nelaimīgo. Barakās atradās divstāvu «koikas», bija iebūvētas arī krāsnis. Sākumposmā atkal visādas apskates un rupja apiešanās. Ēkistū

saimē bija arī riebīgas, maza auguma plintnieces. Netrūka arī suņu, apsardzes palīgu.

Pirmajās dienās man nācās uz pleciem nest smagus lielu durvju rāmjus un plankas. Pleci to sāpīgi juta, kājas grīļojās. Pēc pāris nedēļām mani norīkoja katlumājā par kurinātāju. Centos darbu veikt labi, lai mani no tā neatrauj.

Katlumāju, kad laukā bija 55 grādu sals, labprāt izmantoja gan lēģernieki garāmejojot, gan arī «krimi-nāliki». No viņiem bija ļoti jāuzmanās. Reiz vesels bars ienāk sildīties. Sāk savā starpā «lauzties». Citi apstāj cikstonaus, skatās, kliez. Kad viņi beidz un aiziet, vairs nav manu balto, silto, no Latvijas Memmītes atsūtīto vilnas zeķu. Tās ir nozagtas... Viņi kāroja arī pēc mana siltā kažociņa – gan vēloties «pirkt», gan pa ceļam piesienoties.

Katlumājā mēdza ienākt un pasildīties arī kāds agrāk izsūtītais ukraiņis – neliels, drukna auguma, glītu četrstūra bārdiņu. Viņš ar mani iedraudzējās, parunājās. Nākdams no lēģera, viņš bieži man katliņā atnesa kādu biezputriņu, jo strādāja virtuvē. Šis putriņas papildināja manu vājo ikdienas uzturu. Viņš bija inteligents cilvēks, sarunās atklājās gan viņa izsūtīšanas iemesls, gan pielāgošanās pašreizējiem dzīves apstākļiem. Tomēr sāpīgi, kā viņš izteica savus apsvērumus un norādījumus manai domāšanai un tālākām dzīves gaitām, sacīdams: «Par mājām un dzimteni, skolotāj, nedomājiet. Prātīgāk to aizmirst. Atpakaļceļa nebūs. Jums jādomā, kā iekārtoties dzīvot svešumā...» Kā viņš drikstēja teikt tādus vārdus? Vai tā var būt, ka es savu Liviju, Kārliti, Ilgiņu un Alvinīti vairs neredzēšu? Kaklu kāds kā žņaugtin žņaudza. Nāca prātā klases biedra Jāņa Simtiņa dzejolītis: «Nāks gadi, krāsni ogles kvēlos, tu būsi viens, varbūt, un šķirts. Tik atmiņas būs tās, kas tēlos, ko kādreiz juta tava sirds.» Ar šiem vārdiem pie sevis dziedāju manis paša klātpiedo-mātu melodiju...

Pievakarēs, kad saulīte norietēja, izkāpu pa maza-jām metāla plāksņu trepītēm, skatījos rietošajā saulē, no-

ņemu cepuri un domās vai klusi čukstēdams līdzī saulītei sūtīju sveicienus Dzimtenei un ģimenītei...

Draugus neaizmirst nekad

Dzīvojot lēģerī, bija jāpārcieš dažādas pārbaudes, visbiežāk naktīs, kad čekisti un čekistes pārmeklēja visu baraku – sevišķi jau «koikas», kur gulējām. Katru, viņu – prāt, sikumu – bundžas, katliņus – atņēma. Reizēm bija arī medicīniskā pārbaude, kad pilnīgi plikiem bija jānostājas komisijas galda priekšā. Sevišķi pēc izsūtītā cilvēka dibena komisija sprieda, vai piešķirt biežāku maizes rīcīņu vai ne. Tā kā man dibens bija uzturējies paapaļš, devas palielinājumu saņēmu tikai vienu reizi. Vasarā pusdienās bija vienīgi nātru zupa. Ja uzturā gadījās marinētas vai citādi gatavotas zivtiņas, tām bieži vien bija klāt balti tārpiņi. Kad laimējās būt norīkotam pie produktu iekraušanas mašīnā vai pagraba sakārtošanā, atļāvos arī iestiprināties. Siļķu galvas aizsviedu starp sakrautajām mucām. Visvairāk šādos blakus sagādes darbos tika aicināts jaunais, izdarīgais puisis Pēteris Auziņš, kas bija no manas darba grupas un gulēja «koikās» tieši man blakus. Labais Pēterītis, no blakusnodarbibām atgriezies, pat naktī mani pamodināja un piedāvāja kaut ko no «sapelnītā»: «Še, ņem, Kārlīt!» Tas man palīdzēja dzīvības uzturēšanā, raksturā, darbā. Viņš man bija kā Dieva sūtīts. Pēterītis arī viens no pirmajiem saņēma no Latvijas (Madonas) pirmās paciņas, ko viņam atsūtīja māsas. No paciņu satura Pēterītis nemitīgi man arī kaut ko iedeva. To nevar izteikt, kāda nozīme bija viņa papilddevām.

Tā kā Madona bija pirmā, no kurienes saņēma paciņas, tad tas tika darīts zināms arī manai Alvīnītei. Viņa kādus produktus bija aizsūtījusi vispirms uz Madonu – Pētera Auziņa māsām –, kuras to atsūtīja man.

Reiz pēc darba man kopā ar Pēterīti lika rakt zemi lēģera teritorijā. Spēka nav. Pēterītim kabatā rupjas maizes sausiņi. Parokam un pa reizei pagrauzam «suhariņus». Tāds pats kā Pēterītis manā kurinātāju grupā bija

dobelnieks Valdis Jansons. Viņš arī viens no pirmajiem saņēma sūtījumus. Uz katlumājas lielajiem katliem izvērijis biežputriņu, kādu daļu vienmēr pārnesa mājās arī man. Žēl, ka šis inteliģentais, muzikālais, labsirdīgais draugs (arī labs futbolists), kā man zināms, traģiski gājis bojā savu māju tuvumā Dobelē. Pēterītis, atgriezies Latvijā, Ērgļos Madonas rajonā, vienmēr bijis sabiedrībā cienīts darbinieks, ilggadējs Madonas vīru kora vecākais. Esmu ciemojies pie viņa Vidzemē, arī viņš – Bauskā.

Mūsu draudzīgajā saimē vēl jāpiemin grupas vecākais Kalniņš, simpātisks, neliela auguma onkulītis, jauns puisis Zebergs, labais, smalkjūtīgais iecavnieks Alberts Krēsliņš, kā arī nenovīdīgais, mantrausīgais Šetlers. Viņš daudzreiz sevi parādīja no negatīvās puses. Pienesot ēdienu bļodiņas, citīgi skatījās, lai pašam tiktu «pilnākais trauks».

Labas attiecības bija arī ar dažām sievietēm, kuras strādāja virtuvē: Marta Lipska, Līna Baranovska.

Piedzīvojums lēģera čekas priekšnieka mājās

Reiz darbā pie sevis mani, Pēterīti un vienu lēģernieku ar mašīnu aizved pats lēģera priekšnieks. Iedod lāpstas un savā piemājas dārziņā norāda, kas jāuzrok. Pie krūtīm piekārtie «bļenduki» kratās un skan. Kad dārziņš uzrakts, priekšnieks aicina uz dzīvokli. Uz galda kūp liela gaļas zupas bļoda, tējas glāzes, spirta pudele. Čekas priekšnieks lej zupu šķīvjos, ēdam ar apetīti – jo lielu. Tukšās tējas glāzes priekšnieks piepilda ar spirtu un liek mums dzert. Es krasi gribu atturēties, jo neesmu pieradis. Priekšnieks kļūst dusmīgs. Esmu spiests izdzert glāzi tukšu. Sākas pārrunas par atgriešanos dzimtenē. «Drīz, drīz,» viņš saka. «Es saprotu, katrs mīl savu dzimteni.» Paņem piezīmju bloku, mūs pieraksta.

Vēl tagad spilgti atceros, kā dziedādami, bļautīdamies gājām pa Barovskas ielām. Iegāzos «koikā». Vēlāk atklājās, ka biju pievēmis savus zābakus un atkal gulējis

tālāk. Stiprāks juties Pēterītis. Viņš ne vien iztīrījis manus zābakus, bet arī manā vietā devies uz darbu.

Sāpīga vilšanās

Jūlija vidus. Atgriežos no darba. Draugi saka: «Desmit cilvēku atbrīvoti braukšanai uz Latviju, arī tu!» Aizeju uz kanceleju pēc papīriem. Vajadzīgi tikai atlaides paraksti darbavietā. Satieku ceļā kādu sievieti, kas arī atbrīvota: «Steidzies, Hammerīt, pārvalde negrib dot parakstus, notiek strīdi starp čeku un pārvaldi. Citi jau aizbraukuši!» Aizeju pie pirmo parakstu lodziņa. Liekiet pie kadru daļas priekšnieka, majora. Steidzos. Aizgalda sēž nobarojies priekšnieks. Parādu čekas papīru. Tomēr parakstīt atsakās un to pamato, šādi melodams: «Ceļi slēgti!» – «Nu tad ar kuģi pa Kamu,» tā es. «Arī tur satiksme slēgta,» viņš melo atkal.

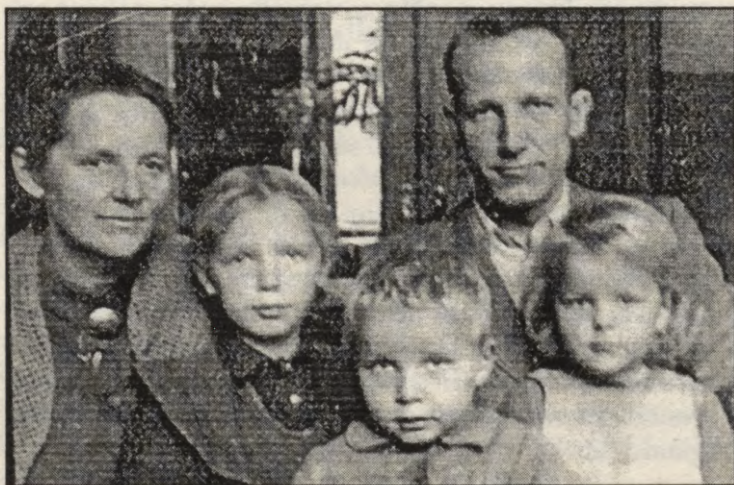
Atgriežos ļoti bēdīgs. Pienāk kāds enerģisks izsūtītais, iecavnieks Sūna, un gudri paskaidro: «Nebēdājies, tev čekas atļauja ir? Tad ņem mantiņas un ej! Ko darba pārvaldē runāja, to tu varēji arī nesaprast.» Tā nu, viņa pamudināts, krauju mantiņas, uzvelku kažoku (kaut arī vasara) un, draugu, Pēteriša un Alberta, pavadīts, eju. No lēģera izejam pa vienam, tālāk satuvojamies. Kad noiets kāds gabaliņš, no mugurpuses ar dēļu kravu (jau nam lēģerim!) pabrauc garām smagā mašīna, kurā blakus šoferim sēž čekas priekšnieka palīgs privātā. Mašīna nogriežas pa kreisi. Kad ejam garām, čekists sauc mūs pie sevis. «Uz kurieni?» jautā. «Uz Soļikamsku,» es saku. «Bet pēc tam?» – «Uz Rīgu,» atbildu, kā ir. Viņš, protams, prasa, vai darbavietas atļauja ir. Saņēmis noraidošu atbildi, viņš iebāž kabatā manu čekas izsniegto dokumentu un liek atgriezties lēģerī, bet draugiem – palīdzēt izkraut dēļu kravu. Šo rindu lasītājs nebūs spējīgs izprast traģismu, kas plosījās manā sirdī.

Ilgi gaidītais mājupceļš

Vasara bija saulaina un karsta. Tikpat svelmīgas bija domas par dzimteni, tās zaudējumu. 29. jūlijā man

ir otra vārda – Edmunds – diena. Mani draugi, Pēterītis, Valdis, Alberts, Martiņa un Lienīte, sagādāja pārsteigumu – pasniedza bļodu ar ūdensrozēm un no baltmetāla glīti pagatavotu papīra griežamo nazi. To bija darinājis izsūtītais jelgavnieks Gruzdiņš. Šis papīra nazis vēl tagad pienācīgi pilda man piemērotus uzdevumus. Uz tā spala iegravēti divi ziediņi, datums – 29. VII 1946. un burti K.E.H. Tomēr skumjas neatstāja mani. Mocīja neziņa, kad reiz tikšu mājās. Nezinu kāpēc, laikam pirmā atbrīvojuma neizdošanās dēļ, lēģera čekas priekšnieks, mani satikdams, izturējās ļoti laipni. Biju iegājis frizētavā. Tur meistars pakalpo čekas priekšniekam. Ieraudzījis mani, pamāj un pacienā ar papirosu. Jāsmēķē ir, tas jau nav tik traki, kā izdzert spirta glāzi...

Pagāja vasara, un 25. septembrī atkal saņēmu «brīvlaišanas» dokumentus. Neatceros, cik ilgi braucu, bet galā nonācu bez starpgadījumiem ar visu lielo, silto dzīvības glābēju – Jetuciša kažoku. Rīgā mani sagaidīja Bīskapu Kārlītis – draugs no Vecsaules laikiem, kurš, tāpat kā

Otrā dienā pēc atgriešanās no Soļikamskas. Alvīne un Kārlis Hammeri ar bērniem (no kreisās) Liviju, Kārli un Ilgu.

Limbergu Ernests, uz Soļikamsku rakstija daudz vēstuļu. Tās bija diezgan spēcīgas, jo bija redzams cenzūras roku darbs – izsvītrotas rindas līdz nepazīšanai. Bīskapu Kārlītis mani tūlīt «ielaida» vannā nomazgāties. Un tā puslīdz pēc cilvēka ierados Bērsteles stacijā. Ejot uz Sviteni, sastapu Cepurīti, kas no sirds ieteica neatgriezties skolā – paņemšot otrreiz, kā tas jau ar vairākiem atbrīvotajiem no lēģera esot noticis. Tomēr gāju drošu soli, jāsatiek taču savējie par katru cenu.

Svitenes skolas priekšā mani sagaidīja Ilgiņa un citi...

«Kucesdēls» būs skolotājs

Tautas izglītības nodaļas vadītājs Jānis Līnis man solīja drīz dot dziedāšanas skolotāja darbu Bauskas 1. vidusskolā, jo no turienes aizejot skolotājs Gavars. Bailes, vai varēšu veikt uzticēto darbu vidusskolā, vai vispār tikšu pieņemts, šais dienās mocīja mani.

Pēc atgriešanās bija jāpiesakās Kara komisariātā. Plikam stāvot komisijas – virsnieku, ārstu un māsiņu – priekšā, kara komisārs uzprasīja, kur es strādāšot. Atbildēju, ka Bauskas 1. vidusskolā par dziedāšanas skolotāju. Tad kara komisārs, jauns virsnieks, izsmejoši vērsās pret komisiju: «Podumaiķe, etot sukinsin buģet naš učiķeļ!» (Padomājiet, šitas kucesdēls būs mūsu skolotājs!) Pavisam satriekts atnācu pie Tautas izglītības nodaļas vadītāja Jāņa Līņa. Viņš mani mierināja: «Kolēģi, nebēdāriet! Viņiem sava darīšana, mums sava. Gan strādāsit, es parūpēšos par to.»

Jau no 16. oktobra varēju sākt strādāt par dziedāšanas skolotāju. No Svitenes uz Bausku braucu vai nu ar «bānīti», vai ar velosipēdu. Reizēm tiku cinījies ar nogurumu pēc negulētām nakts stundām – vai nu sabiedriskā darba, vai bērnu apslimšanas dēļ. Reiz stundā tā nāca miegs, ka aizvērtās acis bija jāaizklāj ar plaukstu. Nez kāpēc uzreiz rādījās tukšs lauku šķūnis, kā toreiz... Tā bija tikai vienu reizi.

Čekas uzraudzībā

Skolas gadu noslēdzot, 1947. gada pavasarī, notika mākslinieciskās pašdarbības koncerts – tieši pretī tagadējā Pilskalna restorānam, nelielā koku brīvlaukumiņā. 1948. gadā notika pirmie pēckara Dziesmu un deju svētki, tiem gatavoju arī Bauskas 1. vidusskolas jaukto kori, mācot visas repertuāra pieaugušo kora dziesmas. Koris rajonā izcīnīja pirmo vietu. Taču ir zināms, ka komisijas locekļi – partijas rajona komitejas pārstāvji – negribēja dziedātājus virzīt uz finālsacensībām Rīgā. Diriģents it kā esot nepiemērots, bijis izsūtīts utt. Žūrijas komisijas priekšsēdētājs komponists Arvīds Žilinskis un pūtēju orķestru virsdiriģents A. Krisbergs sacījuši – ja negribat Rīgā uzstāties ar Bauskas 1. vidusskolas kori, jums cita kora rajonā nav, ko tur aizsūtīt. Tad nu mums tomēr bija jābrauc. Ar labiem panākumiem dziedājām skates finālā. Tas bija pirmais lielais solis manā diriģenta darbā grūtajos padomju varas gados. Mans darbs ar kori tika augstu novērtēts arī t. s. padomju Latvijas otrajos un trešajos Dziesmu svētkos. Kad 1955. gadā Maskavā notika plaša konference par tautu dziesmām, folkloru, no «vienkāršajiem» lauku diriģentiem tiku uzaicināts tikai es. Par spīti tam, ka man uzticēja rajona kora virsdiriģenta pienākumus jau no 1950. gada, skolotāja atestāciju dabūju ne tik ātri – bija jāgaida. Tas nozīmēja, ka juridiski man kā skolotājam neuzticējās.

1951. gada vasarai tuvojoties, uz Svitenes skolu piezvanīja un aicināja ierasties Bērsteles sarkanajā mājā – uz pārrunām ar čekistu. (Tolaik Svītene bija Elejas rajonam piederīga.) Pēc šādiem tādiem jautājumiem tika skarts «smaguma punkts»: «Jūs gribat iet strādāt un dzīvot uz Bausku?» Šo vēlmi apstiprināju. Pēc dažām dienām pie manis ieradās Elejas rajona Tautas izglītības nodaļas vadītāja Freimane. Tieši vienu stundu skolas zāles stūrī viņa gribēja mani pierunāt palikt Svitenē par skolotāju. Saruna beidzās ar manu nepiekāpību un Freimanis vār-

diem: «Nu tad es rikošos tā, ka jūs nekur nestrādāsīt!»
Tas bija drauds.

Pēdējais mēģinājums morāli iznīcināt

Vairākas dienas atrados Rīgā kādā arodbiedrības seminārā. Kad atgriezos, saņēmu paziņojumu ierasties Elejas čekā. Sapratu – Freimane uzdarbojas! Braucu uz Bausku meklēt partijas sekretāru Dunci. Esot atvaļinājumā, paskaidroja, bet viņa vietas izpildītājs atteicās manā lietā kaut ko kārtot. Nākamajā dienā aizbraucu uz sanatoriju, sameklēju Dunci un izstāstīju viņam par izsaukumu. «Ja aicina, brauciet, bet es parūpēšos par šo lietu,» viņš apsolija. Elejas čekā man gribēja pierādīt, ka esmu bijis šucmanis. Tūlīt parādīšot apliecību. Atvilka atvilktnes, šķirstīja daudzas apliecības, meklēja «manējo». Es klusēju, jo zināju, ka tādas nav. Pēc «neveiksmes» viņš mani «atlaida» un noteica, lai vēl pārdomājot un uz Bausku neejot. Vēlāk, neatceros no kā, dabūju zināt, ka čekai ziņojušas manas bijušās skolnieces māsas Pelūdes (kā pēcāk atzinās viena no viņām, tas noticis piespiedu kārtā), it kā es būtu piedalījies viņu tēva apcietināšanā.

1951. gadā pārcēlos uz dzīvi un darbu Bauskā. Sākās jauns, mierīgāks posms manā mūžā. Intensīvs diriģenta darbs gan Bauskas 1. vidusskolā, gan Kultūras namā, vēlāk Patērētāju biedrības kori, 11. ceļu darbinieku vīru kori, Rūpkombināta simfoniskajā orķestrī, Saulaines lauksaimniecības tehnikumā, Bauskas 2. vidusskolā, Mežotnē, vadot vokālos ansambļus. Ilgs un plašs darbs bija ar Ceraukstes kori, kas manā vadībā darbojās 30 gadu. Palīgdiriģenti šajā laikā bijuši arī Ferijs Millers un mans dēls Kārlis, kurš, tāpat kā meita Ilga, ieguvis muzikālu izglītību. Manis vadītajos jauktajos koros dziedātāju vidū vienmēr bijušas meita Livija un mana Alvīnīte.

Rita Eze

Vecāku liktenis

Manu māti Annu Ezi apcietināja 1945. gada 24. janvārī Latvijas PSR Valsts drošības tautas komisariāta Bauskas apriņķa daļa. Pēc piecām dienām 29. janvārī arestēja arī tēvu Jāni Ezi. Abus reizē izsūtīja uz Arhanģeļskas apgabalu – Molotovsku. Tiesāja PSRS Iekšlietu tautas komisariāta sevišķā apspriede 1945. gada 3. oktobrī saskaņā ar KPFSR kriminālkodeksa 58-1a pantu par dzimtenes nodevību ar brīvības atņemšanu uz sešiem gadiem mātei un astoņiem gadiem tēvam – bez mantas konfiskācijas.

Māte ieslodzījumā atradās Irkutskas apgabalā Taišetā līdz 1951. gada 25. janvārim. Nometinājums vēl piecus gadus turpinājās Krasnojarskas apgabala Abakanas rajonā. Viņa strādāja mežniecībā pie sveķu tecināšanas. Dzimtenē atgriezās 1956. gada augustā. Atlikušo mūža daļu nodzīvoja pie manis Ceraukstes pagasta Griķu skolā. Mirusi 1986. gadā.

Anna un Jānis Ezi. 1943. gads.

Tēvs ieslodzījumā atradās Čeļabinskas apgabalā, Verhņe Uraļskas pilsētas cietumā, līdz 1952. gada decembrim. Vēl divi gadi viņam bija jāpavada kādā invalidu pansionātā. 1954. gada oktobrī tēvs atgriezās dzimtenē un apmetās pie manis Griķu skolā. Miris 1971. gadā.

Izdevumā «Noziegumos pret padomju valsti apsūdzēto Latvijas iedzīvotāju rādītājs» es un māsa Leontīne Eze uzzinājām, kāds bijis mātes «noziegums»: viņa bijusi Īslīces pagasta aizsardžu priekšniece un bijusi «savervēta» Bauskas vācu policijā par aģenti.

Tēva «noziegums», ka bijis aizsargs, turklāt 1941. gadā nodevis vāciešiem padomju aktīvistu, bijis Bauskas vācu policijas aģents.

Šis apsūdzības sacerēja māju rentnieks, padomju aktīvists Jāzeps Mikaljuns, lai iznīcinātu mūsu ģimeni un varētu dzīvot mūsu mājās.

Marta Grobiņa

Liktenīgais klauvējiens

Marta Grobiņa arestēta 1947. gada 13. augustā, atbrīvota 1956. gada 19. jūlijā.

1946. gada maijā pie mūsu mājas loga «Kairos» pieklapēja. Prasām: «Kas?» Atsaucas: «Kaimiņš.» Domājām, laikam kaut ko vajag, jo bija iedzēris. Kopā ar viņu bija liela auguma vīrietis leģionāra formā, sirmiemiem mati. Stādījās priekšā: bandīts Gudže. Es nobijos, biju daudz ko dzirdējusi, cik leģendārs cilvēks, kā cīnījies ar miličiem. Māte neiebilda. Teica gan – briesmas ir.

Reiz pagastmājā bija trauksme: nu no Žeimes nāksot Gudže! Jāzvanot uz Bausku. Te kāds saka: var-

būt, Martiņ, viņš «Kairu» birzī sēž. Nebija nekādu aizdomu, ka Gudže būtu pie mums.

Viņš bija drosmīgs cilvēks. Aizgājis vācu armijā brīvprātīgi, bet atkāpjoties negāja līdz vāciešiem. Palicis savā zemē, savā pusē, lai cīnītos, par ko cīnījāties mēs Atmodas laikā.

Kopš viņš dzīvoja pie mums, tikās ar draugiem. Pie viņiem arī pa reizei apmetās. Sākumā viņi bijuši vairāki, kas atpalikuši no vācu armijas. Taču vēlāk no šiem cilvēkiem izvairījies, jo nav gribējis, lai kāds viņu komandētu. Daudzu cilvēku iznīcināšanā vainojuši Gudži. Sākumā tas viņu uztraucis, vēlāk teicis: lai jau pieraksta man visu...

Marta Grobiņa 1937. gadā.

Reiz kāda komunistu mājās Gudže bija iegājis kopā ar citiem mežabraļiem. Tie gribējuši saimnieku sist, bet Gudže apturējis: nē, varmācības nebūs! No tā radās leģendas, ka Gudže ir kaut kāds bandītu vadonis.

Bija tāds komjauniešu aktīvistu Spira. Noskatījies Pācē kādu mājiņu, izsviedis vecišus ārā un ielicis savu māti. Kaimiņš, Latvijas laika policists, sacījis Gudžem: «Jāni, ko tu nekā nedari. Re, kā Spira ņēma un izdzina saimnieku.» Vienu vakaru Gudže piegājis pie Spiras istabas loga un uzsaucis: «Rokas augšā!» Bet komjauniešu tvēris pēc pistoles.

«Man nebija vēlēšanās viņu nošaut. Gribēju tikai pārmācīt, nopērt,» vēlāk mums skaidroja Gudže. Pacēlis rokas, teica: «Šīs plaukstas ir asiņainas! Es negribēju palikt pie tā loga. Jo viņš, Spira, pavisam vēl zēns, pēkšņi kļuva par apbruņotu pretinieku!» Tā bija. Māte gan teica, ka tā lai vairāk nedarot. Jānis Gudže: «Ja viņš būtu cēlis rokas augšā, nekas nebūtu bijis, bet viņš tvēra pēc ieroča. Es visu sāku, man arī bija jābeidz.» Tas, protams, nebija labi. Ja es to būtu redzējusi, tad man sirds sāpētu par to Spiru...

Gudži meklēja kā meža zvēru. Viņš jau vairāk dzīvoja pa «Kairiem», lasīja grāmatas. Teica – nekad tik daudz neesot lasījis. Protams, visus briesmu darbus vēlāk pierakstīja Gudžem, kaut gan nevienu neapbruņotu cilvēku viņš nebija nošāvis. Darītu un nedarītu uzvēla viņam.

1947. gada sākumā Gudže pieteicās čekā, atdeva savu automātu. Viņam pateikts tā: «Jūs varētu mums palīdzēt, kas bijis, bijis. Jūs varētu citiem nedarīt zināmu, ka esat legalizējies.» Atgriezies mājās, viņš šaubījās: «Es laikam gan nevarēšu, bet brīvībā gribēju tikt.»

Pēc divām nedēļām bija jāiet uz čeku «parunāties». Nebijis, ko teikt. Otrreiz – pārmetums: kāpēc neesi aktīvs. Trešo reizi viņš vairs negāja. Brālēnam, komunistam lielajam Jānim Gudžem, teicis: tu zini, ka par nodevēju nekļūšu.

«Kairos» šķūņa galā bija uztaisīts bunkurs, ar sienu nomaskēts. Bija augusta vakars, kad durvis uz bunkuru aiztaisīju. Ap desmitiem no rīta māte raud. Pilna māja, pilns «Kairu» pagalms ar «istrebiķeļiem», arī Telle, Ka-

ņeps (Gudžes bērniņas draugs) un Muižnieks, kurus pazinu. Prasa, kur Gudže. Sakām, ka neko nezīnām. Tad visu māju pārmeklēja, visas tīnes un skapjus. Izdzina mūs ārā. Mūs sita un joprojām tīcināja – kur Gudže! Meklēja kūti, šķūnī ar durkļiem bakstīja sienu. Uzgāja vietu, kur viegli durklis cauri izgāja. Saka man, lai es saucu Gudži. Es to nedaru. Citas izejas nav – jānoņem siens un jālien iekšā, bet kurš līdīs. Sviež granātu. Nekas nenotiek. Gudže šauj. Tagad visi brūk mums virsū, mani pie zemes nogrūž Telle un Kaņeps. Es saku, ka neko nezīnu. Viņi mani spārda ar zābakiem. Uzreiz jūtu, ka Telle un Kaņeps ir sašauti. Es biju lūgusi Gudži nelaiņas brīdī nošaut mani. Viņš: tas ir par daudz prasīts. Es lūdzu: apsliet to! Viņš teica: ja būs tāds brīdis, es izšķiršos, ko darīt.

Domāju, ka pēc pēdējā šāviena būšu pagalam es. Taču izrādījās, ka nošauti Kaņeps un Telle. Pēdējo vēl operējuši, bet viņš neizcieta.

Pēc šaušanas un notikušā sākās jukas. Māte redzējusi, ka Gudže šāvis no kūtsaugšas jumta. Pa to laiku, kamēr apjukums, viņš aizmucis. Kad varenos – Telli un Kaņepu – nošāva, tad viss izšķīda. Visi gulēja gar zemi, neviens uz Gudži vairs nešāva.

Mašīnā salika abus nošautos un mani. Šķīroties māmuliņai teicu, ka mēs vairs neredzēsīmies. Māte man iečukstēja ausī: «Viņš aizbēga!» Telle izteicies: «Gudže vai es!» Gudže nezīn cik reižu bija Telli redzējis pie meitām braucam, bet neaiztika viņu.

Sākās mans briesmu piedzīvojums Bauskā. Pie manis ielaida Telles brūti un Kaņepa sievu. Kā viņas mani plēsa, rāva aiz matiem, vazāja pa grīdu, spēra ar kājām! To visu ļāva izmeklētājs. Vēlāk viņš mani ar galvu sita pret sienu. Pratināja Šturme.

Viņš mani iesauc un saka: «Redzu, jums grūti iet. Parunāsim par Gudži. Mēs kā latvieši aprunāsimies.» Es uzsitu ar dūri uz galda: «Jūs arī esat latvietis?» – «Jā!» – «Ja esat latvietis, tad jūsu vieta nav te!» – «Bet kur tad?» – «Tur, mežā, kur Gudže.»

Mani vēlāk sita atkal. Galvaskauss ieliekts, deguns laužts. Acis bija ciet, seja zili melna. Kā viņi mani sita! Un tad es iedomājos, kāpēc gan Gudže viņus visus neiznīcināja. To viņš varēja izdarīt nez cik reīzu, bet neizdarīja. Vai tik zvērīgi var būt cilvēki!

Vēlāk, pēc atgriešanās mājās, ar Šturmi esam tikušies. Es teicu – paldies, ka mani nesitāt un nelamājāt.

Sevišķi drausmīgi sita ar koku pa galvu dienā, kad glabāja nošautos čekistus. Kāds jau mātei bija pateicis, ka esmu nosista.

Bauskā mani mocīja trīs dienas. Tad aizveda uz Rīgu, uz čekas māju. Tur 28. kamerā atrados vairāk nekā trīs mēnešus. Tad es sevi pēc visa notikušā pirmoreiz ieraudzīju spogulī. Man toreiz bija 37 gadi.

Kamerā sievas skatās uz mani un sāk raudāt, jo esmu bijusi visa vienos zilumos. Nezinu, kā mani ar kājām nenspārdīja. Es Gudžem nepiedevu – kāpēc viņš mani nenošāva!

Atkal zvaigžņoti kungi. Viens prasa: kas jūs tā ir sasitis. Atbildu: tāds pats kungs kā jūs – ar medaļām un bez medaļām, kuri nāca no ielas. Viņš pavēlēja: Martu fiziski vairs neiespaidot!

Fjodorovs, izmeklētājs, mūs sauca uz pratināšanu naktīs. Es arvien biju nosvīdusi. Izmeklētājs attaisīja logu, lai es atrastos caurvējā. Pats gan sēdēja cimdos un cepurē. Viņi domāja, ka no manis daudz ko varēs izspiest, bet es neteicu neko. Uz piecām dienām mani iegrūda karcerī, attaisīja logu pie mīnus 28 grādiem. Tur jātāv kājās. Deva tikai aukstu ūdeni. Sargam prasīju, lai pieliek mani pie kāda cilvēka, jo jutu, ka saukšu prātā. Tad ielaida pie manis meiteni no Dobeles. Abas kopā izturējām. Kad izlaida ārā, biju sapampusi līdz jostas vietai. Iegrūda mūs abas pirtī. Turēja ilgi. Saslimu. Sabruku ar nerviem. Atveda manu māti. Kad es viņu ieraudzīju, pārbijos. Māte teica – klausī, bērns, to kungu, viņš ir labs. Saprātu, ka manis dēļ cieš māte.

Mēnesi pēc iznākšanas no slimnīcas mani tiesāja Kara tribunāls. Trīs vīri ar automātiem veda uz tiesu. Bija arī advokāts – no valsts.

Es skatījos pa logu un redzēju māju ar dakstiņu jumtu. Advokāts lūdza ņemt vērā, ka viņa (tas ir, es) ir jūtu cilvēks, ka viņa dara, kā sirds liek. Tad es skaitīju dakstiņu rindas un vairs nekā nedzirdēju. Kā pa murgiem saklausu tiesnesi: «Māte un citi cilvēki saka, ka neesat bijusi vieglprātīga sieviete. Kāpēc tad ar Gudži satikāties?» – «Jā, man bija pazīstami arī citi cilvēki, kuri pa ielām staigā. Bet man patika viņš, tāds, kāds viņš bija.»

Piedāvāja lūgt pēdējo vārdu. Teicu, ka saprotu, cik noziegums ir liels. Lūdzu augstāko soda mēru – 25 gadus. Pēc apspriešanās – nebija žēlojuši, vēl piecus gadus pielika klāt. Kad ieveda istabā, tad nu gan nenoturējos, domāju, ka ar nagiem dēļus izplēsīšu. Ļoti raudāju. Tikai viņu priekšā ne es lūdzos, ne ceļos metos...

* * *

Martas Grobiņas portretu zīmējusi ieslodzītā, māksliniece Marga Rumba. Noriškā 1949. gadā.

Gudži aplenca Īslīces pagasta «Jūriņās» – Mārtiņa Milgrāvja mājā. Tur dzīvoja arī tāds Pavlovičs. Runāja, ka viņš Gudži nodevis, jo pēc viņa bojā ejas arī Pavlovičs pazudis.

Par Gudži bija izolīta liela nauda, tikai to neviens nesaņēma, jo pēdējo lodi viņš pataupīja sev.

Jānis Gudže ir apglabāts pie Īslīces upītes, viņa piemiņai uzlikts balts krusts pie bijušās pagasta mājas. «Kairos» 1947. gada notikumu atcerei atklāts piemiņas akmens – Jānim Gudžem.

Viens no simtiem

Kārlis Rigasts dzimis 1921. gada 12. maijā. Mobilizēts vācu armijā 1943. gadā.

Pēc kapitulācijas Kārlis Rigasts atgriezās mājās – Bauskas pagasta «Blankās». Tur viņu arestēja. Sākumā ievietoja Bauskas cietumā, vēlāk aizsūtīja uz Rīgas Centrālcietumu. Pēc tam viņš nokļuva Vorkutā. Strādāja ogļu šahtās. Mājās atgriezās 1955. gadā – slims, ar sabeigtām plaušām.

Kārlis Rigasts nomira 1959. gadā, apglabāts Mežotnes pagasta Daudzvārdu kapsētā.

Kārlis Rigasts ar sievu Annu 1943. gadā.

ANNA JURKOVICA

Aleksandrs Pelēcis

Par trimdinieka ilgām

*Tumst diena aiz Urāliem – gurda kā strazds
Pēc skrējiena strauja pār jūru.
Viz sudraba gaismā mans dzimtenes krasts
Caur svešzemes nakti sūru.*

*Šķiet – ābeles tālu pie Daugavas zied,
Es klausos, kā bites zum tajās.
Un gribas man celties un mājup iet
Prom tēvzemes ziedošā klajā.*

*Tur atkal man jātiek, kur dainās viss šalc,
Kur dienas kā pīpenes nozied –
Tam svešuma sūrumš var izlikties malds,
Kas ceļā uz dzimteni dosies.*

*Un svešzemes naktī, kas baisa kā slazds,
Es pasaku margojam jūtu –
Viz sudraba gaismā man dzimtenes krasts,
Tam ilgās kā vanagus sūtu.*

Rita Sungurova (dzim. Lepše)

Kaut smilšu sauju dzimtenes kapsētā...

Rita Sungurova kopā ar tēvu, māti, vecmāti, divām māsām un brāli izsūtīta uz Sibīriju 1949. gada 25. martā. Atgriezusies Latvijā 1958. gadā.

Mūsu ģimenes mājas Bauskas pagasta «Lepšas» atradās Lielupes krastā. Vecsaimniecība (24 hektāri) mantota no tēvatēva. Labi sakoptas saimniecības ēkas un dzīvojamā māja, augļu dārzs, košuma dārzs ar grantētiem celiņiem.

Kādreiz pašā upes krastā bijis kaļķu ceplis un šķūnis kaļķu uzglabāšanai.

Kara gados, kad apkārtējās jaunsaimniecības nodega, «Lepšās» patvērumu un atbalstu guva piecas latviešu un trīs izbēgušu lietuviešu ģimenes.

Neatceros, ko tēvs bija studējis, taču par saimnieciskām lietām viņš maz interesējās. Lielie nodokļi mūs pamazām izputināja. Beidzot palika viena gotiņa un zirgs, bez siklopiem. Visas saimnieciskās rūpes un lielā ģimene bija uz mātes pleciem. Mūsu māte ienāca Lepšu sētā kā bijusī kalpone. Mums, bērniem, un tiem, kuri viņu pazina, Zelma Lepše atmiņā palikusi kā pašaizliedzīga, strādīga, satīcīga, laipna sieviete, vislabākā māte pasaulē.

Mūsu mājā vēl dzīvoja mātesmāte Līna Butkus ar māsu Annu, invalīdi, un mirušās mātesmāsas Martas

Rita Sungurova (Lepše).

dēliņu pirmsskolas vecumā Hariju Liepiņu. Viņu izsūtāmo sarakstā nebija.

Mūsu ģimenei pievienojās jau 1941. gada 14. jūnijā izsūtītās tēvamāsas Ernas Dūmiņas bērni Inese un Ivars, kuri 1946. gada rudenī bija atgriezušies kopā ar citiem bērniem no izsūtījuma Sibīrijā.

Toreiz mūsu iztikšana bija ļoti ierobežota, tikai māte varēja izdomāt, ko likt galdā deviņu, vienpadsmit cilvēku lielai saimei. Vienmēr pacienāti tika arī kara ceļos klistošie bēgļi, sevišķi vācu bērni, arī naktsmājas netika liegtas.

Sāpīgs pārdzīvojums un pārsteigums visiem lielās mājas iedzīvotājiem bija 1949. gada 25. marta agrs rīts, puskrēsla. Bruņoti vīri aplenca māju un 15 minūšu laikā lika mūsu ģimenei savākties izsūtīšanai. Istabā ienāca vairāki vietējie Bauskas padomju aktīvistī. Nekādu partikas rezervju mums nebija, vienīgi – cik paspēja iedot līdzī mājas iedzīvotāji (zirņu maisiņu, pankūkas no iepriekšējā vakara). Pa ceļam uz Iecavas staciju mašīna vēl iegriezās Sunteiku mājās, kur paņēma Sunteiku ģimeni ar diviem bērniem Vizmu un Armandu.

Nokļuvām Omskas apgabala Tjukales rajona kolhozā «Kučki». Mamma baroja cūkas, mēs, bērni, tās ganījām. Cūku barība remdēja arī mūsu izsalkumu. Tēvs gāja meža darbos, plāva lopbarību. Ziemā sāku iet no jauna 1. klasē, mācījos krievu valodā. Mana izglītošanās beidzās ar 4. klasi, jo pēc mātes nāves biju ģimenē galvenā aprūpētāja.

Brālis Gunārs dažas ziemas mācījās vietējā skolā, tad izmācījās par traktoristu. Tā bija profesija visam viņa mūžam.

Vēlāk pārcēlāmies dzīvot sovhozā «Hrustaļi». Māte un tēvs uz maiņām ganīja aitas mežainā apvidū. Reiz, pēc vilku bara uzbrukuma, aitas pazuda mežā, radās lieli materiālie zaudējumi. Tiesa mūs attaisnoja, nelika atmaksāt, jo bija neiespējami nosargāt lopus bez iežogojuma. Māte pēc šī pārdzīvojuma vairs neatguvās, mocījās ar smagām galvassāpēm. Vietējā slimnīcā neko nevarēja palīdzēt. Māte nomira 1954. gada 27. jūlijā. Klusi, ar Bibli

rokās, 1952. gada 24. decembrī uz mūžu aizmiga Lepšu vecā saimniece Ženija Lepše. Mamma un vecāmāte apglabātas vietējā kapsētā. Nezinu, vai tā tur vēl pastāv. Kaut varētu atvest smilšu sauju uz dzimtenes kapiem!

Es sāku strādāt par slaucēju 14 gadu vecumā. Ar rokām slaucu 18 govju četras reizes dienā. No slaucējām prasīja lielu tīribu govju kopšanā. Pirms slaukšanas govīs apmazgāja. Brigadierī pārbaudīja govju tīribu, arī – cik rūpīgi izslauktas. Man darbs fermā patika, ļoti centos, lai būtu labākā slaucēja un saņemtu sacensību karodziņu. Fermā nostrādāju četrus gadus. Arī mājās ģimenes apkopšana, paēdināšana gūlās uz maniem pleciem. Tēvs brauca ar vēršiem, veda pienu uz pienotavu. Iekopām sev sakņu dārziņu, nopirkām pirmpienīti. Mūsu pavalgam iznāca četri pieci litri piena dienā. Sovhozā vēl strādāja Birznieku ģimene no Ceraukstes pagasta.

Atgriešanos dzimtenē 1958. gada pavasarī apcerējām kā pārnākšanu bērnības mājās «Lepšās». Tikai tur mums vairs nebija vietas: visur svešas ģimenes. Apmetāties kohozā «Priekšzīme» pie mātesmātes Līnas Butkus. Iekārtojāmies darbā. Brālis – traktorists, tēvs – kurinātājs siltumnīcās. Ar laiku kļuva par cūkkopēju un nostrādāju līdz pensijai.

Brālis Sibīrijā apprecējās ar sovhoza slaucēju Sofiju, kura bija izsūtīta no Ukrainas. Viņu ģimenē uzaugušas divas meitas.

Māsa Zenta agri sāka strādāt fermās Sibīrijā. Tagad dzīvo Brunavas pagastā, palīdz audzināt meitas bērnus.

Miruši un Važītes kapos apglabāti tēvs, māsa Irēna, brālis Gunārs.

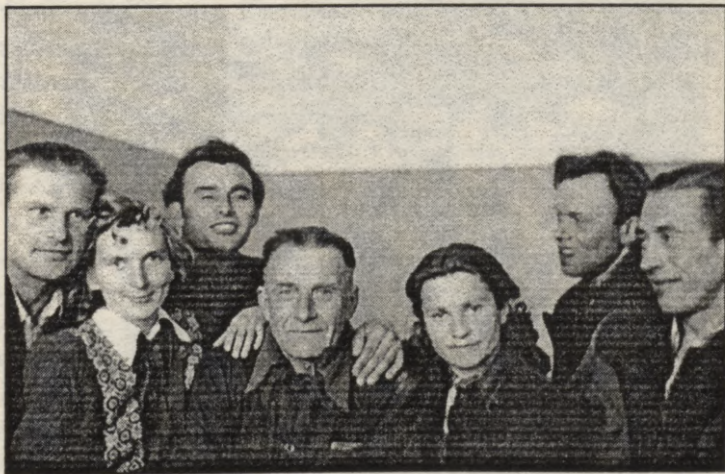
Es apprecējos ar brāļa dienesta biedru no Omskas Borisu Sungurovu. Izaudzinājām dēlu Valdi un meitu Maigu. Man ir četras mazmeitas un divi mazdēli. Vīrs jau miris. Lepšu ģimenes īpašums sadalīts brāļa, māsas un maniem bērniem.

Jānis Puriņš Čerčila maldinošā Fultonas runa

Jānis Puriņš dzimis 1927. gada 11. februārī Babītes pagastā. Apcietināts 1949. gada 19. augustā par izvairīšanos no iesaukšanas sarkanajā armijā un darbošanos nacionāli patriotiskajā pretošanās kustībā. Tiesājis Baltijas kara apgabala Kara tribunāls ar brīvības atņemšanu uz 25+5 gadiem pēc 58-1a panta. Atbrīvots 1956. gada 6. aprīlī.

Dzimtenes mīlestību mācījāmieš ģimenē un skolā

Vecākiem bijām deviņi bērni. Tēvs bija kalējs, māte mājsaimniece. Zemes mums nebija. Mātes tēvs atļāva izmantot nedaudz zemes savā saimniecībā. 1937. gadā tēvam, Latvijas brīvības cīņu dalībniekam, Jelgavas apriņķa Pēternieku pagasta «Uzvaras līdumā» piešķīra jaunsaimniecību. Līdz 1940. gada padomju okupācijai

1956. gads Balhašā. No kreisās Jānis Puriņš un Inta Mārtinsone (Puriņa).

paspējām uzcelt dzīvojamo māju un kūti. «Uzvaras līdumā» bija 17 jaunsaimniecību – dāvinājums brīvības cīnītājiem. «Vidiņu» saimniekam, manam tēvam Jānim, bija viskuplākā ģimene....

Vecāki un skola mācīja mums dzimtenes mīlestību, daudz stāstīja par Pirmo pasaules karu, par boļševiku briesmu darbiem 1919. gadā. Vācu okupācijas laikā 1944. gadā man bija 17 gadu. Manu gadagājumu ņēma gaisa spēku izpalīgos. Tā kā bijām piefrontes joslā, pagasta valde vairs nedarbojās, un mani armijā neiesauca. Brīvprātīgi pieteiktijs neredzēju jēgu, jo pat vācu karavīri teica: «Hitler kaputt, alles kaputt!» (Hitlers pagalam, viss pagalam!)

1944. gada rudenī ienāca krievu okupanti, gribēja mani iesaukt, bet es izvairījos no karošanas sarkanajā armijā. Izvēlējos meža dzīvi Babītes pagastā gan pie tantēm, gan tieši mežā.

Radio ziņoja, ka krieviem Latvija būs jāatstāj. Tā secināju pēc Čerčila Fultonas runas.

No čekistiem izvairīties izdevās gandrīz četrus ga-

1955. gads Balhašā. 1. rindā otrais no labās Jānis Puriņš; 3. rindā pirmais no kreisās Kārlis Vilciņš.

dus. Viņi rīkoja dažādas akcijas, izveidoja slēpņus, lai mūs notvertu. Mans kaimiņš un skolas biedrs Kārlis Vilciņš, tautā sauktais «istrebiķels», mums, mežabrāļiem, daudz palīdzēja, ziņodams par kārtējām akcijām. 1949. gada augustā, kad mūs arestēja, arī Vilciņu paņēma un, tāpat kā mums, mežabrāļiem, un atbalstītājiem, piesprieda 25+5 gadus ieslodzījumā.

Pēc Latvijas iedzīvotāju izvešanas 1949. gada 25. martā mūs sameklēja Gunārs Siliņš no Valgundes pagasta, kuram bija laimējies izbēgt no deportācijām, bet ģimeni izveda. Viņš lūdza mūs, mežiniekus, palīgā no tēva mājas izdabūt miltus, gaļu un citus produktus, lai tos nesavāktu čekisti. Produkti mums labi noderēja. Savācāmies kopā kādi 12 vīri. Māju aplencām, novērojām, kas tur notiek. Ar pajūgu naktī aizvedām pārtiku uz mežu. Pats Siliņš arī aizgāja mežā.

Pēc izvešanām 1949. gada 25. martā mēs, Babītes pagasta mežabrāļi, palīdzējām vairākiem pazīstamiem, kas bija izbēguši no izvešanas. Viņu vidū bija mana skolas biedrene Hilda Spulle ar savu draugu. Viņiem mežā iekārtojām bunkuru atsevišķi diviem vien. Pēc tam vairākas reizes satikāmies. Kādreiz jūnijā aizejam apciemot un atrodam bunkuru tukšu. Visas mantas izvāktas. Neko mums nesakot, acīmredzot bija pieteikušies varas iestādēm, jo decembrī, kad mūs tiesāja, tante teica, ka Hilda čekā viņas apģērbam griezusi pogas un teikusi: «Tagad mēs esam mainītās lomās.»

1949. gada vasarā čekisti ļoti centīgi mūs meklēja, izliekot posteņus mežos, pļavās gar purvu malām. Mēs arī viņus centāmies izsekot, pat zinājām, kurā vietā čekistam «Šicam» bija tikšanās, lai ievāktu ziņas par mums. Apspriedām iespēju likvidēt čekistu, jo viņš uz tikšanos ieradās viens, bet nedrīkstējām, jo ar to mēs apdraudētu divu māju iedzīvotājus. Tikšanās vieta bija apmēram puskilometra attālumā no tantes mājas un kaimiņu radu mājas.

Iekritām pavisam muļķīgi. Naktī no 18. uz 19. au-

gustu mēs divatā ar Kasparu Bertrupu pārgulējām tantes mājā kūtsaugšā. 19. augustā agri no rīta tante mūs modina, lai pateiktu, ka meža malā redzami karavīri brezenta apmetņos. Tajā brīdī arī pagalms pilns ar čekistiem, un tūlīt uz kūtsaugšu. Pretoties būtu bijusi pašnāvība, jo mēs tikai divi, mums katram pa pistolei. Pretošanās gadījumā viņi varēja mūs visus nošaut un mājas nodedzināt. Mēs padevāmies. Rokas mums sasēja uz muguras un lika tupēt uz ceļiem aukstā rasā. Aizmugurē nostādīja patsauteni. Vēl apcietināja manas tantes Alvīni Valteri, Lizeti Spalviņu, viņas vīru Augustu Spalviņu. No radiem saņēma Jēkabu Riekstiņu senioru, Jēkabu Riekstiņu junioru, kuri dzīvoja kaimiņos. Tad vēl no nedaudz tālākiem kaimiņiem Kārli Vilciņu (minēto «istrebiķeli», kurš mums palīdzēja) un viņa brāli Pēteri Vilciņu. Mūs visus deviņus sasēja un aizveda uz Rīgu. Pirmo dienu bijām Kaļķu un Skārņu ielas krustojumā vairākstāvu namā. Pratināja dažādās telpās, vienā spārdīja ar kājām pa kājstarpi, tad aizveda uz citu telpu, kur vajadzēja labu laiku sēdēt, kamēr izmeklētājs pie galda kaut ko rakstīja. Tajā telpā visa grīda bija ar dažāda lieluma sarkaniem pleķiem. Vai tās bija asinis, vai speciāli ar krāsu notriepsts, to nevarēja pateikt. Tad atkal citā istabā pats «Šics» pratināja, ļoti laipni un pieklājīgi. Mani nosēdināja galda galā, pats pa kreisi, bet pa labi skapis it kā nejauši atvērtām durvīm, lai es varu pa spraugu redzēt savu pistoli un duncīti. Nākamā dienā pārveda uz Stabu ielas «stūra māju» un tur nokļuva «dubļu ielā», tas ir, pagrabā. Pēc kāda mēneša – uz Centrālcietumu. Visiem mums piesprieda 25+5 gadus, izņemot Pēteri Vilciņu, kuru notiesāja uz desmit gadiem, jo viņam nevarēja pierādīt nekādu saistību ar mums.

«Baltais lācis»

Rīgas Centrālcietuma priekšnieks bija iesaukts par «balto lāci», jo vienmēr viņam bija tāds teiciens par tiem, kas, viņaprāt, sodāmi: «Aizūtišu tevi pie baltajiem lāčiem!».

Es cietumā iemācījos Morzes ābeci un biju kameras

sakarnieks. Reiz, tieši sakaru seansa laikā, pēkšņi veras durvis un nāk iekšā «baltais lācis». Visi kājās un nostājas rindā. Es uzreiz augšā celties nedrīkstu, ievēros. Lienu pa nāru apakšu un tad slienos kājās. «Baltais lācis» prasa, nu kā ar klauvēšanu. Atbildam, ka neviens neklauvē. Viņš: nu ko jūs, es savā kabinetā dzirdēju, ka klauvē. Es, viņš saka, kad sēdēju Ulmaņa laikā, klauvēju ar sērkociņu un pat tad labi varēja dzirdēt.

Čekā jeb «stūra mājā» bija arī tāda vieta, ko sauca par «aklo zarnu». Tur turēja tos, kurus atveda no Centrālcieta pie izmeklētāja. Telpā nebija neviena loga, arī ventilatora nebija. Vienīgā gaisa apmaiņa notika caur lūku durvīs, apmēram 25x25 centimetri. Ne solu, ne krēslu nebija, tupējām gar sienām uz grīdas, cieši cits pie cita, tikai sporta biksītēs, arī tad vēl ļoti svīdām. Telpa bija tik šaura, ka, lai kādu palaistu ārā, citiem vajadzēja piecelties.

Tiesāja mūsu grupu 1949. gada Ziemassvētkos. Mani līdz lēģerim Balhašā pārveda pa posmiem: Maskava, Kuibiševa, Čeļabinska, Petropavlovska, Balhaša. Tā sauktajās «peresilkās», un vilcienā bijām kopā ar «krimiķiem». Tie mūs vēl pamatīgāk aptīrīja nekā čekisti.

Rūda un svētki

Balhaša apkārtnē ir izteikti kontinentāls klimats, vasarā karsts, ar ļoti augstu temperatūru. Savukārt ziemas aukstas, pat zem mīnus 40 grādiem. Gan vasarā, gan ziemā stipri vējains, biežas vētras. Nokrišņu maz. Pirmo gadu strādāju vara rūdas pārstrādes rūpnīcas celtniecībā. Ziemā bija tāds aukstums, ka mūs reiz pusdienlaikā veda atpakaļ uz lēģeri. 250 cilvēku bija apsaldējuši seju un pirkstus.

Vienu gadu iznāca Jāņu svinēšana ar īstu ugunošanu. Kad jau bija miris Staļins, režīms kļuva vieglāks, sāka maksāt pat nedaudz naudas. Reiz vīri bija sarunājuši ar sargiem, lai atnes degvīnu. Viena pudele sargiem par ņšanu, mums – divas. Līgodienas vakarā iedzeram pa graķītim. Toreiz uznāca spēcīgs pērkona negaiss ar zibeņo-

šanu, sargi turklāt šauj gaisā raķetes, baidīdamies, ka mēs varētu aizbēgt. Tā tik bija ugunošana!

Kādus Ziemassvētkus svinējām kopīgi visas tautības. Mūsu lēģerī bija daudz lietuviešu, kuri ir katoļticīgi. Barakas vidū salikām kopā visus galdus un uz tiem, kas nu kuram bija. Ienāk sargi, noskatās, ka viss mierīgi. Mēs dziedam Ziemassvētku dziesmas, viņi aiziet.

Šahtā izstrāde bija vertikāla, veidojām aptuveni metru platu aizu. Dziļākā vieta bija 290 metru zem zemes. Vienīgais apgaismojums – pie ķiveres mazs lukturītis.

Bija tāds gadījums. Molibdena ieguves šahtā «Vostočnij rudņik» izstrāde bija vertikāla, caurmērā 1 – 1,5 metrus plata, jo molibdena rūda ir ieslēgta baltā pienainā kvarca akmenī. Kvarcs šķidrā, izkusušā veidā ir ieplūdis granīta plaisās un sakūsis kopā ar to. Ieguve bija dažāda: urba un spridzināja pakāpienveidīgi un arī uz augšu ar tā saucamajām teleskopa mašīnām, kā arī horizontāli, kad vajadzēja veidot ejas un štrekus. Tajos bija sliedes braukšanai ar vagonetēm, ūdensvada, gaisa vada, ventilācijas caurules un elektrības kabeļi. Tajās izstrādnēs, kur urba un spridzināja vertikāli, pēc katra spridzinājuma no apakšas caur lūkām vajadzēja rūdu izlaist dažās vagonetēs, jo saspridzinātā rūda ieņem lielāku tilpumu. Reiz tajā izstrādnē urba kāds lietuvietis. Es biju kaut kādas vajadzības pēc uzkāpis pie viņa. Viņš vēl nevarēja urbt, jo rūda vēl bija augstu un nevarēja urbmašīnu uzstādīt. Nezinājām, ka rūda no apakšas jau ir ņemta, jo, salaistoties ar ūdeni, augšējais slānis it kā sacementējies, nebija nosēdies uz leju. Tikko no viņa aizgāju, augšējais slānis bija iebrucis, un lietuvietis reizē ar rūdu iegāzies tukšumā, kas bija apakšā izveidojies, un aprakts. Steidzīgi skrēju pēc palīgiem. Sākumā vēl ar aprakto varējām sarunāties, jo spridzināti akmeņi ir dažāda lieluma un spraugās ir gaiss. Laidām rūdu uz štreku. Jau līdz grieskiem, bet mūsu lietuvieša kā nav, tā nav. Raušam rūdu uz visām pusēm, līdz beidzot lietuvietī apspaidītu atrokam dzīvu.

Turpmākos gadus pavadīju molibdena rūdas šahtā. Strādāju par vagonešu stūmēju, tad par urbēju un beidzot par remontatslēdznieku.

Mūsu brigādē bija arī divi japāņi Nagamine un Hamā. Ar Hamā nācās izkauties. Viņš vagoneti stūma pirmais, es aiz viņa. Uz sliedēm bija sabirušas akmens šķembas. Tā kā mēs no bada bijām ļoti nespēcīgi, stumšana bija apgrūtināta. Redzu, Hamā nevar pastumt vagoneti, eju palīgā, bet viņš pats – vairs nemaz. Es arī ne. Viņš man uzbrūk. Spēka nav, tomēr cīnāmies. Japānis draudēja mani nosist, tamdēļ otrā dienā neizgāju darbā. Par to dabūju trīs dienas karcerī.

Bija tāds gadījums – aprūka rūdas, ko stumt. Ja esi pazemē, kur pastāvīga temperatūra gan vasarā, gan ziemā ir tikai septiņi grādi virs nulles, kļūst auksti. Ir jākustas. Ar drošības tehniku mūs neiepazīstināja, un es uzkāpu tur, kur cilvēki nedrīkstēja atrasties. Tur man netīšām no apmēram 25 metru augstuma urbējs uzsvieda urbi. Tas trāpīja galvā. Sitienu nejutu, biju uzreiz bezsamaņā un uz galvas iegāzos aptuveni piecus metrus dziļā

Molibdenas rūdas šahtas estakāde netālu no Balhašas.

bedrē. Mani glāba ķivere un tas, ka urbis bija skāris tikai garāmeļot. Galvu lāpīja no rīta līdz pusdienlaikam, uzlika 14 šuvju. Krītot uz asajiem akmeņiem, galvas āda bija sacaurumota no vienas vietas. Paldies Dievam, paliku dzīvs un izveseļojos.

Gaidītā brīvība

Kad dzīves apstākļi kļuva ciešamāki, saņēmām kaut nedaudz naudas. Tika iekārtota maksas ēdnīca. Bada vairs nebija. Lēģera priekšnieks mums bija armijas majors. Visai lādzīgs. Ar viņa gādību zonā atveda pūšamos mūzikas instrumentus. Bija enerģisks lietuvietis Vlads Visockis – diriģents un komponists. Viņš izveidoja pūtēju orķestri. No darba brīvajā laikā pūtām taures. Ar koncertu no «Vostočnij rudņik» (austrumu raktuves) mūs aizveda uz 14 kilometru tālo sieviešu lēģeri Balhašā. Tur iepazināties ar tautietēm, sastapu savu nākamo sievu Intu Mārtinsoni... Citreiz sievietes ar savu koncertu atveda pie mums.

1956. gada pavasarī gan Intu, gan mani atbrīvoja, un tā paša gada rudenī, 15. septembrī, apprecējāmies. Kopš tā laika dzīvojam Bauskā. Esam izaudzinājuši meitu Maiju, tagad priecājamies par mazbērniem Līgu, Andu, Vitu un Jāni.

Ausma Kazareza (dzim. Birzniece)

Par ko un kāpēc?

Birznieku ģimene no Ceraukstes pagasta Vitu mājām
izsūtīta 1949. gada 25. martā.

Man bija lemts dzīvot ļoti trauksmainā laikā. Beigusi pamatskolu, 1939. gadā sāku mācīties Bauskas Valsts ģimnāzijā. Jau otrā mācību gadā notika varas maiņa – sākās okupācija. Arī skolā viss mainījās. Es dzīvoju Bauskā Vilniņu ģimenē. Diemžēl 1941. gadā Vilniņus izveda uz Sibīriju.

Arī vācu laikā sevišķu interesi par izglītību varas iestādes neizrādīja. Tuvojoties frontei, mūs, ģimnāzijas absolventus, it kā ar mešanu izmeta no skolas. Jau 5. aprīlī bija mūsu izlaidums.

Pēc kara (vēl gan «vārījās Kurzemes katls») es iestājos Rīgas Pedagoģijas institūtā, kur tikai pusotra mēneša bija lemts mācīties. Jau pirmais represiju vilnis skāra mūsu ģimeni. Tēvu apcietināja, un veselu gadu viņš bija Urālos – Soļikamskas filtrācijas nometnē. Man vajadzēja atgriezties mājās, jo māte bija 1938. gadā mirusi un manā apgādībā palika brālis, kurš mācījās 7. klasē, un divas māsas – 5. un 3. klases skolnieces.

Strādāju Griķu skolā un mācības turpināju neklātienē. 1949. gadā arī mūsu ģimenei pienāca melnais periods.

Pusdienas ēdot, redzēju, ka iebrauc mašīna ar

*Ausma Kazareza
(Birzniece). 1944. gads.*

zaldātiem. Tēvs jau bija paņemts, tad paņēma mani un māsas. Brāli represijas neskāra, viņš mācījās Bauskas vidusskolā un toreiz ārstējās slimnīcā. Bauskā plosījās tifs, un tas bija skāris arī viņu.

Uztraukums bija liels. Man skolā nebija ne apģērbu, ne pārtikas. Tikai tik, cik kolēģi iedeva. Tā mēs ar to, kas mugurā un mazu nastiņu pie rokas, uzsākām ceļu uz «plašo dzimteni». Tajā brīdī mani neskāra materiālās problēmas. Bet morāli biju pilnīgi satriekta. Par ko un kāpēc? Daudzi bija tādi paši kā mēs. Cits no darba paņemts, cits no slimnīcas.

Ceļā pavadījām vairāk nekā divas nedēļas. Urālos «atbrīvojāmieš» no mūžībā aizgājušiem. Mūsu vagonā tādi «tautas ienaidnieki» bija divi: 80 gadu veca māmuļa, kura jau vairāk kā gadu gulējusi uz gultas, un vēl piecas dienas veca meitiņa, izņemta ar mammu no slimnīcas, jo mazulītes tēvs bijis leģionārs(!).

Ausmas un Nikolaja Kazarezu kāzu foto. 1952. gadā Omskas apgabalā.

Galā nonācām 10. aprīlī Omskas apgabalā. Mums tomēr laimējās. Mūs nometināja tādā sādžā, kur pirmie iedzīvotāji tika kā «tautas ienaidnieki» izsēdināti 1932. gadā meža stepē bez jumta virs galvas.

Vecie ļaudis, kuri atcerējās bijušo, ļoti juta mums līdzī. Un varbūt ar viņu labsirdību mēs izdzīvojām. Vieni iedeva kartupeli, citi piena lāsīti, kaut gan viņiem arī nekādas iztikšanas nebija. Jaunos gan jau bija paspēts audzināt padomju garā.

Sākās grūtākais posms mūsu dzīvē. Neierasts aukstums, nebija ne piemērota apģērba, ne apavu. Bads, lai arī ne pilnīgs. Ja bija nauda, varēja veikalā nopirkt maizi – 400 gramu strādājošiem, 200 gramu bērniem un vecīšiem. Svētdienās maizes ceptuve nestrādāja, tad bija «atslodzes dienas». Smags roku darbs un nepilnvērtīgs uzturs. Un nomācošas ilgas pēc dzimtajām vietām, tuviniekiem.

Mēs bijām daudznacionāla sabiedrība: Pievolgas vācieši, lietuvieši, ukraiņi, čuvaši, udmurti, ķīnieši un, protams, krievi (tie bija vadošos posteņos). Tikai igauņu pie mums nebija. Vasarā klājās vieglāk. Vārijām dažādas zāles. Visas nezāles tika apēstas. Arī apģērba daudz nevajadzēja, jo bija ap 30, 40 grādu silts. Katru mēnesi no rajona brauca mūs reģistrēt. Bija dzirdēti arī bēgšanas gadījumi. Aizbēgt nevienam neizdevās, kur gan paliksi bez dokumentiem un naudas.

Kad 1953. gadā nomira Staļins, mūsu prieks bija neizmērojams, bet ārēji izrādīt to nedrīkstējām. Priecājāmies līdz sirds dziļumiem. Varas maiņa nāca mums par labu. Mēs beidzot tikām atbrīvoti. Mūsu sādžā bijām septiņas latviešu ģimenes. Tikai viena vēl uz neilgu laiku palika, visi pārējie devāmies uz dzimteni.

Šos gadus atceros ar smeldzi. Arī mājās nekas labs mūs negaidīja. Kaut gan netrūka arī labu, saprotošu cilvēku. Tāds bija kolhoza priekšsēdētājs. Viņš atdeva mums māju, nu bija vismaz pajumte. Mani uzaicināja strādāt skolā, bet vajadzēja partijas komitejas apstiprinājumu, ko, protams, es nesauņēmu.

Dziļa mīlestība pāri naidam

Manās rokās nonākusi dzeltena, laika izmocīta klade, ko uzticējuši jau mūžībā aizgājušā, 1949. gada 25. maijā arestētā bijušā Bruknas pagasta Lielšķirbēnu māju saimnieka Andreja Gobiņa tuvinieki.

Viņu un dzīvesbiedri Katrīnu (arestēta trīs mēnešus vēlāk) tiesāja sevišķā apspriede tā paša gada 19. novembrī par «dzimtenes nodevību», piešķirot katram pa desmit gadiem Karagandas apgabala Džezkazganas dažādos lēģeros.

Līdz šim nevienā atmiņu stāstā par pusgadsimta

Katrīna un Andrejs Gobiņi ar bērniem; no kreisās – Ēriks, Andrejs un Anita. 1957. gadā pēc atgriešanās no izsūtījuma.

senām traģēdijām neesmu lasījusi tādas mīlestības piesātinātas rindas. Tie ir dzejā un prozā rakstīti veltījumi, patiesāk – saruna ar mīļoto Katrīnu un mazgadīgajiem bērniem Andri, Anitu un Ēriku, kuri dzimtenē palikuši kā bāriņi bez vecāku gādības un glāsta.

Lēģeros saglabātas jūtas

Pat noziedzīgās varas nodarījums stāstā «Skumjā svētdiena» aprakstīts tēlaini:

«Jau sešus gadus Atis nīkuļo viens – pelēku, skumju, nenozīmīgu dzīvi. Viņš velk gadus kā atmatā arklu, kura lemesis dziļi ieurbies sarkanajā Džezkazšanas zemē – tālajā, svešajā, viņam nepārredzamajā Kazahstānas tuksneša stepē.

Pāri bijušajiem, tālajiem laimes gadiem, pāri viņa ģimenes ligzdiņai bija pāršalcis negaidīts, ļaunveidīgs viesulis un saraustījis to gabalu gabalos, pakļāvis iznīcībai, svītrojot no dzimtenes sarakstiem. Viņi abi – Anita un Atis – savu darba roku dēļ bija novietoti tur, kur paši nekad nebija domājuši, tur, kur cilvēki nekad negribēs dzīvot...»

Vienatnē un izmisumā dzimušie vārdi Katrīnai (nav grūti iedomāties, ka fragmentā minētie Atis un Anita ir viņi – Andrejs un Katrīna) paceļas pāri realitātei:

*«Tu reizē veldzi nes un reizē plauksti,
Man nava cita balsta, cita drauga
Kā tu, kā tu, mans mīļais draugs.
Mēs sāksim citu sauli, kad gaisīs šī.»*

Vēstules no lēģera uz lēģeri ir vienīgā saite ar sirdsmīļoto:

*«Šodien atkal Tev vēstuli sūtu,
Stepju tālumam pāri tā trauks.
Tavu elpu ik brīdi es jūtu,
Mana balss tik pēc Tevis vien sauc.»*

Bērniem sūtītajās rindās ir skumjas un ilgas:

*«Džezgazgana baltā segā klājusies,
Visas takas piesnigušas jau.
Viens es klīstu, sirds tik strauja gan,
Soļi jūsu nesteidz blakus man.
Brīvība arvien vēl tālu, tālu mīt,
Ilgas aug un aug pēc dzimtenes.
Viens es klīstu, tikai vienmēr nenodziest
Manās acīs jūsu atbalss, gaišs un cēls.
Un man žēl šo dienu, kas tik vientuļas,
Baltā pārslu dūmakā kur stepe slīkst.
Cik gan ilgi vienam staigāt būs man šeit,
Cik gan ilgi, ilgi cietīšu bez jums?»*

Un Katrīnai:

*«Pār Rudņiku kad vakars krēsnot sāk
Un svētvakarus spuldzes ieaijā,
Tik skumji man un viegli, gaišs ir mirklis tas,
Jo manas skumjas pilnas tevis,
Tik tevis, tevis vien... un nava vairs nekā,
Kas mocītu, kas satraukt spētu,
Sirds atkal deg un mīl, jo tagad saprot tā,
Ka nemīlēt vairs nevarētu...»*

Seši gadi kā mūžība

Vēl viens fragments no stāsta «Skumjā svētdiena»:

«Sešus gadus Atis nebija dzirdējis Anitas balsi, kas kā svētvakara maigas zvanu skaņas viņu bija aijājušas. Sešus gadus viņš nebija raudzījies Anitas acu dzīlēs, kurās staroja viņas – sievietes sirds.

Sešus gadus Atis dega pēc viņas skūpstā...»

Visi ieraksti kladē tapuši Karagandā apcietinājuma laikā 1955. un 1956. gadā. 1957. gada februāra rītā saņemta brīvības ziņa:

*«Sauls staros apmirdzēts
Manas brīves ausmas rīts!
Sirds kā gaviļniece smej,
Gavilē tā brīvībai.
Piepildījies ilgu sapnis
Kopā būt ar Katrīnīti.»*

Dēla Ērika un vedeklas Olgas kāzu dienā 1969. gadā Ozolainē. Pa kreisi – Andrejs Gobiņš, pa labi – Katrīna Gobiņa.

Andreja Gobiņa piezīmes lasot, jādomā arī par to, kā piecdesmit gados pārbīdījušās vērtības – no izteikti emocionālā līdz pilnīgam lietišķumam, kad cilvēku attiecībās viss notiek robusti un strauji, bez priekšspēles. Tālajos piecdesmitajos gados tieši ētiskās vērtības deva spēku izturēt ar mīlestības jūtām nodrošinātajiem – uz Tēvzemi, ģimeni un brīvību.

DAINA ZIEMELE

**Publikācija laikrakstā «Bauskas Dzīve»
1999. gada 24. marta numurā**

«Tik tāls ir laiks, kopš esmu aizgājusi no visa...»

No Bauskas rajona Vecumnieku ciema «Lejas Ķikuriem» 1949. gada 25. martā izsūtīti: Skuja Andrejs, miris 1955. gada 16. martā ar sirds nepietiekamību, Skuja Anna, atgriezusies dzimtenē, mirusi Ēdoles pansionātā Kuldīgas rajonā, Skuja Velta, mirusi izsūtījumā 1950. gada 6. augustā ar plaušu tuberkulozi. Jau izsūtīšanas laikā Veltai bijusi tuberkuloze smagā formā.

Fragmenti no **Veltas Skujas** dienasgrāmatas

Ceļa posms

Agri no rīta mūs izved no mājām, neko paņemt nespējam, jo esam uztraukušies un nebijām tam gatavojušies. Vecumnieku stacijā esam daudz pazīstamu. Ir bārbelieši, stelpieši. 26. martā vēl esam Vecumniekos. Domādama par atgriešanos, kā talismanu paņemu līdzī akmeni. Tomēr līdzī nāk arī šaubas. Vakarā sāk regulēt mūsu vāģi. Dziedam «Dievs Kungs ir mūsu stiprā pils». Cilvēki raud, mokās negulējuši. Tikai 27. martā plkst. 6.30 izbraucam no Vecumniekiem. Visu ceļu līdz Krievijas robežai nostāvu pie lodziņa, plkst. 3.55 pārbraucam robežu. Ir tikai klajums un sādžas ar salmu jumtiem. Vakarā iebraucam

Veltas Skujas iesvētību dienā. Tēvs Andrejs, māte Anna un māsa Dzidra.

Polockā. Tur seši vīri sērkociņu gaismā dala mums vakariņas.

1949. gada 28. marts. Ap pusdienlaiku iebraucam Smoļenskā. Ir kalnains, zirgus redz reti, brauc ar buļļiem, mežu nav, sādžās liela nekārtība un netīrība. Vakarā iebraucam Vjazmā. Dod cukuru un maizi.

29. marts. Vēl Vjazmā, tad braucam tālāk uz Tulu. Vairs nav tik stingra apsardzība kā sākumā. Apkārtne izskatās ar dabas skatiem bagātāka, netīrība drausmīga. Pabraucam garām kādai nometnei. Tur strādā apcietinātie, jo sargi ir ar šautenēm, kurām galā durkļi. Apkārt drašu žogs. Cilvēki mums māj ar rokām. Ēst nedod, guļam kā silķes mucā. Pilsēta Kaluga.

30. marts. Iebraucam Tulā, dod pusdienas. Pilsēta netīra. Tālāk braucot, redzam kolhozus ar apstrādātiem laukiem, ir ogļu raktuves. 31. martā iebraucam Rjazaņā. Mājas nav lielākas par diviem stāviem. Dod pusdienas. Penzas apkārtne ir skaista, sāk parādīties pie mājām augļu dārzi.

1. aprīlis. Braucam Volgas virzienā, mūs stingri apsargā, ēst nedod. Apkārtne nabadzīga, netīras pilsētas.

2. aprīlis. Pēc klajumiem sākas meži. Vairs nekur nedod pat ūdeni padzert. Iebraucam Kirā, ēst nedod.

Ir jau **4. aprīlis.** Krievu sādžas ar dēļu jumtiem. Netīrība kā visur. Pārbraucam pār Volgu, apbraucam Kazaņu. Dod brokastis. Esam Urālu kalnu pakājē. Jūtos slikti, nav gāzētas plaušas. Mārtiņš izskatās vēl sliktāk, arī viņš ir tuberkulozes slimnieks. Vilciens apstājas Kirčebā, Urālu kalnājos.

5. aprīlis. Braucam vēl pa Urāliem, redzam noskrandušus cilvēkus, brauc ar buļļiem.

6. aprīlis. 0.30 iebraucam Sverdlovskā, dod ēst. Visus māc nemiers, kad beigsies braukšana, mokas, bads un kāda būs mūsu jaunā dzimtene.

7. aprīlis. Turpinām ceļu tālāk Sibīrijā, uz Omsku, ēst nedod.

8. aprīlis. Iebraucam Omskā, notiek liela vagonu

grūstīšana. Mūs grib redzēt Omskas kungi. Vēlamies visi kopā vienā kolhozā, kā sarasts ceļā. No Omskas izbraucam 32 mašīnās, braucam uz Pavlogradu, tur mūs sadala pa kolhoziem. Pavlogradā ir īsts kolhoznieku tirgus. Katrs grib tos labākos, bez veciem un bez bērniem. No mūsu vagona esam kopā: Kristiņi, Ērenštreiti, Kalēji, Berkāns, Māli. Izbraucam ar mašīnu 13 kilometru uz Omskas pusi.

9. aprīlis. Esam Jermaklejevkas sādžā. Sāk dalīt pa mājām. Tās šeit taisītas no govju mēsliem, mitras, uguni kurot, dūmi nāk istabā un spiežas ārā pa šķirbām.

Nometinājuma vietā

10. aprīlis. Visus sauc uz kantori, norīko darbos, pārtikas produktus sola 11. aprīlī. Mūs pārceļ uz citu būdu. Kaut kur ir veikals, tikai mums nav naudas. Dod solītos produktus: uz cilvēku piecus kilogramus kartupeļu, pirksta gala lielumā, piecus kilogramus kāpostu, 200 gramu eļļas, vēlāk došot piecus kilogramus biešu. Mājā, kur dzīvojam, istabā vietējie tur arī teļu, kas piesiets pie gultas kājas. Feldšeris nobijies par manu slimību. Pavlogradā neesot tuberkulozes dispansera. Nakts ir drausmīga, grūta, uzliesmo slimība. Pāpus ir izsaukts visus reģistrēt milicijā.

13. aprīlis. Mammai izsniedz solītās bietes. Es domās esmu visur Latvijā. Labi, ka neesmu kopā ar jaunajiem, mana sajūta pārāk veca.

14. aprīlis. Arī man liek iet pie darba, no bedres jālasa kartupeļi. Vakarā atkal visiem jāreģistrējas kantori. Par bēgšanu draud 20 gadu katorgā. Kas tad ir tagad? Slimai esot, arī jāstrādā! Dzīve te tiešām būs rūgtuma pilna. Laukmalas visas noaugušas ar vērmelēm. Iedzīmtie stāsta, ka šīs zemes maize ir vienmēr rūgtā.

17. aprīlis. Man izraksta zīmi uz slimnīcu Omskā, bet tur netieku nogādāta, tāpēc nīkstu. Feldšeris izdala utu zāles. Mums to ir mēreni maz, taču redzu, ka citi kā pasakā – purina no drēbēm ārā un dzen prom. Šeit jau septiņus gadus dzīvo vācieši. Mūsu mājai pretī ir skola.

Tur mācības notiek, kad saiet noteikts daudzums bērnu. Pulksteņu šeit nav. Bērni ir kā mežonēni – skrien, bļauj, grūstās ar skolotāju pa vidu. Tātad – krievu kultūra!

21. aprīlis. Uz slimnīcu neesmu nosūtīta, un beidzot jau man viss vienalga. Latviešus šeit par cilvēkiem netur. Lietiem listot, apkārt ūdens un dubļu jūra. Darbā pārsvarā izmanto bulļus, pārbraucieniem ir lielas pūres. Lietus laikā pārvietoties ar tām nevar, jo bulļi nevar pavilkt, riteņi aplip ar māliem.

28. aprīlis. Atkal jāiet reģistrēties. Mani uz slimnīcu nosūtīt nevarot, jo esot sējas laiks. Pārtikai iedod miltus.

29. aprīlis. Stepi plosa viesulis, tuvojas negaiss, man bail skatīties. Sajūta, ka visu aiznesīs pa gaisu. Tāds te ir bieži. Vēji un sausums zemi kaltē, nekas negrib augt.

1. maijs. Pie skolas sarkanais karogs likā kātā. Vietējie staigā safrizējušies, latvieši strādā, bet naudas, ar ko nopirkt ēdamo, mums nav. Es vairākas naktis pa sapņiem raudu, esmu dzimtenē. Negribu līdzī sev mocīt nevienu, cietīšu viena, kad ciest man ir lemts. Es dzīvi nicinu, jo uz slimnīcu aizvesta netieku. Palēnītēm aizgāju līdz vietējiem kapiem. Tie tepat tuksnesī, lauka vidū, kuru izbrien lopi. Kapos nav krustu un kopiņas ir nekoptas. Lai nu kam ticētu, kapiem jābūt koptiem, svētai vietai, kas vienmēr jāatceras.

4. maijs. Pavlogradā iekārtošot rentgenaparātu. Domās sevi mierinu, varbūt mani pārstēs?...

Pa sādžu staigā un spiež parakstīties uz valsts aizņēmumu. Vietējie lamājas.

6. maijs. Vējš sagriezies ziemelī, pūš cauri ziemas mētelim. Stādām saimnieces kartupeļus. Ar lāpstu izrok bedrīti, rok nākamo un aizber pirmo. Es bedrītē lieku no kartupeļa atgrieztus asnus.

7. maijs. Uzzinu, ka no Vecumniekiem izvestas 45 ģimenes, bet tas vēl neesot viss... Ak žēliņ, vakarā ved mūs atkal tālāk. Braucam visu nakti. 23 kilometrus no Jaršakrivkas jāpārnakšno šķūnī. Braucam maldīdamies.

Esam mazā sādžiņā ar desmit mājām. Rūmīte maza, divas istabiņas, astoņi cilvēki, es guļu uz krāsns.

9. maijs. Pirmā diena Irinovkā. Pāpus, mamma strādā, es pastrādāt nevaru, jūtos pavisam slikti. Neatceros pat, kad būtu smējusies.

11. maijs. Dzimtene miļā, sauc atpakaļ aizvestos ļaudis!

Kamdēļ tik ļauna pret sērdieņiem esi?

Sērdieņu pleci līkst smagajos darbos

No agra rīta, līdz vakarā mēness jau spīd.

14. maijs. Ar sešiem bulļiem ar zemi un zem vienneša arkla stāda kartupeļus. Vai tiešām mums Sibīrijas stepē būs jānobeidzas? Biju Pavlogradā, tur atkal uzraksta zīmi uz slimnīcu Omskā. Un atkal neviens uz turieni nenosūta. Liek iet mamma vietā strādāt, jo mamma guļ slima. Sibīrijas klimats mani nobeigs...

25. maijs. Jābrauc reģistrēties uz Kahanovku. Tur komandants man ieteic viegli pastrādāt.

26. maijs. Naktī liela salna, ārā auksts. Mežu šeit nav. Ar spēku un varu, ar kaut ko līdzīgu izkaptij tiek savākti visi krūmi kurināšanai. Kurina arī sausās govju pļekas.

27. maijs. Paliek divi mēneši, kopš atstājām Latviju. Šeit tā dzīvot pavisam nav iespējams. Šejeniešus apmierina skrandas un liela netīrība. Viņi neko citu nav redzējuši. Naktsmieru te pārlaižu vienos murgos.

29. maijs. Vējš pūš mūsu sūdu būdā iekšā pa visām šķirbām. Logu aizkari šūpojas, it kā tie būtu bez stikliem.

31. maijs. Man paziņo, ka esot jāiet darbā, cūkas ganīt esot viegli. Ārā ziemelis gāž mani no kājām, pūš cauri ziemas mētelim, cūkas nosalušas skraida. Pati mokos ar klepošanu, krūtis skan kā tukša muca, ir arī temperatūra. Vietējie stāsta, ka tik auksts gads esot bijis 1939., bada gads.

4. jūnijs. Uzzinu, ka rīdzinieki aizvesti uz Mongolijas robežu.

5. jūnijs. Lielā pūrē braucam uz tirgu. Tur satiku daudz latviešu: Bērziņu Maksī, Ziemeļus, Veģu māti,

Sīpolu Almu un citus. Mājās braucot, zirgi nokusuši, pūre jāstumj.

10. jūnijs. Atkal jāreģistrējas Kahanovkā. Vietējā jaunatne šeit ir slinka un izlaidusies.

15. jūnijs. Ar bulļiem vienu mūsējo pavadām uz kapiem. Es no cūkām atbrīvojos, jo man jātur atvadišanās vārdi. Mājās atbraucam naktī. Mans cūku ganes rīts sākas agri, plkst. 7.00. Tiem lopiņiem arī gandrīz ar to, cik ganos paēd, ir jāiztiek. Citreiz ir tikai ūdens, ļoti neregulāri – rūgušpiens.

19. jūnijs. Ir vienas krievu kāzas. Tās izpaužas, braukājot lielā pūrē apkārt un krustu šķērsu pa kolhozu. Notiek arī izkaušanās.

24. jūnijs. Jābrauc uz komandantūru Kahanovkā reģistrēties. Sākas karstas dienas. Karstums līdz +40 grādiem, lietus pārsvarā iet garām. No Pavlogradas uz Omskas pusi redzami sausumā izdeguši lauki. Mūsu kolhozam iedala vienu kombainu labības pļaujai. Vēl nav beigusies siena vākšana. Mēs varam dabūt tikai vājpienu, cūkām to vairs nedod.

11. jūlijs. Drausmīgs lietus, līst pat mūsu būdā. Komandants kārtējo reizi atkal sola nosūtīt mani uz Omsku.

19. jūlijs. Karsts un sutīgs, lietum uzlīstot, daba kļūst zaļāka. Vēl atved divus kombainus, kuri pirms darba kārtīgi jāsaremontē.

25. jūlijs. Atkal jāreģistrējas Kahanovkā.

28. jūlijs. Priekšniecība uzslavē latviešu čaklumu. Vietējos, krievus, sola sūtīt uz ziemeļiem, viņi ir slinki un negrib strādāt. Visus darbus pārsvarā padara latvieši.

1. augusts. Sāk strādāt kombaini, maz ko padarījuši, lūst.

5. augusts. Manas domas ir tikai dzimtenē, bieži sapņoju, ka esmu mirusi. Skumjās aizrit manas dienas, domās vakari kad tumst...

Manai cūku saimei vienpadsmit sivēniņu, piebarošanai – pieci litri vājpiena.

Jūtos arvien sliktāk, sāp kājas, it sevišķi papēži. Cūkām uz visu pulku sāk dot 12 kilogramu graudu, bet tas tikai ļauj laukā.

6. septembris. Liela salna, viss nosalis.

9. septembris. Atkal jāreģistrējas.

13. septembris. Cūku saime pieaugusi par sešām galvām.

28. septembris. Līdz ar lietu parādās pirmās sniega pārslas. Dzīve, cik tu ļauna esi, vienkāršam kolhozniekam neļauj pat vienu dienu mēnesi atpūsties.

30. septembris. Man tuvojas lēni, bet neatlaidīgi tas, ko neviens nevēlas. Slimība dara savu, pat savā dienasgrāmatā vairs nevaru parakstīt. Temperatūra 39,6 grādi... Cūkas sāk ganīt mamma. Savas dienas pavadu gultā. Man tikai 22 gadi. Braucam pie ārsta Pavlogradā. Tur atkal izraksta zīmi uz Omsku. Esmu īsts diloņnieks, bet viss paliek bez pārmaiņām.

17. oktobris. Pārceļ uz citu vietu, dzīvojam kaimiņos ar Kristiņiem.

24. oktobris. Papus atrod vilku saplosītu teļu. Viņš ir teļu gans.

2. novembris. Iestājas ziema. Saulīte, māmuliņe, pavisam reti silda mūs, aukstumā atstātos. Laika rats griežas un rauj mūs līdzī. Mūsu miteklim nav ārdurvju, tāpēc salstam jo sevišķi.

25. novembris. Ārā jau mīnus 40, viss kolhozs kā izmiris. Kas notiks ar mums? Šis jautājums mūs nodarbina kā dienu, tā nakti.

30. novembris. Istabā sasaluši kartupeļi. Kaut kā līdz Ziemassvētkiem iztiksim. Viss vasaras darbs postā, arī maizes maz. Ja kolhozs neko nedos, tad arī dzīvei beigas.

10. decembris. Neapsnīgusi zeme saplaisājusi trīs pēdu dziļumā.

Ar lielām grūtībām sagaidām 1950. gadu.

1950. gada 10. janvāris. Liek mums parakstīties uz valsts aizņēmumu. Slimība no manis neatkāpjas. Arī papus slim ar pleverītu. Pārmaiņus sagurst arī mamma.

25. marts. Gads, kopš esam ārā no mājām. Kad būs ceļš atpakaļ – atbildes nav.

3. aprīlis. Apvieno trīs mazos kolhoziņus vienā lielā, sola visādus labumus, bet visu esošo aizved prom. Pāpus atlabst, sāk strādāt par sargu. Man un mammai jāpaliek pie cūkām.

8. maijs. Esmu slima, citi strādā, mani pieraksti apsīks, jo vairs nespēju, ir grūti.

Kur mūsu mājas un mūsu iekoptie lauki,

Kur mūsu birzes un mežmalas sauc?

Vai tiešām viss ir zudis mums, izvestiem ļaudīm?

10. maijs. Visu laiku nevarēju saprast, kāpēc te cilvēki tādi izplūduši. Tagad to zinu. Tas ir no bada, jo visu laiku bez pārtraukuma it kā gribas ēst. Maizes te maz, vāra kādu strobjamo, un tas bez aizdara. Maize tiešām šeit ir rūgta.

26. maijs.

Pacieties, latvieti, svešumā, pacieties vēl,

Reiz karogs sarkanbaltsarkans visus mājās sauks.

Žēl, ka viņu visu domas nepiepildīsies. Kā es, tā daudzi apguls Sibīrijas taigā, kur nav pat īstas kapsētas.

Mani taču šeit nobendēja lēnā, mokošā nāvē...

Izrakstu apkopojusi ĀRIJA PUĶE

Miltu maiss palika uz perona

Bārbeliešu Vecbišķenu ģimene izsūtīta
1949. gada 25. martā.

Uz Omskas apgabala Pavlogradas rajona kolhozu «Abramovka» no Bārbeles tika izsūtīta Elzas un Jāņa Vecbišķenu ģimene ar meitu Lauru un dēlu Aivaru. Jānis Vecbišķens pēc Kurzemes cietokšņa krišanas jau bija izsūtīts uz Krasnojarskas apgabala Noriļsku. Tur viņš izturēja pieņemtos desmit gadus.

Elza Vecbišķena pēc kara strādāja Bārbeles pamatskolā par apkopēju.

Pienāca 1949. gada 25. marta rīts. Elza, apkopusi rīta soli skolā, mājās gatavoja brokastis, izlaida Aivaru uz mācībām. Piebrauca smagais auto, un bruņoti vīri lika paņemt mantas ceļam. Divi vīri skrēja uz skolu pēc Aivara.

Sākās mokošs ceļš līdz Omskai. Žel, ka nevarēja paņemt līdzī visvajadzīgāko mantu – miltu maisu. Tā bija ģimenes bagātība, bet palika Vecumnieku stacijā. Miltu

Bārbeles pagasta «Spigas» 2000. gada vasarā. Aivars Vecbišķens (no kreisās) ar dēlu Andri.

maiss bija nosviests uz vagona durvju sliedes. Neviens to neievilka iekšpusē, un sargkareivis izgrūda ārā, lai varētu aiztaisīt un aizslēgt aizbīdāmās durvis.

Pēc divu nedēļu brauciena Vecbišķeni nonāca Omskā kopā ar Dūmiņu, Ņeizaru un Čeķu ģimeni. Viņu dzīves un darba dienas ļoti līdzīgas Elvīras Dūmiņas aprakstītajām (155. lappusē).

Aivars beidza 7 klases. Visi dzīvoja plašajā stepju joslā, pacieta aukstumu un karstumu, strādāja visus kolhoza darbus un ilgojās pēc Latvijas un mājām.

Pēc vairākiem lūgumiem pienāca brīdis, kad Vecbišķenu ģimenei atļāva atgriezties Latvijā. Atpakaļceļš sākās tieši 1956. gada 25. martā. Tēvs Jānis atgriezās no Noriļskas, nomira 1980. gadā, māte – 1987. gadā. Visi reabilitēti 1991. gadā.

Aivars Vecbišķens ar sievu Gaidu, dēliem piepalīdzot, veiksmīgi saimnieko savās mājās Bārbeles pagasta «Spigās». Moderni iekārtota kūts, govīs uzrauga «elektriskais gans». Mājas apkārtni rotā košumdārzs. Saimniecība bijusi izvirzīta uz konkursu «Skaistākā lauku sēta» 2000. gadā.

**Aivara Vecbišķena stāstījumu
pierakstījusi LĪVIJA LAPŠA**

Rūta Saukāne (dzim Saldenā)

Sāpju un posta ceļš

**Vilma Saldenā arestēta Vecumnieku pagastā
1949. gada 16. maijā.**

Vilma Marija Saldenā, saimnieka Mārtiņa un Lības Saldeno meita, dzimusi 1915. gada 20. februārī Bauskas apriņķa Vecumnieku pagasta «Saldenos». Vilmas tēvs iepirka no kaimiņu mājām zemi un uzbūvēja savas mājas. Smagajā darbā pārpūlējies, nomira, sieva Lība palika ar trim bērniem – Mildu, Vilmu un Kārli. Milda tiecās pēc zinībām un darba pilsētā, Kārlis bieži slimoja, bet Vilma palika par māju saimnieci.

Viņa bija ļoti izpalīdzīga, taisnīga, draudzīga, sirsnīga attiecībās ar cilvēkiem. Varbūt tādēļ visu mūžu visiem viņa ir bijusi Vilmiņa. Arī ģimenes un radu lokā.

1940. gada 7. jūlijā Vilmai piedzimu es – gaidīta, milēta, bet tēva pamesta. Augu, mātes un vecmāmiņas aprūpēta, radu bērnu pulciņā.

1947. gadā bija jāsāk skolas gaitas. Te palīdzēja Mildas ģimene. Mācījies Rīgā kopā ar savām māsiņām.

Vecumniekos 1947. gads bija satraukumu pilns. Mežos bija sagājuši un slēpās latviešu vīri un jaunekļi, arī vairāki Vilmas paziņas, draugi, skolas biedri. Rudenī drošības dienesta darbinieki izsekoja un sašāva vēderā

*Vilma Saldenā ar meitiņu
Rūtu 1947. gadā pirmajā
skolas dienā.*

«Bārdiņu» (segvārds) jeb Cekuliņu. Domādami, ka cilvēks nomiris, šāvēji upuri pameta un aizbrauca. Vilmiņa viņu mēģināja glābt, noslēpa un kopa. Tomēr saprata, ka bez ārsta palīdzības neiztikt. Nomaskēja ori un devās ceļā, bet Cekuliņš nomira, mērķi nesasniedzis. Cik varēja, Vilma palīdzēja arī «Vecītim», «Garajam» un «Mazajam» (segvārdi). 1948. gadā vairākkārt tika aplenkta māja un pārmeklēta visa saimniecība, tomēr neko neatrada.

1949. gada sākumā Vilmu arestēja un ievietoja Stabu ielas «stūra mājā». No turienes aizveda uz Centrālcietumu.

Bērnības beigu atmiņas

1949. gadā astoņu gadu vecumā beidzās mana bērnība. Tas notika Rīgas Centrālcietuma satikšanās telpā. Koridors, pa kuru soļo bruņoti sargi un novēro katru kustību, un es. Drāšu pinums, brīva telpa un vēlreiz tāds pats drāšu pinums. Aiz tā mana māmulīte. Esmu aizmirsusies, ieķeros drāšu tīklā, klieždu, vaimanāju, lūdzos. Bet mana māmulīte mēģina smaidīt un saka: «Neraudi, nekliedz, citādi tevi aizvedīs prom, bet es gribu vēl uz tevi paskatīties.» Es nesaprotu, kāpēc nedrīkstu kaut ar pirkstu galiņiem pieskarties savai māmulītei, samīļot viņu, noglāstīt viņas matus un ļauties viņas glāstiem. Es sakožu lūpas līdz asinīm, lai nekliegtu, un mēs skatāmies viena otrā klusēdamas.

Vilmas ceļš līdz nometinājuma vietai īsti nav zināms. Pirmajos gados nedrīkstēja sarakstīties, vēlāk divas vēstules gadā un atklātne ar desmit vārdiem pēc paciņas saņemšanas. Pirmā dzimteni sasniedza 1953. gada 13. decembrī rakstīta vēstule.

Pirmā soda vieta bija Taišetā. Ilgāka apmešanās Irkutskā. Jāstrādā kolhozā lauku brigādē, vēlāk vizlas fabrikā. Pēc tam Karagandas akmeņlauztuvēs, vēl ķieģeļu fabrikā nakts maiņā. Tur putekļi un gāzu izgarojumi. Vēlākos gados Vilma atzinās, ka, Karagandas ķieģeļu ceplī strādājot un sakarstot, izmisuma brīžos metusies ledainā ūdenī, lai dabūtu plaušu karsoni, lai nebūtu jācieš un jādzīvo. Pēc

tam, guļot neapkurinātā barakā, mati piesaluši pie sienas.

Satanā – vietas nosaukums – bija darbs cūku fermā. Telpas aukstas, dzīvojamā istabiņa arī auksta. Petrolejas lukturi bez stikla. Tā no agra rīta līdz vēlam vakaram. Ēdamais bija, tikai nebija laika paēst. Kazahijā savas grūtības: ziemā sals un plosās sniega vētras, kuru laikā apstāties nozīmē bojā eju. Vasarā – karstums un nemītīgs vējš, kas dzen asas smiltis. Sausums. Neviena koka.

Pārvarot visas grūtības piespiedu darbos, Vilmiņa brīvajā laikā darināja daudz sīku rokdarbiņu: unikālas mežģīnes kabatas lakatiņiem ar šujamo adatu un spolišu diegu. Tos pārdeva vai iemainīja pret pārtiku vietējiem iedzīvotājiem. Mājās atbraukusi, to iemācīja arī saviem draugiem.

Vilma tika atbrīvota un atgriezās Latvijā pēc septiņiem briesmu gadiem – 1956. gada vasarā 41 gada vecumā –, sirmiem matiem un bez zobiem (cinga). Kārtojot atbrīvošanas dokumentus, bija jāparaksta solījums neizpaust neko sliktu par šajos gados notikušo. To Vilma arī izpildīja.

Latvijā Vilmai nebija brīv pierakstīties uz dzīvi Rīgā un «Saldenos». Viņa daudzus gadus nodzīvoja savās mājās, strādāja kolhozā, bet pierakstījās tikai 1970. gadā. Arī dzimtene viņa nesaudzēja!

1971. gadā nomira māte Lība. Vēl piecpadsmit gadu Vilma centās saglabāt tēva celto māju, lielisko pagrabu, ābeļdārzu, viņa stādītos ozolus un liepas.

1972. gadā mājai radās pircējs. Vilma māju pārdeva un pārcēlās uz dzīvi Rīgā manā ģimenē. Šeit viņai bija sava istabiņa, siltums, iztikšana, aprūpe. Vilmiņa teica: «Man ir viss, ko varu vēlēties – meita un dēls (znots Antons, kuru viņa ļoti mīlēja – **R. S.**), mazmeita Sarmīte, vēlāk arī mazmazbērni Kaspars un Ieva.» Beidzot varēja sākties vieglākas dienas.

Astoņdesmito gadu beigās saulainā rudens dienā par manu māmuļu sāka interesēties iekšlietu sistēmas darbinieki. Telefona sarunā izmeklētājs Stikāns uzaicināja Vilmu Saldeno ierasties prokuratūrā. Kad paskaidro-

ju, ka viņa sluktās veselības dēļ no mājas neiziet, viņš bija ar mieru ierasties pie mammas. Atnāca ar biezos vākos iesietu «lietu». Viņš vēlējās runāt ar māti, taču es istabu neatstāju. Saruna bija gara. Jautājumi par 1947. – 1949. gada notikumiem. Atbildes tika salīdzinātas ar «lietā» rakstīto protokolu. Bija vairākas nesakritības, un izmeklētājs neapmierināts:

– Tas taču jūsu paraksts?

– Jā! – tā Vilmiņa.

Man lietā neļāva ieskatīties. Mātei sāka drebēt galva, trīcēt rokas. Bet es kļuvu nepacietīga un centos noskaidrot, kādēļ tāda pratināšana:

– Māte nav slepkavojusi, nav zagusi, ir septiņus gadus sodu izcietusi par to, ka pabarojusi izsalkušos un apgērbusi nosalušos. Ko jūs vēl gribat no veca, slima cilvēka!

Stikāns:

– Būs vēl viena tiesa, bet mēs būsīm iejūtīgi un tiesas sēdi novadīsim bez viņas. Paies laiks, kamēr nopratināsim visus šajā lietā iesaistītos. Zvaniet man pēc diviem trim mēnešiem pa telefonu 379793 – izmeklētājam Stikānam.

1990. gadā zvanīju uz norādīto telefona numuru, lai uzzinātu tiesas lēmumu. Šis telefons klusēja. Arī prokuratūrā neviens neko nezināja par tādu Stikānu.

Gadu vēlāk interesējos par Vilmas Saldenās rehabilitāciju Latvijas Republikas Augstākajā tiesā. Pēc vairākiem apmeklējumiem 1991. gada 29. oktobrī saņēmu viņas rehabilitācijas apliecību.

Latvijas Vēstures institūta 1999. gadā apkopotajā un izdotajā grāmatā «Politiskās prāvas Latvijā 1940 – 1986. Noziegumos pret padomju valsti apsūdzēto Latvijas iedzīvotāju rādītājs» par Vilmu Saldeno 669. lappusē ir šāds teksts: «Lapas bruņotās nacionālistu bandas atbalstītāja. Apgādāja to ar produktiem un informāciju.»

Vilma Saldenā nomira 1999. gada 22. februārī Rīgā, apglabāta Vecumnieku pagasta Ķeiru kapos.

Saldeno mājas ir nodedzinātas. Viss ir izpostīts – gan nams, gan darbs, daba un cilvēka dzīve.

No Vilmiņas vēstules māmulai

13. XII 53. g.

Sirsniņš sveiciens no tāluma!

Miļ, miļā māmuli! No visas sirds vēlu Tev priecīgus Ziemas svētkus, tāpat arī visiem citiem radiņiem! Kaut Tu saņemtu šo vēstulīti uz svētkiem! Tad zini, miļā māmuli, esmu katru stundu domās pie jums miļajiem dzimtenē. Saņēmu svētku paciņu, par kuru esmu ļoti pateicīga. Svētku vakarā tieši iekrīt mana brīvdiena, uzdedzināšu svecītes un atminēšos sen, sen aizgājušos gaišos miera svētkus, kad visi bijām kopā, lielie un mazie – un Ziemas svētku vecis ar garu linu bārdū lai.

Bet tomēr es ticu, ka pienāks reiz laiks, kad atkal būsīm kopā, tikai tu, miļā māmuli, man būsi veca, balta kā ziedoša ābelīte, un mazbērni Tevi aptekās kā bitītes ziedos.

Jā, arī es esmu sirma – veca palikusi, bet, paldies Dievam, spēks un veselība turas. Par to varu pateikties jūsu gādīgajām rokām, kas mani vienmēr bagātīgi apgādā.

Miļā māmuli, zinu, ka neviens mani tā mājā negaida kā, māmīt, tu. Zinu – meitiņa pakāpeniski izaug – un aizmirstas varbūt pa daļai, jo faktiski taču tik maz mēs bijām kopā. Bet Tev, māmuli, ir tik grūti vienai. Pati tik švaka un vēl vienmēr jāpalīdz man un meitiņai. Māmīt, kā ar otru actiņu, vai vari labi redzēt? Kaut vismaz tā nezaudētu gaismu. Māmīt, neatrauj savai iztikai tik daudz priekš manis un tagad nesūti tik drīz paciņu. Taupi, taupi sevi, neskumsti un turies, kā vari sagaidīt mani. Māmīt, varu rakstīt divreiz gadā, un, kā redzams, manu pēdējo vēstuli jūs arī neesat saņēmuši. Atklātnes ar desmit vārdiem pēc katras paciņas, tās jau gan laikam visas saņemat. Galvenais, gaidu vienmēr no jums! Krustmeita agrāk man rakstīja biežāk, bet tagad vairs ne.

Skūpstu – meita

Ernests Rudzroga Nevienlīdzīga cīņa ar nodevējiem

Ernests Rudzroga arestēts 1949. gada 15. oktobrī, notiesāts pēc 58-1a panta uz 25 gadiem. Atbrīvots 1964. gada maijā.

Manu ģimēni izsūtīja no Aizputes apriņķa Dzērves pagasta «Atmatām» 1949. gada 25. martā. Izveda māti Emīliju un abus brāļus Nikolaju un Rūdolfu. Tēvs Kārlis Rudzroga jau bija apcietināts un notiesāts uz 25 gadiem. Es atrados darbā Aizputē. Uz zinājis, kas šajās dienās notiek, gāju uz mājām. Jau pa ceļam no kaimiņu stāstītā sapratu, ka ģimene paņemta.

Zināju, ka mātesbrālim ir sakari ar nacionālajiem partizāniem, kuri slēpās Embūtes mežos. Nokļuvi pie viņiem. Man toreiz bija 19 gadu. Nēsājām čekistu formām līdzīgu apģērbu. Mums nebija tiesmes nevienu nonāvēt, bet tikai atņemt čekistiem ieročus.

*Ernests Rudzroga lēģerī
1956. gadā Irkutskas ap-
gabalā.*

Kangari ir dzīvīgi

Vairāk pastāstīšu, kā mani nodeva. Nodevēju grupu vadīja leitnants Vasins, čekists, kurš darbojās Jevgenija Savenko vadībā. J. Savenko bija Valsts drošības ministrijas Liepājas apriņķa nodaļas priekšnieka vietnieks no 1944./45. gada līdz 1950. gadam un parakstīja lē-

mumus par apcietināšanu, saukšanu pie kriminālatbildības.

Pēdējā laikā mūsu partizānu grupā bija seši vīri, grupas vadītājs – Georgs Ziņģis. Nolēmām, ka jāiegūst kāds transporta līdzeklis, lai ātrāk varētu pārvietoties un ziemai sagādāt iztiku. Tā kā es labi pazinu Aizputi un zināju, kur čekistiem atrodas mašīnas, Ziņģis, mātesbrālis Rūdolfis un es devāmies uz turieni, pārējie trīs biedri palika nometnē Embūtes mežos, netālu no Krievkalna. Tā kā arī viņi solīja nometni uz kādu laiku pamest, sarunājām: kuri pirmie atgriezīsies, atstās zīmīti ložmetēja stobrā. Tā bija slēptuve, kur parasti ievietoja zīmītes ar norādījumiem vai citu informāciju.

Atgriezāmies pēc pusotra mēneša divatā ar Ziņģi, mātesbrālis palika pie radiem. Diemžēl neatradām ne ložmetēja stobra, ne zīmītes. Ejot uz nometni, pēkšņi dzirdējām – kāds skrien. Nekavējoties ieņēmām pozīcijas aiz kokiem un vērojām apkārtni, bet viss kluss, mierīgs. Secinājām, vai nu tas bija meža dzīvnieks vai novērotājs, kurš, ieraugot mūs, aizbēga. Tas viss mums šķita ļoti aizdomīgi. Lai kaut ko uzzinātu, turpinājām ceļu pie

Bērņībā. Ernests Rudzroga (pa kreisi).

Ziņģa brālēna Čīmes. Mūsu pirmais jautājums viņam: «Vai mūsējie nav bijuši?» Čīme atbildēja, ka nav vēl atgriezušies, jo solījuši apmeklēt radus, paziņas. Mēs abi nezinājām, ka biedri jau atrodas čekas rokās. Čīme pavēstīja, ka pie viņa esot bijis Jurševskis ar savu grupu (aptuveni pirms diviem gadiem Ziņģis no tās atšķīrās grupas dalībnieku rakstura, dzīvesveida un negodīguma dēļ) un gribot mūs satikt, lai kopīgi veiktu kādu lielāku akciju. Tajā laikā Jurševskis jau bija pārgājis čekas pusē, ko mēs, protams, nezinājām.

Viņa priekšlikums darīja mūs piesardzīgus. Tā kā Ziņģis nevēlējās pirms laika tikties ar Jurševski, tad vajadzēja ar viņu norunāt tikšanās vietu un laiku. Mēs nolēmām, ka apspriedīsim Jurševska piedāvājumu vai izvirzīsim savas prasības par tikšanās vietu, laiku utt. Mēs izstrādājām rīcības taktiku. Uz tikšanos Ziņģis ietu viens, bet es, labi bruņots, vērotu notiekošo no slēpņa. Ja būtu kaut mazākās aizdomas, Ziņģis kristu pie zemes un es atklātu uguni. Mūsu sarunu dzirdēja Čīme, jo uzticējamies viņam.

Pēcpusdienā palūdzām, lai Čīme izkurina pirti, jo parasti mēs to izmantojām. Kad iestājās tumsība, mēs kopā ar saimnieku devāmies uz pirti, taču šoreiz Čīme nervozēja un dīvaini izturējās. Manī tas radīja izbrīnu, bet nomierinājos, jo kādreiz taču dzīvē katram var gadīties nomākts prāts. Nelietis jau dienā par mums bija paziņojis čekai un tās pakalpiņiem.

Pēc pirts iekārtojāmies uz kūtsaugšas, lai agri no rīta, nevienu netraucējot, dotos uz Gramzdas pagastu. Rīta pusē mūs pamodināja Čīme un paziņoja, ka ieradusies Jurševska grupa – četri cilvēki, viens dzelzceļnieka formā. Čīme meloja, ka atnācēji nozaguši mašīnu un piedāvājot mūsu līdzdalību savās akcijās, jo viņiem neesot cilvēka, kurš pārzinātu automašīnas tehnisko pusi. Tāpēc lūdzot mūsu palīdzību, lai noskaidrotu, vai auto ir gatavs partizānu akciju veikšanai. Vēlāk sapratu, ka pievakarē čekisti kopā ar nodevējiem bija atbraukuši un rūpīgi

nomaskējuši mašīnu Kuiļu un Tārpu gravas krustojumā, kur gāja mūsu ceļš uz nometni. Man iešāvās prātā, kādēļ tiek laužta vakardienas noruna. Kādēļ viss notiek pretēji?

Viss notika tik ātri, ka nepaguvu apspriesties ar Ziņģi. Pagalmā stāvēja četri bruņoti vīri, kurus es nepazinu, bet mans ciņu biedrs ar viņiem sasveicinājās un aprunājās. Ziņģis uzsita man pa plecu un teica, lai atdodu saimniecei, Čīmes sievai, grāmatas, kuras lasījām, un sekoju viņiem uz norādīto vietu, kur atrodas auto. Saimniece mani aizturēja, solot sasmērēt maizītes līdzī nēmšanai. Kad atsacīju, viņa bilda: «Ko var zināt, ņem vien!» Vēlāk sapratu, ka arī viņa zināja par nodevību un speciāli aizturēja, lai vispirms sagūstītu Ziņģi, pēc tam mani. Pa vienam tas izdarāms vieglāk. Vēlāk, kad atgriezāties no lēģera, Čīme izdarīja pašnāvību. Sirdsapziņa neizturēja.

Kad lamatas izliek savējie

Aizkavēts steidzos pakal Ziņģim. Bija tumšs 15. oktobra rīts, pat taciņa grūti samanāma. Tuvojoties gravu krustojumam, izdzirdu – kāds krieviski lamājas. Ātri nolēcu no taciņas un paslēpos aiz egļu pudura. Automāts nebija uzvilkt, bet uzvelkot būs troksnis. Ko darīt? Domas skrēja zibens ātrumā, līdz pēkšņi iešāvās prātā, ka automātu var uzvilkt bez trokšņa: nospiegt sprūdu, uzvilkt automātu līdz galam, atlaist sprūdu un uzvilcēju lēni pielaist sprūda atdurei (fiksatoram). Tā arī izdarīju un biju kaujas gatavībā. Neko redzēt nevar, viss klusu, dzirdu tikai sirdspukstus. Pēc kāda laiciņa saklausu, ka vīri sarunājas latviski. It kā sirds atplaukst, jo domāju, ka tie ir Jurševska vīri. Ceļos, lai turpinātu iešanu. Iešāvās prātā, ka esmu miliča formā – šinelis ar spožām pogām. Nezinu, vai pagalmā to ievēroja vai ne, jo sētu apgaismoja tikai istabā degoša petrolejas lampa. Sirds sažņaudzās, ka tikai nepārskatās un neatklāj uguni. Padevu mūsu sazināšanās signālu – pikstienu, kas līdzīgs briežu saucienam. Neatbildēja. Mani pārņēma divaina sajūta: ne bailes, bet spēle ar dzīvību. Domāju, Ziņģis

droši vien ir kaut kur tālāk, bet jurševskieši nesaprata. Pamanīju priekšā divus siluetus, bija baisi, ka nenotiek iepriekš minētais, kas var beigties traģiski. Bija jau tik tuvu, ka vienam no pretimnākošiem varēju saskatīt žaketes spožās dzelzceļnieku formas tērpa pogas. Tāds bija arī Čīmes sētā. Sapratu, ka tie ir priekšposteņi. Vīri jau bija tik tuvu pienākuši, ka gribēju uzsākt sarunu. Viņi it kā pašķīrās, palaida mani garām, un es paliku starp viņiem. Acumirkli katrs satvēra mani aiz rokām un atlauza tās uz muguras, nogāza ar seju pret zemi. Sasēja rokas, kājas, atbruņoja. Gūstītāji, ieraudzījuši, ka atņemtais automāts uzvilīts, nikni lamājās krievu valodā ar visrupjākajiem vārdiem, kādu latviešu valodā nav. Saprata, ka mazākās neuzmanības dēļ lodes viņus būtu sakapājušas. Saprotams, ka no tāda attāluma nevar netrāpīt. Vēl šodien nevaru sev piedot, ka rīkojos pārsteidzīgi. Kad biju aiz eglīšu pudura, nevajadzēja steigties, bet vēl un vēl pārliecināties. Tā ir vislielākā kļūda manā mūžā.

Rītausmā jau varēju redzēt tālāk. Kādus piecdesmit metrus no manis atradās nomaskēta tā dēvētā «zagtā mašīna». Zemē gulēja sagūstītais Ziņģis. Seši nodevēji un čekists leitnants Vasins rosījās ap mašīnu, likās, ka par labi padarītu darbu iedzēra pa glāzītei grādīgā. Pēc laiciņa Ziņģim atsēja kājas, bet pie sasietajām rokām piesēja ap piecus metrus garu auklu. Viņi vēlējās, lai gūsteknis parāda, kur glabājas šautene ar trokšņu slāpētāju un pārējās mantas. Četri bruņoti vīri dzina Ziņģi pa priekšu, turēdami aiz auklas. Pie manis palika Jurševskis un Driegs, Vasins aizgāja uz otru mašīnu paziņot čekas priekšniekam, ka «bandīti» notverti.

Pagāja vairāk nekā pusstunda, kad no mūsu noņemnes puses atskanēja divas automāta kārtas un atsevišķi šāvieni. Jurševskis un Driegs ļoti uztraucās un ielēca vecā bumbu bedrē, jautādami, vai nav vēl kāda bandītu grupa bez mūsējās. Paraustīju plecus un atbildēju, ka neko nezinu. Pēc neilga laika atskrēja visi četri Ziņģa pavadoņi, viens – bez automāta. Viņi Jurševski pasauca

sānis, lai izstāstītu notikušo. Tā kā vējiņš pūta uz manu pusi, varēju visu labi dzirdēt. Atbruņotais stāstīja, ka viņš ar vienu roku atspiedies uz automāta, ar otru centies no eglītēm izvilkt kādu saini, uz kuru Ziņģis ar galvas mājienu norādījis. Tajā brīdī sagūstītais izsitis no rokas automātu un, pārtvēris to savās rokās, vērsies ar stobru pret viņiem, un saucis: «Rokas augšā! Ar muguru pret mani! Trīs soļus uz priekšu!» Viņi bijuši tā pārsteigti, ka visas Ziņģa dotās komandas izpildījuši. Pēc laiciņa manījuši, ka gūstekņa vairs nav. Tad šāvuši pa krūmiem, bet ne ziņas, ne miņas.

Vēlāk, pēc lēģera gadiem, uzzināju īsto patiesību. Ziņģis bija sportists ar vienreizēju reakciju, drošsirdīgs, mācījies dažādus paņēmienus, vācu laikā beidzis diversantu skolu. Šī nebija pirmā reize, kad viņam izdevās izbēgt no čekas nagiem, ja nemaldos, tad – ceturtā. Ziņģis stāstīja, ka pa ceļam uz nometni viņš kustinājis rokas, līdz aukla kļuvusi vaļīga. Ar zibenīgām kustībām pārtvēris automātu, uz kura bijis atspiedies viens no sargiem, un pagriezies pret trim bruņotiem vīriem. Vienā laikā ar šīm kustībām nospiedis sprūdu, aizslēgs ar troksni iegrūdis patronu stobrā, bet tā nav sprāgusi. Vajātāji no uztraukuma to nav pamanījuši. Ziņģis sapratis, ka nu vairs nebūs labi, tāpēc licis izpildīt iepriekš minētās komandas un pats pāris lēcienos pazudis aiz eglītēm. Šāvuši gan, bet viņš aizskrējis uz vietu, kur mums glabājās rezerves ieroči, lai atņemtā automāta vietā paņemtu citu.

Kad atgriezās Vasins, viņam paziņoja par Ziņģa izbēgšanu. Dzirdot tādu ziņu, leitnants ļoti sadusmojās un lamāja savus pakalpiņus nekrietnākiem vārdiem. Drīz vien ieradās iekšlietu karaspēka grupa kopā ar Savenko. Viņš kaut ko pateica zaldātam, tas pienāca pie manis un sāka spārdīt ar kājām. Spēra nežēligi, salauza degunu, pārsita lūpas līdz asinīm, salauza ribu. Sita, līdz kļuvu zils un sapampis. Pretoties nespēju, jo rokas un kājas bija sasietas. Savenko to visu redzēja, bet neko neteica. Vēlāk vēlējas zināt, kā esmu ar Ziņģi iepazinies. Protams, es meloju.

Pašā vakarā mani, apsegtu ar brezentu, aizveda uz Asītes pagastu, tad uz «zilo brīnumu» – Liepājas čeku. Tur mani noturēja veselu mēnesi. Kāds no arestētajiem, Pilēns, mani pamācīja: «Dēliņ, šonakt neguli, izdomā, ko vari noslēpt, ko ne, un paliec pie sava. Ja tevi šītīs, izturi un nerunā. Jo vairāk runāsi, jo vairāk šītīs.» Šo padomu arī ņēmu vērā.

Piecpadsmit gadu nebrīvē

Vēl vienu mēnesi pavadīju Rīgas čekas pagrabos ar nemitīgu pratināšanu. Pēc tam atsūtīja atpakaļ uz Liepājas čeku, bet vēlāk – uz cietumu. Pratināšana turpinājās. Tur bija tulks, kas pildīja arī sitēja pienākumus – ar dūri pa pieri tā, lai galva atsitas pret sienu. Galvenā prasība – nodot pabalstītājus. Es turējos pie savas versijas.

Mani, pašam klāt neesot, tiesāja Maskavā – bez atbalstītājiem, lieciniekiem un iespējam aizstāvēties – «īpašā apspriedē» 1950. gada pavasarī. Un tomēr mani pagodināja, cietumā paziņojot, ka esmu notiesāts uz 25 gadiem. No tiem nepilnus astoņus pavadīju lēģerī, nepilnus septiņus gadus – izsūtījumā.

Pēc sprieduma paziņošanas ilgi vairs Latvijā neturēja. Izgājām ārstu komisiju, sadalīja pa grupām, jaunus un veselīgus sūtīja uz šahtām. Mani norikoja uz Vorkutas 11. šahtu. Režīms bija stingrs, par mazāko pārkāpumu draudēja karceris. Reiz nepasveicināju uzraugu. Mani aizveda uz caurlaidi un lika rakt sniegu. Tā kā nejutos vainīgs, atsacījos to darīt. Mani nosauca par Amerikas spiegu un gribēja uzlikt roku dzelžus. Rokas tomēr neraslējās, jo režīma priekšnieks bija paņēmis atslēgas no atvilktnes, kur glabājās šī manta. Uzraugs laikam gribēja, lai es lūdzos, bet es to nedarīju. Tad viņš pavēlēja man izģērbties līdz apakšveļai un ieslējās karcerī, kurā logs bija izsists. Laukā sals turējās ap 40 grādu. Pēc reglamenta tādā telpā notiesāto atļauts turēt divas stundas. Apņēmos, ka jāiztur. Berzēju miesu, lai nenosaltu. Trīcēju kā apšu lapa, zobi klabēja ar troksni. Pagāja divas stun-

das, uzraugs vairākas reizes pagrabināja atslēgas, tas nozīmēja, lai eju lūgties. Kaut nosalis, tomēr nepazemos. Pagāja četras stundas, atkal uzraugs rikojās kā iepriekš. Biju nosalis līdz nemaņai, tomēr muguru neliecu. Viņš to visu redzēja un pie sevis smīnēja. Pagāja piektā stunda, kad atvēra durvis un mani ar varu izdzina koridorā, lika apģērbties un stāvēt tur. Koridors bija silts, tomēr drebēšana un zobu klabēšana pārgāja tikai pēc pusotras stundas. Pēc tam es tiku aizsaukts uz režīma priekšnieka kabinetu, lai noskaidrotu, kāpēc nepakļaujos uzraugam un neatbildu uz jautājumiem, par ko esmu sodīts. Priekšnieks jautāja, vai es arī viņam neatbildēšot, uz ko atteicu, ka priekšniekam ir tiesības zināt, bet kuram katram uzraugam man nav jāstāsta, kāpēc un par ko sodīts. Ar viņu cilvēcīgi aprunājos, lai gan uzraugs bija pieprasījis piešķirt man vēl desmit diennaktis «būrī». Uzrauga lūgumu priekšnieks neņēma vērā un mani atlaida.

Kad tiku ārā no karcera, biju stipri noguris un jutu, ka ir paaugstināta temperatūra. Labs draugs man bija feldšeris Žīgurs, latvietis, kas strādāja medpunktā. Gāju

Ģimene. Emīlija Rudzroga, viņas brālis Rūdolfs un bērni (no kreisās) Nikolajs, Ernests un Rūdolfs.

pie viņa, izstāstīju savu piedzīvojumu. Pamērija temperatūru, tā bija 38,5 grādi. Žīgurs iespricēja zāles, sadeva vitamīnus un temperatūru «nodzina». Taču pēc pāris nedēļām saslimu ar plaušu karsoni un tad temperatūra bija ap 40 grādu. Mūsu lēģerī slimnīcas nebija, un mani divu konvoju pavadībā kājām aizdzina uz 9., 10. šahtas dzīvojamo zonu. Temperatūra bija augsta, pa ceļam klupu, cēlos un atkal klupu. Tomēr karavīri bija godīgi, pagaidīja, kad piecelšos. Izveseļojos un atgriezos atpakaļ savā vecajā vietā – 11. šahtā. Tā ir tikai viena epizode no daudzajām...

Mainītās lomās

Pēc aptuveni 15 lēģerī un izsūtījumā pavadītiem gadiem 1964. gada maijā atgriezos Latvijā. Savu pirmo spīdzinātāju J. Savenko sastapu pēc pusgadsimta Kurzemes apgabaltiesas zālē. Šoreiz apsūdzētais bija viņš. Prāvā pret J. Savenko biju viens no 27 cietušajiem. Pirms tiesas sēdes zālē bija sapulcējušies ap pussimt Latvijas Sociālistiskās partijas Liepājas nodaļas biedru. J. Savenko ienākot tiesas zālē, piektās kolonnas pārstāvji piecēlās un uzgavilēja savam varonim. Tikai pēc tiesneses trešā aizrādījuma ņurdēšana zālē apklusa. Neizturējis šo Latvijas valstij nelojālo iedzīvotāju uzvedību, jautāju: «Kas jūs te sauca?» Atbilde: «Narod!» (tauta). Pārņēma sajūta, ka atrodos starp tādiem pašiem ienaidniekiem kā pirms piecdesmit gadiem. Par laimi, viņiem nebija ieroču. Pie manis kā cietušā klāt pienāca sieviete un latviešu valodā lūdza saudzēt J. Savenko, kā tas kristietim pieklādoties. Es nespēju viņas lūgumu izpildīt un pieprasīju J. Savenko augstāko sodu. Uzskatu, ka šim cilvēkam, ja vien viņu tā var saukt, nav tiesību saņemt piedošanu. Bet tas ir tikai cilvēciskais aspekts. Manuprāt, J. Savenko, kurš organizēja nacionālās pretošanās kustības iznīcināšanu Kurzemē un jo īpaši Liepājas rajonā, ir kara noziegums, jo mēs ar viņu miera līgumu nebijām parakstījuši. Nacistus sodīja Nirnbergā un viņus arvien vēl tiesā. Kara noziegumiem un noziegumiem pret cilvēci nav noilguma. Pēc analogijas

šis cilvēks ir pelnījis līdzīgu sodu kā tie gestapo vīri, kuri spīdzināja un apšāva, piemēram, partizānus Baltkrievijā.

Latvijas Augstākā tiesa J. Savenko atbrīvoja, jo viņš cietumā pavadījis gana daudz laika – aptuveni gadu. Cik juridiski aprobežotam un pret savas tautas vēsturi noskaņotam jābūt tiesnesim, lai kaut ko tādu izdomātu?! Bet tas jau ir retorisks jautājums. Iespējams, atbildes atrodamas kaut kur pusceļā starp Krievijas Federācijas Ģenerālkonsulātu Liepājā un Latvijas Tieslietu ministriju Rīgā.

Kāpēc es ienīdu komunistu varu

Jaunībā pieredzēju šausmas, ko atnesa «varonīgā sarkanā armija». 1941. gada 14. jūnijā izsūtīja mana mātesbrāļa ģimeni. Onkulis gan izbēga, nezinādams, ka tik un tā paņems sievu un abus bērnus. Mazākā meitenīte ceļā nomira. Viņas liķīti bruņoti pavadoni, čekisti, izmeta ārā no vagona...

Pēc Vācijas kapitulācijas, kad nāca sarkanarmiešu ķēde, sākās laupīšanas un izvarošanas. Atņēma pulksteņus, dārglietas, radioaparātus, telefonus, ēdamo. Atceros šādu notikumu. Sarkanarmieši bija uzbrukuši Alviķu Emīlijai. Kad māte gājusi palīgā, viņa ar cirvi nosista. Tēvs, izdzirdis troksni, steidzies istabā. Zaldāts iedūris viņam durkli vēderā. Tas nolūzis. Tēvu izdevās glābt, bet māte aizgāja bojā.

Simtiem vietējo iedzīvotāju pārdzīvoja pratināšanas, šausšanas, tiesas un drausmīgus gadus padomijas lēģeros. Aizputes čekā arī latviešu pakalpiņi bija briesmīgi. Taču bija arī citi piemēri. Ziņģa meitenes tēvu pratinājis kāds čekists latvietis. Izprašņājis, bet atbildes protokolā rakstījis, pratināmā teikto vēl nesadzirdējis: nezinu; neatceros; nebiju klāt utt. Teicis: parakstiet un turpmāk runājiet tikai tā!

Pārsūtīšanas punktā biju kopā ar Urbānu no Latvijas. Pratinot viņam kulīte iespiesta atvilktne. Vēlāk viens sēklinieks sācis pūt...

Jā, Jevgeņijs Savenko savā un Krievijas vārdā atvainojās, bet es nezinu, kā to visu var piedot. Vārdos – varbūt, bet sirdī, pašā dziļākā būtībā – nekad!

Emīlija Bogdanova (dzim. Zakševska) Noziedzīga ideoloģija – pasaules bīstamākais ierocis

Emīlija Bogdanova, dzimusi Zakševska, pirmoreiz Latgales zilgmi ieraudzīja 1938. gada 28. novembrī Abrenes apriņķa Viļakas pagasta «Ogusalās». Ģimene izsūtīta 1949. gada martā.

Maniem vecākiem pieredēja trīs hektāri aramzemes, viens zirgs, divas govīs, cūkas. Lai varētu kaut kā iztikt, tēvs bija uzbūvējis cepli, kur vasarās kopā ar kaimiņu taisīja ķieģeļus.

Tikai tagad uzzināju, ka tos izlietoja turpat, arī Viļakas skaistās baznīcas celtniecībai.

1945. gadā tēvu Antonu Zakševski arestēja: bijis aizsargs, ekspluatators ķieģeļceplī. Viņu notiesāja uz 25 gadiem. Palikām mātei divi bērni – es un māsa Marija.

1949. gada martā «iedabūt» mūs izvedamo sarakstos palīdzēja kaimiņš – krievs Morozs (vārdu neatceros). Acīmredzot aizskaudības. Izvešana notika – kā jau visiem. Atbrauca «istrebki» un bez liekas runāšanas un liekām mantām aizveda. Māsai Marijai toreiz bija astoņi gadi. Viņa pārblīvētajā vagonā negribēja kārtoties uz tā saucamā «poda». Reiz, ziemas salā kādā Sibīrijas stacijā viņa lida nokārtoties zem vagona un pazuda. Uztraukums bija ļoti liels. Par laimi, vilciens stāvēja ilgi, un ar visa vagona iemītnieku palīdzību Mariju izdevās atrast.

Zakševsku ģimene – māte Marianna, meitas Emīlija (pa kreisi) un Marija.

Kādā stacijā mūs izsēdināja, neatceros. To gan atminos, ka pretī no kolhoza bija atbraukuši ar ļoti garām ragavām. Tajās bija iejūgti astoņi vērši. Pajūgā sēdēja ļoti daudz cilvēku ar maziem bērniem. Braucām ilgi un laiku pa laikam dzirdējām tikai «cob-cobē», kā skubināja vēršus. Mūs izmitināja sādžā pie tādiem pašiem savulaik izsūtītajiem – krieviem. Ieraudzījuši mātes rūtaino pašausto mēteli, vietējie brīnījās un teica, ka viņa gan esot bijusi bagātniece.

Lai remdētu izsalkumu, lasījām pa lauku no pagājušā gada palikušos sasalušos kartupeļus. Mēnesī izsniedza trīs kilogramus zaļu vērmeļu un rudzu vai kviešu malmu. Tā saucamās «ļepjoškas» cepām uz plīts bez pannas.

Kad komandants uzzināja, ka mums ir bijis ķieģeļu cepelis, mūs pārcēla uz citu vietu strādāt kādā uzņēmumā. Darbs bija smags, strādājām visas trīs: māte, māsa un es. Pa trijām dabūjām mazu «ķieģelīti» – klaipiņu maizes. Uzskatījām, ka nu jau ir labāk. Mani gan krievu bērni saukāja par «nāvi», tik bāla biju.

Komandants bija labvēlīgi noskaņots un, redzot, cik smagi strādājam, pārcēla mūs uz rajona centru Marjanovku. Norikoja filča darbnīcā. Tur arī sagaidījām Staļina nāves dienu. Rūpnīcā gaudoja sirēnas, krievu strādnieki

Pirmā no kreisās Emīlija Bogdanova (Zakševska) Sibīrijā.

raudāja, kā viņi saka, «pričitāja» – ak tu mūsu mīļotais tētiņ, kāpēc tu mūs atstāji...

Pēc kāda laika uzzinājām, ka tēvs ir Vorkutā, un mūs pārvietoja uz turieni. Tēvs strādāja šahtā par galdnieku, māte vairs darbā negāja. Es iestājos pavāru skolā un, to beigusi, strādāju šahtas ēdnīcā – pazemē. Tur iepazinos ar nākamo vīru Bronislavu. Viņš ar visu savu rotu savervēts un nokļuvis Vorkutā. Ieraudzījis pie manas blūzītes saktiņu, prasīja, vai neesmu latviete. Tā sākās mūsu draudzība.

No Vorkutas atbraukt uz dzimteni «apskatīties» nolēma atlaist mani. Braucot uz mājām, izjutu spēcīgu savīļņojumu. Likās, ka varētu pat rāpus tikt līdz mājām. Ejot pa Purvmalas sliedēm, šķita – katra smildziņa tik mīļa!

Atgriezos dzimtenē pie mammas māšas Sofijas Lugas, kas atradās četrus kilometrus no Purvmalas stacijas. Ieraugot viņu klētī iesālīto cūkas gaļu, es pēc ilgās un «krietnās ideoloģiskās apstrādes» teicu tantes vīram Stefanam, ka viņi gan ir «budži».

Ejot mājās no Viļakas baznīcas, mani ieraudzīja «labvēlīgais» kaimiņš Morozs. Teica: nu re, cik labi, ka jūs izsūtīja, esi glīti apgērbta un galvā pat cepure, kā viņš latgaliski teica, ar «zača lipu». Un tomēr manā sirdī naida nav.

Dievs šo kaimiņu ir smagi sodījis: pēc operācijas, kā pats teica, ielikta «sudraba rikle». Dēlu nošāva «bandīti», un ar meitu arī kaut kas bija atgadījies. Acīmredzot citu ciešanas šai ģimenei nenāca par labu.

Kādu laiku strādāju Lugas veikalā par pārdevēju. Reizi nedēļā nauda bija jānes uz Viļaku. Ceļā gadījās, kā toreiz teica, «mežabrālis». Iztiku ar izbīli.

Atstāju Lugas un aizbraucu uz Rīgu pie onkuļa Stefana paziņas Emilijas. Pabeidzu mašīnrakstīšanas kursu. Vajadzēja meklēt darbu. Tēvs atrakstīja un sauca atpakaļ uz Vorkutu. Aizbraucu. Tur apprecējos. Otrās kāzas man bija dzimtenē, laulājos baznīcā Rīgā.

Pēc visa pārdzīvotā man ir radusies pārliecība, ka ideoloģiskie ieroči ir bīstamākie pasaulē. Tāpēc ar lielām bažām raugos uz Rietumu «kultūras» jeb samazgu iepludināšanu Latvijā. Un par mazdēlu paaudzi man ir lielas bažas.

Zigurds Gobiņš

«Nesaki, ka nemāki!»

Ir 1950. gads. Esmu 9. klasē, man ir 17 gadu, 24. jūnijā paņēmu čeka. Parastās pratināšanas dienas un naktis. Centrālcietums. Tā pagāja 1950., 1951. gads. Tad nedēļu ilgs ceļš uz pārsūtīšanas punktiem, līdz nonākam Intā. Tur esam no 1951. līdz 1956. gadam. Intā sodu izcieš arī Edmunds Nerets. Esam kopā ar spēņu Zilo divīziju. Vecākie ieslodzītie pamāca: «Nekad nesaki, ka tu kaut ko nemāki!» Tā arī daru. Kad prasa, kas prot galdnieka darbu, es tūlīt piesakos. Pirmie «ražojumi» pavisam neizdodas, vēlāk veicas. Kādā brīdī iedala koka darbnīcā par krāsns kurinātāju. Nu siltuma papilnam. Priekšniekam draugi virtuvē, tad arī man tiek kāds lieks kukulis maizes.

Tomēr reiz iekaist mandeles un tās jāizgriež. Intas slimnīcā ir labi ārsti – arī bulgāru profesors (ķirurgs). Sēžu gaitenī rindā līdzās mironim. Atveru muti, ārsts uzsmērē kādu zāli un tur arī izrauj mandeles. Nu un kā? Viss bija bez sarežģījumiem.

Pēc tam nokļuvu ogļu šahtās. Tas bija smags darbs. Tā vis nebija krāsns kurināšana. Kad atlaida mājās pēc četriem gadiem, tad darba lauks bija elektrības nozarē. Te Ozolainē, te Bārbelē, 1. maija kolhozā un citur.

Meita tēva dzīvi zina. Viņa ir skolotāja Ozolaines pamatskolā. Znots arī tur strādā, bet mazmeita māsās.

1997. gada decembrī

*Zigurds Gobiņš
pie šahtas «Sever»
1956. gadā.*

Stelpe – Pavlograda

Stelpiešu Dūmiņu ģimene izsūtīta
1949. gada 25. martā.

Stelpes pagasta «Dunduru» saimnieki 1949. gada 25. marta rītā jūdza zirgu ratos, jābrauc uz Bausku iepirkt gaļu valsts nodevām. Vecsaules pusē satiek pazīstamus: «Kur jūs braucat? Šodien ved projām cilvēkus!» Abi Dūmiņi griež zirgu apkārt un brauc mājās. Tur pagalmā jau gaida Iekšlietu ministrijas trīs karavīri, virsnieks un kādi vietējie.

«Ātri kravājieties, jābrauc prom! Laiks 20 minūtes!» tāda ir pavēle. Abi Dūmiņi un māte Lība Dundure apjukuši un nesaprašānā, kāpēc mums tādiem nabagiem jāvēro ceļš uz Sibīriju?

Dūmiņu ģimene Pavlogradā 1949. gada aprīlī. Sēž Lība Dundure, klēpī mazmeita Ināra, Andrejs Dūmiņš un sieva Elvīra.

Elvīras Dūmiņas stāstījums

Labi vēl, ka krievu zaldāti klusu pateica, lai ņemam visu, ko varam. Ne jau pirmo reizi viņi esot šādā izsūtīšanas darbā. Vietējie klusēja.

Arvīds tika nosēdināts pie galda un – ne soli! Tikai pēc neliela brīža ļāva aiziet uz kūti, paņemt zirgu, sajūgt tukšos ratos un tad visu ģimeni – mani, Arvīdu (Andreju) Dūmiņu, pusotra gada veco Ināru un māti Lību Dunduri – ar nelielu sainīti aizveda pašu zirgi tālajā ceļā. Stelpes ciema padomes sētā jau gaidīja smagās mašīnas, kurās visus sakrāva ceļam uz Vecumnieku staciju. Kas tur bija

lopu vagonu! Un pilni ar cilvēkiem! Vēl pāris dienu šos vagonus stumdīja līdz Iecavai, atpakaļ uz Vecumniekiem un tad projām uz «plašo dzimteni», uz mūžu. Man bija visgrūtāk, jo nemācēju krievu valodu. Pēc pusgada jau runāju gan krieviski, gan ukrainiski.

Brauciens līdz Omskas apgabalam ilga divas nedēļas. Kā visšausmīgākais brīdis ceļā bija tas, ka īpašās pieturvietās atvērās aizslēgtās vagona durvis, un visiem vajadzēja izkāpt un turpat pie sliedēm kārtot savas vajadzības bruņotu karavīru klātbūtnē. Tupēja cits pie cita, vīrieši un sievietes. Sevišķi smagi to pārdzīvoja jaunās meitenes.

Beidzot Omska klāt. Te visu «dzīvo masu» lādēja no vagoniem nelielās smagās automašīnās un veda uz 80 kilometru tālo Pavlogradu. Te bija jauna pasaule! Visus izsūtītos izlika sniegā un dubļos. Jāgaida. Tad sabrauca kolhozu un sovhozu priekšnieki pēc «brīvā darba spēka». Laiks bija drūms, lietains, vēss, mazajai meitiņai Inārai kļuva ļoti slikti. Kaut ātrāk tiktu zem jumta! Mūsu jaunā dzīvesvieta bija kolhozs «Abramovka». Turienieši ne labprāt laida mūs savās «zemļankās». Mēs taču esot briesmoņi! Drīz sarunājām istabiņu kādā krievu ģimenē. Turpat iekārtojās visas sešas latviešu izsūtīto ģimenes (Vecbišķeni, Ģeķi un citas).

Pirmais gads bija ļoti, ļoti grūts. Māte veca, meitene maza, man un vīram jāiet darbā no saules līdz saulei. Meitiņu Ināru redzējām tikai gulošu. Arvids strādāja lauku brigādē (vēlāk – traktorists), es ganiju aitas. Ar pārtiku bija ļoti trūcīgi. Aitas ganot, stepē lasiju putnu olas. Tad vismaz meitiņai bija drusku labāks ēdamais. Strādājošiem izsniedza 300 gramu maizes dienā, bet tā bija rūgta no vērmēļu putekļiem. Sievietes nevarēja zemi normāli apstrādāt ar bulļiem. Vērmeles auga visapkārt. Vietējie iedzīvotāji grima nabadzībā un trūkumā, arī apspiestībā. Pēc Staļina nāves situācija uzlabojās.

Ar laiku gribējām paši savu mājiņu. Tā jāprot uztaisīt no nekā – no velēnām vai salmiem. Samīca mālus ar

salmiem, no šīs masas taisa ķieģeļus un žāvē saulē. Ķieģeļus izmanto mājas celšanai. Pēc šāda būvmateriāla pielietošanas mājas sienas ir jāapsmērē ar glīzdas un zirgu mēslu micijumu (to dara cilvēks ar kājām) no ārpuses un iekšpuses. Kad viss nožuvis, taisa iekšpuses mazīšanu. Pēdīgi nāk «smalkais» darbs: ar kaļķi vai krītu izbalšina visu istabu. Tā mājā tikai viena.

Mājas apsildīšana Sibīrijā arī nebija tāda kā «Dunduros» – ar labi izžuvušu priedes vai bērza malku. Pavlogradas apkārtnē mežu nebija. Kurināšanai izmantoja mēslus un salmus. Arī to drīz iemācījos. Viss tur bija jāamācās: gan strādāt viņu gaumē, gan runāt.

Laimes diena 1957. gada 18. aprīlis, kad pienāca ziņa: esam atbrīvoti. Kolhoza priekšsēdētājs gan vīram teica: «Andrjuša, paliec te un strādā. Tur tevi neviens negaida.» Viņam bija taisnība! Tur bijām iedzīvojušies, cilvēki draudzīgi (dažādas tautas), priekšniecība laba. Tomēr gribējās uz mājām, uz Latviju...

Mājās atgriezāmie visi četri. Iekārtoties darbā nebija tik grūti, kā tikt pie dzīvesvietas. Tēva mājās «Dunduros» jau citi saimnieki (Līganti), un viņi nevēlas mūs pat redzēt.

Tomēr pamazām atradām darbu un dzīvesvietu Doles salā, pēc tam Rīgā. Darbs bija interesants arī lidostā «Rīga». Ar tās palīdzību tika paceļots pa visu Padomju savienību.

Tagad dienas pāiet Ogrē. Meita Ināra jau pusmūžā. Viņai laba ģimene un darbs tekstilkombinātā. Vīrs palīdz pārbūvēt nopirkto māju. Mazmeita Inga ar ģimeni arī dzīvo Ogrē, strādā Rīgā. Mana rosība pa dārzu, palīdzu audzināt mazmazdēlu Tedi. Kopā ar mazmeitu Ingu apceļojam Latvijas pilis.

Mans vīrs Arvīds (Andrejs) Dūmiņš nomira 1999. gada 28. aprīlī un apglabāts Ogres kapos līdzās manai māmuļai Libai Dundurei.

**Elvīras Dūmiņas Sibīrijas stāstu
pierakstījusi LĪVIJA LAPŠA**

Arnolds Mitris

«Zelta jaunības» gadi

Arnolds Mitris dzimis 1931. gada 16. jūlijā Bauskas rajona Panemunes pagasta Bērtuļu mājās. Arestēts 1950. gada 22. jūnijā. Tiesāts 1951. gadā pēc KPFSR Kriminālkodeksa 58-1a un citiem pantiem uz 25 gadiem. Atbrīvots 1957. gada 20. janvārī.

Ģimenē vecākiem bijām divi bērni – es un māsa Mirdza. Tēvam piederēja 13,5 hektāri zemes. No agras bērnības tikām radināti pie lauku darbiem. Mūsu mājās atradās Tunkūnu pasta nodaļa un telefona centrāle. Arī to apkalpojām. Bijām pārtikuši.

1939. gadā sāku mācīties Tunkūnu četrgadīgā pamatskolā. Skolotāji bija nacionāli noskaņoti un tā audzināja arī mūs. Piedzīvoju 1940. gada un 1941. gada abas okupācijas un skološanos jau pēc citas ideoloģijas. Tomēr nekļuvu ne sarkanais pionieris, ne brūnais patriots. 1946. gadā pabeidzu Mežgaļu pamatskolu.

1945. gadā apcietināja manu tēvu un aizsūtīja uz Sverdlovskas apgabala Soļikamskas filtrācijas nometni. Daudzi tur aizsūtītie gāja bojā. Mans tēvs pēc diviem gadiem atgriezās.

Notikums ar tēva arestu mani stipri iespaidoja, jo zināju, ka viņš nekādās partijās nesastāvēja un nebija ļauns pret citiem. Puika būdams, biju pieredzējis 1941. gada izsūtīšanas. Aizveda arī mūsu kaimiņus. Viņi bija labi cilvēki, daudz strādāja, bija sabiedriski. Toreiz es vēl

*Arnolds Mitris 1955. gadā
Kolimā.*

daudz ko nesapratu. Tikai jutu, ka sāk valdīt ļaunums...

1946. gadā mācījos Bauskas vidusskolā. Radās domu draugi, iepazināmies. Skolā bija arī daži krietni skolotāji un laba klases audzinātāja. Neko nedomājot par «pretpadomiskumu», sākām iedziļināties toreizējās dzīves pretrunās. Bieži satikāmies, pārspriedām, kā rīkoties turpmāk. Mūsu skolā tajā laikā bija maz komjauniešu. Un tie paši nejutās mūsu sabiedrībā ērti! Varēja teikt, ka valdīja nacionālpatriotisks gars. Bez šaubām, tas viss tika no attiecīgu «dienestu» puses novērots...

1950. gada 22. jūnijā mani uz ielas apcietināja. Bija vidusskolas izlaidums. Ļoti sāpēja sirds, sēžot Bauskas čekas kamerā un caur atvērto mazo restoto lodziņu dzirdot mūzikas skaņas no izlaiduma vakara balles.

Vēlāk uzzināju, ka šajā dienā un vakarā izlaiduma zālē apcietināti arī daudzi mani domu draugi.

Sākās drūmais «zelta jaunības» ceļš: caur Rīgas čeku un Baltijas kara apgabala tiesu uz Sibīrijas ziemeļu tālēm, kur padomijai bija vajadzīgs lēts darbaspēks.

Biju noņemtiņš Krasnojarskas apgabala Noriļskā. Ar rokas darba rīkiem, cirtni un lāpstu, rakām sasalušajā zemē būvbedres līdz klintij. Noriļska atradās aiz Polārā loka mūžīga sasaluma joslā. Tas bija izrakteņiem bagāts rajons ar ļoti skarbu dabu. Cēlām daudzstāvu mājas. Pat tad, kad trakoja sniega vētras un sals reizēm bija gandrīz mīnus 45 grādi. Dažreiz nācām mājās uz noņemtiņš caur konvoja ierindu, turēdamies pie virvēm, lai neaizpūstu taigā un konvoja zaldāti mūs nenošautu it kā par bēgšanu.

Tā strādājot salā, pusbadā un pazemojumā, pienāca 1953. gads – «lielā ļaundara» nāves diena. Jutu, kā politieslodzītie atviegloti uzelpoja...

Pēc neilga laika arī Noriļskā sākās politieslodzīto streiki. Visi bijām notiesāti uz 25 gadiem, bez atgriešanās iespējām Dzimtenē – savā Latvijā. Pēc streikiem mūs atkal (jau kuro reizi!) izšķīroja un nosūtīja, arī mani, uz

Magadanas apgabalu, tā saucamo Kolimu. Strādājām ogļu, zelta rūdas raktuvēs, kā arī cēlām D-2 hidroelektrostaciju uz Kolimas upes.

Mēs bijām jauni un daudz varējām izturēt. Satikām patīkamus cilvēkus ar stingru mugurkaulu. Visiem bija vienas bēdas un ciešanas!

Tā pagāja septiņi gadi. Pēc lielajiem nemieriem un iestājoties «politiskajam atkusnim», pamazām tikām mājās. Ļoti grūti izteikt to izjūtu, kad iebraucu Rīgā un pirmo reizi pēc tik gariem gadiem dzirdēju runājam radio skaļruni latviešu valodā.

Varu pateikties savām bijušajām darbavietām: Raiņa valsts saimniecībai, «Latvenergo» Bauskas tīkla rajonam, kur bija saprotoši latvieši vadītāji un neņēma vērā manu otrās šķiras cilvēka statusu, iekārtojoties darbā. Nejutos svešs starp savējiem latviešiem savā mazajā Latvijā.

Esmu otrās grupas invalīds, un ceru, ka visiem latviešiem savā zemē būs mājas un drošāka dzīve.

Bauskā

1993. gada 20. martā

Latviešu strēlnieka ģimenes liktenis

Anna un Lelde Liniņas izsūtītas 1949. gada 25. martā
no Bārbeles pagasta.

Bārbeles pagasta Ezeru mājās 16 hektāru lielajā jaunsaimniecībā saimniekoja Liniņu ģimene – tēvs Jānis, māte Anna un es, viņu meita Lelde, dzimusi 1936. gadā. Zemi tēvs bija ieguvis par piedalīšanos Latvijas brīvības cīņās. Viņš bija latviešu strēlnieks, karojis kopā ar aktieri Ēvaldu Valteru.

Tēvs bija labs cilvēks, devīgs un atsaucīgs. Viņam piemita īpatnēja humora izjūta, kuru bieži vien varēja uztvert dažādi, dažkārt arī pārprast.

1947. gadā tēvu apcietināja, noslēpta ieroča dēļ, un notiesāja uz 25 gadiem. Izsūtīja uz Karagandu Kazahijā.

Tā kā tēvs bija notiesāts un izsūtīts, baigā nakts 1949. gada 25. martā nepagāja garām arī man un mātei. Mājās ieradās cilvēki, lika posties, jo esot jādodas projām uz neatgriešanos. Cilvēki, kuri bija atbraukuši mums palāt, bija noskaņoti labvēlīgi. Viņi pat palīdzēja salikt pārtiku, sasiet saiņus. Teica, lai ņemot līdzī visu, it sevišķi segas un siltas drēbes. Ar zirga pajūgu mūs izveda līdz lielceļam. Tur visu pārkrāva mašīnā un brauca uz citām mājām. Es un māte bijām pirmās. Pēc tam paņēma «Spragaļu» saimnieci Bertu Pakalni, tad Jeskes.

Lelde Strautniece Novouralskā 1955. gadā.

Vecumnieku stacijā jau gaidīja 64 vagonu garš vilciena sastāvs. Ar automašīnām atvestos cilvēkus un viņu mantas sakrāva lopu vagonos.

Vagona galā bija ierīkotas lāviņas. Tur iekārtojās jaunieši, vecākie cilvēki un mazi bērni palika lejā pie savām mantām. Braucām divas nedēļas. Stacijās dažreiz deva ļoti piparotu zupu, kuru ieēdot mocīja slāpes, bet ūdens, zināms, nebija. Deva arī pa gabaliņam «ķieģeliša» maizes.

Grūtais brauciens beidzās Omskas apgabalā Pavlogradā. Cilvēkus un viņu mantas kā lopus izlika uz tirgus laukuma apskatei un izvēlei. Apmēram kā vergu tirgū. Saziņotie kolhozu priekšsēdētāji izvēlējās sev piemērotākos «eksemplārus», protams, katrs gribēja tikai tos jaunākos un stiprākos, tās ģimenes, kurās nebija mazu bērnu un vecu, nevarīgu cilvēku. Mani un māti aizveda uz kolhozu «Deņ Parižskoj komuni» («Parīzes komūnas diena») Breslovkas sādžā. Tur nodzīvojām divarpus gadu. Apvienojot trīs kolektīvās saimniecības, izveidoja Kaļiņina kohozu. Tajā nodzīvojām līdz mājās braukšanas dienai.

Kolhoznieki mūs, izsūtītos, uzņēma labi, bija draudzīgi, atsaucīgi. Man tūlīt uzradās draudzenes – vietējās krievu meitenes. Māte kolhozā slauca govīs. Kamēr nebija izstrādes dienu, māte mainīja līdzī paņemtās drēbes pret pārtiku. Reiz iemainīja aitu. Tā mēs tikām pie gaļas.

Vienu gadu no kolhoza dabūjām bullēnu, arī tas aizgāja gaļai. Par izstrādes dienām deva labību. Reiz, atceros, māte saņēma septiņas tonnas labības, jo bija ļoti ražīgs gads. Kolhozā varēja dabūt vājpienu un paniņas. No kartupeļiem cepām «ļepjoškas», ko sākumā lietojām maizes vietā. Paēdušas bijām, bada nepieredzējām.

Sādžā visparastākās mājas bija celtas no velēnām. Uz tām uzlika spāres, tad noklāja ar žagariem. Uz žagariem atkal lika velēnas. Tas bija jumts. No ārpuses un iekšpuses apmeta ar masu, ko pagatavoja no pelavām un māliem. Šo masu mīcīja ar kājām. Istabas kaļķoja.

Apmetumam izmantoja arī zirgu mēslus, ko tāpat samīcīja kopā ar māliem.

No pelavu un mālu masas pagatavoja arī ķieģeļus. Tie bija ļoti cieti. No šādiem ķieģeļiem būvētās mājas bija greznākās visā sādžā.

Kolhozā audzēja kviešus, miežus, saulespuķes. Rudzus nesēja, tādēļ rudzu maizes, ko ēdām Latvijā, Sibīrijā nebija.

Dārziņā stādījām galvenokārt kartupeļus, arī tomātus un gurķus. Ražas bija labas, ja bija pateicīgi laika apstākļi. Kolhozā bija arī tehnika. Labību kūla kombaini.

Katru mēnesi mums bija jāreģistrējas. Ārpus kolhoza bez speciālas atļaujas nevarēja izbraukt. Vēl Latvijā mātei bija likts parakstīties, ka esam izsūtīti uz mūžu, ka mums nav cerību atgriezties dzimtenē.

Pirmajā rudenī es uz skolu negāju, jo nepratu krievu valodu. Strādāju kolhozā. Nākamajā rudenī sāku mācīties vietējā Novouralskas skolā, kur strādāja četras skolotājas.

Biju enerģiska, nevienam neļāvu sevi nievāt. Viegli tiku galā ar puīšiem gan sādžā, gan skolā, man ne matiņš no galvas nenokrita.

Arī skolā biju darbīga un sabiedriska, ātri iekaroju savu vietu klasē. Kad mācījos 7. klasē, mani uzņēma komjaunatnē. Kādu laiku biju klases komsordze.

1956. gadā pie mums no savas noņemamās vietas Karagandā atbrauca tēvs. Viņš bija vergojis astoņus gadus. Tas jau bija laiks pēc Staļina nāves. Par to, ka valstī būs kādas pārmaiņas, māte nosapņoja. Viņa sapnī bija redzējusi, ka nokrīt saule. Un tiešām, bija norietējusi Staļina «saulīte». Nu, protams, varēja sākt domāt par braukšanu mājās.

Sibīrijā izsūtītie latvieši kopā neturējās, katrs dzīvoja savrup, diezgan noslēgti, cīnoties ar savām likstām, kā nu prata.

Mājās bija jābrauc par savu naudu. Ceļa izdevumi katram cilvēkam bija 142 rubļi.

Sibīrijā vietējie iedzīvotāji bija labi un vēlīgi. Citādi ļaudis bija aiz Maskavas, Eiropas daļā, – cietāki, skarbāki, neiejūtīgāki.

Kad atgriezāties Latvijā (tas notika 1956. gada oktobrī), savās mājās mūs vairs neielaida. Vecāki lūdza, ka vēlas atgriezties «Ezeros», bet toreizējais partijas sekretārs Laugalis to neatļāva. Apmetāties pie mātes mā-sīcas Bārbelē.

Tā kā savās mājās netikām, tad tēvs teica, ka ir pilnīgi vienalga, kurā kolhozā strādājam. Kolhozā «Ausma» Umpārtes pusē tēvam bija pazīstams priekšsēdētājs. Mēs pārcēlāmies dzīvot uz turieni. Iekārtojāmies Ļoļu mājās.

**Leldes Strautnieces (Liniņas) stāstījumu klausījusies
un pierakstījusi VELTA ANSVIESULE**

Inženieris ar «valsts nodevēja» pagātni

Ojārs Ramanis apcietināts 1950. gada 29. jūnijā, notiesāts uz 25 gadiem.

Mans brālēns Ojārs Ramanis dzimis 1929. gada 13. oktobrī Rundāles pagasta «Stūrēnos». Ģimene bija trīs dēli, Ojārs – jaunākais. «Stūrīši» ir Ramaņu dzimtas mājas vairākās paaudzēs. Vecāki nodarbojās ar zemkopību.

Ap 30. gadu vidu vecāki nopērk Noru mājas Rundāles pagastā un pārceļas dzīvot tur. Tā kā saimniecības atrodas netālu, tiek veiksmīgi apsaimniekotas abas, īstenojot zemes ielabošanu, meliorāciju, ēku remontu un celtniecību. Lopkopībā ievieš sugas dzīvniekus. Ojāra vecāku ģimene ir draugos ar grāmatām, laikrakstiem, žurnāliem, un dēli jau pusaudžu gados meistaros dažādas ierīces sadzīves un darba atvieglošanai. Savas saimniecības vajadzībām Ramaņi ražo elektroenerģiju ar vēja generatoru, novadgrāvī ierīko aizsprustu un rotaļu izmēra ūdensratu. Brāļi ierīko mazpulku izmēģinājuma lauciņus, kur audzē netradicionālas kultūras.

Skolas gaitas Ojārs sāk Rundāles pamatskolā, turpina Pilsrundāles pamatskolā, tad Bauskas vidusskolā. Skolas gados interesi saista fizika, ķīmija, matemātika. Kad slimības dēļ nākas vienu gadu skolu kavēt, nākamajā

Ojārs Ramanis pirms apcietināšanas, 1950. gads.

mācību gadā viņš nokārto eksāmenus par divu gadu kursu un Bauskas vidusskolu absolvē 1948. gadā.

Tā paša gada rudenī Ojārs un vecāki pārceļas uz dzīvi Rīgā, kur Ojārs sāk studijas Latvijas Valsts universitātes (LVU) Elektromehānikas fakultātē.

Paralēli mācībām viņš iesaistījās arī jaunatnes pagrīdes organizācijā. 1950. gada jūnija beigās, ciemojoties pie brāļa Talsos, Ojārs tika apcietināts par pretvalstisku darbību. Viņu notiesāja uz 25 gadiem par «valsts nodevību» un izsūtīja uz Irkutskas apgabalu.

Izsūtījumā Ojārs izmantoja katru iespēju mācīties, radinieki un draugi viņam iespēju robežās sūtīja lekciju konspektus un grāmatas. «Es daru savā stāvoklī visu iespējamo, lai samazinātu sevis bremsēšanu – dzīvoju ar līdzīgu laika ekonomiju, kāda man bija studiju laikā. Mācos. Mācos krievu valodu, mācos darbu vadīšanu, pašus darbus, mācos pazīt un saprast cilvēkus (...) Rezumējot jāsecina, ka iespējamības robežās es dzīvoju mērķtiecīgu dzīvi.» (No vēstules brālim Igoram.)

Pēc vairākkārtējiem lūgumiem 1955. un 1956. gadā Ojāra lieta tika pārskatīta, un viņu 1956. gada jūlijā atbrīvoja no ieslodzījuma un ļāva atgriezties Rīgā.

Jau 1956. gada rudenī Ojārs atsāka studijas LVU, tikai šoreiz vakara nodaļā, jo paralēli bija jāsāk strādāt. Viņš iestājās darbā Latvijas Pilsētu projektēšanas institūtā, kas arī bija Ojāra vienīgā darbavieta.

1958. gadā, nodibinoties Rīgas Politehniskajam institūtam, tajā tika iekļauta LVU Elektromehānikas fakultāte, kuru Ojārs 1959. gadā beidza kā inženieris elektriķis.

1965. gadā Ojārs Ramanis iestājās Rīgas Politehniskā institūta aspirantūrā. Šajā laikā viņš izdarīja vairākus pētījumus un kopā ar kolēģiem izgudroja mērāparātu elektrības zudumu uzskaitēi tiklos.

Latvijas Pilsētu projektēšanas institūtā Ojārs jau bija projektu galvenais inženieris, viņa vadītā grupa izstrādāja automātiku jaunceļamajā Rīgas Sporta pilī, projektēja Rīgas ielu luksoforu automatizāciju «zaļais

vilnis». Pēdējais Ojāra darbs bija automātikas izstrādāšana Baikāla – Amūras maģistrālei.

1975. gada 12. maijā viņš aizstāvēja tehnisko zinātņu kandidāta disertāciju par tēmu «Komunālo patērētāju elektrisko slodžu statistiskā raksturojuma parametri».

Ojāra Ramaņa dzīve un darbs pārtrūkst 1975. gada 26. jūnijā atvaļinājuma laikā Melnās jūras dzelmē.

Atmiņas uzrakstījusi
DAINA GOLUBOVSKA

Ojārs Ramaņis izsūtījumā. 1952. vai 1953. gads.

No Ojāra Ramaņa vēstulēm brālim Igoram

1955. gada 12. aprīlī

Sveiks, Igor!

Izmisis es neesmu bijis no tā laika, kad mēs pēdējo reizi redzējāmies. Dažas pazīmes varbūt bija tad Talsos, kad dzirdēju pirmo reizi noslēdzam durvis un kad tur lasīju uzrakstus – sodīts uz gadu, uz pieciem, uz desmit. Es noreibu, domādams, ka līdzīgs ceļš varētu būt arī man. Bet tas tikai pirmais iespaids. Cilvēks esot tāds kukainis, kas pie visa pierodot – daudz vieglāk kā daži dzīvnieki, kuri acīmredzot dārgāk vērtē brīvību; tā viņiem ir nepieciešamāka. Kā ļaudis ikdienā skata un neredz dzīves skaistumu, nenovērtē tās vērtību, tāpat arī šeit ar laiku kļūst neredzami, kļūst par ikdienu aizžogojumi, ļaudis dzīvo ar vakardienu gadus, gadu desmitus – domā, ka viņi vēl jauni, ka viņi un viss, viss stāv uz vietas un gaida, kad viņi turpinās savu dzīvi. Mani moka tā apziņa, ka es atpalieku.

Tu droši vien lasīji manu vēstuli vecākiem, kurā es it kā rezumēju šejienes dzīvi iepriekšējā atrašanās vietā. Es to saucu, runājot Taviem vārdiem, par ciņu pēc laimes. Galu galā es pat varētu apstrīdēt izplatīto jēdzienu – laime. Tu, piemēram, laimi jauc ar mērķi – tās nav identiskas lietas. Cilvēks ir laimīgs, kad viņš jūt, ka tuvojas mērķim. Šis process jau ir laime. Mērķa sasniegšana var būt saistīta ar laimes zaudēšanu. Dzīves un paša cilvēka vērtējumu nosaka viņa perspektīva, jo tālāka, jo saturīgāka cilvēka dzīve, jo vērtīgāks cilvēks. Šejienes dzīves kārtība diktē minimālo perspektīvu – domu par šodien. Kas būs rīt – nav zināms un tas arī nedrīkst interesēt. Diena nodzīvota, un labi. Liela daļa seko šim diktātam un veļas – lejup. Dzīve jāredz vispusīgi, lai dabūtu pareizu priekšstatu par to (gluži kā ikdienas elementi) – no šejienes paveras sevišķi īpatnējs skats uz ļaužu dzīvi un attiecībām. Rezumējot jāsaka, ka iespējamības robežās es dzīvoju mērķtiecīgu dzīvi ar iespējami vistālāko perspektīvu, attiecināti esmu apmierināts (būtu nepiedienīgi teikt – laimīgs).

Ojārs

1955. gada 26. decembrī

Sveiks, Igor!

Jā, brāl, gadi iet; un paturot atmiņā, ka esmu par deviņiem gadiem jaunāks, domāju, kas mēs esam pārāk maz sasnieguši no iecerētā. Cerēsim, ka nākotne būs labvēlīgāka.

(..) pilnīgi piekrītu domām, ka mēs pārāk steidzamies. Es domāju, ka, attīstot šo domu, ir jāsaka daudz vairāk – steidzoties mēs kļūstam pavirši, mēs – veselas paaudzes – jau esam tādas: mēs, vidusmēra cilvēki, ļoti grūti saskatām skaisto ap sevi, neprotam to novērtēt un cienīt; ar to mēs zaudējam arvien vairāk un vairāk no tā sava es, kuru kādreiz mēdz dēvēt par dvēseli. Mūs deģenerē un mēs kļūstam mācīti muļķi mūsdienu darba dalīšanas rezultātā, kas manā uztverē ir progresīva tikai kā

līdzeklis samazināt darba laiku līdz pāris stundām un ir nāvējoša garam un miesai, lai no tās pilnu darba dienu sūknētu dzīves enerģiju maksimālā daudzumā.

Kad es rakstu šīs rindas, ir otro Ziemassvētku vakars. Bez manis mūsu palātā ir vēl lietuvietis, kurš šodien domās ir pie svētku eglītes tuvējo vidū – varbūt domās par pagājušajiem gadiem, varbūt domās par iespējamību būt tur šovakar. Tas ir tikai domās... Eglītes, pušķotas vai nepušķotas, – nav. Ir tikai kāda veca svētku apsveikuma kartīte ar Ziemassvētku vecīti un ... atmiņas.

Manā atmiņā Ziemassvētki saistīti ar dziļi dvēselē iekritušajiem vārdiem «miers virs zemes, un cilvēkiem labs prāts», kuri kopā ar svētku ceremoniālu, ticējumiem un priekšstatiem, kas bērnībā radušies, saista manu prātu šajās dienās.

Visu labāko, brāl!

Ojārs

Irkutskas apgabals, Bratskas rajons, st. Vihorevka

Zenta Struņķe (dzim. Slaktere)

Asaru lāsēs šūpojas mūžs

1949. gada 25. marta rītā neraudāja tikai cilvēki vien, raudāja arī daba. Bija drūms, pelēks rīts un katrs vissikākais koka zariņš šūpoja asaru lāses.

Slakteru ģimeni no Bauskas rajona Misas pagasta «Kalneniekiem» arī gaidīja Golgātas ceļš. Es toreiz biju meitene, kurai vajadzēja turpināt mācības, bet...

24. marta vakarā aizgāju uz Misas tautas namu, kur notika deju kolektīva mēģinājums. Tajā vakarā mājās vairs nepārnācu. «Draudzene», redzams, kāda uzdevumā, mani ieveda ciema padomes telpās. Jautājums, kāpēc pie durvīm stāv bruņots karavīrs, palika bez atbildes. Telpas bija pilnas ar privātā un formās tērptiem cilvēkiem. Privātie, kā izrādījās, bija pajūgu īpašnieki. Tur biju spiesta uzturēties līdz rītam, jo ārā mani nelaida.

No rīta bija jāsežas pajūgā kopā ar bruņotiem karavīriem un bruņotiem vietējiem uzrādītājiem, lai brauk-

Zentas tēvs Jānis Slakteris darbā ar buļļiem Kabirdakā Omskas apgabalā.

tu uz mājām pēc maniem vecākiem. Pajūgu bija daudz, jo plānveidīgi ņēma arī citas, kaimiņu ģimenes. Nobraucot pāris kilometru, vietējais apsargātājs piedāvāja man bēgt – kad bija tik daudz ar automātiem bruņotu vīru un klajš lauks! Laikam jau kāroja kādu medaļu par trāpīgu šāvieni. Arī pēc pāris kilometriem izrādīja savu iniciatīvu vēlreiz...

Mūsu mājās virsnieks tēvu apsēdināja uz krēsla, pielika ieroci pie deniņiem un brīdināja, ka viņš nedrīkst kustēties. Man un mātei deva laiku – 45 minūtēs savākt mantas. Tika paziņots, ja šajā laikā atskanēs kāds šāviens, tad visus nošaušot, bez izņēmuma.

Kaut gan biju pieaugusi meitene, jutos kā bērns un meklēju savu kastīti ar trīsdesmit aptamborētiem kabatlakatiņiem, kuri, kā vēlāk atklājās, jau bija zaldātiem kabatā, tāpat kā viena otra vērtīgāka manta. Arī māte apjukusi grozījās, bet virsnieks tik kļiedza, ka atlikušas vairs tikai 15 minūtes. Tēvs palīdzēt nedrīkstēja. Un tā no mājām izgājām tukšā, ar dažiem apģērba gabaliem. Virsnieks beidzot redzēja, ka izejam kā stāvam, kļiedza uz māti – ņem lupatas, neesi muļķe, būsi badā! Viens no kaimiņiem iesvieda ratos miltu maisu.

Tā palika mājas ar līdz galam vaļā atvērtām durvīm. Uz veļas šņores žāvējās dzijas gabali, caur kuriem izgājām kā caur goda vārtiem, bet rokas necēlās ņemt. Kūti iemāvās govš. Līdz stacijai smilkstēdams atskrēja suns.

Tālāk ceļš turpinājās ar vilcienu lopu vagonos. Braucām ļoti ilgi, nedēļas divas. Virs vilciena sastāva priekšgalā bija novietots ložmetējs. Stacijās durvis neatvēra. Vilcienu apturēja nomaļās vietās. Tikai kad bijām jau aiz Urāliem, visus barā izlaida ārā uz īsu brīdi, piedraudot – ja bēgs, tad šaus.

Gala punktā iebraucām vēlu vakarā. Vagonus novirzīja uz papildu sliedēm, kur jau sagaidīja liels skaits smago automašīnu. Visur vēl bija sniegs un auksts. Vaļējās automašīnās Sibīrijas zvaigžņotā un sala naktī braucām apmēram 200 kilometru.

Māte neļāva iemigt, palikt mierā, lika kustēties, lai nesastingtu, jo apgērbi nebija piemēroti dabas apstākļiem. Sala kājas, sala rokas, sala viss. Simtiem kilometru ne mežu, ne apdzīvotu vietu, tikai bezgalīga stepe. Nepierasti, drūmi un baismīgi.

Pēc nakts brauciena apstājāmajos pirmajā apdzīvotā vietā. Iespajds bija īpaši drūms, redzot zemnīcas, ieputinātas sniegā, un skursteņu vietā apgāztus spaiņus. Vēl pēc daudziem kilometriem iebraucām Omskas apgabalā, Kabirdakas sādžā. Biju saaukstējusies un ļoti smagi sasilimu.

Sādžā, kolhoza kantora telpās, notika «vergu» dalīšana. Bija sabraukuši visa rajona kolhozu un sovhozu priekšnieki un direktori. Neviena negribēja ņemt vecus cilvēkus un sievietes ar bērniem. Visi gaidīja tos, kuri būtu spēcīgi darba darītāji. Mūs tālāk nesūtīja, un šajā sādžā tā arī nodzīvojām visus astoņus gadus.

Sākumā, tāpat kā filmā «Ilkais ceļš kāpās», arī mūs, divas ģimenes, ievietoja vienā mazā istabiņā pie vecas labsirdīgas tantiņas ar mazdēliņu. Kādu laiku viņa bija mūsu saimniece. Taču pēc labākās gribas viņa nevarēja mūs pabarot, jo pati, kad nokusa sniegs, gāja uz kolhoza lauku, lai sameklētu kādu kartupeli, kas palicis, un pagatavotu ko ēdamu.

Tā sākās mūsu dzīve aukstumā un badā. Par vienu darba dienu izpeļņa bija 10 kapeiku, bet litrs piena maksāja 30 kapeiku. Visgrūtākie bija pirmie divi gadi – nepierasti aukstais klimats un sadzīves apstākļi. Maizi deva vienu šķēli katram dienā. Dažkārt uzsāktais ceļš bija jāpārtrauc un jāatgriežas mītnē, jo -45, -53 grādu temperatūrā pēc metriem divdesmit jau deguns un vaigi kļuva cieti un balti.

Līdz divdesmit kilometriem ar bulļiem bija jābrauc uz mežu pēc malkas – gan saimniecībai, gan pašiem sev. Tēvs apsaldēja roku pirkstus un kājas. Lielāko ceļa daļu gāja kājām. Karoja ar vilkiem. No bada bija uzpampis. Ja bulļi gribēja gulēt, tos ar sišanu nepiecelsi. Ja gribēja

dzert, ieraudzījuši upi, gāja lejā – vienalga, kāda grava un cik stāvs krasts.

Bērni splāva logos un sauca mūs par fašistiem. Neizsakāmas ilgas jutām pēc Dzimtenes un mājām, kaut arī bija pateikts, ka... uz mūžu.

Ļoti smags darbs – mīcīt mālus, formēt un nest ķieģeļus, ecēt zemi ar grūti valdāmiem buļļiem un zirgiem. Bija periods, kad katru rītu seši kilometri bija jāiet uz lopu novietni strādāt, vakaros jānāk mājās. Ļoti sāpēja kājas un ļoti sala.

Visus šos gadus vecāki bija šķirti no saviem dēliem, es – no brāļiem. Viņi palika uz ielas. Kad jaunākais, Rīgā saticis draugu no dzimtās puses, teicis, ka viņš braucot uz mājām, tad draugs pavēstījis – tev nav, kur braukt, tavas mājas ir tukšas.

Nepiekrītu, ka cilvēks pats ir savas laimes kalējs. Arī mūsu dzīvi veidojuši citi. Pareizāk – sagandējuši.

Kad atgriezāties Dzimtenē, mājās mūs neielaida. Ar dvēseles un fiziskām sāpēm iztālēm vecāki vēroja savas dzīves, es – savas bērnības takas, kuras pamazām aizauga ar nātrēm un dadžiem līdz sliekšnim. Tos gan ik pa brīdim nocirta kā mežu māju mainīgie iedzīvotāji. Tikai rozes, tikai baltās Jāņu vakaros vēl zied. Tikai saimniece vairs nenāk tās plūkt.

Trīs gadu trūka, kaut vismaz viens no vecākiem būtu piedzīvojis brīvību, dzirdējis nosodām vainīgos par daudzu cilvēku ciešanām. Gaidīt četrdesmit gadu – cilvēka mūžā pārāk ilgs laiks.

Par vēlu...

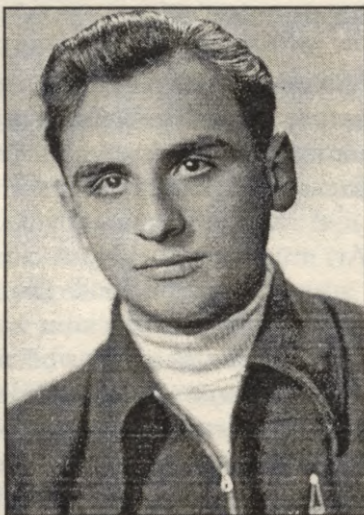
Vasilijs Smolijs

Rupjas varas sašķelts mūžs

Vasilijs Smolijs dzimis 1929. gada 7. janvārī Bauskā. Arestēts 1950. gada 28. novembrī, 1951. gada 6. martā, saskaņā ar KPFSR Kriminālkodeksa (1926. gada redakcija) 58-1a pantu, notiesāts uz 25 gadiem. Atbrīvots 1956. gada 26. jūnijā. Bauskas rajona politiski represēto kluba «Rēta» priekšsēdētājs.

1943. gadā beidzu Bauskas pilsētas pamatskolu, 1948. gadā – Bauskas vidusskolu. Iestājos Latvijas Skautu centrālās organizācijas 56. Bauskas skautu vienībā kā mazskauts. Līdz skautam netiku, pārtrauca krievu okupācija 1940. gadā.

Lai gan tas bija solis atpakaļ, iestājos Rīgas Upju kuģniecības skolas celtniecības nodaļas 2. kursā, jo vecāki nespēja materiāli atbalstīt studijas augstskolā. Kuģniecības skolā bija brīvs uzturs, kopmītne un formas tērps, pusmilitārs režīms.

Vasilijs Smolijs 1949. gadā, vidusskolu beidzot.

Jaunieši cerēja, Rietumi klusēja

1948. gada ziemā iesaistījies nelegālā jaunatnes pretpadomju organizācijā. Grupā bijām pieci cilvēki, kas kopā beidzām vidusskolu: Latvijas Universitātes students Gunārs Zemtautis (vadītājs), Inta Mārtinsone (Puriņa), Ojārs Ramanis, Imants Kalniņš un es. Tikāmies privātā dzīvoklī, pārrunājām starptautiskos notikumus un situāciju Latvijā. Mēs daudz zinājām par Baigo gadu nese-

najā pagātnē, par čekistu zvērībām Latvijā. Rakstījām proklamācijas un izplatījām tās pilsētā. Tas bija bīstams darbs, jo dzīvoju skolas kopmītnē kā kazarmās. Skolā mācījās daudz krievu, arī savus kursa biedrus nebiju tiktāl iepazinis, lai varētu viņiem uzticēties. Neizplatītās proklamācijas glabāju kopmītnē. Tā bija kā bumba ar laika degli.

Mēs ticējām, ka okupācija nebūs ilga. Mēs ticējām, ka Rietumi celsies cīņai pret boļševismu. Uzsaukumos rakstījām: «Latvijas jaunieši, šī diena tuvojas. Bet brīvību neņem kā dāvanu, to pērk cīņās. Cīņai pret tēvzemes ienaidnieku vajadzīgi arī jūs! Latviešu Jaunieši, tai brīdī, kad ieročus tvers tautas rietumos, Tu nedrīksti iet pret mūsu palīgiem atbrīvošanas cīņā. Tava vieta ir nacionālo partizānu rindās! Ievēro! Pret ienaidnieku cīnās. Cīnās vienmēr, visur un katra tauta! Latvija un nākotne pieder mums!»

Reālā dzīve bija citāda. Rietumi klusēja, toties čeka nesnauda. 1950. gada vasarā biju no skolas praksē celtniecības darbos Ļeņingradā. No mājinieku rakstītajām vēstulēm uzzināju par arestiem Rīgā un Bauskā. Naivi cerēju, ka par mani čeka neuzzinās.

Atgriezos Rīgā un turpināju mācīties – ceturtajā, beidzamajā kursā. 28. novembrī pēc mācībām mūsu rotas komandieris man izsniedza atvaļinājuma zīmi un lūdza aiznest apzīmogotu vēstuli uz Kara komisariātu. Tas bija vakarā un, protams, komisariāts bija slēgts. Apstājos pie afixu staba, lai izvēlētos kādu kino, kur varētu pavadīt atlikušās atvaļinājuma stundas. Pie manis pienāca divi vīri civilā, nozibināja gar acīm kaut kādas dienesta apliecības sarkanos vākos un lūdza uzrādīt dokumentus. Tā kā man tie bija kārtībā, daudz neuztraucos. Pienākumiem tomēr kaut kas likās neskaidrs un viņi uzaicināja mani uz tuvējo iecirkni, lai sazinātos ar skolu un visu noskaidrotu. Pēc psiholoģiskas apstrādes Latvijas jūras baseina valsts Drošības ministrijas apsardzes daļā Jēkaba ielā, kur mani aizveda, viss kļuva skaidrs.

Pēc pirmās nopratināšanas cietuma koridorā man lika izgērbties kailam. Rūpīgi pārbaudīja apgērba katru

vīlīti, paņēma kurpju auklas, vidusjostu, izgriezta visas metāla pogas un rāvējslēdzējus, ielūkojās mutē, lika pietuities ar paceltām rokām. Varēja taču gadīties, ka es kaut ko nelikumīgu būtu tūpli noslēpis. Kad čekistiem likās, ka esmu pietiekami «izfiltrēts», ielaida kamerā, kur elektriskā spuldzīte nenodzisa ne dienu, ne nakti.

Celšanās sešos no rīta. Tad tika nolaiestas pie sienas piestiprinātās guļamnāras, sarullēti un nolikti matračī, varēja sēdēt uz koka sola, stāvēt vai staigāt pa vienam – pieci soļi turp, pieci atpakaļ pa šauru eju starp abās pusēs sēdošajiem ieslodzītajiem. Kamerā bijām astoņi cilvēki, sarunāties drīkstēja tikai ļoti klusu. Gulēt nebija kur un snaust nedrīkstēja – tūlīņ pie kameras lodziņa uzstājīgs sarga klauvējiens: «čego spiš!» (ko guli!). Kameras stūrī atradās metāla konteiners ar vāku, kur nokārtot dabiskās vajadzības. Konteineru katru rītu nesām uz tualetes telpām iztīrīšanai. Vakaros plkst. 22 gulētiešanas laiks tiem, kurus neizsauca uz nopratināšanu. Tā notika vienīgi naktīs...

Pratināšanas reizēs par savu nelegālo darbību visu noliedzu: neko nezīnu, neko neesmu darījis. Tad izmeklētājs nāca man «palīgā», precīzi pastāstot, kad un ar ko esmu darbojies, piebilstot – ja tas manu atmiņu neuzlabos, viņš sarīkos «očuņu stavku», tas ir, tikšanos ar tiem, kas liecinās pret mani. Saprātu, ka čekai ir daudz kas zināms, un izmeklētāja atstāstītajām epizodēm piekritu. Pratināšanas metodes: no vienkāršas sarunas līdz uzklie dzieniem, brēcieniem, iebaidīšanai vēlējās nakts stundās, bezgala daudzas reizes atkārtojot vienu un to pašu jautājumu. Reiz pratināšanas laikā tiku ievietots kamerā, kā skapī – šaurā, šaurā – pilnīgā tumsā. Ar pleciem sajutu sānu sienas. Turējos pussēdus, jo pilnīgi apsēsties nevarēju, ceļgali atdūrās durvīs. Saprāts un loģiskā domāšana par ārpusauli pilnīgi atslēdzās, domas darbojās bez manas gribas «autonomā» režīmā: vai kamera tiks piepildīta ar ūdeni un es noslikšu, varbūt tiks ielaista nāvējoša gāze, varbūt mani nogalinās ar elektrisko strāvu? Cik ilgi atlicis dzīvot šajā no ārpusaules pilnīgi noslēgtajā

telpā, cik ilgi pietiks skābekļa? Tas bija viens no čekas psiholoģiskās apstrādes variantiem.

Brīvība nav dāvana

Mani mīļie vecāki, Rīgas tante Tonija, arī mana draudzene iesūtīja pārtikas pienesumus. Tas notika regulāri, atļautajos laikos, un kameras biedri jokojot teica: «Ārpusē darbojas Smolija glābšanas biedrība pa cietumiem.» Mani mīļie vecāki, mans mīļais tēvs un mana mīļā māte, ko pārdzīvojāt jūs? Kas notika jūsu sirdī, jūsu dvēselē manis dēļ!? Par sevi es neraizējos, bet domas par jums man bija ļoti smagas. Tas viss manis dēļ. Vai jutos vainīgs? Tāds bija laiks, tādu ceļu gāja latvieši. Arī man bija jāizšķiras, pa kuru ceļu iet.

Manam lēmumam bija priekšvēsture. Tēvs bija pārliecināts ukraiņu nacionālists, savā laikā redzējis boļševiku noslepkavoto civiliedzīvotāju grēdas Odesas baznīcās, piedalījies pilsoņkara frontē pret boļševikiem. Ar smagu sirdi viņš pameta dzimteni un pēc Pirmā pasaules kara meklēja patvērumu ārpus Ukrainas, Latvijā.

Bauskā tēvs strādāja par sētnieku. Mazā zemes gabaliņā, ko pats ar savām rokām apstrādāja, audzēja cukurbietes un pārdeva Jelgavas cukurfabrikai. No saimniekiem uzpirka olas, pakoja kastēs un sūtīja uz Rīgu. Māte strādāja par audēju. Un tikai ar darbu, ar godīgu attieksmi pret valsti un līdzcilvēkiem tēvs iemantoja cieņu un uzticēšanos. Par sakrāto naudu, vēl saņemot aizdevumus no turīgiem apriņķa lauku saimniekiem, viņš 1935. gadā nopirka smago automašīnu «Fords». Tūliņ namīpašnieks žīds Feitelsons, no kura tēvs irēja iebraucamo sētu un sētnieka vietu, bija klāt: «Smolij, es esmu namīpašnieks, tu sētnieks, man ir mašīna, tev ir mašīna, tā nevar. Vai nu tūliņ pārdod mašīnu, vai arī pie manis strādāt vairāk nevari!» Nu, žīds paliek žīds un ukraiņis paliek ukraiņis. Tēvs palika pie mašīnas.

1940. gadā, kad krievi okupēja Latviju, mūsu ģimenei jau bija divas kravas automašīnas «Ford-Vairogs»,

viena – pēc kapitālā remonta, otra – jauna, ar vēl nenomaksātiem vekseliem. 1941. gada 16. janvārī tās tika nacionalizētas. Šajā procesā piedalījās komisijas locekļi – Alfrēds Birznieks un Alberts Toms, aktu sastādīja Vladimirs Ivanovs.

Kaut gan bija nacionalizēta arī rūpnīca «Ford-Vairogs», vekselus tēvam nenacionalizēja, tie noteiktā laikā un ar noteiktām summām, iemaksājot valsts kasē, bija jāizpērk. Tajā dienā mūsu ģimene – mana trīs gadus vecā māsiņa, es, 12 gadu vecs, māte un tēvs – palika bez uztur līdzekļiem. Automašīnu darbs bija mūsu vienīgais ienākumu avots. Tā mani mācīja, ko nozīmē komunisms praktiskajā dzīvē, nevis grāmatās. Tādēļ brīdī, kad bija jāizšķiras, pa kuru ceļu iet, man šaubu nebija – kopā ar latviešu tautu, par brīvu, nacionālu Latviju, brīvu no komunistiem. Bet brīvība nav dāvana, tā jāizcīna, un katrs par to atbildīgs pats sev.

Ceļš uz nekurienu

Pēc pāris mēnešiem, kādā aprīļa rītā, daudzus notiesātos sadzina pulmana vagona kupejās tik blīvi, ka vairs nebija, kur stāvēt. Sargs brutāli iegrūda vēl pāris cietumnieku un pēdējo brašais apsardzes vīrs, atspiedies ar elkoņiem vagona gaitēņa sienā, vēl ar kājām iespieda kupejā. Otrs ar varu aizgrūda durvis. Tā sākās mans ceļš uz zemi, kur maizi par «hļebu» sauc. Cauri visai Krievijai vasaras karstumā, slāpēs, pusbadā, caur daudziem cietumiem un pārsūtīšanas punktiem, kur mūs gan atutoja, gan nodzina matus visās ķermeņa vietās un arī apzaga.

Brīvība mums nebija paredzēta. Nāve gan tepat līdzās, un tās elpu esmu sajutis tieši. Neatceros vairs, no kura Krievijas cietuma mūs agrā rītā, vēl tumsinā, izsauca no kamerām, izveda cietuma pagalmā un lika sēsties automašīnu kravas kastēs. Sēdēt vajadzēja ar taisni izplestām kājām, starp kurām nosēdās otrs cietumnieks, tāpat arī viņam starp kājām iesēdās nākamais ar seju pretēji braukšanas virzienam. Un tā līdz bortam. Tad otra rinda, trešā, līdz visa kravas kaste pilna. Rokas

vajadzēja turēt aiz muguras. Aizmugurē novietojās bruņota apsardze. Man blakus sēdošais klusi teica: «Liekas, šis ir mūsu pēdējais brauciens.» Un tūlīt sarga uzbrēciens, protams, krievu valodā: «Klusēt! Nesarunāties! Nekustēties! Pie mazākās kustības šausu!»

Pamazām blāzmoja rīts, bet mana dvēsele pildījās ar lielu, melnu tukšumu. Ceļš uz nekurienu. Pestītājs savu pēdējo ceļu gāja mierīgi un ne tikai spēja piedot saviem pāri darītājiem, bet arī lūgt: «Tēvs, piedod viņiem...» Tā ir cilvēcības augstākā virsotne, es no tā biju ļoti tālu. Mana vienīgā doma – kaut pats būtu mierīgs, valdītu pār sevi. Kaut nezustu saprāts, bet spētu cienīgi kā vīrietis, kā vīrs sagaidīt to, kas man nolemts. Laiks apstājies, visapkārt tukšums... Kad mašīnas iebrauca laukumā un mēs ieraudzījām vagonu rindas, sapratām – šoreiz vēl ne, šoreiz – garām. Atkal sāku sajust rokas, kājas, ka es esmu, ka man jākustas, jāņem mantas, jākāpj vagonā. Dzīve un brauciens turpinājās.

Vairāk nekā mēnesi klausījāmie vagonu riteņu klau-dzoņā, līdz bija sasniegta Klusā okeāna piekraste. Vairs neatceros, vai tā bija Buhta Vaņina vai Sovetskaja Gavaņ, kur mūs salādēja kuģos tālākam ceļam pa jūru. Bijām pašā pagrabstāvā, «trjumā». Vīrs mums novietojās «krimiķi», kas valdīja pār politiskajiem. «Krimiķu» barvežu izsūtāmie, «denščiki», dalīja mums «kašu» un citu ēdienu. Mūs, politiskos, augšā nelaida. Atceros, reiz tāds izsūtāmais nokāpa pie mums un, piegājis pie viena lauku cilvēka, teica: «Vecais, velc nost zābakus, tos augšā Miķka nospēlēja kārtis!» Vecītis, kaut ko bubinot, iebilda, taču augšas ziķeris viņam veikli «palīdzēja» dabūt zābakus nost no kājām un, pasviedis kādas vecas, saplisušas sandales, prom ar ādas garajiem zābakiem bija. Neviens necēlās šajā epizodē iejaukties.

«Sapņu zeme» Magadana

Kuģis piestāja ostā. Magadana. Atkal vaļējās kravas mašīnās garš pārbrauciens pa kalnaino, mežonīgo, grumbuļaino apvidus ceļu. Apcietināto lāgeris augstu sopkā –

Butugičag (Nāves ieleja) – mana grūtā brauciena galapunkts.

Bija 1951. gada rudens. Sopkas – klinšaini kalni – cita pie citas, cik vien tālu sniedzas skats. Ziemā – akmeņi, klintis, sniegs. Vasarā – akmeņi, klintis, kāda sika urdziņa ūdens, sniegam kūstot, un kāds vārgs zaļumiņš, kas spēj augt šajās klintīs. Tas par floru viss, faunas nekādas. Ak jā, tomēr. Neatminos, kā bija ar blusām un utīm, bet blaktis gan – daudz un varenas! Gulēju pirmā stāva nārās. Vakaros tikai jūti, kā tās «pikē» uz pieres, sejas, uz neapsegtajām ķermeņa daļām. Šajā lāgerī pa istam izbaudīju, ko nozīmē, kad visu laiku gribas ēst, bet nav ko. Kā mācēju, tā rikojos, lai glābtu kailo dzīvību. Vakaros pēc darba gāju uz ēdnīcu savākt traukus, mazgāt tos – tad pavāri iedeva kādu lieku zupas šķīvi, kas gan, pēc mana prāta, saturēja 98 procentus ūdens. Mānīju vēderu, ziedoju miegu, tomēr labuma nekāda. Bet biju jauns un dzīvot gribējās. Kāds vecāks lāgera biedrs gan mierināja: «Vasilij, tas vēl nav bads, nevienu no rītiem, badā mirušu, neiznes.» Tas bija vājš mierinājums. Galīgi izģindušiem bija paredzēts tā saucamais «atpūtas punkts», kurā ievietotiem pāris nedēļu nebija jāiet darbā. Arī es domāju, ka man tāds derētu, un gāju uz «komisiju», lai tiktu šajā atpūtas punktā. Metode kandidātu noteikšanai bija ģeniāli vienkārša: «medicīnas darbinieks» ar ikšķi un rādītāja pirkstu saņēma dupša vaigu un paberzēja. Ja juta pats savus pirkstus, kandidāts varēja tikt atpūsties. Ja starp pirkstiem vēl jaudās kāds audu vai tauku slānītis – derīgs darbam. Es šo pārbaudījumu neizturēju – izkritu. Teica – ej darbā, varbūt kādu citu reizi.

Kalnā tika urbtas ejas, «štollas», melna kristāla – kasitrita – iegūšanai. Tas esot nepieciešams supercieta alumīnija izgatavošanai aviācijas vajadzībām. Pa metāla caurulēm pievadīja saspīestu gaisu urbējiem, kuri saurba klints ejā caurumus. Tad nāca brīvie spridzinātāji, ierīkoja sliedes un ar vagonetēm, «kopeļiem», saspridzinātos akmeņus veda no ejas ārā un izbēra. Melno minerālu,

kas vijās pa klintīm kā tādas dzīslas, savāca un pa «brensbergu» – dubults sliežu ceļš – nogādāja lejā uz drupinātavu, kur šo rūdu samala, skaloja, lai atsiļātu akmentiņus, un maisos transportēja prom varenās dzimtenes aizsardzības spēju stiprināšanai. Jo Padomju savienība jau neviename neuzbrūk, tā tikai aizsargājas. Pa vienām sliedēm pilna vagonete brauc lejā, pa otrām, trosēs savienota, tukšā brauc augšā. Strādāju pie vagonēšu iekraušanas, stumšanas, eju tīrīšanas.

Lāgerī darbā jāiet katru dienu: pirmdienā, svētdiena vai svētku diena – vienalga. Vienu Jaungadu atceros. Tad mums paveicās – temperatūra noslidēja līdz mīnus 53 grādiem, darbā nebija jāiet. Pāris dienu gulējām nārās barakās. Ziemā man kāju pēdas kļuva melnas kā viksetas kurpes. Bija jau pirts arī, bija. Remdens ūdens dušā. Kāds litrs vai pat divi uz galviņu sanāca. Ar to vajadzēja apslāpināties, ieziepēties, nomazgāties, noskaloties. Parasti man mazgāšanās sākās no galvas un līdz kājām nemaz netiku. Ar to pirts prieki beidzās. Bija jāpagaida atutotās pusmitrās drēbes un salā jāiet uz baraku, dodot vietu nākamai maiņai. Vasarāniecīgajās ūdens urdziņās kājas atkal dabūju savā izskatā – līdz pat nākamai ziemai.

Aiz mūsu lāgera sopkās bija sieviešu nometne. Reiz savus brigādes latviešus satiku sarunājoties ar sievieti. Biedri mani lūdza viņu pavadīt līdz «brensberga» lejai. Tā bija latviešu aktrise Vilma Briede. Ejot mēs neko nerunājām, un vairāk par viņas likteni neko nezinu.

Lāgera kantorītī strādāja latviešu zēns Visvaldis, uzvārdu neatceros. Brašs puisis. Apmēram reizi mēnesī viņš katram latvietim ar medicīnas punkta palīdzību izkārtoja vienu brīvdienu. Arī es dabūju baudīt šos jaukumus. Reiz saņēmu pat paciņu no maniem mīļajiem vecākiem ar taukos apaceptām rupjmaizes šķēlēm un tēva ielikto mazo svētbildīti ar novēlējumu: lai Dievs sargā tavus ceļus visās mūža dienās! Šo novēlējumu un vecāku mīlestību jūtu vēl šodien, kaut arī viņi jau atdusas kapu kalniņā. Tajā grūtajā laikā vakaros lūdzu Dievu un skaitīju Tēvreizi.

Tas man palīdzēja aizmirst izsalkumu, nejust kukainišu kodienus, aizmigt. Žēl, ka Dievu atceramies tikai grūtos brīžos. Manas meitenes atsūtītajā paciņā tālajā un karstajā ceļā konfektes bija tā sažuvušas, ka tikai papīriši vien palikuši.

Atmiņā kādi Ziemassvētki. Strādāju nakts maiņā pie «bransberga» sānu ejas, ko vajadzēja attīrīt no sniega. Strādāju kā turks ar lāpstu. Jau esmu kādus sešus metrus augstā sniega sanesuma atracis, skatos, sākums atkal aizputināts, un viss, kā bijis. Jo vairāk tīru, jo vairāk aizputina. Nakts, tumsa un ziemeļu purga, sniegavētra. Beidzot iedomājos, ka pasaulē ir čukči, kas dzīvo sniega būdās. Izveidoju sniega sanesumā tādu kā nišu, tādu kā alu, kur patverties no skarbā vēja un atpūsties. Iedomājos vecākus, māsiņu, radus un draugus dzimtenē. Vēju nejutu, bet salu gan, tas lika kustēties. Un tā visu nakti līdz maiņas beigām.

Reiz, stumjot vagoneti, satiku lāgera biedru, latviešu partizānu leģendu Gunāru Stefanu. «Vaska, vai tu negribi, man ir gabaliņš maizes,» viņš saka un izvelk no kabatas dūres lieluma pikuci, ko te sauc par maizi. Es saku, ka ar tādām lietām nejoko, zinu, ko nozīmē maize. «Kad tev dod, ņem un neprasi!» tā viņš. Pa gabaliņam laužu un bāžu mutē. Ak Kungs, cik garšīga! Ar varu izmisisgi cenšos gabaliņu pēc iespējas ilgāk paturēt mutē, lai sajūtu, lai ilgāk paliktu ilūzija, ka ēdu. Tik garšīgu maizi nekad vairs neesmu ēdis! Ko nozīmē bads, ko nozīmē cilvēka augstsirdība. Un prātā miļās mātes teiktais – nav Dievs bez mīlestības un pasaule bez labiem ļaudīm.

Vēl jāpiemin kāda nepatīkama saruna, kas tomēr laimīgi beidzās. Kādu dienu mūsu brigadiera, jauna turkmēņa Sultāna «denščiks», pavecāks turkmēnis, pasauca mani sāņus, kur citi nedzird, un piedāvāja kļūt par pederastu, par brigadiera miļāko. Tūlīt viņam atbildēju mierīgi, bet ļoti noteikti, ka tas nekad nenotiks. Es nāku no zemes, kur tādas lietas nav pieņemtas, es atgriezīšos savā dzimtenē. Mierīgais, pārliecinotais tonis iespaidoja. Norunājām, ka par sarunu nevienam nestās-

tīsim un pie šī temata vairāk neatgriezīsimies. Tā arī bija.

Pa «karjeras» kāpnēm

Manā lāgernieka dzīvē nāca pavērsiens, kas mani pacēla pa «karjeras kāpnēm» vienu pakāpienu augstāk. Lāgerī ar vairākiem simtiem ieslodzīto bija tāds amats – rauga vārītājs «drožģevar», kas gatavoja rauga dzērienu pret cingu. Šo amatu ieņēma liels, dūšīgs latvietis. Es pie viņa pa naktīm «halturēju», ar stikla lauskām tīrīdams, kasīdams rauga gatavošanas istabiņas deļu grīdu, līdz tā bija spodri balta. Par to saņēmu lieku zupas šķīvi, gabaliņu maizes un gabaliņu cukura. To lika klāt rauga dzērienam. Lāgerī gatavojās etaps, tas ir, daļas ieslodzīto pārvešana uz citu vietu, arī mūsu rauga vārītāju. Viņš par savu vietnieku ieteica mani. Priekšniecība piekrita, un es iekļuvu, mūsdienu valodā runājot, lāgera vidusšķīrā. Pēc vakariņām dalīju katram rauga dzērienu pa krūzītei un dzirdēju pat uzslavas – nu varot just, ka klāt arī cukurs. Mans prestižs cēlās. Apciemoja pat friziermeistars un tik ilgi pārliecināja, ka ļāvos safrizēties un sasmarzoties ar stipru odekolonu «Krievu mežs». Smaržoju jau pa gabalu kā brūtgāns, kaut arī vecā saplīsušā vatenī un savu laiku sen nodzīvojušos velteņos. Vēlu vakarā, kad visi jau gulēja, stiepu spaiņus no ūdens ņemšanas vietas uz rauga vārītavu jaunai dzēriena porcijai. Medicīnas punkta «sanitārā inspekcija» mani gan brīdināja, ka dzērienam jālieto tikai vārīts ūdens. Dievojos, ka tas tā arī ir. Šīs inspekcijas visur vienādas. Abas puses lieliski sapratām, ka apstākļos, kad kurināmā knapi pietiek ēdiena gatavošanai, rauga dzēriena vārīšana ir lieka greznība.

Tāda dzīve nevilcās ilgi. Nākamajā etapā teicu ardievas «Nāves ielejai». Valējās kravas automašīnas mūs aizvīzināja līdz lāgeram Mjaundža (D-2). «Vai slimu nav?!» kolonnu apstaigājot, sauca jaunā lāgera priekšnieki. Visi klusēja, es arī, jo atgriezties kalnos bija pārāk baisi.

Lāgera draugi, Augusts Sedlenieks, kas sauca mani par dēlēnu, jo bija vecāks par mani, un Verners Beļickis, aiz padusēm pusnēšus ievilka mani lāgerī. Naktī kājas ļoti sāpēja, un nākamajā dienā Augusts uz muguras aiznesa mani līdz ambulancei. Tur izmērīja temperatūru, apskatīja kājas un iztrieca ārā – simulants vien esot. Augusts sašutis teica, ka ar mani vairs neauklēsies. Tomēr pēc pāris dienām nokļuvu lāgera slimnīcā un tur sabiju vairāk kā mēnesi. Kāju locītavu un pēdu reimatisms vai radikulīts, vēl šodien nezinu, kas tā bija par kaiti. Temperatūra turējās mazliet virs 37 grādiem. Nolikt kājas uz grīdas un piecelties varēju, bet, sperot soli un atraujot kāju no grīdas, tāda sajūta, ka pēda pielīmēta pie zemes un jānoplēš āda, lai paceltu kāju. Sāpes šausmīgas.

Stacionārā kādu laiku gulēja arī ķīnietis, kas apgalvoja, ka viņa zemē valda uzskats: aiziet no dzīves ir tikpat vienkārši kā no rītiem sevis pēc. Kad iznācu no stacionāra, bija jau krietni pie sala. Iedalīja brigādē un gāju darbā. Siltās istabās gulējušam, deguns ātri vien apsala. Un tas notika regulāri. Ar laiku ap degungalu izveidojās biezs, brūns apsaluma kreveļu slānis vairākās kārtās.

Ieslodzīto svētku diena

Būvējām lielu termoelektrostaciju, kuras siltumenerģijas avots bija Susumanas akmeņogles. 1953. gada marta

*Smoliju ģimene 1967. gadā:
1. rindā no kreisās tēvs Andrejs, dēls Andris, māte Marta;
2. rindā no kreisās sieva Biruta, Vasilijs, māsa Melānija.*

sākumā, kolonnā ejot uz darbu, mūs pēkšņi kā zibens spēriens no skaidrām debesīm ķēra ziņa, ka Staļins miris. Spontāni no krūtīm izlauzās prieka «urrā!!!» sauciens, kas atbalsojās tāli sopkās. Gaisā lidoja cepures, cits citu apsveicām. Sargi torņos turēja automātus šaušanas gatavībā. Duraki! Mēs nelauzāmieš brīvībā, tā bija pati pagriezusi ar seju pret mums.

Pamazām, bet noteikti dzīve lāgerī mainījās. Rīgas būvinženieri, Rūdolf Benušs un Artūrs Kriekis, strādāja mūsu celtniecības kantorī «Promstroj», kas līdz tam lielā tresta «Energostroj» sistēmā regulāri nepildīja plānus, vilkās astē. Ar latviešu inženiera Rūda Benuša galvu un drošu roku papīri tika kārtoti tā, ka «Promstrojs» pacēlās gandrīz vai pirmrindniekos tresta mērogā. Parādījās racionalizācijas priekšlikumi, kas kantora vadībai un citiem brīvajiem darbiniekiem atnesa lieku rubli. Latviešu prestižs cēlās. Augusts Sedlenieks strādāja par būvdarbu meistarū, un tā kā turējos kopā ar šiem brīnišķīgajiem vīriem, liktenis nepagāja secen arī man. Vispirms Augusts iekārtoja mani par savu palīgu, jo nācu taču no tehnikuma celtniecības nodaļas ceturrtā kursa, kur visas mācības notika krievu valodā. Un tad priekšlikums – pārņemt mūrnieku un namdarū brigādes vadību. Turējos pretī, bet draugi mani pārliecināja. Tie laiki, kad brigadierī bija robusti, šaurām pierītēm un ar smagu dūri izdzina lāgerniekus līdz pēdējam, pagājuši. Būvdarbu tehnoloģija prasīja vadībā cilvēkus, kas kaut ko sajēdza šajās lietās. Kļuvu par brigadierī. Atkal nonācu vidusšķirā. Esmu pārliecināts, ka lāgeris ir miniatūra valsts valstī, kur ir sava valdošā šķira, turīgo slānis, vidusšķira, jā – un pārējie. Brigādē bija ziķeris kurzemnieks Kārlis Elviņš, kura talants un nevaldāma tieksme bija būt pavāru aprindās. Virtuvē viņš jutās kā zivs ūdenī. Viņš arī uzstāja, ka nu man jāpilda lāgerī nerakstīts likums – brigadierī kopā ar brigādi uz ēdnīcu ēst neiet, viņiem pienes klāt. Ja gribu, lai mani pieņem un respektē citi brigadierī, jāpakļaujas šim likumam. Viņš man pienesīšot ēdienu ba-

rakā. Protams, no kopējā katla. Bet no tā var smelt vi-
sādi...

Ar darba tehnisko pusi viss bija kārtībā, problēmas –
cilvēku attiecībās. Esmu notiesāts uz gadiem, gribu
izdzīvot un tādēļ nav ko sevi pārpūlēt darbā, domāja ne
viens vien. Savu viedokli brigādei skaidroju tā – varu kā-
dus procentus brigādes darbam pielikt kā pierakstījumu,
bet ne visu. Kaut kas ir jāstrādā arī. Tad saņemsim vairāk
rubļu uz rokas, būsīm paēduši un arī darba ieskaites tuvi-
nās mūsu atbrīvošanas stundu. Ja brigāde izpildīja darba
plānu par 121 procentu un vairāk, bija diezgan solidas
ieskaites ieslodzījuma termiņā. Man, piemēram, ar maija
ieskaitēm atbrīvošanas datums bija 1959. gada 22. jan-
vāris, līdz nākamā gada aprīlim tas jau bija 1957. gada
24. jūnijs.

Pēc manu vecāku lūguma Baltijas kara apgabala
Kara tribunāls lietu pārskatīja un samazināja sodu – brī-
vības atņemšanu uz 10 gadiem. Teicu brigādei, ka tie,
kuri strādā, arī grib saglabāt veselību un atgriezties mā-
jās. Tāpēc uzskatu par savu pienākumu vairāk atbalstīt
tos, kas grib strādāt. Lai tad nu paši rēķinās ar sekām.

Lāgerī bija atvērts veikaliņš, kur varēja nopirkt
maizi, taukus un vēl šo to, ja bija nauda. Kad bijām badā,
sanākot vīriem bariņā, lai arī par ko uzsāktu sarunu –
par politiku, par starptautisko stāvokli, par sievietēm,
par tehniku –, vienmēr tās ātri vien pārslēdzās uz ēšanu:
kā es mājā ēdu, ko sieva prata pagatavot un par to un ap
to. Tagad situācija bija mainījusies, un mainījās arī sa-
runu tēmas loks. Visvaldis man bija uzdāvinājis mazu
piezīmju blociņu ar ierakstu: J. Sudrabkalns «Visu vari,
ja tu mīli: sauli, brīvi, pavasari!» Otrā lapā mans ieraksts:
«Skaidra kā zelts lai ir tava sirds, šķīsta kā Svētrīta rasa.»

Manu lāgera biedru ieraksti un vēlējumi

Atstājot trimdas gaitas, no Oļģerta Apiņa 5.02.56.:

«Ko rokas cēla – rokas var gāzt,

Mēs gribam brīvi būt kā mūsu tēvi,

Mirt labāk nekā dzīvot verdzībā.»

Oskars Mitrēvics 17.05.56.:

«Ir jāsaprot, ka ne dažādas laikmetīgas idejas, bet mūžīgā tīrā cilvēciskuma doma ir vienīgais pareizais mūsu dzīves vadītājs.»

Nikolaja Malcenieka vēlējums, man mājup pošoties:

«Ko Dieva rokas ved, tam šaubu nava,

Ir vērts tām pakļauties, mans krietnais draugs.»

Vēl atceros Vili Duļķi no Drustiem, slaido, blondo rīdzinieku Jāni Puriņu, brigadieru Jāni Svenci, Valentīnu Muižnieku no Avotiem, latviešu partizānu vadoni leģendāro Ēvaldu Pakuli, kas Mjaundžā strādāja krāsotāju brigādē. Bija mūsu kompānijā arī Ludvigs jeb, kā mēs viņu saucām, Ludis Grobiņš, ko Benušu Rūdis dēvēja arī par «Nāves zaļu jaucēju», jo Ludis strādāja lāgera ambulancē. Tur reizēm notika arī solīdi «kungu vakari» šaurā lokā. Tad Ludis veikli no spirta burkas atdalīja plastmasā veidotu zīmogu, attaisīja trauku un noteiktu daudzumu tīra spirta pārvietoja pudelē. Bet, lai varenā Padomija neciestu materiālus zaudējumus, burkā ielējām tikpat daudz tīra ūdens, uzmanīgi aiztaisījām trauku, novietojām zīmogu uz pamatnes un burku – atpakaļ plauktā. Spirtu pudelē atšķaidījām ar ūdeni pēc garšas, un tā «garšojot» jautri pavadījām vakaru. Vēl tiku spirtu nesis termoforā no darba zonas lāgerī, protams, arī «degustēšanai». Termoforu novietoju zem krekla, priekšā aiz jostas, un sargam piegāju cieši klāt tā, ka mūsu puncīši saskārās. Sargs veikli apčamdīja manas pēc likuma uz augšu paceltās rokas, plecus, muguru, sānus un kājas no aizmugures, bet manu vēderu nečamdīja, un «spirķiks» sasniedza galamērķi. Kas neriskē, tas nevinnē!

Pēc kāda laika mani uzaicināja un es pārgāju strādāt kantorī «Promstroj» par ģeodēzistu. Tas bija labāks un ienesīgāks darbs. Strādāju kopā ar Rūdi, Artūru un brīvajiem kantora darbiniekiem. Mans pamatuzdevums bija ar nivelieri noteikt jaunceļamās elektrostacijas ūdenskrātuves dambja augstumu, pievestās un iestrādātās grants un smilts daudzumu. Kad, darbu sākot, kantorī mani

uzrunāja kāda darbiniece, es nosarku un apjuku tā, ka nezināju, kur sprukt, jo biju atradis kontaktēties ar daiļā dzimuma pārstāvēm.

Gadījums no ģeodēzista prakses

Reiz, pašā ziemas salā, pie mums atbrauca vesela komisija pārbaudīt kantora darbu un pārliecināties, vai tiešām plāni tiek pārpildīti. Izstudējuši kantorī dokumentus, augstie pārbaudītāji gribēja paši visu redzēt savām acīm. Galvenais izrādītājs un gids bija Rūdis, jo viņš izstrādāja veikto darbu izmaksu aprēķinus, izcenojumus un daudzumus. Mani kā ģeodēzistu, kas apliecinātu, ka visi augstumi «štimmē», paņēma līdz uz dambi, kas bija vairākus simtus metru garš un noslēdzās pie sopkas, stāvas klints sienas, kur betonā tika veidoti nostiprinājumi un slūžas. Rūdis, enerģiski ar rokām žestikulēdams un visus vezdams no vienas vietas uz otru, nepārtraukti stāsta, cik sarežģīts darbs veikts, kādi kalni pārvietoti, pavasaros, palu laikā, betons slūžu un klints stip-

Atvieglotā režīma lāgerī 1956. gada vasarā uz sopku fona. Pirmais no labās Vasilijs Smolijs.

rinājumu izveidei vests ar kuģiem... Stāvu, acis iepletis, vaļā muti, un klausos tīrajos melos. Par kādiem kalniem, par kādiem kuģiem te, kur pat vecas siles nav, ar ko vasarā pabraukt metru no krasta, tiek runāts? Rūda paslepena, spēcīga dunka sānos liek man atjēgties: kad runa ir par varenās sociālistiskās valsts sasniegumiem uz papīra, nav ko bolīt acis un mute jātur ciet. Komisija šo mazo starpgadījumu nav pamanījusi, jo visi biedri ar dziļi uz acīm uzmauktajām cepurēm, saceltajiem krāgiem, šallēm apsaitētām sejām, cimdētās rokas turot priekšā acīm, cenšas izvairīties no stindzinošā sala un svilinošā vēja. Kad Rūdim liekas, ka komisija ir pietiekami «atvēsināta», viņš pavēlošā priekšnieka balsī paziņo: «Ja komisijai viss ir skaidrs, mēs varam doties uz kantori!» Ar kādu steigu «biedri» pameta šo nolādēto vietu! Protams, komisijas slēdziens bija labvēlīgs.

Atbrīvots

1956. gada jūnijā stāvēju augstas komisijas priekšā. Ar PSRS Augstākās Padomes Prezidija Komisijas lēmumu no 1956. gada 26. jūnija Vasilij Smolijs atbrīvots sakarā ar turpmāku nelietderību viņu turēt ieslodzījumā, noņemot sodāmību un tiesību zaudējumu. Kurts Vonnegūts teiktu: «Tā gadās.»

Vēl mēnesi, jau kā brīvais, nostrādāju Mjaundžā uz līguma pamata, uzmērot un izveidojot būvlaukuma topogrāfisko karti. Sapelnīto naudu pa pastu nosūtīju uz mājām. Kad atgriezos, iznāca uzvalks un mētelis.

Ko par atpakaļceļu rakstīt? Ar gadījuma kravas mašīnu līdz Magadanai, ar kuģi līdz cietzemei, ar vilcienu līdz Rīgai. Domas traucās ātri, vilciens vilkās lēni. Rīgā mīlā, labā Tonijas tante teica: «Nē, tādu es tevi uz Bausku nelaidīšu, jānomaina drēbes un apavi, lai izskatītos pēc cilvēka!» Bet es taču atbraucu savās labākajās lāgera drēbēs!

Nākamajā dienā stāvēju savu mīļo vecāku priekšā Bauskā. Kas tās izjūtas ir izbaudījis, tas zina, kas nav, nekad arī neuzzinās, jo vārdi ir daudz par vājiem, lai to aprakstītu.

Vēlāk Rīgā sastapu savu rotas komandieri no bijušās Upju kuģniecības skolas: «Piedod, Vasilij, ka tā iznāca. Ja būtu zinājis, toreiz neparko nelaistu tevi no skolas ārā.» Vajš mierinājums. Tā bija čekas profesionālā darba nianse – arestēt, strādāt tā, ka neviens nejut.

Vairākos tehnikumos man nepaveicās. Pieņēma Rīgas Celtniecības tehnikuma 3. kursā. Direktors Krevs teica: «Bet ja taisīsi sūdus, būsi von iz moi ķehņikums!» Direktora minēto «produkciju» netaisīju. 1958. gada 26. jūnijā saņēmu diplomu ar izcilību rūpniecības un civilās celtniecības specialitātē ar kvalifikāciju tehniķis celtnieks. No tās dienas sākās mans celtnieka darbs Bauskā dažādās organizācijās gan par darbu vadītāju, gan celtniecības tehnisko uzraugu, arī personāldaļas priekšnieku līdz aiziešanai pensijā 2000. gada 1. janvārī. Tiku uzaicināts strādāt par Bauskas PMK galveno inženieri. Atteicos. Pēc nedēļas PMK priekšnieks pateica: «Pareizi, Vasilij, tik un tā nekas nebūtu sanācis.»

Reiz Pamūšas skolas direktors Vilks uzaicināja svētkos uz skolu un kā atzinību par manu darbu (brigāde veica remontu) gribēja ievēlēt mani prezidijā. Partijas Bauskas rajona komitejas instruktors, ar kuru bija jāsaskaņo viss svētku norises scenārijs, pieklājīgi, bet noteikti šo direktora ieteikumu noraidīja. Pats par sevi saprotams – taču bijušais politieslodzītais. Bija noteikti griesti, virs kuriem pacelties tādiem kā man nebija ļauts. Reiz mani uzaicināja uz čeku, laikam, lai šos griestus paceltu augstāk, un lika priekšā kļūt par viņu slepeno ziņotāju, spiegu, nodot savus līdzcīvēkus. Pieklājīgi, bet noteikti atteicos. Tā bija mana robeža, ko mans gods un cilvēka cieņa neatļāva pārkāpt. Beidzās ar to, ka devu parakstu šo sarunu nevienam nekad neizpaust. Kādēļ par to rakstu, čekas taču vairāk nav! Bet baisais rēgs klist pa pasauli vēl šodien. Būsim modri!

Man ir mīļa sieviņa Biruta, augstāko izglītību ieguvuši dēls Andris un meita Sandra. Mums ir pieci mīļi mazbērniņi, pieci mazi krenķīši, pieci prieciņi. Lai viņiem nekad nebūtu jāiet moku ceļš svešas, rupjas varas jūgā! Lai viņi būtu gatavi aizstāvēt savu ģimeni, savu tautu, savu dzimteni.

Ilga Gulbe (dzim. Beķere)

Pagātni aizmirst netiks ļauts

Baušķeniece Verēna Beķere un bērni Ilga, Edīte un Tālvāldis, kā arī vīramāte Amālija aizvesti 1949. gada 25. marta rītausmā.

No dzimtas hronikas

Beķeru dzimtai Bauskā ir senas saknes. Mana tēva Paula tēvamātai Juliannai Beķeres jaunkundzei piederējusi privātskola – J. Beķeres (Beker) reālģimnāzija. Tā atradusies ēkā Korfa dārzā, kur pēckara gados bija iekārtots bērnnunams. Šo ģimnāziju savulaik absolvējusi arī mana mamma Verēna Beķere (dzimusi Gudže). Ģimenē par īpaši saudzējamām uzskatām vēstures relikvijas, kas kādreiz piederējušas Juliannai Beķerei. Zupas kauss un karotes «izbraukājušas» Sibīriju un vēl tagad saista ne tikai gadsimtus – ar sudraba kausu zupu smel jau piektā Beķeru paaudze. Mūsu vecāki iespēju robežās bija izglītojušies. Tēvs studējis mežsaimniecību, māte – jurispudenci.

*Verēna un Pauls Beķeri
1928. gada aprīlī.*

Uz Sibīriju – caur Dancigu

Ar šausmām atceros mēģinājumu 1944. gada rudenī izbēgt no sarkanās armijas. Tās atgriešanās atgādināja par izsūtīšanu otro vilni, kas bija gaidāms 1941. gada jūlijā un kurš nevarēja neskart mūsu ģimeni. 1944. gada rudenī ar «Meža Gudžu» zirgiem nokļuvām līdz Rīgai, tālākceļš

ar kuģi līdz Vācijas pilsētai Dancigai. Tas bija baiļu pilns. Krievu iznīcinātāju uzlidojumi kuģu karavānai nepalika bez sekām. Mūsu apmešanās vietā Grabovā ienāca amerikāņi, bet, robežas izlīdzinot, drīz vien atradāmies padomju karaspēka kontrolētajā teritorijā. Redzēju, ko uzvarētāji darija Vācijā, arī daudz tāda, kas varbūt manā vecumā nebija jāredz...

Lopu vagonos mūs atveda uz Latviju, lai pēc pieciem gadiem ceļu turpinātu uz Sibīriju.

«Guļai poļe» uzsūc izsūtītos

1949. gada 25. marta rītā no smagās mašīnas kravas kastes nokļuvām lopu vagonā Iecavas stacijā. No manas lāviņas pa restotā lodziņa spraugu varēju redzēt, kā, vagonu riteņiem nervozi klabot, tuvojāmies Latvijas robežai. Vecumnieku stacijā izsviedām vēstulīti. To bija saņēmusi mammas draudzene, Umpārtes skolotāja, kuras meitas dzimšanas dienā, 25. martā, tiku gaidīta ciemos...

Ešelona galapunkts bija Omskas apgabala Nazivaļevkas stacija. No turienes smagajās mašīnās mūs veda līdz Krutinkai. Pēc sadales, kad pēdējie palika veci cilvēki un sievietes ar bērniem, tātad arī mēs, vēršu pajūgos nonācām Kirova padomju saimniecības fermā «Guļai poļe». Tur cara laikos tikuši izmesti izsūtītie, stepē, zem klajas debess – pastaigāties... Vēl mums stāstīja, ka savulaik «Guļai poļe» aukstumā izlaisti un nosaluši pārvietoti no Besarābijas. «Pastaigu lauks» jau pirmajā nedēļā paņēma vecomāti, kura, ceļā sasirgusi, vairs neatžirga.

Par mēnešalgu govīs

Tāpat kā vairākums latviešu, arī es un māsa Edīte strādājām, cik spēka padzīgtgadniecēm. 1952. gadā saņēmumu Vissavienības Lauksaimniecības sasniegumu izstādes dalībnieces medaļu par augstiem izslaukumiem. Tikai Maskava mani «neņēma pretī». Biežāk par medaļām tikām pagodināti ar vārdiem «prokļātāja latiņņa» (nolādētie latvieši), ja vietējiem uznāca dusmas.

Pirms izsūtīšanas mamma pasniedza krievu valodu un darbmācību Bauskas ģimnāzijā un vakarskolā, kuras direktors bija, ja nemaldos, Pinte. Pavisam negaidīti mamma no viņa saņēma algas sūtījumu par martā nostrādātājām nedēļām. Par šo naudu nopirkām govi, kuru saimniece uzskatīja par noburtu – nedevusi pienu, spērusi. Pie mums «burvestību» kā ar roku noņēma, un Jabločka sevišķi labi sapratās ar mammu. Kad braucām mājās, govi atpirka tās bijusi saimniece.

Beķeru ģimene atkal dzimtenē: mamma Verēna ar dēlu Tāļivaldi, meitām Edīti un Ilgu (2. rindā).

Gredzenu krellu noslēpums

Nevienam vēl neesmu stāstījusi, kā mūsu fermā ar zelta gredzenu krellēm lepojās celtniecības brigadiera meita. Gredzenus tēvs, kara varonis, esot pārvedis no frontes. Toreiz es par šīm krellēm daudz galvu nelauzīju, bet tagad atkal un atkal domāju, kam tie gredzeni bija piederējuši – dzīviem vai mirušiem...

Domas tikai par dzimteni

Mammai slimības dēļ bija atļauts atgriezties mājās agrāk nekā mums, bērniem, kuriem arī bija «uzspiests» nacionālistu zīmogs. Kad pienāca atbrīvošanas vēsts, nevienu brīdi nebija jādama – braukt vai nebraukt uz Latviju. Protams, braukt. Par to nešaubījās arī citas latviešu ģimenes – Vidovski, Viduleji, Ozoliņi, Valteri, arī Vērmeļtantīņa, Ekerts, – latvieši, gan no Bauskas, gan no citiem apriņķiem izsūtītie. 1957. gada ziemā, likvidē-

juši iedzīvi un sagaidījuši Tālivaldi brīvdienās no Zimino vidusskolas, visi trīs devāmies atceļā – uz mājām.

Pēcvārds

Atgriezušies mājās, sastapām bijušo skolotāju Kārklīti, kas bija kļuvis par Remontkantora priekšnieku. Viņš trimdiniekus uzņēma draudzīgi, palīdzēja atrast juntu virs galvas, iekārtoties darbā. Edīte kļuva par šuvējmačekli, vēlāk par meistari un visu darba mūžu strādāja «sadzīvniekos». Man bija lemts sastapt likteņa biedru Artūru Gulbi, kurš kopā ar māti un māsu (kulaku un nacionālistu ģimene!) bija izsūtīts no Panemunies pagasta «Gulbjiem» un nokļuvis Omskas apgabala Soldatskas rajonā. Mūsu ceļi savijās Bauskā pēc atgriešanās dzimtenē. Atkarībā no ģimenes apstākļiem esmu bijusi gan ierēdne, gan mākslas audēja, strādājusi arī skaitļošanas stacijā. Tālivaldim bijuši atbildīgi tehniski amati Olainē un Rīgā. Tagad visi trīs Beķeru bērni esam pensionāri.

1989. gadā vienu mēnesi viesojos Kanādā pie māsīcām un brālēna, redzēju pārticību, daudz skaistuma, bet tur dzīvot negribētu, jo nekur nav tik labi kā Latvijā.

Izmantota publikācija laikrakstā «Bauskas Dzīve»

2001. gada 23. martā

Onufrijs Zarembo

«Mani audzināja ģimene un skola»

Onufrijs Zarembo dzimis 1927. gada 24. septembrī Rēzeknē. Jaunības gadi pavadīti Ludzas apriņķa Nautrēnos. Arestēts 1951. gadā, tiesājis Baltijas kara tribunāls pēc 58-1a panta uz 25 gadiem lēģeri un vēl pieciem nebrīves gadiem.

Esmu audzis katoļu ģimenē, kas padomju laikā jau no 1940. gada tika uzskatīta par ienaidnieku numur viens. Savukārt arī ģimenē iebrucējus izjuta kā ienaidniekus. Tas ieauga arī manī, un no šīs pārlicības neesmu atsacījies. Vēl tagad atceros tās dziesmas, ko dziedājām skolas zālē pirms stundu sākšanās.

Kā jau tas pienākas, tiesāti tika arī tēvs – 25 gadi, māte – 10 gadu un māsa – 20 gadu. Mazākā māsa palika audzināšanā pie mātesmāsas.

Vispirms nokļuva Intā, ogļu raktuvēs. Pēc slimības, kas izsauca tuberkulozi, mani pārsūtīja uz Mordoviju. Strādāju zāģētavā, tur atkal saslimu. Un mani «aktēja» kā nederīgu. Nebrīvē atrados no 1951. līdz 1959. gadam. Latvijā atgriezies 1960. gadā. Bauskā dzīvoju no 1970. gada.

Pastāstīšu patiesu notikumu no čekas pratināšanas un izmeklēšanas laika. Tas gan neattiecas uz mani, bet varētu būt interesanti. Atrados tā saucamajā «stūra mājā» Rīgā. Vienā kamerā bijām trīs: Bernhards Press, ārsts,

Onufrijs Zarembo. 1955. g.

cepuru meistars Dolgicers un es. Kādu dienu kameru papildināja vēl viens nelaimīgais ar uzvārdu Meģis. Tas notika 1952. gada sākumā.

Īsumā no Meģa stāstītā. Golgātas ceļš sācies vācu laikā, kad viņam tika pieprasīts nāves sods. Bet tā kā viņš esot bijis no turīgas ģimenes, ar «krāsainā metāla» palīdzību ticis cauri ar cietumsodu. Protams, sākoties otrai krievu okupācijai, viņš atbrīvots un atsācis strādāt savā vecajā darbavietā – ostā. Pēc kāda laika viņu uzaicinājis pie sevis mums visiem labi pazīstamais Alfons Noviks un piedāvājis pirkt Meģim Mežaparkā piederošu māju. Uz to Meģis atbildējis, ka tā esot gana laba viņam pašam. Tātad – darījums nebija noticis.

Laikam ritot, tomēr «darījums noticis» 1949. gada 25. martā. Meģis ar ģimeni «aizceļojis» uz Amūras apgabalu. Tā kā Meģis nepavisam nav bijis apmierināts ar tādu «drauga» izdarību, viņš no Amūras apgabala sācis rakstīt Staļinam sūdzības. Rezultāts: Meģis atradās pie mums «stūra mājā», un tur viņu padarīja par vājprātīgu. Par Meģa turpmāko likteni neko vairs nezinu.

Ar šo epizodi es gribēju pateikt, ka čekisti iznīcināja ne tikai «šķiras ienaidniekus», bet arī savējos – tīri mantkārīgos nolūkos.

Intas lēģeris. Pagājušā gadsimta 50. gadi.

Inta Puriņa (dzim. Mārtinsone)

Un par savu tēvu zemi...

Inta Puriņa (Mārtinsone) dzimusi Bauskā 1928. gada 17. februārī. Apcietināta 1950. gada 28. jūnijā Rīgā par darbošanos nacionāli patriotiskā studentu pretošanās grupā. Tiesājis Baltijas kara apgabala Kara tribunāls ar brīvības atņemšanu uz 25 gadiem. Atbrīvota 1956. gada 17. maijā.

Bauskas 1. vidusskolas 1948. gada izlaiduma salidojumu grāmatā mācību iestādes 70 gadu jubilejas reizē ierakstīju vārdus, ar kādiem Gunārs Zemtautis būtu raksturojis savu mūžu:

«Manī dega nesamierināms cīņas spars. Es biju laimīgs, jo atradu sevī spēku pateikt visu patiesību par tumsonību, kas valdīja kulta laikā. Es nolieku savu jauno un karsto sirdi par Brīvību un Tēvzemi. Atcerieties – es būšu vienmēr ar jums.»

*Inta Puriņa (Mārtinsone),
studente.*

1949. gada septembris.

Pretestība ārprātam

Mēs bijām īpaša klase. Mūsos vēl nebija izdeldēts latviskais gars. Bija tikai viens komjaunietis, pavājš skolnieks, bet visiem mums par piemēru nosaukts. Lai kā pūlējās skolas direktors Kārlis Vītols, komjaunatnē nestājāties, un uz mums skatījās kā uz nacionālistiem. Laikam jau tādi bijām – izjutām iekšēju pretestību tam, ka mūsu tauta tiek nicināta un apspiesta, sapratām, ka

Latvijā nodibinātā kārtība ir netaisna. Tas lauzās uz āru un nebija noslēpjams. Skolas žetonā, kuru paši izdomājām un pasūtījām, ierakstījām burtus BVĢ (Bauskas valsts ģimnāzija). Direktors pretojās, uzstāja par skolas jauno padomju nosaukumu. Bet mēs palikām pie sava. Mēs vispār bijām ļoti patstāvīgi. Paši gatavojām klases vakarus, mācījāmies dziesmas, iestudējām dejas. Skolotāji nevienu pie rokas nevadāja, klases vakaros viņi ieradās kā viesi.

Mans stāsts būs par klases biedru, svitenieti Gunāru Zemtauti. Viņam ir sava vieta Latvijas vēsturē, kaut arī ne visu iecerēto dzīvē spēja sasniegt, jo divpadsmit gadu no viņa divdesmit gadu garā mūža pagāja fašistu un komunistu jūgā. Mūsu vidū bija daudz centīgu skolēnu, bet Gunārs Zemtautis bija sevišķi apdāvināts. Viņš vidusskolu beidza ar zelta medaļu. Direktors Vītols bija pret šādas medaļas piešķiršanu Gunāram. Dokumentus uz Rīgu aizveda skolotāji. Izlaiduma dienā direktors Gunāram pat roku nepasniedza. Raksturojums bija politiski graužošs, tomēr Latvijas Universitātē viņu uzņēma, jo rektors gadījās Cilvēks.

Kļuvuši par studentiem, jaunības naivumā un pat bērnišķīgumā jutāmies ļoti neatkarīgi. Sanācām kopā tikko kā skolu beigušie studenti no Bauskas un pārspriedām, ko darīt. Mums bija nepieciešams apzināties, ka esam kaut ko paveikuši Latvijas brīvības labā. Citādi tak dzīvot nav vērts. Kā uguns pakulās mūsu apziņā nāca 1949. gada izsūtīšana. Gunārs uzskatīja, ka tas jāpasaka visai pasaulei, nezinot, kā to izdarīt. Viņš klausījās ārzemju ziņas. Novērtēja politisko situāciju pasaulē un Padomju savienībā, rakstīja politiskus apskatus, kā to tagad dara mūsu komentētāji. Ar Gunāra apskatiem tika iepazīstināti grupas dalībnieki. Tikai tagad redzu, cik pareizi bija šie vērtējumi un paredzējumi. Ar roku drukājām uzsaucumu lapiņas. Tās iemetām apkārtējo māju pastkastītēs. Saturs bija aptuveni šāds – par brīvu un neatkarīgu Latviju, nost komunismu. Viss bija tīts jaunības romantismā, un mēs pat neiedomājāmies, ka tik traģiski tas beigsies. Visa grupa (tajā vēl bija Ojārs Ramanis, Vasilij Smolijs,

Imants Kalniņš un es – Inta Mārtinsone) kopā sanācām tikai dažas reizes, jo bijām dažādu augstskolu studenti. Biežāk tikos ar Gunāru, jo abi bijām Filoloģijas fakultātes studenti un ļoti aizņemti – mācības, koris teātris. Negribējām atpaukt nevienā dzīves jomā.

Gunāram laiks bija stingri plānots un reglamentēts. Atskrēja, parunājās, un atkal projām. Viņš dega nepacietībā apgūt zināšanas. Jau pirmajā kursā Gunāram likās, ka filoloģija viņam par vieglu,

tā vairāk piestāvēt meitenēm. Tāpēc viņš paralēli nolika eksāmenus par pirmo kursu arī Ekonomikas fakultātē.

Gunārs Zemtautis, vidusskolu beidzot.

Pēdējie Ziemassvētki

Tikai vieni Ziemassvētki pagāja bez steigas. Bija atnācis Gunārs. Uz galda stāvēja maza eglīte ar svecēm. Klusējām ilgi un domājām, kā pateikt viens otram kaut ko ļoti svarīgu – kā solījumu vai kā ticību Latvijas nākotnei. Gunārs gribēja aizdedzināt svecītes un varbūt pateikt, ko mēs jutām, kas virmoja telpā. Es neļāvu. Varbūt tas bija mūsu liktenis, kas liedza jūtas izteikt vārdos. Gunārs nolasīja skaistu dzejoli par zvaigznēm, par debesīm un ticību kaut kam Lielam. Vēl vienmēr, atceroties šos Ziemassvētkus, nosāp sirds, kāpēc... kāpēc es neatļāvu Gunāram aizdedzināt sveces, kas ir dzīvības siltās uguniņas cilvēku sirdīs Ziemassvētku vakarā.

1950. gada vasarā Bauskas 1. vidusskolā sākās aresti. To uzzināju no brāļa, kas bija atbraucis uz Rīgu. Mamma esot uztraukusies par mani, kaut gan neko par mūsu grupu viņa nezina. Bet varbūt nojauta?

Jūnija nakts beidzas čekā

Mācijos pēdējam eksāmenam. Bija silta 28. jūnija nakts. Logs atvērts. Sapņaini veros tajā. Pēkšņi pazib kāda seja, kāds klauvē pie durvīm. Sirds pamirst. Ienāk divi vīri, uzrāda sarkanas apliecības un droši ķeras pie istabas pārbaudes – atrauj atvilktnes, šķirsta grāmatas, meklē proklamācijas un politisko apskatu. Neko neatraduši, tomēr saka, lai ņemot siltas drēbes (kādas gan siltas drēbes man Rīgā varēja būt vasarā!) un nākot līdzī. Klusējot atvados no brāļa. Klusajā Pārdaugavas ieliņā smaržo vasaras nakts, mirdz zvaigznes. Visa pasaule šķiet tāla un cilvēki neaizsniedzami. Vientulība manī skatās ar tālām zvaigžņu acīm.

Slokas ielā piebrauca melns auto un aizveda mani uz Stabu ielu, uz čekū. Rīga grima tumsā. Izmeklētāji sardās kā kraukļi un nostājās visapkārt. Skatījās kā brīnumā. Jautājumi bira asi un strupi. Pastāvēt par sevi varēju, metot viņiem acīs visu: jā, jā drukāju lapiņas, izplatīju tās, jo gribu brīvu Latviju. Teicu pratinātājiem, ka viņi ir tādi paši kā fašisti. Tad viens, kas izskatījās sevišķi ļauns, pielēca klāt. Domāju, tūlīt sitīs, bet tikai kaut ko nošņāca caur zobiem. Tā sākās mans moku ceļš – ar čekas pagraba kameru, pratināšanu, diena vai nakts. Pat kamerā iesūtīja «dzirdīgas» ausis, lai kaut ko vairāk uzzinātu. Protams, tas bija smieklīgi, jo man jau nebija vairāk, ko teikt.

Jau 24. jūnijā arestēti bija arī Gunārs Zemtautis un visa mūsu grupa. Pratināšana ilga līdz 1951. gada februārim. Martā bija tiesa, tad arī pēdējo reizi visi tikāmies.

Baltijas kara apgabala Kara tribunāla tiesā mūsu lieta vilkās kādu nedēļu. Advokātus noraidijām. Gala vārdā nelūdzām apžēlošanu. Arī Gunārs ne. Viņam piesprieda nāves sodu. No Maskavas atnāca apstiprinājums, ka esam nosodīti uz 25 gadiem lāgerī un vēl ar pieciem gadiem – bez tiesībām. Apsūdzībā nīrbēja vārdi – nacionālists, pretvalstisks, tautas nodevējs. Mūs stiprināja apņemšanās – jāpastāv, jāiztur. Ticība nebija zudusi, ka tā

nevar palikt, jo citādi visam, kas notiek ar mums un citiem, nav nekādas jēgas. Es pat šaubījos, vai mūsu tiesātāji apzinās, ko dara un kāda mērķa vārdā. Viņiem bija vajadzīgs šīs grupas tiesāt, jo vairāk, jo labāk. Lēts darbaspēks, kur nu lēts – strādājām taču pat ne par vēdera tiesu, par dzīvības tiesu gan.

Izmisums piezagās pamazām, kad cietuma kamerās tikos ar tik daudz nelaimīgu, izpostītu cilvēku likteņiem. Viss pagalam. Izmisums sagrāba sirdi ar ledainām rokām, kad vilciens, smagi elsdams, pārbrauca Latvijas robežu. Jautājums bija tikai viens: vai kādreiz vēl redzēšu Latviju, mīļo tēvu zemīti? Asaras lija aumaļām.

Gunārs izpilda pēdējo solījumu

Kas pateiks, ko domāja un izjuta Gunārs, zinot, ka dzīve ir galā, bet nekas vēl nav padarīts. Nesalūza. Viņš nelūdza apžēlošanu. 1951. gada 17. maijā mani izsauca Centrālcietuma operatīvās daļas vadītājs un latviski paziņoja: «Gunāra Zemtauta vairs nav!» Sapratu, ko tas nozīmē. Tas bija Gunāra pēdējais solījums: jebkuros apstākļos darīt man zināmu, kas ar viņu noticis. Viņš solījumu bija izpildījis... Bet sirds neticēja.

1956. gada maijā atgriezos no Karagandas. Aizgāju uz čeku, lai uzzinātu patiesību par Gunāru. Tur man pateica, ka jāiet uz arhīvu Vecrīgā. Taujāju tur. «Kas jūs viņam esat?» man jautāja. Teicu: «Skolas un studiju biedre.» Man tika vaicāts: «Tātad jūs zināt, kāds viņam bija spriedums?» – «Jā,» atbildēju, «nāves sods.»

Gunāra nav. Ar šo skaudro domu joprojām nevaru samierināties, tāpat kā tam nespēja ticēt Gunāra vecāki un brālis Jānis, kas tam neticēs nekad...

Gunārs Zemtautis redzēja tālāk un saprata vairāk nekā daudzi mūsu līdzaudži, un laikam tāpēc, jā, tikai tāpēc viņu iznīcināja sarkanais terors. Viscaur nežēlīgās un melīgās sistēmas pamatprincips bija – pakļaut vai iznīcināt. Dievs, pasargi mūs no šīs sistēmas atvasēm! Tāpat kā Gunārs ticēja, arī es ticu tam Lielajam un Varenajam Spēkam, kas vieno paaudzes, dzīvos un mirušos, un arī nezināmos varoņus.

«Latvietis? Tātad strādnieks»

Jānis Ērmanis, dzimis 1904. gadā. Kara tribunāls 1952. gada 16. jūlijā pēc Krievijas Federācijas Kriminālkodeksa 58-8, 58-1a panta notiesājis viņu uz 25 gadiem. Sodū izcietis Mordovijas APSR no 1952. gada 14. aprīļa līdz 1967. gada 14. aprīlim.

Kā es par saimnieku kļuvi

Tēvs strādāja par vieglo ormani Pleskavā. Man arī patika zirgi. Braukdams uz pilsētu, tēvs ņēma mani līdz. Viņš novilkā ormaņa praku un iedeva man, lai sēdu, kamēr pats nopirks sienu tirgū.

Buka bija augsta. Kāds pienāk un krieviski uzsauc: brauc! Prasu, kur jābrauc. Tā es nobraucu visu dienu. Vakarā mājās sapelnīto naudu atdodu tēvam. Viņš mudiņa – brauc arī rīt un parīt. Kad Pleskavā iegāja vācieši, man atkal vajadzēja braukt, arī naktī. Skolā mani nelaida, mācījos pašmācības ceļā. Tikai 1918. gadā, kad atgriezos Latvijā, mācījos Lambārtes pamatskolā. Vēlāk ņēmu papildstundas, jo sapratu, ka dzīvē daudz kas jāzina.

Lūcijas Pūriņas un Jāņa Ērmaņa kāzas 1928. gadā.

1920. gadā tēvam iedeва zemi. Vajadzēja strādāt. 1925. gadā mani iesauca armijā. No izskata laikam biju izveicīgs, ielika konstruktoru rotā. Nobeidzu kā viens no labākajiem. Biju labs vingrotājs, šāvējs. Domāju palikt virsdienestā. Tomēr neuzaicināja. Aizgāju strādāt pie tēva. Grūti bija sākt. Tur neviens mani par kungu nesauca.

1928. gadā apprecējos. Nu esmu saimnieks. Strādīgs. Biju gājis pat dejuursos. Zemes lietās diezīn kādu zināšanu nebija, arī tuvākie kaimiņi negribēja, ka es saimniekoju «Bajāros». Bet es domāju – nē, neizputēšu. Pieņēmu pārraugus, lai izaudzētu labākus lopiņus. 1939. gadā taisīju kūti (modelis – samazināts – no kādas Pleskavas muižas). Māja atradās Iecavas upes labajā krastā. Izlasīju visu lauksaimniecības literatūru. Ja būtu saimniekojis līdz šai dienai, nezīnu pat, kāda būtu mana saimniecība.

1937. gadā Statistiskas pārvalde Bauskā lūdza, lai vedu grāmatvedību. Vajadzēja uzrādīt, kas dienā darīts, cik un ko ēduši. Sieva nepiekrita. Viņa negribēja arī šahu mācīties. Vecāko puiku iemācīju. Kad viņš aizgāja uz vidusskolu, man bija grūti viņam pretī stāvēt. Meitu arī gribēju iemācīt, bet – ne. Vēlāk Ilga pati iemācījās.

Citi laiki

1949. gadā mani izsauca uz Bausku. Izpildkomitejas priekšsēdētājs aicināja dibināt kolhozu. Teīcu, ka jārunā ar sievu. Izsauca atkal. Šoreīz partijas rajona komitejas sekretārs Duncis man lika organizēt kolhozu. Atteīcu. Duncis: «Būs slikti.»

21. martā ar Ilgu aizbraucām pie ārsta uz Rīgu. Gribēju atgriezties mājās jau 24. martā, bet nokavēju vilcienu. 25. martā, Jelgavas stacijā iebraucis, redzu – vagoni stāv rīndā. Šausmas! Iekāpju vilcīena pēdējā vagonā. Iecavas stacijā čekīstu pilns. Viņu vidū arī pazīstami – apsargā savus upurus. Uz mājām nebraucu. Klīdu pa Vecsaules pagastu. Bija sals. Ledus lūzdam s brakšķēja. Tad mani aizveda pie kādas mammiņas, kas man deva naktsmājas. Dabūju zināt, ka aizvesta sieva, sievasmāte un jau-

nākais dēls. Vecākais puika nav aizvests. Ko darīt, domāju, pieteikties? Atcerējos, kā bija ar 1941. gadā izvestajiem. Paliku. Darīju dažādus darbus. Cilvēki, pie kuriem strādāju, lūdza – nenododiet mūs. Es nevienu neesmu nodevis.

Mani atrada Džūkstē. Arestēja Kronbergs un Zaščerinskis. Teica: ja bēgsi, šausim bez brīdinājuma. Mani aizveda uz Baldoni. Pratināja. Čekas priekšnieks, preti Kronbergs, aiz muguras Zaščerinskis.

Liecība par čekas pagrabiem

Pēc aresta Rīgā nokļuvi smagajā mašīnā. Sēžu priekšā uz sola, atmuguriski. Katrā pusē man apbruņoti vīri. Domāju, cik gan esmu vērtīgs! «Stūra mājā», čekā, krievs piedzen pie pašas sienas, liek izģērbties. Pats nostājas aizmugurē un trin dunci. Liekas, nu man griezīs ādu. Pēc brīža: lasi noteikumus! Pa to laiku čekists griež pogas, āķus. Nu drēbes jātur rokā.

15. kamerā jau bija Kārlis Gulbis, sociāldemokrāts, Saeimas deputāts. Otrs bija jauns puika, sacīja esot Pauls no Jelgavas. Pēc minūtēm divdesmit pirms gulētiešanas izsauca uz 19. kameru. Tur jau bija pilns, bet iebāza arī vēl mani.

Pratināja čekists kapteiņa pakāpē. Apsēdināja uz krēsla, kas bija pieskrūvēts pie grīdas. Starp mani un kapteini apmēram seši metri. Man rokas jātur uz ceļgaliem. Viņš asu skatu urbjas manī, ar roku kabatā klikšķina pistoli. Runā krieviski. Tas, atklājās, bija pats izmeklētāju brigadieris.

Bija viena pratinātāja sievietē – Katja. Tumša, tumša. Iesauka vai pieņemts vārds «Verhovih». Pratināja dienu un nakti. Reizēm trīs vīri klāt. Liek tupēt pret sienu ar rokām aiz muguras. Pārtraukumi bija, kamēr kaut ko noskaidroja.

Reiz naktī kāds aiz sienas bļauj: ai! ai! ai! Visi dzirdam, domājam, kādu moca. Atveras kameras durvju lodziņš. Kāds saka: «Te ir!» Nāk iekšā čekas personāls un pie manas gultas: «Celies augšā!» Domāju, tas beidza kliegt, nu mana kārtā. Lēni kāpu no gultas. Rāda, lai pārceļos vienu guļvietu tālāk. Durvis parādās cilvēks zaļā mētelī ar divrindu pogām.

Ienācējs nogērbjas, bet neguļ. Sāk raudāt, skaita Tēvreizi un lūdz Dievu. Neesmu mūžā redzējis tik sirsnīgu lūgšanu. Tas bija Jānis Vēzītis. Notiesāts uz nāvi. Pēc lūgšanas sāk stāstīt, ka 15. kamerā gribējis pakārties. Sagatavojis kreklu un... Puika (Pauls) piekļāvējies pie durvīm, saskrējuši sargi. Tad vests uz vannu, lai atdzīvinātu.

Vēlāk mani atkal iebāza pie Paula un Gulbja. Notika tāda uzskaitē, kas kurš būs brīvībā. Pauls – es būšu mūziķis, Gulbis – skolotājs, es – zemnieks. Mani abi brāļi jau bija notiesāti: viens – Urālos, otrs – Noriļskā.

Vārti, aiz kuriem apstājas dzīve

Tiesa notika 1952. gada 16. jūlijā. Kur tas notika, nezinu. Mani ved slēgtā būdā. Mašīnu iedzen sētā, mani ievē telpā. Kā liecinieks izsaukts zēns no mana pagasta – grūti audzināms, bet strādīgs, arī apcietināts. Pēdējā vārdā man prasa, ko gribu teikt. Es: «Ja jau es kā cilvēks vairs cilvēcei neesmu vajadzīgs, tad prasu augstāko sodu.» Prokurors lec kājās sašutumā. Kad viņš gāja man garām, viņam bija tāds skats it kā mani varētu aprīt.

No tiesas zāles mani aizveda atpakaļ uz čeku. Iedzina vieninieku (mocekļu) kamerā. Tur viena kušete ar melnu gumiju apvilka, lai var nomazgāt. Visos grūtos brīžos esmu lūdzis Dievu. Arī to nakti pēc tiesas es pavadīju lūgšanā.

Uz cietumu mani veda reizē ar Jēkabu Siliņu. Viņam vēlāk piesprieda nāves sodu.

Kamerā bijām apmēram 25 cilvēki. Man uzticēja guļavietu otrajā stāvā, jo biju vesels, stiprām kājām. Visi prasa, kas es esmu. Brīdina no «špikiem». Kurus izsaucot vairāk reižu, tas – nodevējs.

Tur bija dažādi cilvēki. Satikos ar birzgalieti Auzuņu (lāgerī – ar viņa dēlu). Vēl satikos ar cilvēkiem no Jaunjelgavas.

Pienāk diena, kad attaisa kameras durvis un izsauc cilvēkus. Novēd telpā lejā. Tur visi ir sveši. Sadzen Stolipina vagonos. Saspiež iekšā citu uz cita. Tie, kas pie lodziņiem, var kaut ko redzēt. Vispirms aizsūtīja uz Leņingradu. No turienes paziņoju uz mājām, ka esmu ceļā. Krust-

ceļš Vologda – Kotlasa. Braucam uz Vorkutu. Mūsu vagonu atkabina Intā.

Ir pēcpusdiena. Lopu vagonu aizbīda tuvāk lāgerim. Stāvam ilgi. Sakravājam mantas, lai dotos lāgerī pa brīnišķīgiem jauniem koka vārtiem. Gaidām, kad vedīs iekšā, ir taču oktobris. Atnāk kungs mīkstā puskažociņā ar mūsu papīriem rokā. Salstam mēs, salst sargi. Atnākušais izsauc, mums jāatbild. Vēlāk dzirdējām, ka ne viens vien pie šiem vārtiem ir saļimis (vāja sirds). Iekšā vēl viss nav gatavs. Mūs apskata, kas kuram labs – kažoks vai zābaki. No kāda ārsta noandelē kažoku. Man nekā nav.

Pirtī katram piešķir apmēram divus litrus ūdens. Dalītājs – latvietis. Sievietes, ieslodzītās, nodzen vilnu. Bārdū dzen ieslodzītie frizieri – ar pucnažiem, protams, bez ziepēm...

Lāgeros pavadīju 15 gadu: Intā, Vorkutā, Mordovijā. Pienāca arī tāda reize, kad ārsti novērtēja darba spēku. Jānovelk bikses, lai redzētu, kādas ir ciskas. Ārsti saka man: «Bāls esi, švaks.» Priekšnieks: «Latvietis, tātad strādnieks.»

Patmīlīgi cilvēki kļuva par «stukačiem», gribēja vieglāku dzīvi. Reiz kādam pateicu: «Jūs varat darīt, ko gribat, bet komunismu jums neuzcelt.» Noziņots. Man tiek pavēstīts: jums ir piespriesti 25 gadi, bet, ja šādas valdības lietas cilāsit, tad varēs iedot arī nāves sodu. Mordovijā sastapu Intu Čālīti. Viņi bija divi, tēvs un dēls. 7. lāgerī sēdēju barakā, kad ieveda Gunāru Astru. Jaunie vairāk grupējās pa sevi.

* * *

Jāņa Ērmaņa stāstījums aprāvās 1989. gada rudenī.

**Fragmentus no stāstītā
pierakstījusi DAINA ZIEMELE**

Mihalīna Supe Nekad vairs!

Mihalīna Supe arestēta 1954. gada 9. jūnijā, pēdējā no pretošanās kustības dalībniekiem jeb partizāniem Abrenes apriņķa Stompaku mežos. Okupācijas Kara tribunāls viņai piespriedis 25 gadus Staļina noietnēs. Kopš 1961. gada dzīvo Bauskā. 1997. gadā Mihalīna Supe apbalvota ar Triju Zvaigžņu ordeņa Zelta goda zīmi.

Drūmo pārmaiņu laiks

Esmu dzimusi 1923. gadā Abrenes apriņķa Purvmalas pagastā. Ģimenē – māte Emīlija, tēvs Vincis – bijām piecas meitas un divi dēli. Kad vecāki sarunās lepojās ar saviem bērniem, nevienam nebija pat nojautas, kas mūs gaida nākotnē.

Visi bērni tikām sūtīti skolā, taču brālis Pēteris vienīgais no mums bija ieguvis augstāko izglītību, saņēmis agronoma diplomu. Viņš palīdzēja tēvam iekopt mūsu «Jauno Dārzu». Vēl 1944. gadā domāja celt jaunu šķūni, nākotnē – arī istabu.

Pirmais padomju varas gads bija satriecoši baigs – cilvēku izvešanas, aresti. Drīz pienāca arī mūsu kārta iznīcībai. Ļaunie kaimiņi, brāļi Loginovi, pavēlēja izdzīt no kūts visus lopiņus. Aitas un cūkas ātri vien izklīda, bet govīs lika dzīt uz Viļaku. Mazajai māsiņai izdevās izlūgties vienu gotiņu, un «Jaunajā Dārzā» atkal radās ganāmpulks.

Mihalina Supe Latvijas politiski represēto salidojumā Ikšķilē 2001. gada vasarā.

Vācu laikā Pēteris kļuva par Viļakas apriņķa galveno agronomu. Viņš bija mūsu ģimenes nemierpilnā, baltā dvēsele. Taču arī viņš nezināja, kā novērst ļaunumu, ko sagādāja zemiskie ļautiņi, kuri uz ilgiem gadiem kļuva par noteicējiem ne vien Latgalē, bet arī visā Latvijā. Ļaunu paredzēdams, Pēteris uzstāja, lai braucam prom no Latgales. Taču viņš nespēja tēvu pārliecināt un aizbrauca viens. Toreiz mums nebija ne jausmas, ka mūsu brālītis būs komandieris daudziem simtiem Latgales partizānu.

1943. gada rudenī kādā naktī mūsu mājās ielauzās bruņoti krievu bandīti, draudēja nošaut visus, ja neklusēsīm, iztukšoja skapjus un tīnes, ņēma visu, kas ņemams.

Nevienā tā laika avīzē netika rakstīts par to, kas notika «Jaunā Dārzā», ne tas, ko pārdzīvoja Gorbānu ģimene «Lapsukalnos». Krievijas pierobežā tādi notikumi nebija retums.

«Lapsukalnos» tikko bija nosvinētas jaunākās meitas kāzas. Jaunais pāris aizgājis klētī gulēt. Pie galda vēl miestīņu sūkuši tuvākie kaimiņi, kad mājā iebrucis «atbrīvotāju» bars. Ar durkli krūtīs nogalināja māju saimnieku, apšāva pie galda sēdošos. Izglābās vienīgi saimniece, asiņainās drāmas lieciniece. Mājai un saimniecības ēkām negēļi pielika uguni. Ēkās sadega visi nogalinātie cilvēki, kā arī mājlopi.

Pēckara gados čekistu radītās šausmas turpinājās. Ar viltu, ar pārspēku un nodevību viņi iznīcināja visus nepakļāvīgos – arī manu brāli Pēteri, Latgales nacionālo partizānu komandieri, tēvu Vinci, māti Emiliju, māsu Genovefu. Mani pēc deviņiem uz dzīvības un nāves robežas pavadītiem gadiem dzimtās Latgales purvainajos mežos notiesāja un aizsūtīja uz Vorkutas darba un nāves nometni. Tur izcietu septiņus gadus. Divpadsmit gadu turpat Vorkutā izturēja brālis Dominiks, bet māsa Antonija sūras ziemas pavadīja Krasnojarskas nometnēs.

Beigu tuvošanās

...Tas notika 1944. gada 11. novembra naktī. «Jaunā Dārzā» bijām divas vien – es un māsa Bronīte. Mūsu vecāki ar visiem lopīņiem un iedzīvi jau bija pārcēlušies uz rentes māju Aizgalienā. Nakts vidū ārā izdzirdējām

soļus. Kreklā un basām kājām pirmā pa logu izlēca Bronīte. Tajā mājas pusē atradās arī čekisti. Kaut gan no raķetēm un šāvieniem ap māju kļuva gaišs kā dienā, māsīnai tomēr izdevās izbēgt. Arī es neapāvusies un vienā kreklā skrēju prom, vēl nezinādama, kas noticis ar Bronīti. Līdz rīta gaismai nokļuvu Aizgaliēnā, no labiem ļaudīm pa ceļam aizņēmusies kādus drēbju gabalus.

1945. gada marta sākumā netālajā Stompaku mežā rībēja šāvienu, bija dzirdami dobji sprādzieni. Lūdzām Dievu par Pēteri un viņu puisiem. Tā paša gada 8. jūnijā tēvs un māte bija aizbraukuši uz dievkalpojumu Viļakā. Mājās paliku es, Genīte un jaunākā māsa Aldona. Pajūgos iebrauca pieci krieviski runājoši tēviņi. Lika mums sēsties viņu pajūgos, jo esot arestētas. Mūsu vedēji pareģoja mums lēģeri vai cietumu. Pusceļā pajūgi izšķīrās. Trīs vīri ar 16 gadu veco Aldonu palika Klušniekos, bet divi – mani un Genīti veda uz Viļaku.

Ceļā Ilziņu ciemā sastapāmies ar vecāku pajūgu. Čekisti metās pie tēva un pieprasīja dokumentus. Tēvs visu saprata, un notika tas, kam viņš domās bija gatavojies jau sen. Tēva un manā cīņā ar čekistiem, palīdzot Mednim, kurš brauca kopā ar tēvu, viens čekists palika guļot, otru pažēlojām un ļāvām izbēgt. Deviņus gadus vēlāk viņš tiesā liecināja pret mani ar putām uz lūpām.

Pēc notikušā tēvs teica: mūs glābt var tikai mežs. Ātri sagatavojāmies promiešanai, līdzīgi ņemot mājlopus. Pusgada laikā otro reizi zaudējām mājas, šoreiz jau uz visiem laikiem. Otrā dienā rentes māju Aizgaliēnā nodedzināja čekisti.

Deviņi gadi pagāja Stompaku mežos, kur no visiem stūriem uzglūnēja nāve čekistu un viņu rokaižu veidolā. Uzticība dzimtenei un cerība, ka Latvija atkal būs brīva, mijās ar smalki austu nodevību. Šo grūto laiku ne visi godam izturēja. Daudzi aizgāja malā un savu brīvību izpirka ar ziņu sniegšanu par mežā palikušajiem, daudzi aizgāja bojā nevienlīdzīgā cīņā. Par to visu esmu stāstījusi Latgales Kultūras centra izdevniecības Rēzeknē izdotajā grāmatiņā «Tālā Purvmala sapņos sērēt nāk...» (1997).

...Mani tiesāja krievu armijas tribunāls 1954. gada

24. septembrī. Es daudz ko nesapratu, jo pratināšana un tribunāla sēde notika krievu valodā.

Man tika paziņots, ka pats Vilis Lācis bijis atbraucis, lai paskatītos, kas tas par «putniņu», kurš deviņus gadus dzīvojis mežā un nav padevis padomju varai.

Esmu zaudējusi vistuvākos cilvēkus un jaunības gadus, kas izplēnējuši purvainajos mežos un Vorkutas nometnē. Esmu pārdzīvojuši arī vientulības šausmas, kad mežā paliku viena. Sarunājos ar kokiem un zvaigznēm, ar stirniņām un nesapratu, ko darīt... Es ticu, ka arī mūsu, nacionālo partizānu, stiprā griba redzēt savu Dzimteni brīvu ir iespaidojusi vēlākos notikumus Latvijā. Man atkal ir sava valsts. Es brīvi varu dziedāt tās himnu un priecāties par mūsu sarkanbaltos karogu. Es lepojos ar to un man nav, ko nožēlot.

Vorkutlags ir tikai maza daļiņa no PSRS lēģeru sistēmas. Taču arī no tās var spriest par šīs sistēmas drausmīgajiem apmēriem. Šī karte nebūt nav pilnīga. Daudzu lāģerpunktu un apbedījumu vietas nav zināmas. Pēc neoficiāliem datiem, Vorkutā bijuši 63 lāģerpunkti.

Daina Ziemele (dzim. Cīrule)

Ilūzijas sabira putekļos

Daina Ziemele izsūtīta uz Amūras apgabalu 1949. gada 25. martā.

Mana stiprākā un vienīgā saite ar Dzimteni bija vēstules – daudz, garas un ļoti garas, galvenokārt mīļajiem radiem. Diemžēl sūtījumi no mājām nenāca tik bieži, cik vēlētos. Dzimtenē palikušie gluži vienkārši baidījās no sarakstes ar sibīriešiem, būdami pārliecināti, ka čekas un ziņotāju modrā acs redz visu. Mūsu sūtījumi netika glabāti, tāpēc biju priecīgi pārsteigta par tām desmit vēstulēm, kuras, dažādos gados rakstītas, Atmodas sākumā atradās radu dziļākajās lādēs vai bēniņos paslēptas – Jelgavā un Madonā. Paldies viņiem par tām!

Amūras apgabalā Mazanovas rajonā. No kreisās – mamma Leokadija, tēvs Artūrs, brālis Uldis un Daina Cīrule (Ziemele).

Fragmenti no dažām manām vēstulēm, kuras saglabājusi māsiņa Diāna Jelgavā un Anna Madonā.

1949. gada 19. jūnijā
Novokijevaskas Uvala

Sveicieni Līgo svētkos!

Vasaras svētki, kurus Tu biji novēlējusi jautrus, nemaz tik jautri nebija. Mēs nemaz nezinājām, ka 5. jūnijā ir Vasaras svētki. Tā diena bija ļoti karsta, un mēs abas ar mammu t. s. Taptuškā (vieta, kur notika sējas darbi) vārijām pusdienas. Tad nu vari iedomāties, kas par svelminošu karstumu bija visapkārt.

Tās dienas, kad saņemam kādu ziņu no mīļās dzimtenes, ir īstas svētku dienas.

Mammai tagad kādu nedēļu atvaļinājums no putras vārīšanas, jo sējas darbi tālajos laukos nobeigti. Pie sādžas sēj griķus un prosu. Tā kā traktoristi nāk ēdamreizēs uz māju, tad nu vairs pavāra nevajag.

Rudenī domāju iet skolā, bet nezinu, kurā klasē mani ņems. Varbūt sāksu no astotās.

Ielās visvairāk var sastapt bērnus un sievietes. Viņas pa lielākai daļai ir krieviešu tipa. Vasarā nēsā gaišas drēbes, arī sarkanās, un plānus lakatiņus, apsietus cepurveidīgi. Aukstākā laikā parādās šektaiņi un balti bārkstaini lakati. Mēteļi ir reti krievietei, visām fufaikas. Krievi vasarā nēsā tumšas bikses un gaišus izšūtus kreklus, kas ir virs biksēm sajozti ar siksnu.

1949. gada 30. jūlijā
Novokijevaskas Uvala

Diān!

Raujām visi, ko vien varam: paps met kaudzes, es – gabanas, mamma – pusdienu vārītāja siena vācējiem. Jāstrādā kā darba dienās, tā svētdienās, izejamās skaitās lietus dienas, kādu pie mums nav bijis jau divus mēnešus. Valda ārprāta sausums un karstums. Dārzi pamazām nokalst, kartupeļu ziedi novīst, labība nogatavojas neizaugusi.

Milicis, kas bija atbraucis mūs jūlijā pārbaudīt, teica, ka kolhozam jādod laiks sagatavoties eksāmenam 20. augustā. Visvairāk raižu dara krievu valoda, bet ceru, ka pa gadu jau zināšu daudz vairāk kā šodien.

Paps solās ziemā braukt kādus 400 kilometrus uz meža darbiem, tur varot kaut cik pie naudas tikt, kolhozā naudas nevar dabūt nemaz. Ja arī nāktos kāda kapeika, tad to būsim vājpienā nodzēruši (ņemam no fermas par 50 kapeikām litrā). Naudu norēķinās rudenī.

Ļoti derīgi būtu aizsūtīt kādu fotogrāfiju, bet šeit dārgi maksā. Māja ir mazliet padevusies uz dienvidiem, jumts līdzīgs sietam, apmēram kamieļa muguras veidojumā. Kreisais sāns izgāzies krietni uz āru. Mūsu stūrī grīda skaitās krāsota koši sarkanā krāsā. Sienmalā dēļu gali ielien tieši zemē. Tanī stūrī, kur apmeties Jānis ar savu māti, pa grīdu staigājam kā pa Urālu kalniem.

Mūsu veikalos drēbju izvēle ir diezgan liela, bet tas viss maksā dārgi. Es iztikšu ar vecajām kleitām un apaviem, jo cerams, ka taču drīzi brauksim...

Man liekas, ka arī Latvijā drīz notiks tas pats, kas te, jo tam pretim turēties nevar neviens. Vai gan tā varēs ilgi būt, ka jūs tur dzīvosiet bagātībā, bet šeit cilvēki mirst badā. Vajadzēs taču visiem būt vienādiem. Te jau visi brīnās, kur tik daudz tiem latviešiem sūtot, viss pasts no tā vien aizņemts. Lūk, ko dara mazā, neiznīcināmā tautiņa!

1950. gada 17. martā

Novokijevskas Uvala

Sveiciens Diānai no Austrumiem!

Ziemā uz skolu gāju ar zābakiem, tagad jau iespējams iet ar galošām, plānām zeķēm un kapzeķēm. Pa skolu visā visumā iet labi. Krievu rakstos tagad man ir tikai trijnieki, kas priekš manis skaitās daudz.

12. martā mums bija vēlēšanas. Jau plkst. puspiecos Ausma piecēlās un pa kaklu, pa galvu skrēja pa tumsu uz klubu, lai jau piecos ieņemtu rindu. Mamma un pārējie mūsu mājas iedzīvotāji arī ap pieciem bija augšā un gata-

vojās svarīgajam notikumam. Jāņa māte teica, ka šī, tur iedama un atpakaļ nākdama, kritusi ap 30 reižu. Līdz plkst. 4 pēcpusdienā visa sādža un Uvala bija nobalsojusi. Man vēl balsot neiznāca, jo dokumentos pierakstīts, ka esmu dzimusi 12. aprīlī.

Rudenī mums jānodod 50 kilogramu gaļas un 30 olas. Tā kā mums kukaiņa neviena nav, tad viss būs jāpērk par naudu.

Šodien sabrauca «pereseļenci». No mums atšķiras ar to, ka atbraukuši labprātīgi. Mājas jau siltas sakurinātas (es saku mājas, jo istabu šeit nav, ir tikai māja jeb hata). Kantorī viņiem būs garšīgas vakariņas: medus, maize un sviests. Tātad ir kaut kāda uzņemšana, nevis kā mūs visus salādēja vienā tukšā bērnudārzā, kamēr labi ļaudis mūs kā aitas izlasīja un deva uz laiku pajumti.

1951. gada 26. septembrī
Novokijevskas Uvala

Diān!

Dzīve iegājusi pavisam citādās sliedēs. Ne tuvu tam, kā Tu esi iztēlojusi. Braukt mācīties uz Blagoveščensku man tomēr neļāva. Daudz naudas atdevu par telegrammām, tomēr rezultāts ir nevēlams. Manas klases biedrenes aizbrauca starojošām sejām, es viņas pavadīju un, pieķērusies mašīnas bortam, ilgi raudāju. Gribējās lēkt mašīnā un braukt līdz ar viņām, bet dūšas man nepietiktu. (..) Es paliku stāvēt Uvalas tirgus laukumā karstajā augusta saulē. Tur dedzinošas saules staros sadrupa un sajaucās ar putekļiem manas vājās nākotnes ilūzijas. Nupat vēl kopā ar savām skolas biedrenēm atvadījos no skolas. Vēl vakar es runāju mūsu rajona radiostacijā par savu cīņu, kuru tomēr izvedu līdz galam, par tām iespējām, kas stāv mūsu jaunatnes ceļā, par savu nodomu mācīties un aicināju sekot visiem absolventiem iegūt savu mērķi.

(..) Paredzams, ka šogad maize būs dārga, bet gaļa lēta. Pašreiz viens kilograms govs gaļas maksā 10 – 15 rubļu, cūkas gaļas nemaz neredz. Maize veikalā maksā 1,80 rubļu

kilograms. Pēc tās jāstāv rindā jau no pusnakts. Rindas pieņem diezgan lielus apmērus, jāsargā ribas un galva, ka vienas neielauž un otru nenolauž. Vienreiz, kad iznācu ar maizes kukulīti no veikala, mētelijs bija atrauts vaļā, lakatiņa vairs nebija uz galvas, par laimi, kleita gan vēl turējās virsū. Spaidīšanās, grūstīšanās un laužīšanās notiek katru dienu. Mēs katru dienu nepērkam un arī nevaram pirkt naudas dēļ. Ir vēl milti šādi tādi no pagājušā gada, cepam tā saucamās «ļepjoškas». No bliņām tās atšķiras ar to, ka tiek ceptas bez taukiem uz sakarsušas plīts. Apstākļi ir piespieduši no šā un tā izgatavot kaut ko.

Vēstuli rakstu jau trešo dienu. Šodien atkal bija šausmīgs lietus. Kombainu velk uz slēpēm, jo riteņi griežas zemē un kombains nekust i ne no vietas. Kad gabals ir nopļauts, tad liekas, ka tīrums ir arī aparts – paliek lieli, melni grāvji.

1951. gada 8. decembrī
Novokijevskas Uvala

Labvakar, Diān!

Sniega pagaidām ir plāna kārtiņa. Pašā vēlā rudenī vēl saauga zāle pļavās, nenopļautos tīrumos, kuru šogad slapjā rudens dēļ diezgan daudz. Tagad tur gana govīs. Ar kājām un purnu pāršķeļ ledu un grauž pagājušā gada zāli. Paps par ganišanu katru dienu saņem vienu litru piena. Citāda alga jau nav sagaidāma.

Vienā jaukā dienā no mūsu sādžas «seļsoveta» zvana uz manu darbavietu, ka mani nozīmējot uz meža darbiem, lai tik ejot pēc paziņojuma un otrā dienā lai taisoties ceļā. Sataisīju jau savu ceļasomu. Beigās domāju, aiziešu pie rajona izpildkomitejas priekšsēdētāja, sak, ko tas saka. Zvanija uz manu darbavietu, kā strādājot. Tur atbildēja, ka labi. Paliku mājās...

Vislielākais brīnums man vēl šodien ir par to šausmīgo bērnu jūru, kas te ir katrā mājā. Nekādas lutināšanas, ne mācīšanas. Pīpē visi, kurš tik galvu jau ir pacēlis. Kam jau papiross zobos, neraugoties, ka viņam vēl tikai

septiņi gadi, ar to jau var runāt kā ar lielu cilvēku. (..) Daudz ir tādu, kuri nemācās un kuriem nav līdzekļu mācīties.

Te arī ar šo gadu ir ieviesta obligāta 4 klašu izglītība.

1954. gada 1. decembrī

Belojarovo

Sveiciens, Diān, no Tālajiem Austrumiem!

Jūs droši vien esat saņēmuši mūsu telegrammu, ka Uldis 24. novembrī ienāca mājās. Atnācis bija no stacijas ap 40 kilometru kājām līdz pat mūsu hatai. Ir ko padomāt – šajā aukstumā, ap 30°, kurpītēs, ar kailām rokām. Ziemas cepuri bija nopircis pa ceļam, un tad ar knapi iznācis naudas, ar ko atbraukt no Blagoveščenskas līdz tuvākajai stacijai – Argai.

Uldim ir tādas pašas «tiesības» dotas kā mums. Kad laiduši no lēģera laukā, nolasījuši, ka sods no 25 gadiem samazināts uz 6 gadiem un 4 mēnešiem.

1955. gada 25. septembrī

Novokijevskas Uvala

Labdien, Diān!

Kā jau zini no agrākajām vēstulēm, mēs dzīvojam mazas upītes Kiškas krastā. Tā taisni tagad ir izvērtusies par lielu Kišku un milzīgi strauja. Drīz arī mūsu dārza stūris ievelsies iekšā. No mājiņas līdz krastam palikuši pieci seši soļi.

1956. gada 14. februārī

Belojarovo

Labvakar, Diān!

Tev vajadzēja būt pie manis vakar vakarā manā Belojarovas dzīvoklī, tad Tu būtu daudz kam aculieciniece. Vakars un vēl šodien esmu viens no laimīgākiem cilvēkiem pasaulē, jo tieši vakars es ieguvu pilnu brīvību. Man iedeva papīru, ar kuru varu saņemt pasi un braukt, kur vien sirds vēlas. Esmu, Diān, tik laimīga, ka nav vairs jānēsā «specpereseļenca» nosaukums. (..) Nav vairs jāiet katru mēnesi atzīmēties, kas bija pats briesmīgākais un nepatīkamākais.

Kad mani darbabiedri (MTS) uzzināja par manu atbrīvošanu un to, ka drīzi vien atstāšu Tālos Austrumus, katram bija savādāka seja. Galvenais grāmatvedis tik tikko nesācis raudāt, jo es biju diezgan izdevīgs strādnieks. Te mani saukā par «universālu», jo esmu jau iepazīsies ar dažādiem amatiem un varu darīt visādus darbus. Kaut gan skaitos sekretāre, strādāju gan grāmatvedībā, gan dažādu atskaišu stādīšanā.

Mūsu «spravkās» bija ierakstīts, ka atbrīvoti no «specpereseļenciem» ar tiesas kolēģijas lēmumu no 1956. gada 23. janvāra. Rikojums ātri darīts zināms, jo 11. februārī jau lēmums bija Uvalā (rajona centrā).

1956. gada 11. jūnijā
Belojarovo

Sirsnīgi sveicieni!

Šogad atkal piedzīvojam plūdu briesmas. Kur vien raugās acis, visur tikai ūdens, pelēks un netīrs. Ziemeļos uzsnidzis sniegs, pēc tam lielās lietus gāzes, tas viss tagad gāžas, un, kā nelabu kumosu ieēdusi, Zeja grūž savu saturu uz visām pusēm, piepilda lejas un līdzenumus, applūšina sādžas un sējumus. Mūsu dārziņš, kūtiņa, pagalmis līdz pat sliekšnim ūdenī. Vistas un labību pārvācām uz istabaugšas, bet kazas kaimiņu mājās.

No darba izstājos 5. jūnijā. Bija pavisam grūta diena. Dažādas domas šaudījās pa galvu. Rēķinvedis pie-teica man, arī papam, kuru saticis kolhozā, ja visi vadži lūstot, lai braucot atpakaļ, darbs būšot.

Paps arvien nododas literatūrai, un, sākot no vienkāršām brošūrām līdz vissarežģītākām ķirurģijas grāmatām, viss ir atrodams uz galda. Brīnums, ka par ūdensplūdiem nav nekādas literatūras. Ieteicams būtu tagad palasīt Puškina «Vara jātnieku». Mamma ja dabū rokā kādu interesantu grāmatu, tad nav runājama, kamēr nobeidz, sevišķi jau romānus, kur runa ir par milestību. Man atkal tie salkanie nepatīk.

Lai gan mums visiem to jauko un saulaino dienu ir bijis maz, tomēr vismazāk jau mammai. Viņa ar visu savu

darbu nav spējusi neko labu iegādāt, visu devusi man un Uldim. Mamma vienmēr spēj un prot pārsteigt mūs. Viņas mūžā bijušas divas laimīgas dienas: viena, kad Uldis atgriezās mājās, un otra, kad saņēmām ziņu par mūsu atbrīvošanu no izsūtījuma.

Fragmenti no vēstules Marijai Bebrei Madonā

1956. gada 7. martā Belojarovo

13. februāra rītā piecēlos un pa vecam ieradumam posos uz darbu. Šī rīta procedūra man jau tā ir apnikusi, ka reizēm domāju, kā gan to varētu izmainīt. Bet vai tad var vispirms apgērbties un tad pamosties? Kā katru rītu, arī 13. februārī Alise apjautājas par maniem sapņiem, jo pēdējā laikā man viņi sāk piepildities.

Pēc pusotras stundas esmu savā darba vietā. Cik daudzreiz pa dienu zvana telefons, kas piekārts pie mana galda! Esmu pieradusi pie šiem diviem īsiem zvaniem: reizēm tur mierīga, reizēm uzstājīga vai arī lūdzoša balss. Bet šorīt balss telefona klausulē liek man nodrebēt... no liela prieka un laimes sajūtas. Nezinu, ko gan vairs jaukāku var izjust cilvēks, kā ziņu par brīvības atgūšanu. Ne tikai brīvības, bet arī cilvēcisku tiesību, dzīves un visa pazaudētā atgriešanos.

Saņemu galvu rokās, uz galda nomesta trubiņa. Nē, nevaru sēdēt, ceļos un neapģērbusies eju ārā, nejudama, ka tur ir ziema, jo dvēselē pavasaris. Cik grūti sevī noturēt prieka un laimes izjūtas, gribas visiem sāstīt, kliegt un runāt tikai par manu laimi. Bet visi sēd pa vecam savās vietās, skaita uz kauliņiem, rēķina, pieres savilkta grumbās. Man brīnums, kāpēc viņi neceļas, neiet, neskrien, nesmejas un nepriecājas. Staigāju no vienas kantora istabas otrā, rokas man saliktas aiz muguras. Liekas, esmu tagad saimniece visur un visiem.

(..) Acu priekšā 25. marta rīts 1949. gadā. Atceros, ko jūta mana 17 gadu vecā sirds, atceros, kā sabruka visi mani cerību un ilgu kalni, sabruka un nepalika vairs nekā, tikai neziņa un skumjas asaras.

Protams, mani darba biedri ievēroja neparasto izteiksmi manā sejā. Ilgi neteicu nevienam par to neko, ilgāk gribējās saturēt šo laimes sajūtu, likās, ja izstāstīšu, viss izgaisīs...

Nu zinu, ka nākošā reģistrācijas dienā man nebūs jāiet sev par nepatiku pieteikties, ka neesmu aizbēgusi. Nekad nevienam nevarēšu atstāstīt, cik daudz atņēma šīs nepatīkamās dienas. Reizēm nonācu pat tiktāl, ka visu dienu nebija apetītes un arī darba prieka. Sēdēju un raudzījos vienā punktā, neko nedomādama. Par daudz nepatīkami to visu pat atcerēties.

* * *

*Vējš, ko tu plosi
manu tautu!
Dunčiem dragātu,
lielgabaliem pļautu,
runās aizliegta,
domās neatļautu,
mierdienās mocītu,
karā kautu;
vējš, ko tu plosi
izkaisīto tautu!*

MĀRĪTE VERŽUNE,
Bauskas pamatskolas 9. klases skolniece
2001. gads

Likteņa šūpolēs celts un gremdēts...

Raimonds Kugrēns arestēts 1941. gada 14. jūnijā
Litenē.

Grāmatā «No NKVD līdz KGB. Politiskās prāvas Latvijā 1940 – 1986» ir šāds R. Kugrēna «nozieguma» raksturojums: «Latvijas armijas virsnieks, naidīgi noskaņots pret padomju varu.»

Raimonds Kugrēns dzimis 1912. gada 28. augustā lauksaimnieku ģimenē. Skolojies Bauskas pamatskolā un Kļaviņas ģimnāzijā. Sešpadsmit gadu vecumā uz neilgu laiku kļūst par kuģa puiku.

1932. gadā Raimonds Kugrēns iestājas Latvijas armijas kara skolā un to absolvē 1937. gadā. Dienē Jelgavas 3. kājnieku pulkā.

Pēc romantiskas iepazīšanās karnevālā Jelgavas virsnieku namā un tikpat romantiskas draudzības 1938. gadā Raimonds Kugrēns svin kāzas ar jelgavnieci Veltu Ūdri. 1939. gadā viņiem piedzimst dēls Gunars.

1941. gada maijā padomju armijā «pārceltos» virsniekus aicina uz ārkārtas mācībām Litenes vasaras nometnē. 14. jūnijā viņus iemāna mašīnās un aizved līdz meža noriņai, kur visus atbruņo no krūmiem izlīdušie sarkanarmieši. Tālākais ceļš uz Sibīriju – Noriļsku.

Pēc atgriešanās dzimtenē bijušais ieslodzītais

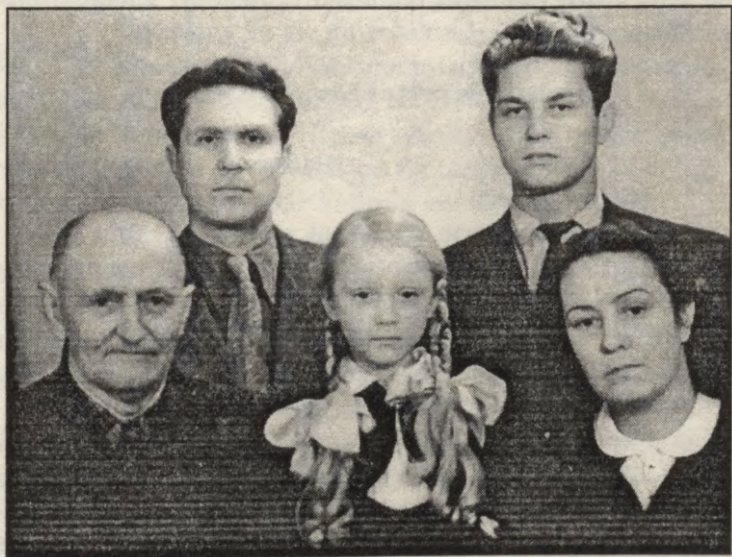

Leitnants Raimonds Kugrēns dienesta laikā Jelgavas 3. kājnieku pulkā. 1937. gads.

nedrīkstēja dzīvot Rīgā, Ventspilī, Liepājā, Jelgavā. Ģimene pārcēlās uz Bausku. Tur R. Kugrēns strādāja par fiziskās audzināšanas skolotāju, par mēbeļu veikala vadītāju. Viņš dejoja Bauskas kultūras nama deju kopā, darbojās drāmas kolektīvā. Bijis kultūras darba organizētājs Bauskas rūpkombinātā un arī drāmas kopas režisors.

1952. gadā Kugrēnu ģimenē piedzima meita Lāsma. Septiņus gadus pēc meitiņas piedzimšanas Raimonds iestājās Latvijas Valsts konservatorijā. Režijas nodaļu viņš beidza četros gados. R. Kugrēnam laimējās divreiz mūžā izjust prieku par provinces teātru augstu novērtējumu: 1959. gadā Bauskas drāmas kolektīvam tika piešķirts muzikāli dramatiskā Tautas teātra nosaukums, 1974. gadā Tautas teātra nosaukumu ieguva arī viņa vadītais Kuldīgas drāmas kolektīvs.

Aktiera un režisora Raimonda Kugrēna skaistākās

Kugrēnu ģimene: 1. rindā no kreisās – Arnolds Ūdris, sievastēvs, meita Lāsma, dzīvesbiedre Velta, 2. rindā no kreisās – Raimonds un dēls Gunars. 1958. gads.

lomas izrādēs: «Ugunī» (Akmentiņš), «Zvejnieka dēlā» (Oskars), «Zaļā pļavā» (Horovics)... Labākie iestudējumi: «Zilo ezeru zeme», «Uguns un nakts», «Balto torņu ēnā», «Es meklēju vīru», «Silaines muiža» un citi.

Par Raimonda arestu dzīvesbiedre Velta uzzinājusi no viņa brāļa Herberta, tāpēc 14. jūnija naktī nevienu nav pārsteidzis NKVD vīru apciemojums Veltas vecāku Jelgavas dzīvoklī. Ciemiņi formās prasījuši uzrādīt pasēs. Velta uztraukumā nav varējusi ātrumā sameklēt dokumentus. Tad viens no ienācējiem sacījis: «Es viņu pazīstu, tā ir mana skolas biedrene, Ūdra meita.» Ar to arī viss beidzies. Pēc vairākiem gadiem Velta Kugrēna uzzinājusi, ka glābēja uzvārds bijis Vasks, un viņš toreiz izglābis ne vienu vien. Diemžēl vairāk ar šo cilvēku viņai neesot nācies sastapties. Pēc šī notikuma Velta ar Gunariņu devusies uz Penkuli pie vecmāmiņas. Vēl ilgi pēc atgriešanās no Noriļskas Raimondu vajājusi čeka, lai viņš kļūtu par ziņu pienesēju, tāpēc arī klejojuši no vienas vietas uz citu.

No vēstules mātei Elvīrai Kugrēnai

Noriļska

1946. gada 10. septembris

Mīlo māmuli!

Un beidzot šorīt, pārnākot no darba, esmu sagaidījis tā ļoti, ļoti gaidīto vēstuli no Tevis. Šī Tava vēstule ir bijusi ceļā salīdzinoši ne visai ilgu laiku, t. i., – 1 mēnesi un 3 dienas. Turpretim mana, 28./III 46. gadā rakstītā Tev, ir pamatīgi ceļojusi – vairāk kā 4 mēnešus, (..) jo at-tālums Bauska – Noriļska ir «drusku» lielāks kā Bauska – Rīga.

(..) Tev, manu mīlo māmuli, nemaz laikam gan nebūs jāpaskaidro, ko nozīmē man Tavas un Veltiņas atsūtītās ziņas. Tās ir, ja tā var izteikties, kā spoža un silta saulīte, kura brīžiem parādās cauri mākoņiem vēlā, miglainā rudens dienā.

(..) Esmu jau sen pieradis un izpratis šo dzīvi un

dzīves apstākļus, un jāsaka, ka pagaidām esmu ar visu samierinājies un pats galvenais, es jūtu, ka mani dzīvē vairs nekas nevarēs pārsteigt un biedēt, jo nodzīvotais laiks ir daudz rādījis un mācījis.

Un ja kādreiz arī uznāk, kā saka, slikts garastāvoklis, tad aizvien vēl manā rīcībā ir labas zāles pret to, un proti, – dziļi patiesais sakāmvārds: «Ja tev liekas, ka klājas grūti, tad atceries, ka varēja būt vēl ļaunāki un ka bezgala daudziem ir patiešām vēl grūtāki nekā tev.»

Ja nu minētām zālēm pieskaitu vēl Tavas un manas mīļās Veltiņas vēstules, tad jau man sanāk krietna mājas aptieka pret dažādām dzīves likstām un kaitēm. Un tā nu galu galā dzīvoju, strādāju, ticu, ceru un gaidu...

(..) Strādāju pagaidām jaunā darba laukā – elektrotehnikas nozarē. Ar darbu esmu apmierināts. Brīvajā laikā mazliet lasu (draugiem atsūtītās grāmatas), mācos un domāju par jums. Tālāk? Cik tas man arī nepatīkami, esmu palicis vecāks par 5 un 1/2 gadiem.

(..) Tu raksti, ka pie jums sākusēs rudzu pļauja. Eh... kā vēl gribētos pamēģināt sacensties ar dažu labu vāla griezēju! Nāk atmiņā daudzi smagi, bet patīkami svētīgā rudens lauku darbi, kuri, brīžiem liekas, nupat, nupat nesen atpakaļ vēl darīti. Bet... tas īstenībā jau tik tāļā pagātnē, ka dabīgi rodas šaubas, vai vispār kādreiz vēl tos piedzīvošu.

(..) Pie mums jau ziema pie durvīm. Četras dienas atpakaļ, t. i., 6./IX uzsniga pirmais sniegs. Tas gan drīz nokusa, bet vakar un sevišķi šodien sals jūtami pastiprinājies. (..) Sals un purgas vairs mani sevišķi nebaida, un, galvenais, varbūt šī būs pēdējā ziema šeit. Ļoti, ļoti iespējams.

Un tagad, mīļo māmuliņ, sveicini visus lielos un mazos kā Bauskā, tāpat arī «Siļķēs». Ja Tu gadījumā satiksi manu sieviņu, tad pasaki, ka es vēl arvien mīlu tikai «vienu meitenīti» – meitas vārdā tā saucās par Ūdris j-dzi. Manam brašajam Gunāram pasaki, ka papiņš viņu mīl par visiem puikām vairāk un tāpēc arī vēlas, lai viņš aug liels un dūšīgs...

Uz redzēšanos! Tavs dēls – Raimonds

No vēstules Veltai Kugrēnai

Noriļska

1946. gada 22. decembris

Klausies, Veltukiņ!

Tas nu gan laikam drusku par strauju – tik īsā laikā tādi panākumi! Ja Tu tādā garā domā turpināt, tad jau dabīgi, ka Ventspils skatuve Tev drīz vien varbūt liksies par šauru utt.

Nu ko lai es saku? Tu jau zini manas domas šīnī lietā, bet tā kā es, nožēlojamā kārtā, pagaidām tur nekā nevaru grozīt, tad pieņem manus vismiļākos apsveikumus un novēlējumus turpmākiem panākumiem. Zini, mīļo Veltukiņ, no vienas puses, es ļoti priecājos un zināmā mērā, katrā ziņā, arī lepojos ar Taviem sasniegumiem, bet, no otras puses, es nojaušu, ka visi šie panākumi – Tavi laimes un svētlaiimes brīži (es gan tos labi neizprotu) it kā Tevi padara svešāku, nesaprotamāku. Vai Tu par to tiešām neesi padomājusi?

(..) Kas attiecas uz Tevi pašu, tad šīnī ziņā manas jūtas, varbūt tas tā tikai pagaidām, krasi dalās – mīlu joprojām es tikai savu mīļo, agrāko Veltiņu, bet aktrisi Veltu K. – tikai varu cienīt, jo, kā jau Tu pati labāki zināsi, aktrise un mīla – tie ir jēdzieni, kas reti pakļaujas parastajiem uzskatiem šīnī ziņā.

Ar to savu veco mīlestību es Tev laikam gan katrā vēstulē uzbāžos. Bet tici man, tas nāk godīgi no pašas sirds. Vai tas Tev patīkami, vai ne, par to es sevišķi drošs neesmu. Un jo vairāk tāpēc, ka Tu nevienā, absolūti nevienā savā vēstulē par to neesi minējusi. Vienmēr tā, solīdā veidā tas jautājums no Tavas puses paliek atklāts. Un ir jau labi tā, jo pārāk ilgs laiks mūs šķir! Lai bez personīgas tikšanās varētu visu izteikt, ko jūt un domā. Es, mīļo Veltukiņ, esmu apmierināts ar Tavām, kā saka, arī diezgan vēsajām vēstulēm (tā par Tavām vēstulēm domā arī Tava māmiņa), jo, turpinot Tev ticēt, varu cerēt, ka tas, ko Tu raksti, ir gandrīz viss patiesība. Kā Tu skaties

uz manām vēstulēm, vai tās Tev neliekas pārāk «izplūdušas»? Un vai Tu vispār tici tam, ko es rakstu?

(..) Man nāk atmiņā daudzus gadus atpakaļ no Liepājas nosūtītā Tavas dzimšanas dienas apsveikuma kartiņa, kurā es ierakstīju tikai 2 burtus un kuri tomēr, kā Tu vēlāk pēc iepazīšanās ar manu «smago» raksturu sacīji, Tev vairāk devuši nekā kāda gara, jūsmīga vēstule, kuru es tai laikā būtu rakstījis. (..) Teikšu tā – Tu vari domāt, ko vēlies, bet īstenībā es, mīlo draudziņ, domāju par Tevi vienmēr labāki nekā varu uzrakstīt.

Šodien ir 24./XII – tā tad atkal viena Ziemassvētku sestdiena! Un vēl arvien esmu spiests to sagaidīt un pavadīt tāļu ziemeļos, šķirti no jums. Žēl... (..) Parasti cenšos daudz nedomāt un nejūsmot ne par pagātņi (tas tikai izsauc skumjas un rada sliktu garastāvokli), ne arī par nākotni (tam man nav nekāda vēl noteikta pamata un pieturas punkta), bet dzīvoju reālu tagadnes dzīvi. Taču šovakar, arī nemaz negribot, tā lēnām, klusītiņām atmiņā iezogas Ziemassvētki, kurus es pavadīju ar Tevi kopā – Jelgavā, Šķaunē un atkal Jelgavā, ar visiem mīļajiem sīkumiem, piedzīvojumiem un pārdzīvojumiem. Bet tas tā tikai uz īsu brīdi. Nu šis mazais «vājums» jau ir garām. Arī savu mīluļu fotogrāfijas esmu nolīcis atpakaļ savās vietās un... mierīgi skatu visapkārt īstenību. Pie mums pašreiz ir t. s. Polārā nakts. Dienas gaisma ir apm. 3 – 4 stundas (no plkst. 11 līdz apm. 3 pēc pusdienas). Sniega šogad vēl nav sevišķi daudz. Sals? – ne visai bargs, tā apm. no -35 – -50°. Naktīs brīnišķīgi jaukas ainavas rada ziemeļblāzma jeb t. s. kāvu kaujas.

(..) Zini, mīlo Veltukiņ, ja var ticēt analogijas un loģikas zināmām likumsakarībām, tad es ceru, ka jaunajā gadā es paspēšu vēl uz pēdējo kuģi, kas aties no šejienes dzimtenes virzienā.

Esmu ļoti priecīgs, ka Tu nenožēlo to, ka 9 gadus atpakaļ mani satīki, jo pretējā gadījumā tiešām uz manas sirdsapziņas gulētu vainas apziņa par to, ka uz mirkli iejaucos Tavā dzīvē un sagādāju Tev tik daudz rūpes un bēdas.

(..) Noglaudi Gugam galviņu un pasaki, ka papucis ir ļoti apmierināts ar sava dēla «panākumiem» mācībās. Par tiem 3 nav ko skumt, jo, ja gribēs mācīties, tad drīz būs 4, bet pēc 4, kā jau viņš pats zina, neizbēgami nāk 5.

(..) Sveicini visus un novēlu visiem visu labāko 47. gadā. Tev, mīļo Veltiņ, novēlu, lai jaunajā gadā piepildītos viss, ko ietver sevī vārdi – laime un mīlestība! (Es laikam esmu arī vēl liels egoists, jo, teikdams šo vēlējumu, biju domājis, ka Tava partnera tiesības pie šī vēlējuma sasniegšanas paturu vēl joprojām tikai es viens pats.)

Aktrisei V. skūpstu roku, bet savu mīļo Veltiņu kā vienmēr mīļi uzbučoju!

Raimonds

**Publikācijā ar Veltas Kugrēnas atļauju
izmantoti ģimenes arhīva materiāli.
Tos sakārtojusi DAINA ZIEMELE**

INĀRA DRUVA

RĒTAS

*Būs jau labi, pārlīs lieti,
Atkal saule apzeltīs,
Brūces, kuras sāpēs cieti,
Mīkstām saitēm migla tīs.*

*Būs jau labi, sarētosies,
Jauni audi cauri augs,
Atkal jaunās gaitās doties
Dzīves vilinājums sauks.*

*Būs jau labi, tomēr rētas
Reizēm sāpe uzvandīs.
Tad tās pielūgsi kā svētas,
Tad tām neļausi, lai dzīst.*

2001. gads

Ksenija Paġe (dzim. Zariņa)

Atmiņām nav noilguma

Ir 1949. gada marta nogale. Spīd saule un kausē sniega kupenas. Debesīs vītero cīruļi, kliegz ķīvītes. Naktis zvaigžņotas, piesalst.

Mācījos Bauskas 1. vidusskolā. Visi nepacietīgi gaidījām marta brīvdienas. Skolā slepeni izplatījās ziņa par tuvākajās dienās gaidāmajām izsūtīšanām. Skolā darbojās jaunatnes pretošanās kustības dalībnieki. Ar jauno patriotu palīdzību tika izziņota deportācijas konkrētā diena – 25. marts.

Ksenija Zariņa. 1944. gads.

Lielākā daļa jauniešu bijām no laukiem. Manas mamma saimniecība atradās Sesavas pagasta «Skursteņmuižā». 24. marta pievakarē devos uz Sesavu. Izsūtīšana varēja skart arī mūsu ģimeni. Bijām Sibīrijas nāves nometnē nogalinātā Latvijas brīvvalsts virsnieka Miķeļa Zariņa ģimene. Ar attieksmi pret darbu, vidi, ar neatlaidību un centību ieguvām nelabvēļus un skauģus. Ļaunas acis pavādīja mūs, ejot uz dievkalpojumiem Sesavas baznīcā. Klīda runas, ka mūsu ģimene «metīs sprunguļus» kolhoza dibināšanas procesā. Iemeslu bija pietiekami, lai mūs izvestu.

Nakts uz 25. martu pagāja kā ļauns murgs. Satrauktas gaidījām rītu, lai atstātu mājas. Līdzī paņēmām svarīgākos dokumentus, dziesmu grāmatu un Jauno Derību. Steigā aizmirsām ceļamaizi.

Par radušos situāciju mamma vēlējās ar kādu apspriesties, rast mūsu rīcībai atbalstu. Sesavas aptiekas

provizors Dāldera kungs vienmēr bija labs padomdevējs mūsu ģimenei. Viņš ieteica mājās neatgriezties. Sarunu laikā garām aptiekai Elejas virzienā pabrauca smagā mašīna, pielādēta ar cilvēkiem. Kravas kastes stūros novietojušies zaldāti ar durkļiem šauteņu galos. Redzētais apstiprināja notiekošo.

Gar novadgrāvja krūmiem devāmies uz mežu, kas savienojās ar «Skursteņmuižas» parku. Biezoknī uzmeklējam saules apspīdētu sūnekli. Meža aizsegs netraucēja sadzirdēt mašīnu rukoņu uz Bauskas – Elejas lielceļa. Ap vieniem dienā dzirdējam mašīnu rukoņu un cilvēku klaigas mūsmājās. Neganti rēja mūsu suns Tobis. Sapratām, ka atbraukuši pēc mums. Nojauta apstiprinājās. Netālu no mūsu slēptuves aizsteidzās divi vīrieši ar mugursomām. Arī izbēgušie.

Saule rietēja. Kļuva vēss. Mežā iestājās tumsa. Sala rokas un kājas, augumu pārņēma drebuļi gan no aukstuma, gan no nervu spriedzes. Sevi pieteica izsalkums. Ko darīt? Ieklausījāmies, mašīnu rukoņu vairs nedzirdējam. Bija pāri pusnaktij. Nolēmām doties mājās. Cerējām, ka esam izglābušās. Tuvojāmies mājām. Logā blāva gaisma. Tātad mūsējie – vecā tante un onkulis – gaida mūs pārnākam.

Iegājām istabā. Ātri acis pārslīdēja haosam un postažai. Viss iedzīves saturs bija izmētāts, izbārstīts.

Pēkšņi sastingām – istabā sēdēja divi vīrieši ar šautenēm. Atpazinām. Mūsu kaimiņi «istreibiķeļi». Viņi sagaidīja mūs, lai apcietinātu. Ar nirdzīgu smaidu sejā viņi pavēlēja mums isā laikā sagatavoties. Tas skanēja kā spriedums nebūtībai. Apziņā pēkšņi atausa notikumi Baigajā gadā. Mammu pārņēma nervu šoks, viņa nespēkā nokrita gultā. Brīdi stāvēju kā pārakmeņojusies. Deniņos pulsēja: Sibīrija, Sibīrija... Izmisumā kaut ko meklēju. Nesapratu, ko, jo visapkārt haoss, postaža. Rokas drebēja, pulsēja visi nervu gali. Neapzināti kaut ko ņemu, kaut ko atmetu atpakaļ.

Nemanijām, ka viens no vīriem izslīdēja no istabas. Nezinājām, ka pagalmā piesiets apseglots zirgs. Ar to tika

aizlēkšots un paziņots par mūsu atgriešanos un apcietināšanu. Nesapratām, ļauns murgs vai realitāte, kad izdzirdējām: «Tā, kaimiņien, deportācijas pārtrauktas. Var palikt mājās.» Īsā laikā nodevēji jūdas bija pārvērtušies par žēlsirdīgajiem samariešiem.

Nemaņā nogulējām līdz rītam. Pamodināja Sesavas baznīcas dzidrās zvana skaņas. Bija skaists, saulains svētdienas rīts. Drausmīgā pārdzīvojuma spriedze saplaka zem asaru straumes. Raudāju un gavilēju reizē: «Esmu palikusi dzimtenē, Latvijā.» Šos vārdus atkārtāju neskaitāmas reizes, lai izjustu, kāda laime un vērtība ir dzīvot savā zemē.

Pēc brīvlaika atgriezās skolā. Vairākos solos bija tukšas vietas. Visi zinājām par notikušo. Tikai nedrīkstējām to ne pieminēt. Aizdomas un nodevība radīja neuzticēšanos. Nezinājām, ka vēl daudzus gadus turpināsies apcietināšana, pazudināšana un fiziska iznīcināšana.

Ļoti maz vienaudžu atgriezās no izsūtījuma dzimtajās vietās. Sazināties un tiekamies galvenokārt Bauskas 1. vidusskolas rīkotajos salidojumos.

Žurnālists un patriots

Osvalds Poriētis apcietināts 1951. gadā un izsūtīts uz Vorkutu.

Nākamais žurnālists dzimis Rīgā 1910. gada 29. decembrī amatnieka ģimenē. Tēvs Jorgīšs Poriētis bijis iekrājis naudu, lai pirktu māju, taču viņš iesaukts armijā. Ģimene dodas bēgļu gaitās uz Krieviju, Latvijā atgriežas 1920. gadā.

Osvalda Poriēša pirmā mācību iestāde ir Rīgas 25. pamatskola, pēc tam mācības turpinās pilsētas 1. vidusskolā un Latvijas Universitātes Tautsaimniecības fakultātē. Taču studijas viņš nebeidz.

O. Poriētis dienējis Latvijas armijas sakaru dienestā. Kopš skolas laika bijis aktīvs sportists kanoe airēšanā, tūrismā, slēpošanā un basketbolā. Sports palīdzējis nostiprināt veselību.

Jauneklis darbojies sporta biedrībā «Latvijas jaunatne», kuru vadījis Paulis Polis, viņš arī avīzes «Brīvā Zeme» sporta nodaļas vadītājs. Aizstājot P. Poli, 1933. gadā O. Poriētis sāk darboties žurnālistikā. Kad iznāk laikraksts «Rīts», viņš strādā par sporta nodaļas vadītāju. Radiožurnālistikā O. Poriēti iesaistījis Arvīds Klāvsons, avīzes «Rīts» redaktors.

No 1938. līdz 1941. gadam O. Poriētis ir Valdības nama un Ārlietu ministrijas referents un radiofona ziņu redaktors. Viņš dodas līdz prezidentam Kārlim Ulmanim izbraukumos pa Latviju. Prezidents ar lielu cieņu un

Osvalds Poriētis dienestā Latvijas armijā 1933. gadā.

smalkjūtību izturējies pret avižniekiem. Osvalds Porietis atceras: «Kad braucām uz Sēliju, pietājām pie Sunākstes kapiem, un prezidents K. Ulmanis jautāja vienam no žurnālistiem, norādot uz Gotharda Fridriha Stendera kapakmeni: «Kas tas Stenders ir?» Žurnālists maz zināja par Stenderu. Tad prezidents norādīja ieskatīties Konversācijas vārdnīcā. Uz to tad nu atteikts, ka šādas vārdnīcas neesot. Pēc nedēļas, ar K. Ulmaņa rīkojumu, visiem sešiem žurnālistiem atsūtīja iznākušos sējumus ar norādi, ka pārējie būs pēc to izdošanas.»

O. Porietis K. Ulmani atceras un vērtē kā izcilu personību. Pēdējā tikšanās ar viņu bijusi 1941. gada 17. jūnija naktī pēc Ministru kabineta sēdes. Žurnālisti gaidījuši šo brīdi. Kāds no viņiem jautājis, vai ar iebrucējiem nevajadzētu karot. K. Ulmanis atbildējis: «Kāda tam vairs jēga! Mūsu robeža austrumos ir 300 kilometru gara, bet iebrucēji ir jau dienvidos – Lietuvā, kuras robeža ir 500 kilometru. Turklāt Padomju Savienības kara bāzēs ir tikpat lieli bruņotie spēki kā visa Latvijas armija. Mēs noasiņotu, jo palīdzību nav no kā gaidīt.»

Žurnālists O. Porietis intervē Latvijas armijas lidotāju. 20. gadsimta 30. gadi.

O. Porieša pēdējā reportāža bijusi 1941. gada 16. jūnijā no Dziesmu svētkiem Daugavpilī, kad pāri Stropu estrādei skanēja T. Reitera kora un tautas kopīgi trīs reizes nodziedāta himna «Dievs, svētī Latviju!».

Radiofonā O. Porietis strādājis kopā ar Ēvaldu Freivaldu un Valdemāru Dulmani. No 1935. līdz 1944. gada vidum radoša darba gadi bijuši veiksmīgākie un patīkamākie visā mūžā.

O. Porietis iesauc leģionā. Šajā laikā viņa ģimene – sieva, meita un dēls – aizbrauc uz Vāciju cerībā atgriezties. Mīļotie cilvēki vēlāk pārceļas uz dzīvi Amerikā.

Pēc Vācijas kapitulācijas 1200 leģionāru deportēja uz Gruzijas filtrācijas nometni. Gūstekņi cēla autorūpniecību. Tur O. Porietis nostrādāja pusotru gadu. No bada un slimībām nomiruši ap 300 leģionāru. Osvaldam palīdzējušas izdzīvot valodu un ekonomikas zināšanas. Pēc atgriešanās no filtrācijas nometnes Latvijā viņš strādāja Stelpes pagasta «Spudiņos» par zemkopi.

Par notikumiem 1949. un turpmākajos gados O. Porietis stāsta: «Pie manis ierodas trīs formās tērpti vīri. Noskata mani, nopriecājas, ka satikuši, un uzsāk sarunu. Pēdīgi uzaicina mani darbā. Es strādāšot Latvijas PSR radiofonā. Atbildu, ka tas nevar notikt manas biogrāfijas dēļ. Nē, nē! Jūs varēsiet strādāt! Jūs mums palīdzēsiet. Mēs sadarbosimies. Dodam laiku pārdomāt piedāvājumu. Un tā pienāk 1951. gada 27. janvāris. Mani aizved uz Stabu ielas «stūra māju». Sākas pratināšanas un tām atbilstošas mocības. Pratināšanas parasti ilgst visu nakti. Tad ir it kā miera brīdis kamerā. Kāds gan tur miers! Sargs vēro ieslodzīto Porieti un tik uzsauc: «Neguli!»

Pēc piecām šādām naktīm un dienām esmu morāliski un fiziski salauzts. «Sakiet, ko gribat, rakstiet, ko gribat – es parakstīšos!» Tā desmit gadu Vorkutas ogļu šahtās garantēti. Un sevišķās apspriedes lēmums nepārsūdzams.

Vorkutas nometnē sastapu savu studiju biedru. Kāds siltums un prieks, kad ieraugi paziņu, latvieti, domu un

Radiožurnālists Gunārs Jakobsons intervē Osvaldu Poriēti 1989. gadā.

darba biedru. Satiku arī vienu universitātes pasniedzēju. Tas palīdzēja izdzīvot sala, bada un moku nometnē. Labi, ka pratu krievu valodu. Tā bija liela priekšrocība saskarsmē ar nometnes sargiem un citiem darbiniekiem. Mans lielais, staltais augums pa tiem gadiem bija kļuvis mazs, vājš, bet kājas vēl turējās.»

Osvalda Poriēša mūžā darbā gūtās atziņas: nacionālisms mazām tautām ir nepieciešams; audzināšana jāsāk ģimenē; jaunatnei ļoti vajadzīga izglītība.

Osvalds Poriētis tagad ir pensionārs, dzīvo un saimnieko Stelpes pagasta «Spudiņos». Par ieguldījumu valsts politiskajā un pagasta sabiedriskajā dzīvē viņam piešķirts Stelpes pagasta Goda pilsoņa nosaukums.

JĀNIS BARADAKS,
Bauskas 1. vidusskolas 9.d klases skolnieks

Inta Dzelzkalēja (dzim. Romanova)

To neaizmirst

**Romanovu ģimene izsūtīta 1949. gada 25. martā no
Bruknas pagasta «Gariņiem».**

*Aizrestotie ešloni,
liekas, aizgājāt pār sirdi...
Viņu tumšo dunēšanu,
Dvēsele, nu mūžam dzirdi.*

Elzas Ķezberes dzejas rindas raksturo manas visspilgtākās un arī baigākās piecus gadus veca bērna atmiņas par 1949. gada marta «ceļojumu» uz tālo un bargo, arī klimata ziņā, Sibīriju. Šīs drūmās izjūtas ilgi gulēja noslēpušās zem apziņā, izsaucot neirodermīta uzliesmojumu (slimību kā jaunu piemiņu visam mūžam, diemžēl ne vienīgo) tūlīt pēc atgriešanās mājās un neizpratni, kāpēc manī ir tik liela nepatika pret stacijām un vilcieniem.

Restaurējot atmiņas, lai par 1949. gada 25. marta deportācijām runātu ar skolēniem, slēgtie, drūmie vilcienu sastāvi manā iztēlē it kā vēlreiz klab caur apziņu, un es kā vecā izbalējušā filmā ieraugu sliedes un neskaitāmi daudz pelēku cilvēku stāvu uz tām – retajās, mums atļautajās tualetes reizēs. Redzu koka vagonu rindas ar durvīm šķērsām pārsistiem dēļiem, svešā valodā īsas frāzes izkļiedzošus vīrus «vaļenkos» (Krievijā valkāti ziemas apavi) ar šautenēm plecā. Liekas, pirmais vārds,

*Austra Stankeviča
(Ješinska) ar meitām
(no kreisās) Intu, Vairu
un Dzintru. 1953. gada
vasarā Sibīrijā.*

ko iemācījos krieviski, bija «kipjatok» – karsts ūdens. Mātei ar četriem mazgadīgiem bērniem (brālīti zīdaini un divus un četrus gadus vecām māsiņām) drūzmā tikt pie tik nepieciešamā vienīgā «siltā ēdiena» bija dzīvības un nāves jautājums. Tas ir jāsaprot burtiski, jo brālītis Raimonds no pārsalšanas un bada ceļā nomira un viņu apraka pie zemiņas, kurā mūs, pārējos – smagi slimus – ievietoja.

Šajā vietā «filmā» ir pārrāvums (iespējams, ka slimošanas dēļ). Bet pirms tam vēl bija šķīdonis un daudz, daudz cilvēku pūli, vērsu pajūgos, kravas mašīnās. Iespējams, tāpēc man nepatīk lielu masu pasākumi. Acīmredzot baigo bērnības notikumu iespaids neizgaisīs nekad.

Tālākie atmiņu fragmenti jau ir garāki un izgaismotāki – kizjaku (sakaltuši govju mēsli) lasīšana. To smaka man arī tagad nav nepatīkama, varbūt tāpēc, ka tas bija mūsu «izbu» (istabu) siltuma avots: jo vairāk salasījām, jo mazāk bija jāsalst. Malkas jau tur nebija. Stepes spradzenes (vienīgās ogas mūsu ēdienkartē); krievu tautas pasakas (izlasīju visus sādžas bibliotēkas krājumus) – gada laikā biju apguvusi krievu valodu un sešus gadus veca sāku mācīties 1. klasē; 200 govju liels ganāmpulks, kas bija jāvalda man un astoņus gadus vecajai mātai, un bargie, krasi kontinentālajam klimatam raksturīgie pērkona negaisi – to visu glabā atmiņa.

Ir arī citas pusaudzei raksturīgas atmiņas no šiem piespiedu izsūtījumā nodzīvotajiem septiņiem gadiem aiz Urāliem. Arī atgriežoties ne mazumu pāridarījumu nācās ciest izsūtītā «budža» statusa dēļ.

Šoreiz tikai šī – vecā, saraustītā un pārsvarā drūmā atmiņu filma, kuras scenārija autori bija parūpējušies, lai piespiedu kārtas personāžam tiktu izpostīta ģimene, mājas, atņemta dzimtas sakņu izjūta, pat atmiņas. To nav viegli skatīties un nav iespējams arī aizmirst.

Jānis Zemtautis

Es atgriezšos jaunībā

Jānis Zemtautis, dzimis 1932. gadā, Bauskas nacionālās jauniešu pretošanās grupas dalībnieks. Ar komunistu okupācijas varas, Baltijas kara apgabala tribunāla, spriedumu 1951. gada 2. martā notiesāts uz 25 gadiem katrogā Tālajos Ziemeļos un vēl uz pieciem gadiem bez cilvēktiesībām.

Jauni, dedzīgi un nemiera pilni

1946. gada 22. jūnijs. Beidzu Svitenes pamatskolu. Mēs, pieci zēni un septiņas meitenes, sēžam zāles priekšā ar mežrozītēm pušķotos divpadsmit krēslus. Uz skatuves garš galds. Aiz tā sēž visi skolotāji. Uz galda daudz grāmatu. Maz ziedu.

Pēc 50 gadiem tajā pašā zālē viss otrādi. Absolventu tikpat, bet goda vietā uz skatuves septiņi zēni un piecas meitenes. Daudz, daudz ziedu un maz grāmatu.

... Ir pirmais pēckara gads. Aiz loga lejas saulesstari, zālē smaržo meijas. Himnas, ko pieņemts dziedāt šādā svinīgā notikumā, vēl nav. Tāpēc jādzied Internacionāle: «Uz cīņu mostiet, darba ļaudis, jūs visu zemju vergu bars..»

Apmēram pēc diviem gadiem arī es pamodos uz cīņu, kaut gan darba ļaudis nepārstāvēju un no vergu bara iznācis nejutos. Es biju tikai vidusskolnieks, 16 gadu vecs. Man nebija pieņemama svešā vara, kas, karam beidzoties, ar savu sarkano armiju neatgriezās Krievijā.

*Jānis Zemtautis Vorkutā
1958. gada aprīlī.*

Man nepatika tie svešie zaldāti, nevižīgi, netīri ģērbusies, ar lamu vārdiem piebārstītu valodu, ar brutālu un nepieklājīgu izturēšanos, ar aizdomu un naida pilnu acu skatu.

Atmiņā bija iegulušies Baigā, 1941. gada notikumi, par kuriem biju dzirdējis, par kuriem rakstīja un runāja visu t. s. vācu laiku. Vēl man nepatika tie nedaudzie skolas komjaunieši, kuri jau bija ļāvušies sarkanās ideoloģijas ķīselim. Viņi izspiegoja un nodeva savus klases vai skolas biedrus, viņi ar pilnu krūti dziedāja slavas dziesmas sarkanajai revolūcijai un tās vadoņiem. Man nepatika iekarotāju sarkanais asiņu krāsas karogs ar sirpi un āmuru tajā – kā nāves un iznīcības simbols. Man nepatika daudz kas, arī saulpuķu sēklu čaumalām piesplaudītās ielas un kinozāles.

Es nevarēju tajā visā nejdzībā mierīgi noraudzīties. Kaut kas bija jādara. Radās domu biedri. Mēs organizējamies, rīkojamies, darījām. Pie Mūsas, Ērkšķu gravā, zvērējām nepakļauties svešajai varai un pretoties tai. Mēs zinājām, kas mūs gaida neveiksmes gadījumā.

Mēs visi bijām jauni, dedzīgi un nemiera pilni. Mēs nepaspējām paveikt daudz, jo tikām uzraudzīti un izspiegoti. Bet mēs izdarījām galveno: pusotra gada garumā ar savu darbību apliecinājām uzticību mūsu valsts neatkarībai, pasakot nē! okupantu varai.

1950. gada 22. jūnijs. Mans vidusskolas izlaidums, bet es tajā nepiedalos. Guļu, ieslēgts kamerā, uz dēļu grīdas, pagalvī baltās tenisa čibiņas. Ielas pretējā pusē skolas pagalms. Pa mazo restoto lodziņu ieplūst deju mūzika. Izlaiduma balle. Skumji, bet acīs asaru nav. Viena doma – izturēt un tikai neuztraukties. Kas notiek ielas otrā pusē, tas uz mani vairs neattiecas.

Bauskas čekas priekšnieks ir Rozentāls. Vēl kāds Larins. Kaukāzietis Mihtejevs – kluss, savaldīgs izmeklētājs un arī salīdzinoši cilvēciņš. Dzīvoja viņš Kalēju ielā, DrevinSKU mājā.

Čekas pagrabā

Viena no jūnija pēdējām dienām. Mūs, skolas zēnus, ved uz čeku. Vaļējā kravas mašīnā sēdus uz grīdas, izstieptām kājām, vēdera augstumā nostiepta ķēde. Drošības pasākums pret bēgšanu. Un tad vēl uz katru mūsējo pa vienam čekas kareivim ar automātu. Izbraucot uz Plūdoņa ielas, pametu skatu uz savu skolu. Pa trešā stāva logu izliekusies latviešu valodas un literatūras skolotāja, direktora Vītola sieva, ar iesauku «tante». Skolā bija viena jauna skolotāja Vija Zuzule, vēlāk – Niedra-Zvejniece ar iesauku «pīcka». Komjauniete – okupācijas varas iedibinātās komunistiskās jaunatnes organizācijas biedre. Kad Vītolu 1953. gada rudenī nomainīja jaunatnākusi direktore Antoņina Rudzīte, Vija Zuzule kļuva par aktīvu viņas balstu un domu biedri skolas vadībā un jaunatnes audzināšanā komunistiskās ideoloģijas garā. Kad mūs arestēja izlaiduma dienā, «pīcka» no pedagogiem vienīgā atzinīgi novērtējusi šo čekas akciju.

Esmu Rīgā. Mašīna iebrauc ar sētu apjotā pagalmā Stabu un Brīvības ielas stūrī – pretī galvenajai čekas mājai. Pagalmā saslieti dažādi šaujantie. Acīmredzot partizāniem atņemt. Mūs nostāda rindā, un tad, zaldātu ielenkti, tiekam vesti pāri Stabu ielai uz čekas māju. Pa stūra durvīm ejam iekšā.

Pēc vairākām procedūrām mūs sadala pa kamerām. Esmu pagraba 11. kamerā. Mītrs, sutīgs. Asfalta grīda. No griestiem pil kondensāts. Stūrī dvako «paraša» dabiskām vajadzībām. Vīri drūmām sejām, apakšveļā, novārguši no negulēšanas, jo pratināšana notiek tikai naktīs. Tas viss tagad sākas arī man un mani draugiem.

Cekas personāls, protams, pārsvarā ir krievi, arī latvieši un ebreji. Atmiņā palikusi čekas ārste – maza, melna ebrejiete ap gadiem piecdesmit, ar iesauku «koka nāve». Viņas pārziņā ieslodzīto veselība. Jau «praktizējusies» Baigajā, 1941. gadā čekas kambaros. Vēl ebrejs – neliels, sarkanmatains vīriņš, gadus trīsdesmit vecs, ar iesauku «jokers». Kādu laiku viņš bija ieslodzīto nogādātājs

pie izmeklētāja uz piekto vai sesto stāvu. Ja pa trepēm, tad trieca skriešus. Bija arī lifts – kā kuru reizi. Vēlāk «jokers» bija čekas mašīnas «melnās bertas» pavadoņi. Mašīna kursēja starp Centrālcietumu un čekas māju, «jokers» sēdēja pavadoņa nodalījumā, mašīnas aizmugurē, un parasti svilpoja.

Arī daži tulki bija ebreji, jo pratināšana notika krieviski – iekarotāju valodā.

Pagrabā, koridora vienā galā, čekists ebrejs fotografēja ieslodzītos pretskatā un profilā, ņēma pirkstu nospiedumus un fiksēja kādu raksturīgu pazīmi, piemēram, dzimumzīmi, ja tāda kādam bija.

Uz desmit minūšu ilgu pastaigu veda dūšīga auguma krievs, padzīvojis, ar kuplām ūsām. Tāpēc arī iesauka «sams». Uzkrītoši lepojās ar savu kabatas pulksteni garā, spīdīgā ķēdē. Ar šo pulksteni viņš regulēja pastaigas laiku. Ne sekundi ilgāk! Pastaiga notika šaurā, ar augstām sienām norobežotā pagalmā, ko sauca par «lauvu bedri». Saule tur nekad neiespīdēja, bet debesis redzēt varēja. Iemācījos trīs pantu dziesmiņu par čeku. Divus atceros: «Sēž partizāns un pagrīdnieks/ Tur čekas pagrabā./ No ģimenes un brīvības/ Uz laiku tas ir šķirts,/ Bez pogām un bez tiesībām,/ Un matiem nogrieztiem./ Un 58. pants tam draud/ Uz mūžu katorgā.»

Piedziedājums: «Čeka, čeka,/ par tevi man domājot,/ Sirds naidā trīs./ Čeka, čeka,/ reiz ausīs tavs pēdējais rīts.»

Melodija, manis iedziedāta, ierakstā tagad glabājas Latvijas Okupācijas muzejā.

*Jāņa Zemtauta
meitene Dzidra
1958. gada 29. aprīlī.*

Čekas pēdējais rīts uzausa tikai pēc 50 gadiem, kad man jau bija ap sešdesmit. Ne visi to piedzīvoja, tikai tie, kuri pārcieta šīs šausmas.

Pēc dažiem čekas jeb stūra mājā pavadītiem mēnešiem iznāca iepazīties ar Centrālcietuma otrā korpusa 21. kameru. Tā skaitījās vieninieku kamera, bet bijām četri. Sastāvs mainījās. Iznāca būt kopā ar kuldīdznieku Juri Neilandu, ventspilnieku Albertu Segliņu. Vēl kādu Jāni Ziediņu, pavecu lauku vīru, un Ojāru Stefanu. Citus vairs neatceros.

Tribunāls

1951. gada sākumā, no 26. februāra līdz 2. martam, mūs tiesāja okupācijas varas Baltijas kara apgabala tribunāls pēc Krievijas Federācijas Kriminālkodeksa 58-1a panta. Apsūdzība – dzimtenes nodevība. Kāda dzimtene nodota un kam nodota, mums nebija skaidrs.

Ka mūsu dzimteni Latviju 1940. gada 5. augustā nodeva tādi kolaboracionisti kā rakstnieks Vilis Lācis, Augusts Kirhenšteins, Žanis Spure un citi, kā arī zem okupantu durkļiem ievēlētā Saeima, pievienojot Latviju Krievijas impērijai, – tas gan mums bija skaidrs.

Tribunāla sēde notika kādā namā Raiņa bulvārī. Pa tiesas zāles logiem redzamas liepu galotnes. Prokurors, tiesnesis – krievi, militārās formās ar zvaigžņotiem uzplečiem, tulks ebrejs, sekretāre latviete. Divi advokāti kā butaforija, latvieši: Ūdre un Kusins vai Kusiņš. Tiesas sēde, protams, slēgta. Viss notiek slepeni.

Deviņpadsmito dzimšanas dienu pavadu tiesas zālē, vakaru ar pieticīgu ēdienu – Centrālcietumā.

2. martā spriedums. Manam brālim Gunāram, Latvijas Universitātes studentam, un 11.a klases absolventam Arvidam Kļaugam nāves sods – nošaujot. Pārējiem – 25 gadi ieslodzījuma soda noietnēs un, ja paliksi dzīvs, tad vēl pieci gadi bez tiesībām. Tūlīt pēc sprieduma uz nāvi notiesātiem dod papīru, lai raksta apžēlošanu. Mans brālis Gunārs Zemtautis atsakās.

Izrāde beigusies. Mūs ved atpakaļ uz cietumu. Ir vēls. Vēl iedod paēst kā «svēto vakarēdienu». Kameras durvis aizcērtas, nu paliekam katrs ar savām domām.

Caur Centrālcietumu «paradīzē»

Ir jūlija vidus, kad mūs, grupu notiesāto, speciāli ieslodzīto pārvešanai piemērotā vagonā aiztransportē uz Petrogradu, toreiz – sarkanās revolūcijas vadoņa vārdā nosaukto Ļeņingradu. Esam lielā pārsūtīšanas cietumā, kur saplūst ieslodzītie no malu malām. Tur formē ešelonus, kas dodas uz ziemeļiem – pie baltajiem lāčiem, ar kuriem mūs baidīja gan izmeklētāji, gan Centrālcietuma režīma priekšnieks, pats gūdam iesauku «baltais lācis».

Pārsūtīšanas cietumā sastopamies ar kaimiņiem lietuviešiem un igauņiem. Bija arī spāņi, kas krituši krievu gūstā, karodami vācu pusē Zilās spāņu divīzijas sastāvā. «Nepareizā pusē» karoja ne tikai latviešu leģionāri, kā to mums arvien vēl apgalvo, bet arī itālieši, rumāņi, ungāri, beļģi, holandieši, igauņi un vēl citu tautu militāras vienības, pat krievi.

Jūlija beigās ešelons, kurā esmu arī es, dodas uz ziemeļiem – ieslodzīto tūkstošu «paradīzi». Mūsu ešelona mērķis – Vorkuta. Piecas diennaktis, un esam galā.

Rakstot šī brauciena atmiņas, ausīs skan Artura Kubulnieka dzejas rindas: «Ar Dievu, Latvija,/ Mūs projām ved kā lopus./ Pa sliedēm nāve skrien/ Un stiepj mums pretī rokas.»

Vorkuta. 1951. – 1959. gads

Mana pirmā katorgas vieta, kā gan citādi lai to dēvē, ir 6. šhata 4. lēģeris – ar trīskāršu dzeloņdrāšu žoga norobežots četrstūris. Katrā stūrī sardzes torņi ar bruņotiem zaldātiem. Aiz lēģera austrumu žoga, netālu tundrā, ieslodzīto apbedījuma vietas. Bedres 60 centimetru dziļumā izrok vasarā, cik nu saule spēj atkausēt mūžīgo sasalumu.

Žoga rietumu pusē, metrus 300 no lēģera, akmeņ-

ogļu šahta, arī apjozta ar žogiem un sargu torņiem. Tur mūsu darba lauks vairāku simtu metru dziļumā, zem Vorkutas upes.

Nometnes ziemeļaustrumu stūrī soda izolators jeb «būris» – cietums cietumā. Dzīve divsekciju barakās ar divstāvu guļvietām, pie kuru konstrukcijas piestiprināts dēlītis ar šai guļvietai piederošā ieslodzītā vārdu un uzvārdu, Kriminālkodeksa pantu, soda termiņu un tā beigu gadu. Man tas ir 1975.

Esam savākti kopā daudzu tautību bērni no plašās sarkanās impērijas un arī no tuvējās aizrobežas – Polijas, Ungārijas, Vācijas u. c. Prātā nāk kādreiz bieži dzirdēta dziesma: «Daudzu tautību bērni, tomēr sapnis par mieru mums viens.» Mums šie sapņi ir vairāki un ar mieru tie nesaisnās, bet gan ar maizes gabalu un kādu biezputras karoti papildus normai: kā atvilkt elpu smagajā darbā; atļautajā miegā uz nāras laižoties, sapnis par mājām un tuviniekiem.

Lēģerī valdošā ir krievu valoda, bet savstarpēji – katrs runā savā dzimtajā valodā. Integrēties ne no augšas, ne no apakšas neviens nespiež – ne lēģera administrācija, ne Maskava. Visi dzīvojam samērā satīcīgi, vienas nelai mes vienoti.

Atmiņā palikuši daži lēģera administrācijas vīri ar zeltītām zvaigžņotām pagonām – uzplečiem. Ziemā silti sagērbti, baltos aitādas kažokos, ādas cimdos, jaunos velteņos un siltās ausainēs ar sarkanu zvaigznīti pierē. Staigā nopietnām, pašpārliecinātām sejām. Šie čekas oficiēri jau no 50 gadu vecuma, varbūt pat agrāk, nokalpojuši «bīstamajā» darbā un bargajā klimatā, varēja doties pensijā. Un viņi vairākums traucās uz «Pribaltiku», sevišķi jau viesmīlīgo Rīgu, kur viņus gaidīja dzīvokļi jaunbūvētajos kvartālos.

No 4. lēģera oficiēriem atmiņā vizuāli palicis majors Burakovs – operatīvais vadītājs, kas atbild par lēģera politisko drošību. «Stukaču» vervētājs. Viņš gan nebija tas ļaunākais. Melsa, ka sieva viņam latviete.

No latviešiem, likteņa biedriem, vēl atceros aptu-

veni 45 uzvārdus un vārdus – bijušos leģionārus, nacionālos partizānus, viņu atbalstītājus, arī tādus, kas nesmuki izteikušies par padomju varu vai paslavējuši ārzemju tehniku.

Mūsu vidū bija arī latviešu vīri, kas notiesāti uz 25 gadiem. Par to, ka dienējuši policijā – gan neatkarīgā Latvijā, gan vācu okupācijas laikā. Tie, kuri kalpoja krievu okupācijas laikā milicijā, Latvijai atgūstot neatkarību, pārtapa par policistiem un tagad saņem apbalvojumus par ilggadēju stāžu un izdienas pensiju.

Starp latviešiem jaunāks par mani bija vienīgi Valentīns Pumpītis, notiesāts vēl nepilngadīgs. Egils Skudra bija dažus mēnešus vecāks par mani. Bēdzis no dienesta padomju armijā. Atceros dzīvespriecīgo leģiona virsnieku Ansi Poli, kam bija iespēja dabūt no ēdnīcas kādu maizes gabaliņu vai pārtikas eļļu, kādu biežputras bļodiņu un padalīties ar biedriem. Leģionārs Ēvalds Rassa – baušķenieks un bijušais Jāņa Gudzes partizānu grupas dalībnieks. Imants Lāpītājs, ja nemaldos, – no Vidzemes. Pāris gadu vecāks par mani. Krievi bija nošāvuši trīs viņa brāļus, 1941. gadā atkāpjoties. Rīdzinieks leģiona brīvprātīgais Bruno Straujais – mans labākais draugs, kuram esmu daudz pateicības parādā lēģera dzīvē un darbā šahtā. Stingrs, noteikts un godīgs, uz kuru varēja vienmēr paļauties. Kad viņam deva iespēju pāriet uz vieglāku darbu virszemē šahtas medpunktā, viņš

*Otīlija Zemtaute ar dēliem
(no kreisās) Gunāru un
Jāni. 20. gadsimta 30. gadu
vidus.*

atteicās, jo pastāvēja nosacījums – būt par «stukaču». Turpretim Voldemārs Avotiņš neatteicās un aizgāja uz šo vietu...

Un kur tad vēl Kārlis Viksna no Pļaviņu puses. Viņu daba bija apveltījusi ar lielu augumu un fizisku spēku. Labsirdīgs un panaivs. Acis viņam stipri šķieleja, bet padomju dzimteni tomēr bija pamanījis «nodot» un 25 gadus sapelnīt. Bērziņu Fricis no Stendes – liels darbarūķis ar iesauku «bratka». Runāšana krievu mēlē viņam sagādāja mokas. Alberts Kalniņš – nacionālais partizāns no Ērgļu puses. Lēģerī apguvis drēbnieka arodu, laboja apģērbus, vēlāk strādāja morgā pie liķu šķēršanas un dzīvoja atsevišķā kambarītī.

Mārtiņš Balodis – kādreiz skolotājs Īslīcē un Stelpē. Strādāja smagu, putekļainu darbu šahtas virspusē pie akmeņogļu iekraušanas dzelzceļa vagonos. Sieva un trīs meitas 1949. gada martā izsūtītas uz Sibīriju. Mārtiņš atgriezās. Nodzīvoja Stelpes pagastā garu mūžu, pārdzīvoja pat divas savas meitas.

Prātā palicis režisors Voldemārs Pūce, kas uzņēma filmu «Sarkanā migla» par 1940. un 1941. gada notikumiem. Frontei tuvojoties, viņš, tāpat kā daudzi citi, aizbrauca uz Vāciju. Vai nu aiz naivas muļķības, vai krievu propagandas iespaidā atgriezās Latvijā, kur viņam drīz vien čeka «izrakstīja ceļazīmi» uz Vorkutu.

Vēl pieminēšu ārstu Vildi – ar šaubīgu reputāciju lēģerī. Nevar neatcerēties Vikentiju Papiņu – leģiona brīvprātīgo, vēlāk nacionālo partizānu Saldus pusē, vidzemniekus Jāni Celmiņu, Puķīti, Ēriku Meieru.

Kā lai nepieminu Latgales puisus – partizānu Jāni Kozlovski, Matīsu Dunduru, Straumi, Antonu Jaundzemu, kuram sarkanie bija izpostījuši ģimeni: māti nomocījuši, māju nodedzinājuši.

Šis nodaļas nobeigumā pieminēšu pulkvedi Zvaigzni – liela auguma vīru. Viņš neatgriezās. Palika tundras kapsētā aiz 4. lēģera austrumu žoga. Tas varēja būt 1955. gada februāris vai marts. Tad jau ar streikiem bijām pa-

nākuši režīma atvieglojumus, un pulkvedi pēdējā ceļā atļāva pavadīt trim latviešu bijušajiem karavīriem. Bēru gājienā divi zaldāti ar automātiem, ragavas, uz tām zārkam līdzīga kaste ar nelaiķi. Ragavas velk arī leģionāri – Bruno Straujais, Ēvalds Rasa un Jānis Skulte.

Vēl viena latvieša ceļš nu ir galā. Tundrā sniegā ieputināts kaps, bez krusta zīmes.

Pazemē, zem Vorkutas upes

Ir 1954. gada janvāris. Jūtu, kāds rausta aiz kājas. Jāceļas. Noraušos no augšējās guļvietas, saģērbjos, noskalaju seju vēsajā ūdenī. Pa baraku rosās vīri, nerunīgi, katrs ar savām domām. Atkal uz šahtu. Esam šonedēļ otrā maiņā – no plkst. 16 līdz 24.

Naktīs barakās pārbaude. Nāk uzraugs mūs skaitīt. Uzraugi ir dažādi: dažs kaut cik cilvēciņš, cits visus guļošos pieceļ, liek nostāties pa diviem barakas vidū rindā un tad skaitot katram pirkstu iegrūž krūtīs. Ir, kas ienāk un atļauj palikt guļvietā pussēdus. Ir arī tāds, kas ienāk klusi, saskaita aizmigušos un aiziet.

Mums šonedēļ paveicies, naktī būsim zem zemes, un skaitīšana barakā ies secen.

Paņemu karoti, gabaliņu maizes no šīsdienas normas un steidzos uz ēdnīcu. Ārā pustumšs. Polārā nakts. Sākusies sniega vētra. Salst līdz -20, -25°. Aizsītu vateni sejai priekšā, rokas sabāztas piedurknēs, maizes gabaliņš kabatā, karote aiz vateņa. Uz priekšu!

Ēdnīcā saņemu pa alumīnija bļodiņas dibenu izplūdušu prosas novārījumu ar uzpirksteņa tilpuma eļļu uz tās. Otrā bļodiņā kaut kāds zivju zupas paveids ar asaku piedevu, kādu salušu kartupeli vai bieti. Jāēd lēnām, sevišķi maizi rūpīgi sakošļājot.

Pie vārtiem gaidām izvadi. Stāvam mīnājoties ar muguru pret vētras grūdieniem, sarāvušies, vateņos. Kustinām sejas muskuļus, lai neapsaldētos.

Vārti atveras, atkal skaita. Stājamies kolonnā pa četri. Priekšā, aizmugurē pa bruņotam sargam, gar sā-

niem tāpat – piedevām ar suni. Pēc komandas saķeramies elkoņos. Brīdinājums: nepakļaušanās gadījumā šaus, un kolonna sakustas. Pēc aptuveni 300 metriem esam klāt. Atveras šahtas žoga vārti. Atkal tiekam saskaitīti. Beidzot ģērbtuve, ogļu putekļiem piesātināta. Soli, kur nolikt drēbes pēc pārgērbšanās. Telpa pildās ar kailiem cilvēkiem. Daļa – melni kā velni –, beiguši maiņu, dodas uz dušas telpu.

Cauri kailo ķermeņu jūklim lavierējot, kaut kur aizsteidzas šahtas maiņas dispečere – sarkanmataina krie-viete Vaļa, ar acu kaktiņiem šķielējot uz vienu un otru pusi.

Esmu pārgērbies. Pie jostas piestiprināts akumu-lators, vads ar spuldzi pārņemts pār plecu. Dodos uz liftu. Pa 45° slīpo tā saucamo šahtas stobru ar aptuveni 18 vi-riem piepildītu liftu laižos lejup pazemē 200 – 250 metru zem Vorkutas upes. 6. šahta ir viena no daudzajām, kas izstrādā šo ziemeļu ogļu baseinu ar dažādu biezumu plāstiem, sākot no 0,70 līdz trim metriem.

Īstā elle ir 0,70 metru plāstā, kur nācās strādāt, pal-dies Dievam un labajam draugam latvietim Bruno, tikai vienu nedēļu.

Tagad jau vairākus mēnešus esmu šahtas trans-portā par elektrovilcēja mašīnistu.

Lifts apstājas. To aizpilda maiņu beigušie. Esmu šahtas centrā – nelielā laukumā, no kura atzarojas uz ogļu izstrādes iecirkņiem tā saucamie štreki – trapeceveida stiprinājumu tuneļi, trīs metri plati un 2,5 metrus augsti. Pa vidu sliežu ceļš, pa kuru kursē tukšo un piekrauto vagonēšu sastāvi.

Štrekam augšpusē stiepjas kails 250 voltu līdzstrā-vas vads – elektrovilcēja strāvas avots. Šahtas centra lau-kumā tonnīgās ogļu vagonetes tiek mehāniski apgāztas, izberot ogles bunkurā, no kura savukārt divi paralēli, trosēs iestiprināti skipi uzpildās ar oglēm un, virspusē jau-dīgu elektrovinču vilkti, traucas augšup. Tukšais skips – pa blakus sliedēm lejup.

Netālu no lifta uz sliedēm tukšo vagonēšu sastāvs un mana mašīna ar piekto numuru – «amerikanka» –,

firmas «Westinghaus» ražojums. Ir vēl viena «amerikāniete», divas «anglietes», kuras cenšas nelietot, jo ir augstas, neveiklas, bieži izlec no sliedēm. Ir arī divas «krievietes», kaut cik jēdzīgākas par «anglietēm», bet stipri atpaliek no «amerikānietēm», ar kurām visi grib braukt, bet nedrīkst tās skaļi slavēt un brāķēt «krievietes». Šis tehnikas salīdzinājums var nonākt caur «stukačiem» Burakova ausīs, un tad ir speciālā soda nometne garantēta vai arī darbs 0,7 metru iecirknī – uz sāniem vai ceļiem.

Tātad esmu mašīnā. Kreisā roka uz reversa kloķa, ar ko palielina vai samazina ātrumu, ar labo turu striķi, kas piesiets pie strāvas noņēmēja – pantogrāfa. Sēdēšana iznāk sātiski, pret ceļa virzienu. Jāskatās gan uz ceļu, ko apgaismo mašīnas prožektors, gan uz troleju un pantogrāfu, vajadzības brīdī to aiz striķa atraujot no troleja un ar inerci izskrienot cauri kādai bīstamai vietai, ko rada lūzumi štreku stiprinājumā iežu lielā spiediena ietekmē. Braucu uz 3. iecirkni. Tuvojas paplašinājums ar dubultsliedēm. Samazinu ātrumu, izlecu no kabīnes, skrienu pārlikt pārmijas. Izdarīts. Mašīna lēni tuvojas. Ielecu atpakaļ, pārbraucu pārmijas. Tukšie vagoni klaudz un grab. Tuvojas dubultsliežu nobeigums. Nobremzēju, ar labo roku griežot pa labi metāla ripu, līdzīgu automašīnas stūres ratam. Atāķēju mašīnu un braucu pēc kravas. Nedaudz jāuzkavējas, jo pēdējās divas vagonetes transportieris vēl nav piepildījis, un tad arī varu vilkt pilno sastāvu uz dubultsliežu līnijas. Kad tas ir izdarīts, atkal pieliecies atāķēju sastāvu, pārbraucu pārmiju, pārlieku to un pietuvinu mašīnu tukšajam sastāvam. Nokludz vagonēšu buferi, un sastāvs virzās tumsā uz priekšu, līdz blāvā ogļu iecirkņa transportiera gaismā var redzēt, kā pirmie vagoni jau paslīd zem transportiera. Kad pie mašīnas esošais vagonis apstājas, pārslēdzu savas «amerikānietes» reversu pretējā virzienā, un tā traucas atpakaļ pēc kravas. Pārliegot pārmiju, piestumjos, pieāķēju un lēnām iekustinu sastāvu. Braucu. Nāk neliels kāpums, no augšas tek ūdens, sliedes slapjas, un mašīnas riteņi

sāk buksēt. Tāds pavērsiens ir paredzēts. Ir līdzī smiltis. Pagrābju sauju, lecu ārā, aizskrienu priekšā un kaisu uz sliedēm. Tas līdz, mašina nodreb, smiltis čirkst, riteņi vairs nebuksē. Bīstamā vieta pievarēta.

Redzu, ka tuvojas ventilācijas sistēmai paredzētās durvis, kas ir aizvērtas man priekšā. Zinu, ka tās atveras šoreiz braukšanas virzienā. Negribas lielo sastāvu apstādināt, lai atvērtu durvis, tāpēc samazinu ātrumu, pietuvinu mašīnu durvīm, un tad ar asu mašīnas bufera uzsitienu tās atveras vaļā. Brauciens turpinās. Vērojot štreku, laikus pamanu pārlūzušu virsējā stiprinājuma balķi, kas atliecis strāvas vadu sānis un var aizskart manu galvu. Apstādināt sastāvu vairs nav iespējams. Atrāju aiz auklas pantogrāfu, štekā satumst. Neatlaižot auklu, saliecos, cik varu, galvu piespiežot pie bremžu rata. Sastāvs traucas uz priekšu. Kad bīstamajai vietai vajadzētu būt garām, atlaižu turēto auklu. Iedegas mašīnas prožektorī. Jā, nelaime pagāja garām. Tālu nav vairs šahtas centra laukums ar vagonešu izkraušanas ietaisi, kad uz sliedēm pamanu sabirušu iežu kaudzi. Kārtējais neliels iegruvums. Šoreiz jābremzē, cik ātri var. Spiežu bremžu ratu. «Amerikanka» apstādināma viegli, bet garā vagonešu virtene nebremzējas, buferi sitas cits pret citu, spiežot mašīnu uz priekšu. Seko kopīgs vagonešu grūdiens, un «amerikānietes» bufers ietriecas iežu kaudzē. Pēdējais vagonis palecas, un pakalģals ir no sliedēm ārā. Zinu, ka tā parasti notiek, strauji bremzējot. Aizeju apskatīties. Jā, neesmu kļūdījies. Labi, ka tajā vietā sliedes nav augstu virs špalām. Atspiežos ar muguru pret vagonetes galu, bet ar kājām stingri pret zemi, sasprindzinu muskuļus, un, nedaudz piepaceļot, izdodas vagoneti iegriezt atpakaļ uz sliedēm. Tagad steidzos uz nosacīto «pagalmu» pēc lāpstas. Tad atpakaļ, lai attīrītu sliedes. Mugura slapja, elpot grūti. Beidzot. Sastāvs nogādāts. Stumju to vagonešu apsviedējā, ko darbina un apkalpo lietuvietis Zamaļuks – iesārtiem vaigiem, nosvērts, smaidošs optimists un kārtīgs katra darba darītājs. Arī Vor-

kutas katorgā. Vēl divi braucieni uz trešo iecirkni ar tukšo vagonu sastāvu un kravu atpakaļ, kad maiņa tuvojas beigām. Vēl piepalidzu ungāram Sabonem sakabināt iztukšotās vagonetes, veidojot sastāvu no 25 – 30 vagonetēm. Piekabinu tam savu «amerikānieti». Laukumā iebrauc vēl viens sastāvs ar oglēm. To vada ukraiņis Šveds ar krievu trešā numura vilcēju. Atstājuši sastāvus, varam doties liftā un braukt augšup. Blakus lifta stobram iet šaura eja ar kāpnēm – avārijas gadījumam. Reiz jau nācies kāpt pa tām strāvas pārtraukuma dēļ. Vietām eja tik šaura, ka nevar izmainīties ar pretimnākošo. Tad vienam jānoguļas, lai otrs pārkāptu guļošo.

Esmu atkal virs zemes. Nododu akumulatoru. Pārģērbšanās, mazgāšanās. Stāvam pie vārtiem un gaidām tos, kuri vēl aizkavējušies. Vētra pierimusi, bet sals pieņemas. Varbūt zem -40° . Ziemeļu pusē debesīs šaudās un viļņojas ziemeļblāzma. Pār sniegotu tundru nolaidusies migla, kas ir liela sala vēstnese. Pa kreisi no septītās šahatas puses smagi elso divas tvaika lokomotīves, vilkdamas garu sastāvu ar oglēm.

Vēl brīdi stāvam – noguruši, izsalkuši, nosaluši. Tad atveras vārti un seko gājiens līdz lēģerim. Metrus 20 pirms vārtiem jāapstājas. Iznāk četri zaldāti aitādas kažokos un iztausta mūsu drēbes un ķermeni, vai kāds negrasās ienest zonā kādu priekšmetu, lēģera administrācijai un iekšējai kārtībai draudošu. Pienāk mana kārtā. Atpogāju vateni un izplešu. Zaldāts iztausta muguru, kāju stilbus, piesit pie gurniem un, sajuzdams kaut ko cietu, prasa: «Kas tas ir?» Saku: «Kauli.» Viņš: «Met ārā!» – «Nevaru, tie ir personīgie skeleta konstrukcijas elementi,» tā es. Zaldāts nolamājas mātes vārdiem, un varu iet. Esmu zonā. Laikrādis rāda stundu pēc pusnakts. Ēdnīcā saņemu jaunās dienas maizes normu, bļodiņu borščā, kur četras kāpostu lapas dzenā divus kartupeļus.

Šoreiz auzu biezputra kaut cik sātīgāka un mazs gabaliņš ziemeļbrieža gaļas.

Un tad ir baraka ar laimīgāko mirkli – izstiepties

savā guļavietā, laisties miegā, sapni par dzimteni pagalvi liekot.

Varu gulēt līdz jaunas dienas pievakarei, kad atkal atkārtosies tas pats, kas vakar.

Ir kāda no 1954. gada janvāra dienām, bet līdz komunistu okupācijas varas piesprietā soda termiņa beigām, 1975. gada 22. jūnijam, vēl 21 gads un pieci mēneši.

Kas bija pēc tam

Nestāstīšu par politieslodzīto streikiem un ar tiem saistītiem traģiskiem notikumiem, ko grāmatā «Aiz kadra palikušie» pietiekami ir atainojis Jānis Zile.

Es gribu pieminēt sāpīgu redzējumu. Kad ceļa malā, pa kuru mūs ved konvojs uz šahtu un atpakaļ, stāvēja veca igauņu māmuļa, ne vārda neprazdama krieviski, cerēdama ieraudzīt savu dēlu, varbūt pat satikt. Viņa bija mērojusi tūkstošus kilometru, kas ved uz ziemeļiem. Līdzī bija tikai vēstule ar dēla adresi, krieviski rakstītu: Vorkuta, Komi APSR, 4. rajons p/k 175/4. Viss. Viņa stāvēja ceļa malā. Vēroja ieslodzīto kolonnu. Sauca dēla vārdu. Vai sasauca, ieraudzīja? Nezinu. Tikšanos, protams nedaubija. Instrukcija to neparedzēja.

1956. gadā lēģerus apbraukāja Maskavas komisija, kas caurskatīja ieslodzīto lietas. Katru izsauca. Ļoti daudzus atbrīvoja. Cilvēki brauca mājās vai uz Sibīriju, ja ģimenes tur bija izsūtītas 1949. gada 25. martā. Es paliku. Man piespriesto sodu samazināja līdz 15 gadiem. Vēl palikuši deviņi. Komisijas priekšā nolasīja lēģera administrācijas vērtējumu par mani. Starp citu, dalība streikos tika raksturota kā aktīva piedalīšanās kontrrevolucionārā dumpī.

Dažādu apstākļu sakritības dēļ es apmēram četrus piecus mēnešus nonācu viens pats starp kriminālistiem tās pašas šahtas lēģerī. Strādāju kopā ar viņiem tajā pašā pazemes transportā.

Šajā ieslodzīto kontingentā nebija plašs nāciju spektrs. Pamatā krievi. Un tad es pārlicinājos, cik daudzveidīgs

un drausmīgi nekārtīgs ir krievu lamu vārdu klāsts – sākot ar māti un beidzot pat ar Dieva vārdu.

Turpinājumā divi gadi citā lēģerī pie politiskajiem. Biju atkal kopā ar daudziem desmitiem kārtīgu latviešu vīru, kuriem sodi bija samazināti vai atstāti tie paši 25 gadi. Tie bija gūstā kritušie nacionālie partizāni, leģiona virsnieki un citi cīnītāji pret komunistu okupācijas varu.

1959. gada 26. novembrī mūs visus atlikušos politiešlodziņus ar ešelonu aiztransportēja uz Krievijas vidieni – Mordovijas lēģeriem. Pēc astoņiem gadiem atkal ieraudzīju mežu, kokus, puķes, dzirdēju putnu balsis. Biju tuvāk dzimtenei – kaut vai klimata ziņā.

Kādu vasaru no Rīgas mūsu lēģerī ieradās «piestrādāt» čekists Vanags, kapteiņa uniformā. Stāstīja latviešiem, cik jauka dzīve pie padomju varas, lasīja, kontrolēja latviešu vēstules un vervēja «stukačus». Lūk, kā!

Pienāca arī atbrīvošanas diena – 1965. gada 22. jūnijs. Piecpadsmit gadu bija pagājis. Biju Kristus vecumā. Pie rokas koka čemodāns un mantu maišelis. Aiz vārtiem mani gaidīja no Rīgas šurp atbraukusi meitene – mans vēstuļu draugs astoņu gadu garumā – kopš Vorkutas 1958. gada pavasara. Gari, grūti gadi! Kam bija grūtāk? Noteikti viņai.

Braucām mājās: Poļma – Maskava – Rīga. Jāņu dienas rītā esam Rīgā, pievakarē jau savās tēva mājās laukos Svitenē.

Kas mani gaidīja, tie sagaidīja. Bet sāpes paliek – mūža garumā. Brāļa nav. Nobendēts manai tautai nezināmā vietā un laikā. Nu jau mūžībā aizgājuši mani vecāki, izbaudījuši izsūtījuma gadus Kazahstānā.

Pēcvārds

Okupācija. Karš. Okupācija. Staļina laiks. Hruščovs. Brežņevs. Gorbačovs. «Perestroika» jeb pārbūve. Tautas fronte. Baltijas ceļš. Barikādes. Latvija atgūst neatkarību. Sociālisms pārtop kapitālismā, kurā vara pieder tiem, kam ir nauda.

Atjaunotajā, neatkarību atguvušajā Latvijā vara palika komunistiem un okupācijas laikā viņu izveidotajai nomenklatūrai. Bija vajadzīga nauda, lai paliktu pie varas, pārtopot par kapitalistiem. Un to viņi prata izkārtot. Mani jaunās Latvijas valdība ar Ivaru Godmani priekšgalā rehabilitēja, tāpat kā manus nacionālās pretošanās grupas biedrus. Man iedeva kompensāciju – 15 latu. Arī par nošauto brāli Gunāru samaksāja 15 latu. Varbūt tā tika novērtētas drēbes, kas Gunāram bija mugurā, pēdējo ceļu ejot... Skumji.

Rakstot šīs rindas mūsu kluba «Rēta» atmiņu grāmatai, atceros 2001. gada 21. jūlijā Latvijas politiski represēto salidojumā Ikšķilē mācītāja Gunta Kalmes svētrunā teiktos vārdus: «Šie tik daudz cietušie cilvēki ir pielīdzināmi mūsu tautas zelta fondam, un viņu piedzīvotais, pārdzīvotais, redzētais un dzirdētais, nezaudējot cilvēcību, ir milzu vērtību krātuve, kas kā garīgā barība vienmēr būs noderīga no paaudzes uz paaudzi mūsu latviešu tautai.»

Atmiņu stāstījumu nobeigšu ar lūgšanu, ko publiski teicu, uzrunājot baušķeniekus 1999. gada 23. augustā – Baltijas ceļa desmitgades atceres sarīkojumā.

Lūgšana

Mūsu Tēvs debesīs!

Svētīts lai top Tavs Vārds.

Svētī mūsu Tēvzemi, dod spēku piecelties manai tautai un stiprai stāvēt uz savu senču zemes, ko Tu, Kungs, esi tai lēmis.

Lai nāk Tava valstība. Tavs prāts lai notiek kā debesīs, tā arī virs zemes.

Mūsu dienišķo maizi dod mums šodien.

Un piedod mums mūsu parādus, kā arī mēs piedodam saviem parādniekiem, kad viņi lūdz Tev piedošanu par grēkiem, ko tie nodarījuši, ejot pret savu tautu svešas varas kalpībā.

Un neieved mūs kārdināšanā, bet atpestī mūs no ļauna un no ienaidniekiem, kas iekāro mūsu zemi, kas nīst mūsu tautu un nicina tās valodu.

Svētī manas tautas brāļu un māsu nezināmās kapu vietas un dod mieru viņu dvēselēm, svešas varas kautām. Jo Tev pieder valstība, spēks un gods mūžīgi. Āmen.

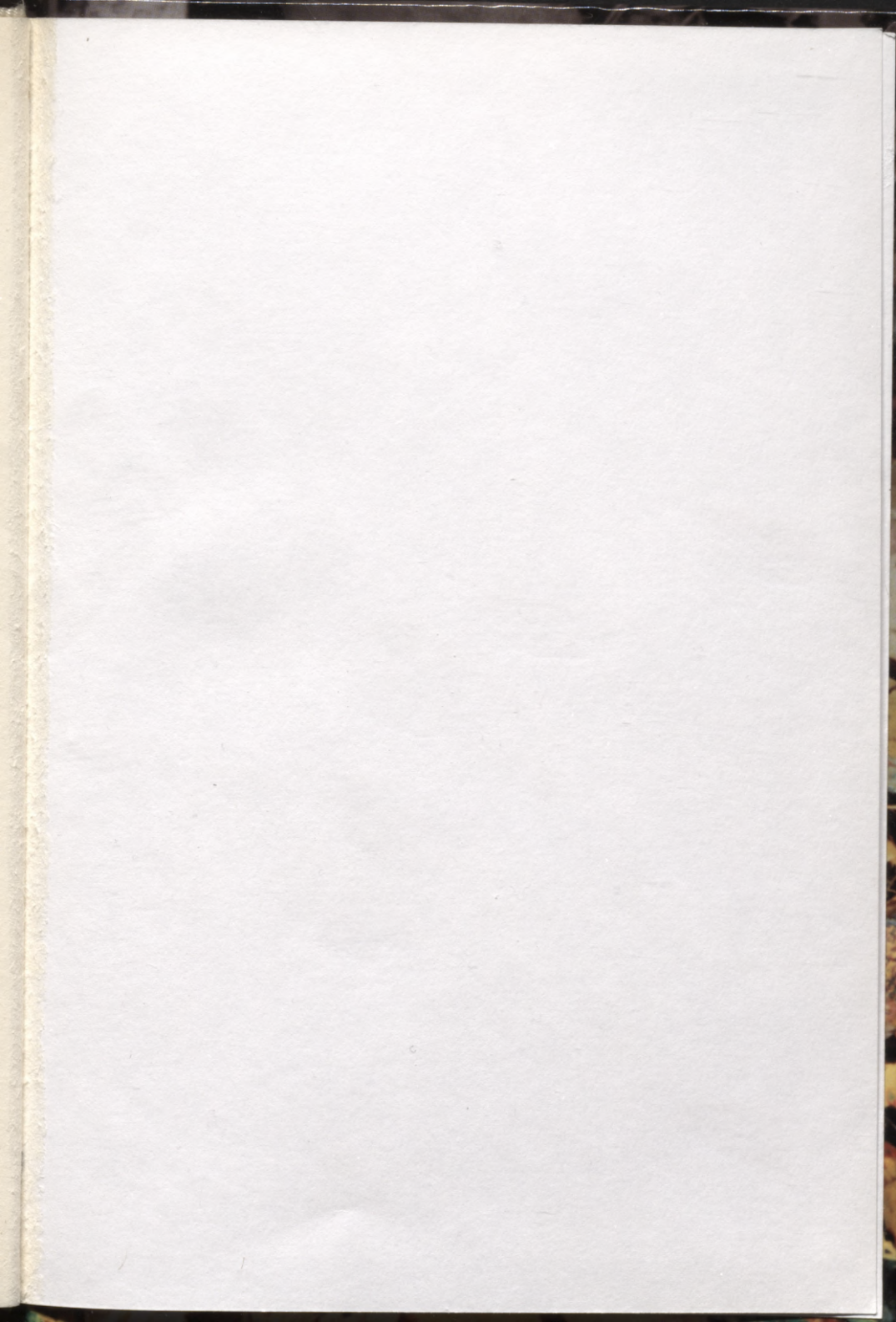
SATURS

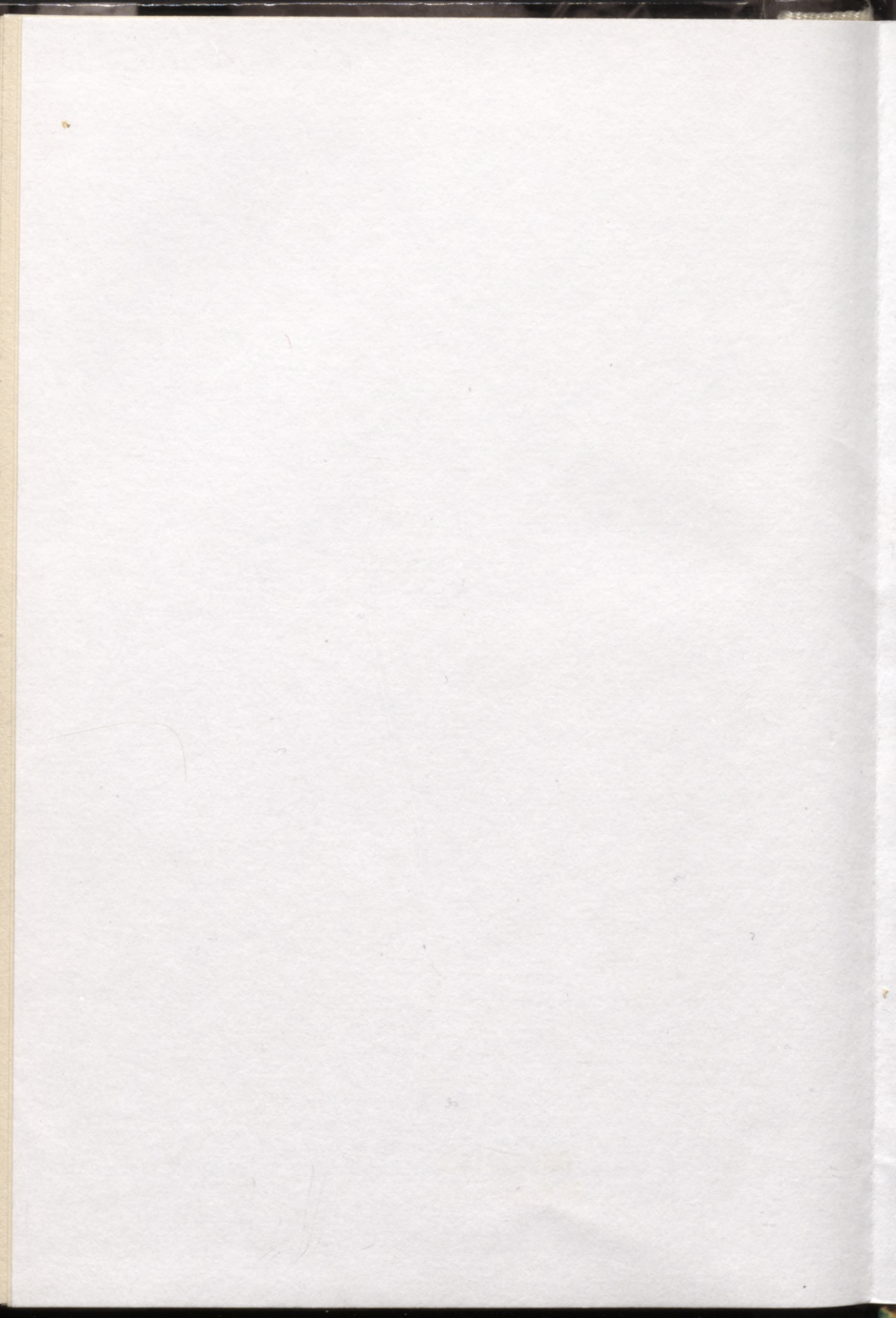
Brūces sadzīst, rētas paliek.	
Ievads	3
Raitis Ābelnieks.	
Represijas pret mierīgajiem iedzīvotājiem Bauskas apriņķī	5
Agita Auziņa (dzim. Senka).	
Virsnieka liktenis	9
Vizma Soldatova (dzim. Stūris)	
Bērnība un jaunība	13
Jēkabs Graudiņš.	
Vjatlags – cilvēku kapenes	29
Līvija Lapša.	
«Ceļš būs tāls un grūts» (Strautnieku ģimene)	35
Vilis Lejiņš.	
Manas dzīves baltās un MELNĀS dienas	38
Līvija Lapša.	
Aizaug takas, atmiņas paliek (Vilniņu ģimene)	42
Līvija Lapša.	
Piepildās Finka pareģojums (Sutru ģimene)	46
Ausma Kireile (dzim. Saule-Sleine).	
To nevar piedot	51
Aleksandrs Mukāns.	
Sods par dzimtenes mīlestību	55
Ausma Zotova (dzim. Treiģe).	
Kādas dzīves meti	63
Divas trešdaļas mūža čekas gūstā (Juris Ziemelis) ...	67
Rasma Tenovska.	
Sirds pratusi tikai mīlēt (Blekes ģimene)	71
Juris Reiznieks.	
Filtrācijas nometnē	75
Rūta Išmulkina (dzim. Krezevska).	
Atmiņas sāp	78
Mirdza Svītiņa (dzim. Berkevica).	
No dzimtenes izstumts	81
Hermīne Herta Lopatina (dzim. Dikmane).	
Ļaunuma un mīlestības svaros	85

Kārlis Hammers.	
Pārbaudījumu un dvēseles sāpju laiks	89
Rita Eze.	
Vecāku liktenis	100
Marta Grobiņa.	
Liktenīgais klauvējiens	102
Anna Jurkovicā.	
Viens no simtiem (Kārlis Rīgasts)	107
Aleksandrs Pelēcis.	
Par trimdinieka ilgām	107
Rita Sungurova (dzim. Lepše).	
Kaut smilšu sauju dzimtenes kapsētā	108
Jānis Puriņš.	
Čerčila maldinošā Fultonas runa	111
Ausma Kazareza (dzim. Birzniece).	
Par ko un kāpēc?	119
Daina Ziemele.	
Dziļā mīlestība pāri naidam (Gobiņu ģimene)	122
Velta Skuja.	
«Tik tāls ir laiks, kopš esmu aizgājusi no visa»	126
Līvija Lapša.	
Miltu maiss palika uz perona (Vecbišķenu ģimene) ..	134
Rūta Saukāne (dzim. Saldenā).	
Sāpju un posta ceļš	136
Ernests Rudzoga.	
Nevienlīdzīga cīņa ar nodevējiem	141
Emīlija Bogdanova (dzim. Zakševska).	
Noziedzīga ideoloģija – pasaules bīstamākais ierocis ..	151
Zigurds Gobiņš.	
«Nesaki, ka nemāki»	154
Līvija Lapša.	
Stelpe – Pavlograda (Dūmiņu ģimene)	155
Arnolds Mitris.	
«Zelta jaunības» gadi	158
Velta Ansviesule.	
Latviešu strēlnieka ģimenes liktenis (Liniņu ģimene) ..	161

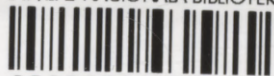
Daina Golubovska.	
Inženieris ar «valsts nodevēja» pagātņi (Ojārs Ramanis)	165
Zenta Strunķe (dzim. Slaktere).	
Asaru lāsēs šūpojas mūžs	170
Vasilijs Smolijs.	
Rupjas varas sašķelts mūžs	174
Ilga Gulbe (dzim. Beķere).	
Pagātņi aizmirst netiks ļauts	191
Onufrijs Zarembo.	
«Mani audzināja ģimene un skola»	195
Inta Puriņa (dzim. Mārtinsone).	
Un par savu tēvu zemi (Gunārs Zemtautis)	197
Daina Ziemeļe.	
«Latvietis? Tātad strādnieks» (Jānis Ērmanis)	202
Mihalīna Supe.	
Nekad vairs!	207
Daina Ziemeļe (dzim. Cīrule).	
Ilūzijas sabira putekļos	211
Mārīte Veržune.	
Vējš, ko tu plosi	219
Likteņa šūpolēs celts un gremdēts (Raimonds Kugrēns)	220
Ināra Druva.	
Rētas	226
Ksenija Zariņa.	
Atmiņām nav noilguma	227
Jānis Baradaks.	
Žurnālists un patriots (Osvalds Porietis)	230
Inta Dzelzkalēja (dzim. Romanova).	
To neaizmirst	234
Jānis Zemtautis.	
Es atgriezos jaunībā... ..	236

Izdevējs – SIA «Bauskas Dzīve»,
Rīgas ielā 51, Bauskā, LV-3901
Reģistrācijas apliecības nr. 000700931
Iespīests a/s «Balodis Printing» Bauskā, Rīgas ielā 28.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0302028173

**OBLIGĀTAIS
EKSEMPĻĀRS**

3. —

2002-3

L270

